T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

YAHUDİ BİLİM ADAMI AVRAM GALANTİ BODRUMLU HAYATI VE FAALİYETLERİ (1873-1961)

(Yüksek Lisans Tezi)

ŞEYDA OKUR

İSTANBUL 2021

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

YAHUDİ BİLİM ADAMI AVRAM GALANTİ BODRUMLU HAYATI VE FAALİYETLERİ (1873-1961)

(Yüksek Lisans Tezi)

ŞEYDA OKUR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Meral BALCI

İSTANBUL 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER…….....I

ÖNSÖZ…….....….....…..... Err or! Bookmark not defined.**III**

ÖZET……....V

ABSTRACT…….……....…VI

KISALTMALAR…….....……..... Erro r! Bookmark not defined.**VII**

GİRİŞ……...VIII

I. BÖLÜM: TÜRKİYE'DEKİ YAHUDİLERİN TARİHİ

1.1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönem……..……...……..1

1.2. Cumhuriyetin İlanından II. Dünya Savaşı'na Kadar Türkiye'deki Yahudilerin Durumu……..…….....…19

II. BÖLÜM: AVRAM GALANTİ BODRUMLU'NUN HAYATI ve FİKİRLERİ

2.1. Avram Galanti'nin Hayatı……..……..24

2.2. Avram Galanti'nin Çeşitli Konulardaki Fikirleri……..…..….37

2.2.1. Meşrutiyetin İlanı Hakkındaki Fikirleri.…….....37

2.2.2. Millî Mücadele Hakkındaki Fikirleri …….....39

2.2.3. Mustafa Kemal Atatürk Hakkındaki Fikirleri …….....42

2.2.4. İzmir İktisat Kongresi Hakkındaki Fikirleri ……..…….…...46

2.2.5. Harf Devrimi Hakkındaki Fikirleri …….....51

2.2.6. Etimolojik Konularda Fikirleri …….....58

2.2.7. Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası Hakkındaki Fikirleri ….....67

2.2.8. Hahambaşılık Hakkındaki Fikirleri …….....71

2.2.9. Kan Savaşı İftirası Hakkındaki Fikirleri ……...…74

2.2.10. Alliance Israélite Universelle Okulları Hakkındaki Fikirleri …..79

2.2.11. Kendisine ait Sudan Projesi Hakkındaki Fikirleri …….....85

2.2.12. Üniversite Kanunu Hakkındaki Fikirleri ……...…85

2.2.13. Bazı Tarihi Konulardaki Fikirleri …….....91

2.2.14. "Türklük" kavramı Hakkındaki Fikirleri ……..…….....99

III. BÖLÜM: AVRAM GALANTİ HAKKINDA YAYINLANAN GAZETE HABERLERİ ve AVRAM GALANTİ'NİN YABANCI BASINDAKİ YAZILARI

3.1. Avram Galanti Hakkında Gazetelerde Yayınlanan Haberler…….....105

3.2. Avram Galanti'nin Yabancı Dergilerde Yer Alan Yazıları……...….110

3.3. Sebilürreşad Dergisi ile Avram Galanti Arasında Geçen Bir Tartışma…..114

3.4. Rodos Adasında Bulunan Okullar Hakkında Avram Galanti'nin Tutumu…….....115

SONUÇ……..…….....118

KAYNAKÇA…….…….…….....….120

EKLER……..... 132

ÖNSÖZ

Tarihsel araştırmalar içerisinde eksikliği görülen tarihi anlamak için, araştırma yaptığımız dönemdeki önemli devlet adamlarının, bilim insanlarının hatıratları ile devlet arşivinde kayıtlı belgelere ve gazete arşivlerine danışmak, geçmiş günlerin perdesini aralamakta tarihçinin yararlanacağı metotlardan birkaçıdır. Özellikle geçmiş hakkında bilgiler edinmek için başvurduğumuz hatıratların sayısının fazla olmaması, araştırılan dönemin daha iyi kavranması konusunda sıkıntı yaratan bir durum olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı bu çalışmada, Bodrum'da Yahudi bir ailenin çocuğu olan, öğrenim yıllarında İbranice, Fransızca, Türkçe ve Arapça lisanlarını öğrendikten sonra Rodos'ta muallimlik yapan, Sultan Abdülhamit'in sansürcüsü olarak da görev alan ve Darülfünun'da profesör olarak, mecliste de 7. Dönem CHP Niğde Milletvekili olarak bulunan, Avram Galanti'nin hayatı ve çalışmaları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Çalışmada Avram Galanti'ye yer verilmesinin esas sebebi, Yahudi cemaatine mensup olmasından ve yaptığı çalışmalar ile Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti yönetimleri altında ülkeye fiilen ve fikren katkıda bulunmasından dolayıdır.

Avram Galanti hakkında yapılan ilk çalışmalardan biri Kitap Belleteni isimli Ekim 1961 tarihli dergi nüshasının 12. Sayısında bulunan *"Ölümünü geçen sayıda bildirdiğimiz Prof. Abraham Galanti'nin (1873-1961 İstanbul) Eserleri"* isimli eserdir. Aynı zamanda Avram Galanti hakkında Abraham Elmaleh'in İstanbul'da kaleme almış olduğu 1946-1947 tarihli *"Les Grandes Figures du Judaisme, Le Professeur Galanti sa Vie et ses aeuvres"* eseri ile 1954 yılında Kudüs'te ortaya çıkardığı "*Ha- Profesor Abraham Galanti"* isimli eseri bulunmaktadır. Rıfat Bali'nin Avram Galanti hakkında hazırlamış olduğu *"Avram Galanti'nin Hayatı ve Eserlerinin Bibliyografyası"* isimli eserin dışında Müteferrika dergisinde Albert Kalderon'un, Tiryaki dergisinde Gad Nassi'nin ve Josef Habib Gerez'in ve yine Tiryaki dergisinde Ayşe İlhan'ın kaleme almış olduğu makaleler yer almaktadır.

Avram Galanti'nin hayatını ve eserlerini tez olarak çalışan ilk araştırmacı Kevser Göral olmuştur. 2009 yılında Yüksek Lisans tezi olarak yapılan çalışmada Galanti'nin Osmanlıca olarak kaleme aldığı eserler kullanılmıştır. Avram Galanti hakkında gerçekleştirilen diğer bir çalışma ise Önder Kaya'nın, Galanti'nin *"Türklük İncelemeleri"* eserini latin harflerine çevirmesi olmuştur. Ayrıca Kerem Tınaz'ın ve Oscar Aguirre ile Mandujano'nun derlemesi sonucunda meydana gelen *"Sefarad*

Güzergâhları" isimli eserde, Kerem Tınaz'ın *"Galanti'nin Belgeleri Arasında Bulunmak: Entelektüel Bir Sefarad'ın Yaşam İzleği ve Geçmiş Mirasının Korunması Üzerine Düşünceler"* isimli makalesi ile Avram Galanti'nin kardeşi Haim Galanti'nin, kendisinin büyük büyükbabası olduğunu ifade eden Hannah S. Pressman'ın *"Galanti'nin Kızı: Arşivlerden Aile Hatıratı Çıkarmak"* isimli eseri, Avram Galanti'nin hayatına ışık tutmaktadır.

Bu çalışmada amaç, Avram Galanti'nin yabancı basındaki ve Osmanlıca eserleri aracılığıyla hayatını ve fikirlerini araştırmaktır. Bu çerçevede tez içerisinde Avram Galanti'nin Fransızca, Ladino ve Osmanlıca lisanlarında basılmış dergi yazıları ile kendisi hakkında veya bildirdiği görüş hakkında yayınlanan gazete yazılarına da yer verilmiştir. Tez içerisinde Galanti'nin yazılarının olduğu Fransızca Hamenora dergisinden, Ladino ve Fransızca lisanına sahip La Boz De Türkiye dergisinden, Fransızca yayın yapan Archives Israélites dergisinden, Osmanlıca yayınlanan Yeni Mecmua, Darülfünun Edebiyat Mecmuası gibi dijital dergilerden yararlanılmıştır.

Tezimin hazırlanması sürecinde sabır ve özveri ile bana yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Meral Balcı'ya teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmanın konusunu seçmemde bana yardımcı olan ve çalışma sürecinde desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Ali Satan'a ve tez çalışmam içerisinde yer alan çevirilerin bir kısmında desteğini gösteren araştırmacı Yusuf Besalel'e teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans ders sürecimden itibaren maddi ve manevi anlamda desteklerini benden esirgemeyen değerli annem Menekşe Okur'a, kısa zaman önce kaybettiğim merhum babam Hasan Hüseyin Okur'a ve abim Mehmet Okur'a sonsuz teşekkürler.

ÖZET

Avram Galanti Bodrumlu, çalışma hayatının ilk yıllarında Rodos'ta, Darülfünun'da öğretmen olarak çalışmıştır. II. Abdülhamit döneminde sansürcü olarak görev yapmış ve 7. Dönem CHP Niğde Milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. Çalışma alanı tarih olan Avram Galanti, Yahudi tarihi hakkında pek çok bilgiyi okurlarıyla paylaşırken aynı zamanda Fransızca, İbranice, Almanca, Arapça bildiği için filoloji ile ilgilenmiş ve diller arasındaki bağlantı çerçevesinde pek çok eser kaleme almıştır. İlerleyen yaşına rağmen üretkenliğini yitirmeyen Avram Galanti, Fransızca ve Ladino aracılığıyla yabancı basında pek çok çalışma yayınlamıştır. Bu çalışma, Avram Galanti'nin hayatını ve yayınladığı eserler aracılığıyla farklı konulara olan bakış açısını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada kullanılan kaynaklar, Avram Galanti'nin Osmanlıca, Fransızca ve İspanyolca (Ladino) lisanlarında kaleme aldığı makalelerden, TBMM Zabıt Ceridesinden, Avram Galanti hakkında çıkan gazete haberlerinden ve Avram Galanti hakkında kaleme alınmış yazılardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avram Galanti, Yahudiler, Türkiye'de Yahudiler, Entelektüel, Bilim insanı.

ABSTRACT

Avram Garanti Bodrumlu worked as a teacher at Darülfünun in Rodos in the first years of his life. During the period of Abdülhamit II, he served as a censor and was a CHP Niğde deputy of the 7th period of the parliament. As his profession was history, he shared his knowledge with his readers and had interest in philology resulting him writing many pieces about connections between languages as he spoke French, German, Hebrew and Arabic. Altough he was getting old, he did not lose any of his productivity and shared his works in the foreign media using his ability on French and Latin. This study has led Avram Galanti to to reveal his life and his view of different topics through his published works.

The sources used in this study consist of Avram Galanti's articles in Ottoman Turkish, French and Spanish, TBMM Official Report Papers, news from newspapers about Avram Galanti and articles written about him.

Key words: Avram Galanti, Jewish, Jews in Turkey, Intellectual, Scholar.

KISALTMALAR

A.g.e. **:** Adı geçen eser.

A.g.m. **:** Adı geçen makale.

AIU. **:** Alliance Israélite Universelle.

Bkz. **:** Bakınız.

B.O.A. **:** Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

C. **:** Cilt.

CHP **:** Cumhuriyet Halk Partisi.

Çev. **:** Çeviren.

DH.MKT. **:** Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi

Dr. **:** Doktor.

G.N. **:** Gömlek Numarası

Haz. **:** Hazırlayan.

Prof. **:** Profesör.

s. **:** Sayfa.

S. **:** Sayı.

S.N. **:** Sıra Numarası

TBMM **:** Türkiye Büyük Millet Meclisi

Vb. **:** Ve benzeri.

Vd. **:** Ve diğerleri.

Vs. **:** Vesaire.

Yy. **:** Yüzyıl.

GİRİŞ

İbrani geleneğe bağlı, tek tanrılı din ailesine mensup, Hz. Musa'nın peygamberi olduğu din olan Yahudilik, evrensel unsurları olduğu kadar milli bir özelliğe de sahip olmuştur. Bir inanç sistemini ifade eden Yahudilik, dini bir anlam taşımasının ötesinde dini-etnik bir kimliği ve hatta bir hayat tarzını da bünyesinde barındırmaktadır. Etnik köken olarak incelendiğinde Yahudiliğin ilk kökeni İbranilerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'e ve daha sonrasında kendisinden sonra gelen Hz. İshak ve Hz. Yakup'a dayandırılmaktadır.[1]

Kral Süleyman'ın MÖ. 967-960 yıllarında Kudüs'te yaptırdığı "Ağlama Duvarı" olarak da bilinen "Bet Amikdaş"ın MS. 70'li yıllarda Roma İmparatorluğu'nda Yahudilere karşı çıkan isyan sonucunda yıkılması Yahudilerin, dünyanın dört bir yanına göç etmesine sebep olmuştur.

İspanya'ya göç eden Yahudiler, Emevi hâkimiyetinde baskılara maruz kalmadan yaşamını sürdürmüştür ancak İspanya'nın Hıristiyanlar tarafından ele geçirilmesi ile antisemitizm hareketleri oluşum göstermiştir. Öyle ki o dönem meydana gelen felaketlerden Yahudiler sorumlu tutulmuştur.[2]

İber Yarımadası'ndaki baskıların çoğalması ile birçok Yahudi katledilmiştir ve Madrid, Burgos, Kordova, Barselona, Toledo ve Kastilya'daki sinagogları yıkılmıştır. Hayatta kalan Yahudilerin bir kısmı başka topraklara kaçarken bir kısmı da 1391 yılında Hıristiyanlık dinine geçmeye zorlanmıştır. 14. yüzyılın sonu 15. Yüzyılın başına rastlayan bu olay sonucunda Yahudilik dininden Hıristiyanlığa geçenlere *''marrano''* adı verilmiştir. Bir kısım Yahudi bu şekilde yaşamına devam ederken diğer yandan *''konversolar''* adı verilen ve Hıristiyanlığı kalbiyle kabul eden bir kesim de ortaya çıkmıştır.[3]

1469 tarihinde Kastilya Kraliçesi Isabella ile Aragon Kralı Ferdinand'ın evlenmesi, İspanya'daki Yahudi halkının işkencelere maruz kalmasına sebep olmuştur.

[1] Saime Leyla Gürkan, ''Yahudilik'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43: 187-197, İstanbul: TDV Yayınları, 2013, s. 188.
[2] Ahmet Hikmet Eroğlu, *Osmanlı Devleti'nde Yahudiler*, Seba Yayınları, I. Basım, Ankara, 1997, s. 40-42.
[3] Stanford J. Shaw**,** *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 19-20.

31 Mart 1492 günü Isabella ve Ferdinand'ın yayınladığı bir ferman ile Yahudiler, İspanya'dan sürgün edilmiştir.[4]

Yahudilerin, Türklerle ilk teması, Bizans İmparatoruna karşı zafer kazanan Türkmenlerin beylikler kurmasıyla gerçekleşmiştir. 11. Yüzyıla denk gelen bu dönemde Yahudiler, baskıcı bir tavır sergileyen Bizans yerine Türkmen beylikleri içerisinde yer almayı tercih etmişlerdir.[5]

Osmanlı hâkimiyeti altına giren Yahudiler için zulüm gördükleri dönemler geride kalmıştır çünkü bu dönemde Osmanlı yöneticileri, Yahudilere pek çok hak tanımıştır. Örneğin bu dönemde Yahudiler, istedikleri bir işle meşgul olmakla beraber şehir merkezinde ya da kırsal bölgelerde emlak sahibi olma hakkına sahip olmuştur.[6]

1362-1389 yılları arasında Osmanlı padişahı olan I. Murat zamanında Osmanlı toprakları Trakya'daki fethedilen bölgelerle genişlemeye başlamıştır ve bu bölgelerdeki Yahudiler de Osmanlı yönetimi altına dâhil olmuştur. Türk yönetiminin hoşgörülü tavır sergilemesi ile yıllardır zulüm altında kalan Yahudiler, Sofya, Niş, Larisa gibi kentlerden Osmanlı yönetimine dâhil olan Balkan kentlerine göç ederek zulümlerden uzaklaşmışlardır ve Türk topraklarında bir araya gelen Yahudiler, Edirne'de bir Yeşiva[7] kurarak Yahudi çocukların eğitim almasını sağlamışlardır.[8]

1421-1451 arasında tahtta olan II. Murat döneminde, Fransa kralı VI. Charles tarafından Fransa'dan sürgün edilen Yahudiler, Osmanlı hâkimiyeti altına girmişlerdir.[9] Bu dönemde Yahudilerin ilk kez Osmanlı toprakları içerisinde Müslümanlardan farklı bir kıyafet giymeleri kararı alınmıştır. Diğer gayrimüslimler gibi Yahudiler de uzun kıyafetler giyip sarı başlık takmışlardır.[10]

1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi ile Osmanlı bünyesindeki gayrimüslim sınıf müesseseleştirilmiştir. Tebaasının dini inancına ve adetlerine hoşgörülü yaklaşan II. Mehmet, Moşe Kapsali'yi Yahudilerin dini ve sosyal

[4] Eroğlu, *a.g.e.*, s. 45.
[5] Eroğlu, *a.g.e.*, s. 14.
[6] Shaw, *a.g.e.,* s. 40-42.
[7] Yeşiva, geleneksel dinî metinlerin, özellikle Talmud ve Tevrat'ın okutulmasına odaklanan Yahudi müessesedir.
[8] Eroğlu, *a.g.e.,* s. 104-105.
[9] Eroğlu, *a.g.e.,* s. 22.
[10] Yusuf Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik, Basın ve Yayın A.Ş., 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 23.

yaşamdaki liderleri olarak tanımıştır.[11] İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, Asya'da bulunan Yahudileri kente çağırarak onlara ev ve toprak vaatlerinde bulunmuştur.[12]

Hazırlanmış olan çalışmada Avram Galanti'nin hayatına ve Osmanlıca, Fransızca ve Ladino alfabesi ile kaleme aldığı eserler çerçevesinde çeşitli konular hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Çalışma içerisinde, Türkçe veya Osmanlıca kaleme alınmış eserlerinin dışında Galanti'nin Archives Israélites ve La Boz de Türkiye dergilerinde yer alan eserleri incelenmiştir. Alliance okullarının durumunu ele alan yazılarını *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation"* ve *" Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance"* başlıkları altında makale serisi şeklinde yazan Galanti, *"Correspondance Particuliére Des Archives: Turquie-D'Asie Rhodos: Une accusation ritüelle: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne"* şeklinde isimlendirdiği eserlerinde de kan savaşı iftirasını, *"Correspondances Particuliéres Des Archives- Turquie d'Asie: Rhodos: La tolérance dans les écoles Tuqgues: Excellents Rapports Entre Les Cultes"* eserinde ise Rodoslu çocukların durumunu ele almıştır. Galanti'nin yukarıda adı geçen eserleri ve ekler bölümündeki pek çok eseri, ilk kez bu çalışmada yer almıştır. Ayrıca makale serilerinin yanı sıra Avram Galanti, biyografi niteliğinde çalışmalar da meydana getirmiştir. *"Hekim Yacoub (le Médecin Yacoub)"* ve *"Un Mathématicien juif: Hodja Ishak Effendi"* isimli yazıları, bu eserlerinden sadece ikisidir.

Ayrıca tez içerisindeki gazete nüshalarına ve Osmanlıca kaleme alınmış dergilere Atatürk Kitaplığı'nın dijital kütüphanesi ile Milli Kütüphane'nin dijital kütüphanesi üzerinden erişim sağlanmıştır. Meclis tutanakları için TBMM Arşivi kullanılmıştır ve Judaica Ansiklopedisi için Şalom Gazetesi'ne ulaşılmıştır. Başkanlık Osmanlı Arşivine, içinde bulunduğumuz durum sebebiyle internet üzerinden erişim sağlanmıştır. Archives Israélites arşivine, Bibliothéque Numérique/ De L'Alliance Israélite Universelle veri tabanı, Hamenora ile La Boz de Türkiye dergisi arşivine ise Salt Research Archives veri tabanı aracılığıyla ulaşılmıştır. Hamenora ve La Boz de Türkiye dergilerinin nüshalarının tamamına dijital arşiv üzerinden erişilememiştir.

[11] Eroğlu, *a.g.e.,* s. 108-109.
[12] Eva Groepler, *İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, Belge Uluslararası Yayıncılık, 1999, s. 30.

Bu çalışmada birincil kaynak kullanımına özen gösterilmiştir. Çalışma çerçevesinde Avram Galanti'nin kaleme almış olduğu kitaplardan, Türk ve yabancı basında bulunan yazılarından, arkadaşlarının yazmış olduğu makalelerde yer alan anılardan ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde "Yahudilik" kavramı tanımlanmıştır ve Yahudilerin İspanya'daki sürgün hayatından, Türkler ile ilk temaslarından ve Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet dönemindeki durumlarından bahsedilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'ndan II. Dünya Savaşı sonuna kadar olan dönemde Yahudi yaşamı ele alınırken ikinci bölümde Avram Galanti'nin hayatı ve çeşitli konulardaki görüşlerine yer verilmiştir. Bu bölümde Galanti'nin Alliance okulları, Meşrutiyetin ilanı, Harf devrimi gibi konulardaki görüşlerine eserlerinden alıntı yapılarak veya dolaylı anlatılarak değinilmiştir.

Üçüncü bölümde Galanti'nin daha önce yayınlanmamış Fransızca ve İspanyolca (Ladino) eserleri ve hakkında kaleme alınan gazete haberleri yer almaktadır. Ayrıca "Ekler" bölümünde yayınlanmamış eserlerin tercüme hali ile Avram Galanti'nin şahsına ait görseller de yer almaktadır.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ YAHUDİLERİN TARİHİ

1492 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Yahudiler, Yeni Türkiye kurulduğunda da Türk idaresi altında yaşamaya devam etmişlerdir. Bu başlık altında, Yahudilerin İspanya Kralı Ferdinand tarafından sınır dışı edilişinden II. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Yahudilerin, içinde bulundukları ortam ele alınmıştır.

1.1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönem

Yahudilerin Avrupa topraklarından göç ettirilmesinin iki sebebi vardır. Bunlardan ilki Orta Çağ'daki Hıristiyan Avrupa'nın bağlı olduğu Katolik Kilisesi'nin kendi sınırlarını çizdiği inanç ve düşünce dışındaki hiç kimseye anlayışlı olmamasıdır. Kendi belirlediği dini sınırlar içerisinde yaşayan Orta Çağ Avrupası, azınlık durumunda bulunan diğer toplumlara baskıcı bir politika uygulamıştır ve Yahudi toplumunun sürgün edilmesine sebep olmuştur. Diğer bir sebep ise Yahudilerin zenginliklerini ele geçirmek isteyen yöneticilerdir. [13]

Din ve mezhep savaşlarının doruk noktasına ulaştığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yahudilere kucak açmasının sebebi, onların zenginliğinden kaynaklanmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, kendi içerisinde kökleştirdiği "millet sistemi" ile bünyesine dâhil ettiği topluluklara karşı hoşgörülü davranmıştır. Yahudiler, sürgün edildikleri ülkelerden malları ve paraları olmadan geldikleri için imparatorluğun denetiminde hayatlarını yeniden inşa etmişlerdir. Bu durum, Osmanlı yönetiminin hoşgörüsünün bir kanıtıdır. Ayrıca Avrupa'dan ve İspanya'dan teknik ve kültür bakımından donanımlı şekilde Osmanlı topraklarına gelmeleri, imparatorluk içerisinde önemli konum elde etmelerinde büyük rol oynamıştır. Aynı şekilde padişahın ülkesini zanaat, doktorluk, ticaret alanında önemli konumlara getirecek olan bu topluluğa kucak açması, sultan-tebaa arasındaki karşılıklı dayanışmayı ifade etmektedir.

II. Beyazıt döneminde Osmanlı-Yahudi ilişkileri doğrudan olmuştur. 1492 tarihinde İspanya Kralı Katolik Ferdinand ile Isabella'nın evliliği, yüzyıllardır orada ikametini sürdüren ve dinlerine bağlı olan Yahudilerin memleketi terk ederek Fransa, İngiltere, Hollanda, İtalya gibi ülkelere dağılmasına sebep olmuştur.[14] Bu tarihlerde

[13] Eroğlu, *a.g.e.*, s. 50-51.
[14] Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., III. Basım, İstanbul, 1995, s. 23.

İspanya'dan sınır dışı edilen Yahudilere, Sultan II. Beyazıt kucak açarak onların Osmanlı topraklarına gelmelerine ılımlı yaklaşmıştır. Hatta II. Mehmet'in Hasköy'e yerleştirdiği Yahudilerin, Haliç kıyısında Balat'ta ikamet etmelerine izin vermiştir.[15] Dini tutuculuğu ile bilinen padişah, 100-150 bin civarında mevcut bulunan Yahudi cemaati, imparatorluğun çeşitli bölgelerine yerleştirmiştir. II. Beyazıt, göçlerden memnuniyetini *"Böyle bir kralın (İspanya Kralı Ferdinand'ın) akıllı olduğunu kim söyleyebilir? Kendi ülkesini sefalete sürüklerken benimkini zenginleştiriyor"* sözleriyle ifade etmiştir.[16] Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Yahudiler, bir kültür birikimi ile ülkeye gelmişlerdir. Yahudilerin teknoloji hakkında teknik bir bilgiye sahip olmaları, onların kısa süre içerisinde teknik, mali ve idari konumlarda kolayca bulunmalarına olanak tanımıştır. Bunun yanı sıra Yahudiler, Osmanlı topraklarına matbaayı da getirmiştir. Aynı zamanda İspanya'dan göç eden Yahudilerin savaş aletlerinin yapımını Osmanlılara öğretmesi, mülteci olarak geldikleri ülkenin askeri açıdan güç kazanmasına vesile olmuştur.[17]

15. Yüzyıl sonlarına doğru 250 bin civarında Yahudi topluluğunun İber Yarımadası'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na geldiğini söyleyen S.J. Shaw, *"O zamanki Yahudiler, muzaffer Osmanlı ordularının, Tanrı'nın halkının düşmanlarına karşı onun adil yargısını yerleştirmeye yazgılı olduğunu ve kan ve günaha bulanmış ''Edom Krallığı'' dedikleri yeri yok etmek için Yüce Tanrı'nın cezalandırıcı sopasını, demir yumruğunu taşıdıklarını düşünüyorlardı"* ifadeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Yahudiler gözündeki önemini vurgulamıştır.[18] Yahudiler, yüzyıllar boyu sürgün hayatı yaşadıkları için Osmanlı yönetiminin hoşgörülü yaklaşımına, devletine sadık bir tebaa olarak karşılık vermişlerdir.

16. Yüzyıl, Yahudiler için parlak bir dönem olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli ticari ilişkilerde, sağlık, faizcilik gibi alanlarda etkin rol oynayan Yahudiler, bu yüzyılda ticaret alanında en parıltılı dönemlerini yaşamışlardır.[19] 16. Yüzyıl, Yahudiler için bir altın çağ niteliği taşımaktadır çünkü Yavuz Sultan Selim

[15] Groepler, *a.g.e.*, s. 30-31.
[16] Ahmet Özdemir, "Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na Gelişi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin İlan edildiği Tarihsel Sürece Kadar Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumların Araştırılmasına Yönelik Tarihsel Bir Yaklaşım", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mart 2019, S. 14, s. 68.
[17] Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, s. 25-28.
[18] Shaw**,** *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, s. 54.
[19] Bengi Su Ertürkmen, *Ankara Yahudi Mahallesi Birlik Sokak'ta Bulunan Ankara Sinagogu İle Albukrek Ve Araf Konutlarının 19. YY Osmanlı Batılılaşması Bağlamında İncelenmesi,* Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 32.

döneminde para basma, sarraflık işleri gibi mali uğraşlar da Yahudilere bırakılmıştır.[20] Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diğer azınlıklara göre refah seviyesi yüksek bir yaşam süren Yahudiler, bu yüzyıl sonuna doğru Hıristiyan azınlıkların ekonomide söz sahibi olmaya başlamasıyla sıkıntılı bir döneme girmiştir.[21]

17. Yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudiler için sıkıntıların yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur. Önceki yüzyıllarda yapılan göçlerin bu yüzyılda durması, Avrupa'dan gelecek olan fikri gelişmenin önünde engel olmuştur ve Osmanlı Yahudileri ile Avrupa Yahudileri arasındaki bağ zayıflamıştır. Ayrıca Rum ve Ermeni azınlıkların Yahudilere ait pek çok mesleği eline almaları, Kabalist nitelik taşıyan Sabetay Sevi hareketi sonucunda ortaya çıkan umutsuzluk ve tanınan Yahudilerin sosyal konularda atılım gerçekleştirememeleri, Yahudilerin sosyal, dini ve kültürel alanda geri planda kalmalarına sebep olmuştur.[22] Kanuni Sultan Süleyman'ın idaresinde, 17. yüzyılda gerileme dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu, yönetici sınıfındaki bozulmaya engel olamadığı için devletin ve toplumun her katmanında çürümeler meydana gelmiştir. Avrupalı devletlerin Osmanlı yönetimi ile imzaladıkları kapitülasyonları sadece Hıristiyan tebaa lehine kullanması, Osmanlı Yahudilerinin kendilerini yalnız hissetmesine sebep olmuştur. Ayrıca o dönemde Hıristiyanlıktan dönme devşirmeler ile Yeniçeri askerlerinin iş birliği içerisinde olması, imparatorluk içerisinde büyük bir Yahudi düşmanlığının oluşması ile sonuçlanmıştır. Yahudilerin, Yeniçeri birliklerinin çiftliklerinde zorunlu işçi olarak çalıştırılmaları, ordunun sefere çıktığı zaman Yahudi iş adamlarından, tüccarlardan savaş vergisi alması bu yüzyılda Osmanlı Yahudilerinin baskı altında olduğunun kanıtıdır.[23]

17. yüzyıl'da Yahudiler için darbe niteliği taşıyan bir diğer olay, Sabetay Sevi hareketi olmuştur. Orta Çağ Avrupa'sında pek çok baskıya maruz kalan Yahudiler, Mesih fikri çerçevesinde "Gelenek" olarak adlandırılan Kabbala'nın oluşmasına katkı sağlamışlardır.[24] 9. Yüzyılda "Torath- Hassod" olarak ifade edilen mistik düşünce Kabbala, İspanya'dan göç eden Yahudiler için büyük öneme sahiptir. İbrani alfabesinin Kabbala için büyük öneme sahip olduğu söyleyen Avram Galanti, *"Harflerin, kendi aralarında gizemli ilişkileri, mukaddes anlamları ve mistik bir açıklamalarının*

[20] Mustafa Yeşildal, *Balat'taki Yahudi Kurumlarının Tarihsel Gelişim Süreci,* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 14.
[21] Özdemir, *a.g.m.*, s. 71.
[22] Besalel, *Osmanlı ve...*, s. 39- 40.
[23] Shaw, *a.g.e.*, s.170-188.
[24] Eroğlu, *a.g.e.*, s. 196.

olduğuna inanılır"[25] ifadeleriyle İbrani alfabesi ile Kabbala arasındaki önemi vurgulamıştır. Kabbala'nın Osmanlı Yahudileri arasında büyük bir yer edinmesinin sebebini imparatorlukta meydana gelen gerileme durumunda bulabiliriz. İmparatorluk topraklarındaki ekonomik çöküş, siyasi istikrarsızlık entelektüel gelişimin yolunu tıkamıştır. Her anlamda dinin etkisinde kalan Osmanlı Yahudi tebaası, yiyecekten giyim kuşama kadar hayatın her alanında Talmud yerine Kabbalist kesimin Zohar'ını yönlendirici olarak benimsemiştir. S. J. Shaw'ın da ifade ettiği gibi artık Yahudi toplumu antik dönemdeki göçebe kabilelerin benimsediği Şamanizm'den etkilenmeye başlamıştır ve Kabbala büyülerinin dertlere deva olacağına inanmıştır. Bu konuda S.J. Shaw'ın *"Yani, pratik bir yaklaşım ile Musevilik tek tanrılılıktan çoktanrılı hale gelmişti"*[26] sözleri, Kabbala'dan etkilenen Osmanlı Yahudilerinin durumunu açıkça ifade etmektedir.

18. yüzyıl, Sabetay Sevi hareketliliğinin etkilerini Yahudi toplum üzerinde hissettirmeyi sürdürdüğü bir dönem olmuştur. Geçen yüzyıl sonlarından itibaren kendilerini çalışma hayatından dini hayata yönelten ve her alanda dini merkez alan Osmanlı Yahudileri, bu yüzyıl başlarında da ekonomik anlamda ikinci planda kalmaya devam etmişlerdir. Dini adanmışlığın egemenliği altında kalan Yahudiler, bu yüzyılda kutsal kitapları çoğaltmışlar, dükkânlarda baharat, şarap, et, kumaş çeşitleri satmışlar, terzilik, dokumacılık gibi işlerle meşgul olmuşlardır. Bu yüzyıl, entelektüel gelişim açısından büyük gelişme göstermiştir. Yahudi İspanyolcası kültürel bir kimlik kazanırken Jacob Ben Meir Culi de Sabetay Sevi olayından sonra dini merkezli adımlar atan Yahudileri Musevilik kurallarına göre yeniden eğitmek amacı ile girişimlerde bulunmuştur ve Meam Loez edebiyatı, bu sebeple ortaya çıkmıştır.[27] Matbaa açısından bu dönemi ele aldığımızda Rabi Yona ben Yaakov Eskenazi ile karşılaşırız. Eskenazi, kurduğu matbaada 1711-1770 tarihleri arasında pek çok dini eser basmıştır.[28] Yine müzik alanında gelişmeler de bu dönemde yaşanmıştır.

Bu yüzyılda Yahudi cemaatin nitelikli elemanlar vücuda getirememiş olması sebebiyle Osmanlı idaresi ile Yahudiler arasındaki iletişim giderek zayıf hale gelmiştir. Hatta öyle bir duruma gelinmiştir ki Osmanlı yönetimi, Yahudiler aleyhine fermanlar yürürlüğe koymuştur. Örneğin III. Ahmet (1702-1730), Yeni Camii'nin etrafında

[25] Avram Galanti, *Sabetay Sevi ve Sabetaycıların Gelenekleri*, ZVİ Geyih Yayınları, 4. Basım, Mart 2006, s. 17.
[26] Shaw, *a.g.e.*, s. 207.
[27] Moshe Sevilla Sharon, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yayınları, 1. Basım, Şubat 1992, s. 83.
[28] Besalel, *Osmanlı ve Türk…*, s. 44.

ikamet eden Yahudilerin mülklerini satıp başka bölgeye taşınmalarını istemiştir. Yine III. Osman (1753-1757), Yahudilerin 6 metreden yüksek evler yapmasına izin vermemiştir.[29]

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu için idari reformların gerçekleştiği bir yüzyıl olmuştur. Tanzimat fermanı ile Osmanlı millet sistemi içerisinde yer alan gayrimüslim tebaaya, adalet ve refah tahsis edilmiştir. Bu ferman, Fransız ihtilali döneminin felsefi bir taklidi olmaktan ziyade eşitlik ilkesi çerçevesinde imparatorluğun içerisindeki gayrimüslimlere yönelik bunalımlara bir çözüm bulma arayışının ürünü olmuştur. Tanzimat fermanının ilanı ile *"Sened-i İttifak'taki ayanların yerini, Tanzimat Fermanı'nda dışa dönük merkez bürokratları"*[30] almıştır ve böylece idari yapıdan askerlik ve eğitim dâhil pek çok alanda modernleşme gerçekleşmiştir.

Bu yüzyıl, Osmanlı Yahudilerinin 18. Yüzyılın durgunluğundan silkelenip daha hareketli bir hayata atıldıkları dönem olmuştur. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'ya karşı yenilgileri ve Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarında gözü olması, Batı tarzı modern yenileşmenin gerçekleştirilmesinde itici unsurlardan birkaçı olmuştur.[31] Tanzimat Devri başlamadan evvel Osmanlı İmparatorluğu'nda ikamet eden Yahudileri büyük oranda etkileyecek bir olay meydana gelmiştir. 15 Haziran 1826 yılında II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı dağıtması, başkentteki pek çok Yahudi evlerinin ve dükkanlarının tahrip edilmesine sebep olmuştur. Banker Ezekiel ben Joseph Gabay, yeniçeri maaşları ile ilgilenen Isaiah Acıman ve sarrafbaşı Çelebi Bahor Isaac David Carmona'nın yeniçerilerin mali işleriyle ilgilendikleri sebebiyle idam edilmesi, imparatorluk içerisindeki Hıristiyan tebaanın Yahudilere olan düşmanca tavrını ortaya çıkarmaktadır.[32]

Zaman içerisinde Osmanlı İmparatorluğu, çağın gereksinimlere cevap verecek kurumlara muhtaç duruma gelmişti. Resmi dairelerdeki bozulmalar, ekonomik çöküş halkın her katmanını zorlar duruma gelmişti. Gelişim ve ilerlemenin zaruri olduğu bu dönemde, 3 Kasım 1839 günü ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayun'u ile Tanzimat dönemi başlamıştır. Tanzimat fermanının okunduğu Topkapı Saray bahçesinde elçiler, halk ve Hahambaşı Moşe Fresko ile Yahudi cemaati de bulunmuştur.[33] Daha sonraki

[29] Sharon, *a.g.e*, s. 83.
[30] Halil İnalcık, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, 5. Baskı, Ankara 2016, s. 401-404)
[31] Naim Güleryüz, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Ocak 2012, s. 137.
[32] Shaw**,** *a.g.e.*, 2008, s. 231-232.
[33] Güleryüz, *a.g.e.*, s. 145.

yıllarda gerçekleştirilecek olan ıslahatlara ön ayak olan Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğu'nun her alanında yenilikler getirmiştir.[34]

19. yüzyıl, ilan edilen yenilikçi fermanlar ile birlikte imparatorluktaki Yahudilerin can ve mal güvenliklerinin garanti altına alınması neticesini doğurmuştur. İltizam sistemi yerine eşit vergilendirme yapılması, gayrimüslimlere devlet memuru olma hakkının tanınması, ibadet ve din özgürlüğünün uygulanması, şehir ve taşralarda faaliyet gösteren temsilciler meclisine üye olma haklarının olması, gayrimüslim tebanın şube müdürü, öğretmen, konsolosluk görevlisi, doktorluk, yargıçlık gibi makamlara gelebilmelerinde kolaylık sağlamıştır. Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanı ile Osmanlı yönetimi, Müslümanların sadece vergi ve ceza çerçevesinde ıslahatlardan yararlanma olanağını sunarken gayrimüslim tebaa için laik bir devlet olma yolunda ilk adımı atmış bulunuyordu. Oluşan bu yeni durum, siyasal ve ekonomik yaşamda geri planda kalan Yahudilerin yeniden yükselişe geçmeleri için bir fırsat niteliğindeydi.[35]

19. yüzyıl, Avrupa'daki Hıristiyanlar ile Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyanlar arasındaki bağın kuvvetlendiği bir dönemi de ifade etmektedir. Bu dönemde, Tanzimat fermanının özellikle Hıristiyanları öncelikli tutması ve Islahat fermanının da Osmanlı-Avrupa ilişkileri dâhilinde vücuda getirilmesi, Osmanlı topraklarındaki Hıristiyan tebaanın manevi anlamda Hıristiyan devletler ile aralarında bağ olduğuna inanmasına ve sonuç itibariyle Osmanlı otoritesi dışına çıkma isteklerine sebep olmuştur. Ancak Yahudi tebaanın Avrupa devletleri ile ya da başka devletler ile bu şekil ilişkiye sahip olmaması, bu dönemde Yahudilerin inanç birliği çerçevesinde kışkırtılmaları durumunun söz konusu olmadığını ortaya koymaktadır.

Tanzimat döneminde atılan modernleşme adımları, Yahudi toplum arasında iki grubun oluşmasına sebep olmuştur. Sabetay Sevi etkisinde kalan pek çok Yahudi lider, menfaatleri doğrultusunda eski usul işleyişin devamını dilemiştir ve Yahudi tebaanın imparatorluk içerisindeki yeniliklere katılımını doğru bulmamıştır. Yeni açılan, eşitlik ilkesi doğrultusunda işleyen Nizamiye Mahkemelerinin kullanılmasına, sarık yerine fesin kullanılmasına, çocukların yeni açılan seküler okullara gitmelerini engelleyen dini liderler, izin vermedikleri kurumlara gitme girişiminde bulunan Yahudi aileleri aforoz etmişlerdir. Geleneksel Yahudi okulların yeterli bütçe olmaması sebebiyle kapanması,

[34] Mehmet Aktel, "Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3, s. 1-3.
[35] Çetin Yetkin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 107.

kaliteli öğrenci yetiştiremediği için Yahudi toplumunun geri planda kalmasına sebep olmuştur. Bu soruna çözüm olmak amacıyla 1854 yılında Rotschild temsilcisi Albert Cohn, modern okul açma izni almasına rağmen amacı gerçekleşmemiştir. Modern okul açma konusunda önemli adımı 1785 yılında Ortaköy'de doğan ve Rotschildler ve Baron de Hirsch vb. Yahudi bankerlerin İstanbul ve Orta Doğu temsilcisi olan Abraham de Comando atmıştır. Sadrazam Ali Paşa ve Maliye Nazırı Fuat Paşa ile yakın arkadaş olan Comando, 23 Kasım 1854'te Hasköy'de Türkçe, Fransızca ve İbranice dil eğitiminin yanında modern bilimleri de öğretecek olan bir okul açmıştır ancak eski usule bağlı kalmış hahamlar ve cemaat mensupları tarafından gösterilen tepki, okulun kapanıp 1859 yılında tekrar eğitime başlamasına sebep olmuştur. Okulun kapanması için pek çok girişim gerçekleşmiştir. Bunlardan bir tanesi, okulda Hıristiyanlara ait öğretilerin yer aldığını iddia eden ve aileleri aforozla tehdit eden Haham Yitzhak Akrish ve Shlomo Kamhi'dir. Modern okula karşı çıkılması ve karşılık olarak Comando'nun yenilik adımlarını geri çekmemesi, meselenin Osmanlı yönetimi tarafından çözülmesine sebep olmuştur. Akrish'in hapse atılması ile sonuçlanan bu müdahale, Akrish'in müritlerinin ayaklanması ve Sultan Abdülaziz, Haliç'ten Eyüp'e giderken Yahudi müritlerin lanetler yağdırmasına sebep olmuştur. Sultan, galeyana gelen halkın sakinleşmesi için Akrish'i hapishaneden çıkarmıştır. 1862 yılında gerçekleşen mahkeme ile Comando beraat etse de ailesi ile birlikte Avrupa'ya taşınmıştır. Comando'nun İstanbul'dan gitmesi, aşırı dinci Hahamların cemaat üzerindeki baskısının büyümesine sebep olmuştur. Kısacası, 19. Yüzyılda gerçekleşen modernleşme, Yahudi toplumunu teğet geçip gitmiştir.[36] İki yüz yıl önce imparatolukta iyi statüde olan Yahudiler, bu yüzyılda dinin büyük etkisi ile devlet katındaki konumlarını Rum ve Ermeni topluluklara bırakmıştır.

19. Yüzyıl, devletler için ilerleme, gelişim manasına gelirken Yahudiler için kan savaşı iftirasının[37], antisemitizmin en üst seviyeye çıktığı dönemlerden biri olmuştur.[38] İmparatorluk içerisinde farklı pek çok statüde iyi konumda olan Yahudiler, bu yüzyılda skolastik eğitim engeline hahamlar sebebiyle takılı kalmıştır. Bu duraksamaya karşı adım atan ve dünyadaki tüm Yahudiler arasında birlik sağlamak amacıyla 17 Nisan 1860'da Fransa'da *Alliance Israélite Universelle*'yi kuran Isidore Cahan, Narcisse

[36] Shaw, *a.g.e.*, s. 242-254.
[37] Kan Savaşı iftirası, Orta Çağ'dan beri Avrupa'da iddia edilen ve Yahudi halkı rahatsız edilen bir durumdur. Bu iftira, Yahudilerin Pesah Bayramı öncesinde bir Hıristiyan'ı öldürüp kanını içtiğini ve Hamursuz isimli ekmeğin bu kan ile yapıldığını iddia eden bir olaydır.
[38] Siren H. Bora, "Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı Yahudi Cemaatini, Tarım Sektöründe Kalkındırma Çalışmaları ve İzmir Yakınlarında Kurulan Bir Çiftlik Okul: Or Yehuda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* . C. 1, S.3, s. 387.

Leven, Charles Netter ve Eugene Manuel[39], Doğu Yahudiliğini yenilemeyi ve Fransa'daki dindaşları gibi entelektüel bir yaşama sahip olmalarını amaçlamışlardır.

Cahan, Leven, Netter ve Manuel aracılığıyla 1874'te İstanbul dâhil olmak üzere Manastır, Demotika, Edirne, Üsküp, Kavala, Selanik, Kudüs, Hayfa, Yafa, Tiberya, Safed ve Basra gibi kentlerde okullar açılmıştır.[40] İlk AIU okulu ise 1867 yılında Edirne'de kurulmuştur.[41] Okulun kuruluş tarihi, Tanzimat dönemine denk geldiği için, modern anlamda eğitim veren bu okul, Osmanlı idarecileri tarafından destek görmüştür. İlkokul ve lise düzeyindeki bu okullar, çıraklık programı çerçevesinde kız ve erkek çocuklarının hem mesleki anlamda gelişiminde hem de ahlaki eğitiminde ön ayak olmuştur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu borç bataklığı ve loncalarda gücün Ermenilerin ve Rumların elinde olması gibi pek çok şartın karşılanamaması, çıraklık programının başarısız olmasına sebep olmuştur.

İmparatorluk içerisinde her gayrimüslim cemaatin dini bir lideri mevcuttu. Yahudilerin dini görevlisi ise hahambaşıydı. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra seçilen ilk hahambaşı Rav Moşe Kapsali, daha sonra ise Eliyahu Mizrali olmuştur. Adı geçen iki hahambaşı dışında 19. Yüzyıla kadar devlet tarafından kabul edilen ve imparatorluktaki tüm Yahudi cemaati temsil eden hahambaşı olmamıştır. 19. Yüzyıla kadar Yahudi cemaat arasından bir lider seçilirken 22 Şubat 1835 tarihinde alınan karar ile hahambaşılık kurumu devlet tarafından tanınmıştır ve hahambaşı olarak Abraham Levi göreve getirilmiştir. [42]

1864 yılında vücuda getirilen Hahambaşılık Nizamnamesi, hahambaşılığın yeniden yapılandırılması ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudi cemaatin gücünün yeniden eski haline getirilmesi konusunda mühimdir. 1835 yılından beri Edirne'de hahambaşılık görevinde bulunan Yakir Geron'un Sultan Abdülaziz tarafından 19 Temmuz 1863 tarihinde "LocumTenens" yani kaymakam olarak Yakup Avigdor'un yerine atanması ve 20 Temmuz 1863 yılında sadrazamın yeniden teşkilatlanma konusundaki girşimine olumlu cevap vermesi, hahambaşılık kurumunda yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. 10 Ağustos 1863 günü cemaat toplantısı yapıldıktan kısa bir süre sonra Abraham de Comando liderliğinde[43] İstanbul'da on dört

[39] Evrim Görmüş, "Alliance Israélite Universelle: Osmanlı Yahudilerinin Dönüşümünde Bir İtici Güç", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40, s. 258.
[40] Shaw, *a.g.e.*, 255-256.
[41] Görmüş, *a.g.m.*, s. 259.
[42] Hatice Doğan, "Hahambaşılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2016, 2. Basım- EK-1.cilt, s. 513-514.
[43] Shaw, *a.g.e.*, s. 260.

temsilcisi olan bir meclisin örgütlenmesi, 1 Nisan 1864 tarihinde sunulan nizamnamenin 21 Mart 1865 tarininde sultan tarafından onaylanması ve 15 Mayıs 1865 günü yürürlüğe koyulması ile hahambaşılık kurumu yeniden tesis edilmiştir.[44] Nizamnamenin kabulü ile hahambaşı, imparatorlukta bulunan tüm Yahudilerin yöneticisi durumuna gelmiştir. Ancak tüm hahamlık kurumları, eşit oranda güce sahip olmasına rağmen İstanbul'daki hahamlık otoritesine bağlı olmuştur. [45]

Avrupa'da Fransız ihtilali sonucunda milliyetçi görüşlerin dünya çapında bir yayılım göstermesi ve Çarlık Rusya'sında Yahudilere karşı baskıcı politikaların uygulanması, bu bölgede ikamet eden Yahudilerin "göç" fikri etrafında örgütlenmeye başlaması ile sonuçlanmıştır. Dreyfus Davası'nın gündeme gelmesiyle birlikte Theodor Herzl'in *"Etat Juif"* [46] "Der Judenstaat"[47] isimli eserini kaleme alması, Yahudilerin vadedilmiş topraklara dönüşü için harekete geçmelerinde yol gösterici olmuştur.[48]

Rus Çarı II. Aleksandr'ın 1881 yılında "Narodnya Volya" isimli bir örgüt tarafından öldürülmesi ve yargılanan örgüt mensupları içerisinde Hessia Heflman isimli Yahudi bir kadının olması[49], Rusya'daki antisemitizmi arttırmıştır ve Osmanlı İmparatorluğu'nun güney bölgede kaybettiği topraklar içerisinde kalan ve bu sebeple Rusya'nın hâkimiyeti altına giren Yahudilere yönelik baskıcı hareketlerin Batı ve Orta Avrupa etkisiyle daha da artması, pogromlara ve Yahudilerin kendilerine daha güvenli bir yer aramaları ile sonuçlanmıştır. Filistin'de yurt kurma fikri ilk kez 29-31 Ağustos 1897 tarihinde İsviçre'nin Basel kentinde gerçekleşen Siyonist Kongresi'nde gündeme gelmiştir.[50] II. Abdülhamit ile, Yahudi asıllı Polonyalı asilzade Newlinski aracılığı sayesinde[51] irtibat kuran Theodor Herzl'in isteğine, Sultan tarafından olumlu bir dönüş gerçekleşmememiştir. II. Abdülhamit'in, Herzl'in teklifin kabul etmemesinin sebebi, olası bir Yahudi yerleşiminin Müslüman ve Hıristiyan teba içerisinde hoşnutsuzluğa ve belki de ayaklanmaya sebep olabilme ihtimalidir.

Girişimlerinden vazgeçmeyen Herzl, zengin Yahudilerin de siyonist harekete katılmaları için arayış içerisinde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik sorunlar yaşadığını gören Herzl, Filistin'de Yahudilerin yurt edinmelerine izin verildiği

---

[44] Güleryüz, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, s. 152-153.
[45] Shaw, *a.g.e.*, s. 263.
[46] Hilmi Ziya Ülken, *Yahudi Meselesi*, İSAM, İstanbul,1944, s. 119.
[47] Feroz Ahmed, *Jön Türkler ve Osmanlı'da Milletler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 11.
[48] M. Lutfullah Karaman, "Siyonizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2009, C. 37, s. 329.
[49] Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2003, s. 88.
[50] Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, Sümer Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2018, s. 18
[51] Herzl, *a.g.e.*, s. 20.

takdirde Osmanlı İmparatorluğu'na 20 milyon İngiliz altını verilebileceğini Newlinsky aracılığıyla Sultan Abdülhamit'e iletmiştir ancak yine olumlu yanıt alamamıştır.

Herzl, Abdülhamit'in arkadaşı ve ayrıca Yahudi asıllı olan Macar Türkolog Vambery aracılığıyla 17 Mayıs 1901 günü Sultan Abdülhamit ile görüşme fırsatını yakalamıştır. Görüşme sırasında Abdülhamit'i aslan olarak örneklendiren Herzl, borçlar konusu üzerinde durdukları esnada "Kıymık" olarak nitelendirdiği Duyun-u Umumiye'yi aslanın pençesinden çıkarabileceğini ve böylelikle imparatorluğun da yaşama gücüne erişebileceğini söylemiştir.[52] Görüşme sonrasında Avrupa'ya giden Theodor Herzl, Abdülhamit'i etkilemek amacıyla Hicaz Demiryolları projesine 200 liralık bağışta bulunsa da Abdülhamit, bu projede Müslümanların katkıda bulunmasını arzu ettiği için paranın tamamını Herzl'e iade etmiştir. Temmuz 1902 tarihinde İstanbul'a gelen Herzl, II. Abdülhamit'in Mezopotamya topraklarına yerleşim izni vereceği fikrini reddetmiştir ve Filistin ile Hayfa'da bir yerleşim bölgesi kurulmasını istemiştir. Ancak II. Abdülhamit tarafından reddedilen bu istek, Herzl'in İstanbul'dan gitmesi ile sonuçlanmıştır. Sultan, Herzl ile irtibat içerisinde olmanın lüzumsuz olacağını düşünmüştür ve ikisi arasındaki iletişim kopmuştur.[53]

Sultan Abdülhamit döneminde gündeme gelen diğer bir konu ise II. Abdülhamit'in Yahudilerden oluşan bir askeri birlik kurma tasarısı olmuştur. Avram Galanti'nin 1893 yılında Türk Yahudilerinin askere alınması meselesinin hahamhane tarafından alınan karar belgesini alıntılıyarak eserinde işlediği konu, 1891-1892 yılında Rusya pogromlarından kaçıp Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan Yahudiler ile alakalıdır. İstanbul, İzmir, Selanik gibi kentlere yerleşen bu Yahudiler hakkında Sultan Abdülhamit tarafından düşünülen plan, 1893 yılında Sultanın kendisi tarafından o dönemde hahambaşı olan Moşe Levi'ye bildirilmiştir. Aklındaki planın, Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Yahudileri Doğu Anadolu'ya yerleştirip Osmanlı Yahudilerinin de dâhil olduğu Dördüncü Ordu'ya bağlı yüz bin kişiden oluşan bir kuvvet oluşturmak olduğunu söyleyen II. Abdülhamit, orduda Yahudiler için koşer (helal) yemekler pişirilmesi için özel düzenlemeler yaptıracağından da söz etmiştir. Hahambaşının, Hahamhane Ruhani Meclisine sunduğu bu öneri, meclis tarafından kabul görmüştür. Üstelik Moşe Levi, Ruhani Meclise ek bir öneride bulunmuştur ve Müslümanlar gibi Yahudilerin de askerlik vazifesini gerçekleştirmesi için bir dilekçenin

[52] Herzl, *a.g.e.*, s. 32.
[53] Herzl, *a.g.e.*, s. 40-44.

padişaha sunulmasını istemiştir. Bu öneri de meclis tarafından kabul edilse de II. Abdülhamit'in Vekiller Heyeti'ne gönderdiği karar belgesi, Yahudilerin lehine bir karar olsa da ülkedeki diğer gayri müslimlerin tepki gösterebileceği endişesiyle kararın uygulanmasının başka tarihe uzatılması kararlaştırılmıştır ve Sultan, bir daha bu konu hakkında söz etmemiştir.[54]

II. Abdülhamit devrinde Yahudi gençler Alliance Israélite Universelle okullarında eğitim almaya devam etmiştir. Yine bu dönemde kamusal görevlerde yer alan Yahudiler, doktor subay olarak Osmanlı ordusunda ve devlet görevlisi olarak konsoloslarda yer almıştır. Ayrıca 1876 Anayasası sonrası oluşturulan mecliste de yer alan Yahudiler, 19. Yüzyılda da devlet daireleri içerisinde konum almışlardır.[55] Ayrıca bu dönemde Sultan Abdülhamit'in hahamhaneye Hamursuz Bayramı kapsamında harcanan miktar için 1895 senesinde 30.000 kuruş, 1896 yılında 35.000 kuruş yardımda bulunması ve bu yardımların padişah tarafından bağış olarak yapıldığının bildirilmesi, Sultan Abdülhamit'in, gayrimüslim tebaasına yönelik davranışlarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.[56]

19. yüzyılda İngiliz ekonomisinde meydana gelen sanayi devrimi ile dünyada yeni bir çağın başlangıcı olurken önemli ticaret yollarına hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere için büyük bir önem arz etmekteydi. Diğer yandan Mısır'da Mehmet Ali Paşa tarafından gerçekleştirilen sanayileşme denemeleri ve Osmanlı idaresine karşı silahlanma eylemi[57], ekonomik ve iç siyaset anlamında Osmanlı İmparatorluğu'nu sıkıntılı döneme sürüklemiştir. 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunu çerçevesinde arazi hukukunda düzenlemeler yapılmıştır ve bu çerçevede imparatorluk içerisinde feodalite benzeri yapılaşma meydana gelmiştir. Aynı zamanda iç borçlanma ile başa çıkmak için kaimelerin çıkarılması ve Galata Bankerlerinden borç alınması sonuç vermeyince Osmanlı idaresi[58] 1854 yılında ilk dış borçlanmasını gerçekleştirmiştir ve dış borçlar meselesi, Osmanlı-Rus orduları arasında geçekleşen Kırım Savaşı ile en üst seviyeye ulaşmıştır.[59] Bu yüzyıl içerisinde Osmanlı İmparatorluğu tarihine damga vuran diğer olay Balkan ayaklanmaları olmuştur.

[54] Galanti, *Türkler veYahudiler*, s. 24-28.
[55] Yetkin, *a.g.e.*, s. 137-141.
[56] Vahdettin Engin, *Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 126-159-132.
[57] Nuh Arslantaş, *Mısır'da Türkler, Araplar ve Yahudiler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 87.
[58] Abidin Yeğiner*, 1853-1856 Kırım Savaşı ve Osmanlı Toplumsal Yapısına Etkileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019, s. 81-87
[59] Yahya Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 72-95.

İmparatorluğun, Avrupalı devletlerin gelişmeleri karşısında geri kalması, ekonomik çaplı değişime gitmesi ve Osmanlı yönetiminin merkezden zayıflama göstermesi, diğer bölgelerde olduğu gibi Balkanlarda da hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Başka bir etken olarak Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan milliyetçi görüşlerin Macaristan üzerinden Balkanlar bölgesine sıçraması, imparatorluk yönetimi ile Balkan milletlerinin karşı karşıya gelmesi ile sonuçlanmıştır. 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ gibi bölgelerde ayaklanma sonucu ayrıcalıklar elde edilmesi, Panslavist hareketlerin harekete geçmesine sebep olmuştur.[60] Yaşanan toplumsal memnuniyetsizlik hali, Osmanlı imparatorluğu'nda 1869 yılında çıkarılan Tabiiyet Kanunu'na[61] kadar bir vatandaş tanımlamasının bulunmamasından kaynaklanan milliyetçi ayaklanmalar ve savaş, *Yeni Osmanlılar ve Jön Türk* olarak adlandırılan hareketlerin oluşumuna sebep olmuştur.

Avrupa'nın gelişimine ve ilerlemesine, Osmanlı İmparatorluğu'nun da dâhil olmasını isteyen bu cemiyet, Osmanlıcılık düşüncesi çerçevesinde imparatorluk topraklarındaki tüm tebaanın, dil ve din ayrımı olmadan birbirine destek olmasını amaçlamıştır. Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi ve diğer pek çok aydının bir araya gelip kurdukları Yeni Osmanlılar cemiyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya pazarının bir parçasına dönüştüğünü, ülkenin ekonomisinin Avrupalı devletlerin eline geçtiğini düşünmüşlerdir ve Tanzimat reformlarını sert bir şekilde eleştirmişlerdir.

İmparatorluğun aydınları, meşruti yönetimin gerçekleşmesi amacı ile 30 Mayıs 1876 günü Sultan Abdülaziz'i tahttan indirip yerine V. Murat'ı göreve getirmiştir. Ancak akli problemler yaşaması sebebiyle V. Murat'ın yerine II. Abdülhamit, 31 Mayıs 1876 tarihinde tahta getirilmiştir.[62] Sultan Abdülhamit tahta geldiği sırada Şark meselesinin çözüme kavuşturulması amacı ile İstanbul'da Tersane Konferansı düzenlenmiştir. 23 Aralık 1876 tarihine denk gelen konferansa katılan devletler, II. Abdülhamit'in Kanun-i Esasi'yi ilan edişine de şahit olmuştur. Nitekim 23 Aralık günü konferans, toplantı halindeyken top sesleri eşliğinde meşrutiyet ilan edilmiştir.[63]

---

[60] Mithat Aydın, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Balkanların Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 21-24

[61] Bu kanuna göre Osmanlı İmparatorluğu'nda bir vatandaş olmak için iki şart mevcuttu. Bunlardan ilki reşit olmaktı. İkincisi ise imparatorluk içeresinde beş yıl ikamet etme zorunluluğuydu. (İbrahim Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi OTAM,* 2011 Cilt 29, S. 29 s. 205.

[62] Feroz Ahmed, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 50.

[63] Melik Arvasi, *II. Abdülhamit Yönetimine Muhalefet: İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2011, s. 73.

Tersane Konferansı'nda imparatorluk içerisinde yaşayan azınlıkların haklarının da güven altına alındığını ifade eden Naim Güleryüz, 20 Ocak 1977 tarihine dek sürecek olan konferansa, Dünya Yahudi Cemaatlerinin 2 Ocak 1877 tarhinde bir muhtıra verdiğini söylemiştir. Eserinde yer alan muhtırada, Yahudi tebaanın, imparatorluk içerisinde memnun halde yaşadıklarını, Osmanlı yönetiminin, gayrimüslimleri Müslüman teba ile eşit şekilde gördüğünü ve 1839-1856 ıslahatlarının ilanı sonrasında imparatorlukta ikamet eden herkesin kanun karşısında eşit haklara sahip olduğunu kaleme almıştır.[64]

İmparatorlukta farklı bir kimlik oluşturma amacı içerisinde olmayan Yahudilerin, Jön Türkler ile iletişim halinde olan Haim Nahum Efendi'nin hahambaşı olarak göreve gelmesinden sonra İttihat ve Terakki cemiyeti ile arasındaki bağları kuvvetlenmiştir.

İhtilalin gerçekleşmesinden sonra Selanik'teki Yahudi cemaat arasında iki grup meydana gelmiştir. Bunlardan ilki II. Meşrutiyetin ilkelerine sadık kalıp Osmanlı ülküsünü savunurken ikinci grup ise Filistin'e göç edip Osmanlı idaresi altında bu topraklarda ikamet etmeyi arzulamışlardır. Birinci gruba dahil olan şahıslar İspanyolca yerine Türkçe konuşmayı, Osmanlı toplumu ile bir bütün haline gelmeyi istemişlerdir.[65]

Meşrutiyet sonrası kurulan Meclis-i Mebusan'da dört Yahudi mebus[66] bulunmaktaydı.[67] Bu mebuslar arasında olan Emanuel Karasu, İttihat ve Terakki Cemiyeti için önemli bir kişilikti çünkü Karasu, hem "Macedonia Risorta" mason locası üstadıydı, hem de Talat Paşa tarafından güvenilir olarak kabul ediliyordu. Türkiye Yahudisi ve araştırmacı olan Rıfat Bali, Emanuel Karasu'nun İttihat ve Terakki içerisindeki nüfuzu ve önemli faaliyetler içerisinde bulunması sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerlemesini arzu eden ve Yahudi cemaati destekleyen "Gençler Grubu" isimli kişiler tarafından lehine oy kullanılması amacıyla çağrılarda bulunulduğunu kaleme almıştır. [68]

Meclis-i Mebusan'da yer alan Rumlar, Ermeniler, Araplar, Yahudiler Osmanlı Devleti'nin "milletvekilleri" konumunda olmuştur. İttihat ve Terakki yönetimi,

---

[64] Güleryüz, *Bizans'tan..*, s. 160.
[65] Rıfat Bali, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim, 2001, s. 55.
[66] Bu mebusların ismi şöyledir: Tütün Rejisinin hukuk danışmanı Vitali Faraci, bir avukat olan Emanuel Karasu, Nissim Mazliyah ve Heskel Sason.
[67] Ahmed, *Jön Türkler ve Osmanlı'da Milletler*, s. 130-132.
[68] Bali, *Musa'nın Evlatları…*, s. 57.

Osmanlıcılık ideolojisinde istedikleri sonucu alamadığı için İslamcılık ideolojisi çerçevesinde adımlar atmışsa da Arapların İngilizler ile iş birliği içerisinde olması bu ideolojinin başarısız olmasına sebep olmuştur. Bu noktada dikkat çeken gereken durum, Hıristiyanlar ve Araplar içerisinde devletten kopmalar gerçekleşirken Yahudilerin, İttihat ve Terakki yönetimine bağlı kalmalarını sürdürmeleridir.

Avram Galanti, Meclis-i Mebusan'ın açılması hakkında bizlere önemli bilgiler aktarmaktadır. Mısır'da matbuat işleri ile ilgilendiği dönemde İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın açıldığı gün ile ilgili anısını paylaşan Galanti, *"Kahire, İskenderiye, Port Said ve Süveyş'te yüz bir pare top atılmış ve her tarafta ilan-ı şadumani edilmiştir. Bütün Memalik-i İslamiye matbuatı ve ahalisi, Meclis-i Mebusan'ı manen benimsemiştir"*[69] ifadeleriyle Mebuslar meclisine olan desteğini dile getirmiştir.

13 Nisan 1909[70] yılında gerçekleşen 31 Mart olayı, 1908 Devrimine karşı tepki olarak meydana gelmiştir ve İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefetin düzenlemiş olduğu darbe girişimleri saray tarafından desteklenmiştir. 31 Mart vakasının alaylı askerlerin mektepli askerlere karşı bir gövde gösterisi olduğunu söyleyen tarihçi Zafer Toprak[71], gerçekleşen isyanın, meşrutiyet ile birlikte yaşanan değişim sonucunda, değişimi kabul etmek istemeyen gelenekçi kimseler tarafından gerçekleştirilen bir tepki olduğunu söylemiştir. İsyancıların bastırılması, Hareket Ordusu'nun başarısı olarak tarihe geçmiştir ve o gün 11 Nisan İnkılabı[72] olarak anılmaktadır. Hüseyin Hüsnü Paşa'nın kumandan ve Mustafa Kemal Paşa'nın kurmay başkanı olarak görev aldığı Hareket Ordusu, Selanik'ten yola çıkıp İstanbul'a gelip bir hafta içerisinde ayaklanmayı kontrol altına almışlardır.[73]

Meşrutiyeti korumak için başkaldırırlarla mücadele eden Hareket Ordusu'nun içerisinde sayısı 700 olan Yahudi askerler de mevcuttu. Ayaklanmanın haberini Selanik'te "Gattegno" isimli bir şahıstan aldığını söyleyen Emanuel Karasu, 14 Nisan akşamı Club de L'Union'da Meclis mebusu olarak askerlere konuşma yaptığını, Mahmut Şevket Paşa'nın askeri kulübe gelmesiyle birlikte İstanbul'a harekete geçme kararının alındığını söylemiştir.[74] Yahudi taburu içerisinde subay olarak görev yapan

[69] Avram Galanti, "Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda Ettiği Türk Ordusu", Yeni Mecmua, 1 Teşrin-i Sani 1923, S. 87, s. 423.
[70] Rumi tarih 31 Mart 1325'tir.
[71] Zafer Toprak, "11 Nisan İnkılabı ve 10 Temmuz Iyd-ı Milli'si "İrtica"dan "İnkılap"a", *Toplumsal Tarih*, 2004, S. 124, s. 81.
[72] Miladi tarihte 24 Nisan'dır.
[73] Toprak, *a.g.m.*, s. 82.
[74] Bali, *Musa'nın Evlatları…*, s. 59-60.

Şemtov Revah, Haliç'te "Selanikli çıfıtlardan ve gâvurlardan memnun değiliz. Padişahım çok yaşa!" seslerini duyduklarını ve İttihat ve Terakki Cemiyeti kararı ile Yahudilerin ve dönmelerin Selanik'e geri gönderildiğini söylemiştir. Silah çağrısı yapıldıktan sonra orduya katıldığını ifade eden Revah, Mahmut Şevket Paşa'nın komutanlık ettiği orduda 500 Yahudi gönüllü askerin bulunduğunu, 700 gönüllü Yahudi askerden oluşan Musevi taburunda Albay Kâzım Bey'in komutasında isyancılarla çatışmada bulunduklarını, neticede 23 Yahudinin yaralandığını, 21 Yahudinin de çatışmada hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Ayrıca Revah, Mecliste mebus olarak bulunan Emanuel Karasu'nun ve heyette bulunan diğer görevlilerle Yıldız Sarayı'na girerek II. Abdülhamit'i tahttan indirdiğini söylemiştir.[75]

Sultan Abdülhamit'in Selanik'e sürgüne gitmesi ve "Alati" isimli bir Yahudinin evinde tutuklu kalması, Avram Galanti'nin *Mithad Pacha et les Juifs* isimli makalesinde *" 1908'de II. Abdülhamit ikinci kez meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldığında, Mahmut Şevket Paşa Selanik'te bulunmaktaydı. Birkaç ay sonra Sultan, oluşturduğu bu yeni düzeni yıkmak istedi. Mahmut Şevket Paşa, "Hareket Ordusu"nun başında olarak İstanbul'a geldi, Abdülhamit'i tahtından aldı ve onu Selanik'e sürgüne göndererek, Yahudi banker Alati'nin villasında hapsetti"*[76] şeklinde ifade edilmiştir.

Safed'de yaşayan 70-80 bin civarı Yahudinin Selanik'e göç etmesi ile birlikte Selanik, Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki göç merkezi haline gelmiştir ve Yahudi nüfusunun en fazla olduğu kentler arasında bulunmuştur. Öyle ki Yahudiler arasında Selanik, *"İsrail'in metropoliti, İsrail'in annesi"* şeklinde tanımlanıyordu.[77] Selanikte önemli ticaret limanının bulunması, burada ikamet eden Yahudilerin Avrupa devletleriyle etkileşim içerisinde sebep olması, farklı ülkelerle kültürel alışveriş gerçekleştirmesi ve Avrupa ülkelerindeki Yahudi örgütleriyle iletişim halinde olup Selanik'te eğitim kurumlarının açılması şehirdeki Yahudilerin ihtisaslarına katkıda bulunmuştur.[78]

1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi ile Osmanlı ülkesindeki tüm milletlere eşit haklar verilmesinin Yahudi sınıflar tarafından savunulan bir düşünce olduğunu söyleyen Çetin Yetkin, II. Abdülhamit'in anayasayı kaldırıp şahsi yönetime geçmesinin

[75] Bali, *Musa'nın Evlatları…*, s. 62-63.
[76] Avram Galanti, "Midhat Pacha et le Juifs", La *Boz De Türkiye*, 15.08.1947, s. 30.
[77] Georgios I. Mintis, "Selanik'in İspanya Yahudileri (Yerleşme, Yükseliş, Büyük Yıkım)", Çev. Esin Ozansoy, *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2017, S. 27(2), s. 116.
[78] Yetkin, *a.g.e.*, s. 148-149.

Selanik Yahudileri arasında, II. Abdülhamit muhalefeti doğurmasının doğal bir durum olduğunu ifade etmiştir. Selanik'in ekonomik gelişiminin yanında kültürel gelişiminin de ileride olması, özgürlükçü düşüncelerin Selanik'e yayılması ve Selanik'in İttihat ve Terakki'nin merkezi haline gelmesi ile sonuçlanmıştır. Aynı zamanda ordunun geri kalmışlığını engellemek amacıyla açılan Batı tarzı okullar da aydın ve donanımlı subay kadrosunun yetişmesine zemin hazırlamıştır. Ekonomik anlamda ticaretin yanında tarım konusunda da Yahudilerin etkin olduğunu söyleyen Feroz Ahmad, Osmanlı hükümetinin ekonomik alt yapıyı geliştirme konusunda Ermeniler ile beraber Yahudilere de güven duyduğunu ve Yahudilerin tarım üzerinde bilimsel çalışmalar yaptığını kaleme almıştır. [79]

Hareket ordusunun isyanı bastırdığı haberini alan Selanikli Yahudiler arasında büyük bir sevinç yaşanmıştır. Türk marşları çalarak mutluluklarını paylaşan Selanik Yahudi cemaati, tahta geçen Sultan V. Mehmet Reşat için sinagogda ayin düzenlemiştir. Mehmet Şevket Paşa ile Harbiye Nazırı Salih Paşa'nın Hahambaşı Haim Nahum'u ziyaret etmeleri, Yahudi cemaatin Hareket Ordusuna verdiği desteğin karşılıksız kalmadığını göstermektedir.[80]

Yahudi nüfusun yoğunlukta olduğu Selanik'in 1912 tarihinde Yunan istilasına maruz kalması, Selanik'teki bu Musevi cemaatin üstünlüğünün temelden sarsılması ile sonuçlanmıştır. Balkan Savaşları ile başlayan nüfus düşüşü, II. Dünya Savaşı'nın Yahudilere vurduğu darbe ile sonlanacaktır.[81]

Selanikli Yahudiler ile Türklerin işgal sırasında iş birliği içerisinde olduğunu söyleyen Avram Galanti, Pouquenville'den alıntılıyarak Yunan işgalciler tarafından "Musa'nın ve Peygamberin (Muhammed) dinlerine bağlı" olanların tutsak edilerek Anatoliko adasına gönderildiklerini ve orada işkenceye maruz kaldıklarını yazmıştır. Pouquenville, Mescid-i Aksa'nın yıkılmasından sonra ilk defa silanlanmış Yahudileri gördüğünü ve "mezhepsiz ve kralsız" olarak tanımladığı Yahudilerin, Muhammed'in bayrağı altında İslâm hareketine katıldıklarını, bu birleşme ile Haç'a karşı bir bütün oluşturduklarını ve "Musa ve Muhammed'in dinine bağlı ordular"ın İsa'nın evlatlarına karşı savaştıklarını kaleme alarak Türk-Yahudi desteğini açık bir şekilde aktarmıştır.[82]

---

[79] Ahmed, *Jön Türkler ve Osmanlı'da…*, s. 133.
[80] Bali , *Musa'nın Evlatları…*, s. 67-68.
[81] Yetkin, *a.g.e.*, s. 49.
[82] Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 47.

Avram Galanti, Selanik'in Balkan Savaşları sırasında Yunan kuvvetleri tarafından işgalini "Anadolu" gazetesinden aktarımlar yaparak ele almıştır. İzmir'de yayın hayatını sürdüren ve işgal sırasında Selanik'te olan bir Türk'ün düşüncelerini aktaran gazetede, Yunan ordusu Selanik'e girdiğinde her yerde Yunan bayraklarının asılı olduğu, her evde Yunan bayraklarının bulunduğu, Müslüman kişilerin dâhi asmasına rağmen Yahudilerin böyle bir girşimden uzak kaldığı ifadelerine yer verilmiştir. Selanik'in Yunan kuvvetleri eline geçmesinde en büyük üzüntüyü Yahudilerin yaşadığını söyleyen Galanti, Yahudilerin Türklüğe olan bağlılıklarını gösterdiklerini ve sadakatli davrandıklarını eklemiştir. Ayrıca Galanti, Türk yönetimine karşı görevini yerine getiren tek unsurun Yahudiler olduğunu da vurgulamıştır.[83] Avram Galanti, Musevilerin, evlerine Yunan bayrağı çekmediklerini, askerler tarafından evlerinin ve dükkanlarının soyulduğunu, bir sinagoga saldırı düzenlediklerini ve ayrıca pek çok kişiyi de yaraladıklarını söylemiştir. Selanik Yahudilerinin Yunan askerleri tarafından hırpalanmalarına rağmen Osmanlı ülkesinin birliğini savunması ve Türkler ile iş birliği yapması, Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun sadık bir parçası olduğunun kanıtıdır.

28 Temmuz 1914'te başlayıp 11 Kasım 1918 tarihine kadar süren I. Dünya Savaşı sonlarında, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği, itilaf devletleri tarafından ihlal edilmiştir ve İngilizler, İstanbul'u, Yunanlar ise İzmir'i işgal etmiştir. İstanbul hükümetinin işgallere karşı yeterli müdahalede bulunamaması Türk milletinin Müdafaa-ı Hukuk cemiyetleri kurmasına ve Kuvay-ı Milliye ordusunu faaliyete sokmaya sebep olmuştur. Bölgesel nitelikte görünen Müdafaa-ı Hukuk cemiyetlerinin ulusal kararlar alması, kongreler ve mitingler düzenlemesi düşmana karşı Türk milletinin ne kadar dirençli olduğunun en açık kanıtıdır.[84]

Avram Galanti, 1914 yılında ilan edilen Harb-i Umumide, sahte medeniyetçilerin yalanlarından usanmış ve bıkmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalıları yakasından silkmek için erken bir tarihte savaşa dahil olduğundan söz etmektedir. Türkiye'nin savaşa dahil olmasından hemen sonra Mısır'ı işgal planları içerisinde olan İngiltere'nin savaşa girdiğini söyleyen profesör, Türkiye'nin 1918 yılı geldiğinde Mondros Mütarekesi ile Arap vilayetlerini kaybettiğini, aynı itilafname

[83] Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 53.
[84] Durmuş Yalçın vd., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2019, s. 138.

çerçevesinde *"Türkiye gayet güçlü olarak kapattığı Çanakkale Boğazını, itilaf devletlerine yol vermek için, kendi eliyle açmıştır. Bunca uzun ve kanlı harplerden sonra Türkiye ve ehl-i İslâm bu emrivakiyi kabul etmeye eğilimliyken, İstanbul'u işgal eden düşman, Mondros İtilafnamesinin metin ve ruhuna aykırı olarak Türkiye'yi parçalamaya kalkmıştır"*[85] ifadeleri ile itilaf devletlerini eleştirmiştir. İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesinin itilaf devletleri tarafından karar verildiğini, ''lütuf'' olarak halifenin İstanbul'da kalmasına ve yalnızca yedi yüz nefes bırakılmasına rıza gösterildiğini ifade eden Galanti, başkentte meydana gelen baskıcı hareketlerin, tüm vilayete yayıldığını eklemiştir. İzmir ve Trakya topraklarının Yunanistan'a verildiğini, Karadeniz sahilinde de bir Pontus Cumhuriyeti ilan edildiğini, Doğu Anadolu'nun Ermenistan'a verildiğini, Antalya'nın İtalya'ya ve Adana'nın da Fransa'ya verildiğini aktaran Galanti, söz edilen *"...kararları uygulayan ve Türk topraklarını ortadan kaldırmayı hedefleyen Sevr muahedeamesinin karşıt bir durum meydana getirmemesi gayri mümkündü"*[86] sözleri ile harp sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu durumu gözler önüne sermiştir.

Osmanlı topraklarında Milli bir mücadele mevcutken mütareke sonrasında İtilaf devletlerinin yıkıcı hareketleri devam etmiştir. İtilaf devletlerinin ve Yunanistan'ın desteklediği Rum çeteler,Ermeni çeteler ve doğu bölgelerde Türklere karşı saldırılar, Türk topraklarındaki azınlık sınıfın, İtilaf devletleri tarafında yer aldığını göstermektedir. Ayrıca Rum Patrikhanesi'nin Türkler aleyhine hareketleri ve Mavri Mira, Pontus Rum cemiyetlerinin kuruluşu, Hıristiyan azınlıkların Milli Mücadele dönemindeki tavırlarını açıkca ortaya sermektedir.[87]

Rum ve Ermeni çeteler, Osmanlı toprakları aleyhine girişimlerde bulunurken Yahudiler, Milli mücadele döneminde Türklerin yanında olmuşlardır. Bu dönemde hahambaşı olan Hayim Nahum Efendi ve Hayim Becerano Efendi'nin önemine vurgu yapan araştırmacı Çetin Yetkin, bir sahaf deposundan bulduğu bir pasaportun Ankara hükümeti adına verildiğini, sahibinin "Müteveffa Arslan Efendi oğlu Jacques Fresco"ya ait olduğunu ve mesleğinin "hükümet müteahhiti" olarak yazıldığını, neticede, Jacques Fresko'nun Ankara hükümeti için gerekli olan malzemeleri yurt dışından sağlamakla

[85]Avram Galanti, "Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda Ettiği Türk Ordusu", *Yeni Mecmua*, 1 Teşrin-i Sani 1923, S. 87, s. 423.
[86] Galanti, "Tarih-i Medeniyette…", s. 423.
[87] Yalçın, *a.g.e.*, s. 141-142.

görevlendirildiğini, aynı zamanda orduda görev alan Salamon Baruh gibi Yahudilerin de mevcut olduğunu kaleme almıştır.

Hem Balkan savaşlarında hem de I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun destekçisi olan ve imparatorluğa bağlılıklarını göstermek isteyen Yahudiler, orduya gerekli olan aletler, yiyecek, giyecek tedarik ederek ordudaki askerlere ve onların ailelerine destek olmuşlardır. Ayrıca Yahudi bankerlerin ülkenin savaş giderlerini karşıladıkları ve yaralı askerlerin sağlık hizmeti için Yahudi Hastanesi'nin de seferberliğe dâhil olduğu bilinmektedir.[88]

Milli mücadele döneminde vücuda gelen askerlik konusu, itilaf devletler ile olan ilişkilerden ötürü gayrimüslim askerlere güvenilmemesi ve amele taburlarında görev almaları ile ilgiliydi. Gayrimüslimlerin askere alınmamasını ve feragat edilmesini, askerde olan gayrimüslimlerin terhis edilmesini içeren bu istek, Ermeni ve Rum cemaate mahsus olmuştur. Sayılarının azlığı sebebiyle ve muhtemelen Türk topraklarını yurt olarak benimsedikleri için Museviler, Müslümanlar ile aynı muamele ile karşılaşmışlardır. Ancak Haham Nahum Efendi, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'dan diğer gayrimüslim cemaatler gibi Yahudilerin de askerlik hizmetinden muaf olmalarını rica etmiştir. Askerlik konusu, Bakanlar Kurulu tarafından yapılan düzenleme ile sonuca ulaşmıştır.[89]

Savaş yılları boyunca hahambaşılığın çizdiği yol etrafında adım atan Yahudiler, bu dönemde Rum ve Ermeni okullarda Türkçe dersleri kaldırılırken kendilerine ait cemaat okullarında Türkçe derslerinin okutulmasına devam etmişlerdir.[90]

1.2. Cumhuriyetin İlanından II. Dünya Savaşı'na Kadar Türkiye'deki Yahudilerin Durumu

Yeni Türkiye Devleti'nin kurulması, imparatorluk yönetiminin benimsemiş olduğu "millet" sisteminin, "vatandaşlık" kavramı altında erimesi ile sonuçlanmıştır. Dil, din, ırk farketmeksizin, Lozan Barış Antlaşması'nın "Ekalliyetlerin Himayesi" başlığı altında bulunan 37 ve 45. maddeleri çerçevesinde alınan kararlar ile tüm azınlıklar "Türkiye vatandaşı" olarak kabul edilmişlerdir. Türkiye hükümetinin bir ''ulus'' oluşturma çabaları, Yahudi vatandaşları tarafından olumlu karşılanmıştır. Tarihi olaylar çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan

[88] T.C. Turizm Bakanlığı, *Musevilerle 500 Yıl*, 1992, s. 30-31. / Ç. Yetkin, *a.g.e.*, s. 169.
[89] Vedat Tüfekçi, *Millî Mücadelede Türkiye Yahudileri*, Doğu Kütüphanesi, I. Baskı, İstanbul 2016, s. 150.
[90] Tüfekçi, *a.g.e.*, s.152.

sadıklık, Yahudi vatandaşlar arasında bulunan ortak bir duygu olmuştur. Avram Galanti gibi değerli Yahudi bilim insanlarının Türkçeye önem verilmesi ısrarları, bu dönemde de yankı bulmuştur ve toplum içerisinde Yahudi gençlerin Türkçe konuşmaları adına "Türkçe Konuşturma Birliği, Balat Türk Kültür ve Yardım Derneği" oluşumlar vücuda getirilmiştir. [91]

Milli mücadele yıllarında Rum ve Ermeniler tarafından saldırılara rağmen Türk yönetimine sadık kalan Yahudiler, Yeni Türkiye Devleti kurulduğu zaman ekonomik anlamda çökmüş durumdaydı. Ailesini savaşta kaybetmiş olan Yahudi çocukları, Yahudi Öksüz Kurumu'nda koruma altına alınırken, "aguna" adı verilen, nişanlısının veya eşinin savaşta ölüp ölmediği belli olmayan Yahudi kadınlar ise geçim sıkıntısı çekmişlerdir. Bu ailelere, bu dönemde Bene Berith Derneği ile American Jewish Joint Distribution Committee yardımıyla günlük sıcak yemek dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Yeni Türkiye'nin kurulması ile birlikte 1865 tarihli Hahambaşılık Nizamnamesi, modern yaşamla uyum sağlayamadığı için hahambaşılar tarafından yenilenmek istenmiştir ancak Türk yönetimi, böyle bir girişime müsaade etmemiştir.

1922 yılının sonları, Türk halkı için olduğu gibi Yahudi sınıfı için de zorlukların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Bene Berith Derneği'nin öncülüğünde Yahudi cemaat içerisindeki birliği güçlendirmek, iktisadi düzeni getirmek amacıyla nüfus sayımı komitesi kurulmuştur. Ancak 1927 yılına kadar sürecek olan Yahudi düşmanlığının başlaması sebebiyle bu komite, görevini yerine getirememiştir.

Türkiye'de Yahudilere karşı ilk antisemitizm olayı, Tasvir-i Efkar gazetesinde Ebüziyya Tevfik'in Yahudi-Yunan ilişkisi üzerinden İzmir Hahambaşısı Ribi Moşe ile yapılan mülakatta Yahudilere kötü ithamlarda bulunması ile gerçekleşmiştir. Yahudiler, Milli Mücadele döneminde Rum ve Ermeni çetelere katılmak yerine ülkenin selameti düşüncesi içerisinde olmuşlardır. Ancak dönemin ideolojisi Türkçülük olduğu için, gerçekleşen saldırılar çoğunlukla fiziki değil gazete üzerinden aşırı milliyetçi sözlerle gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de yükselen azınlık düşmanlığı, Yahudilerin de bu durumdan nasibini alması ile sonuçlanmıştır. Rumlar ve Ermeniler, Avrupalı devletler tarafından desteklenirken Yahudiler desteksizdi ve onlara saldırmak daha kolaydı. Yahudilere karşı gerçekleştirilen saldırılar, Yahudi sınıfının Türkiye'de iktisadi yaşamı ele geçirip sömürmeleri söylentileriyle de gelişmiştir. Bir süre sonra Türkçe meselesinin

[91] Yetkin, *a.g.e.*, s. 243.

de gündem olması, Yahudi okullarda Türkçe derslerinin verilmesi ve öğretmenlerin bakanlık tarafından atanmıştır ve neticede Fransızca temeli olan Alliance okullarında pek çok öğretmenin işsiz kalması gündeme gelmiştir. Ancak 1924 yılında okullar ile ilgili düzenleme gerçekleştirilmiştir ve "Alliance" sözcüğü yerine "Musevi" kelimesi getirilerek Yahudi okulları kapatılmamıştır ve dini örgütlerin, okul yönetimine karışmasına müsaade edilmemiştir. Yine bu dönemde Özel Seyahat Yasası yürürlüğe koyulmuştur ve Türk pasaportu olmadan yurt dışına giden Yahudilerin Türkiye'ye dönüşüne izin verilmiştir. 1925 yılında ise resmi nikahın zorunlu olması ile birlikte Yahudiler, Türkiye'de çift nikah kıymaya başlamışlardır. Boşanma davasında ise devletin mahkemesine başvurmuşlardır.

1926 yılı, Yahudiler için öneme sahiptir çünkü Yahudi düşmalığı öyle bir noktaya ulaşmıştır ki bu yılda Türk Yahudilerinin İspanya'ya bağlılıklarını bildirdiğine dair bir telgraf Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır. Gazetelerde devam eden antisemitizm hareketlerine kayıtsız kalamayan Avram Galanti'nin de içinde bulunduğu cemaatin ileri gelenleri, Lozan haklarından feragat ettiklerini bildirmişlerdir ve sonuçta bu dönemde Hahambaşı yetkisiz hale getirildiği için Yahudi toplumu dağınık bir hale gelmiştir. Türkiye'deki Yahudi düşmanlığını azaltan son olay Elza Niyego olayı olmuştur. İstanbul'lu genç bir Yahudi kızın, 45 yaşındaki Osman Ragıp tarafından aşk cinayetine kurban gitmesi, genç kızın cenazesinden bir sonraki gün Yahudilerin Türkiye yönetimine karşı gösteriler yaptığı haberlerinin çıkmasına sebep olmuştur. Bu olayların aksine Yunus Nadi'nin Cumhuriyet gazetesinde Yahudiler lehine yazılar kaleme alması, ortalığı durgunlaştırmıştır. Öyle ki 1927 yılında Yahudilere, serbest dolaşım hakkı tanınmıştır. Bu karar da gösteriyor ki yönetim, Yahudileri, Rum ve Ermeni azınlıklardan başka bir yerde tutmuştur.[92]

1930'lu yıllarda Türkiye'nin, azınlık politikaları çerçevesinde attığı adımların amacı daha önceki dönemlerde olduğu gibi "Türkleştirmek" politikasıydı. Türk yönetimi, Yahudi sınıfı üzerinde dönemin ideolojisi olan Alman Nazizmini uygulamamıştır ancak dünyanın savaşa sürüklenmeden önceki yıllarda Almanya gibi revizyonist ülkelerden kaçan Yahudilerin, Türkiye'ye sığınma durumu gündeme gelmişti. Bu yıllarda Türkiye'de bulunan yahudilerin Türkçe konuşması sorunu tekrar gündeme gelmiştir ve bu amaçla özel Türkçe kursları vücuda getirilmiştir. Ayrıca 1933 yılında kabul edilen Üniversite Yasası ile İstanbul Üniversitesi'nde yeniden yapılanma

[92] Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998, s. 15-35.

meydana gelmiştir. Almanya'da bulunan Yahudi bilim insanları işsiz bırakılırken Türkiye'de Avram Galanti gibi önemli bilim insanları yüksek öğretim kurumlarında görev almışlardır.

Türkiye'de Yahudilere yönelik saldırılar 1934 yılında tekrar gündeme gelmiştir. Cahit Rıfat'ın kurucusu olduğu ve antisemizm taraftarı olan Milli İnkılap dergisi, pek çok kez Yahudiler hakkında saldırgan ithamlarda bulunmuştur. Hitler Almanyasının antisemitizm hareketlerine destek veren bu dergi, yayınladığı sert üsluplu yazıları sebebiyle İstanbul Yahudi toplumunun, idari bir heyetin yazdığı mektup aracılığıyla İsmet İnönü'ye durumlarını bildirmesine sebep olmuştur. Sonuçlanmayan bu mektup, Milli İnkılap dergisinin yazılardaki şiddetinin fiili şiddete dönüşmesine yol açmıştır ve Trakya bölgesinde ikamet eden Yahudilere saldırılar ardı ardına gelmiştir. 5 Temmuz 1934 günü İsmet İnönü'nün TBMM'de gerçekleştirilen özel toplantıda ele aldığı bu konu, İç işleri Bakanı Şükrü Kaya ile güvenlik güçlerinin saldırılara müdahalesi ile neticelenmiştir. İstanbul'a sığınmış Yahudiler ise İstanbul Yahudilerinden yardım görmüştür. Bir yardım komitesi tarafından toplanılan bağışlar ile zor durumda olan insanlar koruma altına alınmıştır. 1936 yılında ise Cemiyetler Kanunu ile Vakıflar Yasası'nın çıkarılmış olması, Yahudi toplumunun varlığını vakıf durumuna indirgemiştir. 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşama gözlerini yumması, Türkiye'deki azınlık politikalarında değişikliğe sebep vermemiştir ve her zamanki gibi kültürel anlamda azınlık sınıfın Türkleştirilmesi söz konusu olmuştur.[93]

II. Dünya Savaşı koşullarında gayrimüslim erkeklerin orduya alınmasına rağmen, silah eğitimi verilmeden yol, köprü, tünel vb. nafıa işlerinde çalıştırılan Yirmi Kur'a Nafia Askerleri olarak adlandırılan bir takım gelişmeler de yaşanmıştır. 10 Nisan 1941 yılında ilan edilen seferlik çerçevesinde, 25 ile 45 yaşları arasındaki Rum, Ermeni ve Yahudi erkekler, önceden askerlik yapıp yapmadıkları önemsenmeksizin nafıa askerleri olarak askere alınmışlardır. Trakya olayları sonrası böyle bir olayın yaşanması, Türkiye'nin, gayrimüslimlerin, Türkiye'ye olan sadıklık duygularını böyle bir durum ile ölçmelerine sebep olmuştur. [94]

1942 yılında savaşın meydana gelmesi ekonomik anlamda bunalıma sebep olmuştur. Karaborsacılık, iaşe gibi faaliyetlerin gerçekleşmesi, paranın değer

[93] Levi, *a.g.e.*, s. 95-140.
[94] Bilal Eryılmaz, Mücahit Bektaş, "Lozan Perspektifinden Türkiye'de Azınlık Politikaları (1923-2016)", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 2, 2017, s. 32.

kaybetmesi, halkı zorlu günlere sürükleyen temel sebeplerden biri olmuştur. Hükümetin bunalımdan kurtulmak amacı ile yürürlüğe koyduğu 11 Kasım 1942 tarihli Varlık Vergisi, savaş döneminde haksız kazanç sağlayan kişilerin vergilendirilmesi amacı ile vücuda getirilmiştir. Uygulanış biçiminin resmen açıklanmadığı bu verginin amacının, İstanbul ve İzmir gibi Türkiye'de ikamet eden azınlıkların, Türkiye'nin iktisadi yaşamındaki gücünü kırıp onların yerine Müslüman olan Türk iş adamlarına dış ticarette kapılar açmak olduğu anlaşılmaktadır.[95] Vergisini ödeyemeyen vatandaşlar, Doğu'da bulunan Aşkale kampına çalışmak için gönderilmiştir. Bu vergi ile Rum, Ermeni ve Yahudilerin varlıklarının bir kısmı devlete aktarılırken diğer bir kısmı da Türk iş adamlarının eline geçmiştir. Ancak bu uygulama, itirazlar karşısında varlığını uzun süre devam ettirememiştir. 1943 yılı, hem verginin yürürlükten kaldırıldığı hem de Avram Galanti'nin C.H.P. Milletvekili olduğu döneme denk gelmektedir.

[95] Tezel, *a.g.e.*, s. 314.

II. BÖLÜM

AVRAM GALANTİ BODRUMLU'NUN HAYATI ve FİKİRLERİ

2.1. Avram Galanti'nin Hayatı

Osmanlı İmparatorluğu ekonomik ve siyasi anlamda büyük bir mücadelenin içerisindeyken ve henüz meşrutiyet ilan edilmeden üç yıl önce, 4 Ocak (Tevet) 1873[96] tarihinde[97] Bodrum'da dünyaya gelen Avram Galanti, önemli din adamları ve aydınlar yetiştiren bir aileye mensup olmuştur. Ailesinin ilk soyadı *"Angel"* olmasına rağmen İspanya'dan Roma'ya göçleri sonrasında *"Galantuomo"* olarak tanınan, kökeni İspanya'ya dayanan ve 1492 tarihinden 1700'lü yıllara kadar Roma'da ikâmet eden Mordecai Galanti'nin soyundan gelen Avram Galanti[98], Rodos kökenli Kodron ailesine mensup Coya[99] ve Bodrum Bidayet Mahkemesi Baş Kâtibi memurluğunda görev yapan Mişon Efendi'den[100] dünyaya gelmiştir. Bodrum'da doğan Avram Galanti, *"Bodrum Tarihi"* isimli eserinde dedesinin "Hacı Avramlar" olarak tanındığını ve 1945 yılında aile efradının orada ikamet ettiğinden söz etmektedir.[101]

Avram Galanti'nin ailesi hakkındaki bilgilere, modern Yahudi kültürü, dini ve kimliği hakkında yazılar kaleme alan ve de Galanti ailesinin soyundan gelen Hannah S. Pressman'ın eseri aracılığıyla ulaşılmıştır. Haim Galanti'nin, kendisinin büyük büyükbabası olduğundan bahseden Pressman, Haim ile Avram'ın, Mişon-Coya Codron'un on üç ya da on dört çocuklarından ikisi olduklarını eklemiştir.[102]

Avram Galanti'nin en yakın arkadaşı olan Habib Gerez, eserinde Avram Galanti'nin atalarının 16. Yüzyıldan beri önemli konumlarda olan ve pek çok haham yetiştiren bir aile olduğunu söylemiştir ve sırasıyla bu kişiler hakkında bilgilere yer vermiştir:[103] 1560 yılında Safed'te[104] hayatını kaybeden haham Abraham Galanti, 1677

---

[96] Başka bir kaynakta 1874 doğumlu olduğu söylenmektedir. (Bkz. Süleyman Yeşilyurt, *Ermeni, Yahudi, Rum Asıllı Milletvekilleri*, Merhaba Gazetesi Yayınları, II. Baskı, s. 73.)

[97] Avram Galanti'nin doğum yılı hicri ayda 1291, seney-i maliyede ise 1290 yılına karşılık gelmektedir.

[98] J. Moses," GALANTİ", *Encyclopaedia Judaica*, 1978, s. 257.

[99] Rıfat Bali, "Avram Galanti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1996, S. 13, s. 296-297.

[100] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (B.O.A), Dâhiliye Nezareti Defterler Fonu, Gömlek No: 195, Sıra No: 309, Sayı No: 156.

[101] Avram Galanti, *Bodrum Tarihi*, Bodrum ve Karya Bölgesi Kültür, Sanat ve Tanıtım Vakfı Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1996, s. 51-53.

[102] Hannah S. Pressman, *Sefarad Güzergâhları*, haz. Kerem Tınaz, Oscar Aquirre, Mandujano, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 244.

[103] Habib Gerez, ''34. Ölüm Yıldönümünde Prof. Abraham Galanti (1873-1961)'', Tiryaki, 1995/1, Temmuz-Ağustos), S. 12-13, s. 15.

yılında hayatını kaybeden haham Yehonatan Galanti, Kordevo'nun öğrencisi, haham ve ünlü kabalistlerden, 15. Yüzyıl sonu ile 16. Yüzyıl başlarında yaşamış olan Moşe Galanti, 1619'da doğan Moşe Galanti, 1781 yılında ölen haham Mardoşe Galanti, haham Samuel de Mardoşe Galanti, hahambaşı Jozef Galanti ve Avram Galanti'nin dedesi, 1910 yılında Bodrum'da hayatını kaybeden Abraham Galanti.

Hevra isimli geleneklere bağlı cemaat okulunda altı yaşında öğrenimine başlayan Galanti, bu geleneksel okulda 10 yaşına kadar İbranice eğitim aldıktan sonra 1882 yılında, Rodos'ta Terakki okulunda eğitimine devam etmiştir. Modern eğitimi benimsemiş olan bu okulda Fransızcaya ek olarak Arapça ve Türkçe eğitimi de gören[105] Galanti, cemaat içerisindeki muhafazakâr kişilerin olumsuz tutumlarından dolayı Terakki okulunun kapanması sebebiyle eğitimine Bodrum'daki Rüştiye'de ve daha sonrasında İzmir İdadisinde devam etmiştir.[106]Ayrıca Almanca, Rumca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve İspanyolca lisanlarına hâkim olan[107], Rodos'ta ve İzmir'de bulunan Türk ve Yahudi topluma ait okullarda müfettişlik görevini icra eden Galanti[108], İzmir İdadisini tamamladıktan sonra 1894 yılında lise öğretmeni olarak Rodos'a gitmiştir. Orada Alliance İsraélite Universelle ile iletişime geçmiştir ve Rodos Yahudi cemaatinin desteğiyle Türkçe, İbranice ve Fransızca lisanları ile modern eğitimi destekleyen *Tiferet İsrail* Okulu'nu kurmuştur ancak Galanti, maddi yetersizlikler sebebiyle başarısız olmuştur ve Yahudilerin desteğini almak için Archives İsraélites dergisinde "Bir Okulun Kurulması İçin Yahudi Yardımseverliğine Çağrı" makalesini kaleme alarak okul için maddi destek aramıştır. Açılan okul, başarılı olduktan sonra 1901 yılında Alliance İsraélites Universelle okullarına bağlanmıştır.[109]

Okul kapandıktan sonra yaşamını bir süre Rodos'ta sürdüren Avram Galanti, ikamet ettiği dönem boyunda sansür görevlisi olarak görev yapmıştır ve II. Abdülhamit'in kişiliği ve yönetimi hakkında kaleme alınan yazıları kontrol etme görevi kendisine verilmiştir. Avram Galanti, cemaatin durumunu eleştiren yazılarını Avrupa'ya göndermiştir.[110] Böyle bir dönemde, Avram Galanti'nin içerisinde bulunduğu cemaatte

---

[104] Günümüzde İsrail Devleti sınırları içerisinde yer alan Safed, 1560 yılında Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altındaydı.
[105] Profesör Galanti, gelecekte Türk dilinin üstadlarından biri olacaktır ancak ilginçtir ki Türkçe ile 9-10 yaşlarında tanışmıştır.
[106] N. Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2012, s. 32.
[107] Süleyman Yeşilyurt, *Ermeni, Yahudi, Rum Asıllı Milletvekilleri*, Merhaba Gazetesi, Ankara, s. 73.
[108] Moses, *a.g.e.*, s. 258.
[109] Ali Çakırbaş, *TBMM'de Gayrimüslim Milletvekilleri (1923-1964)*, Mikyas Basım Yayın, I. Baskı, İstanbul, 2020, s. 138.
[110] Alber E. Kalderon (çev. Rıfat Bali), "Abraham Galanti Bio-Bibliografya", *Müteferrika*, 1995, S. 5, s. 45.

kırılmalar meydana gelmiştir. Bir yanda gelenekselliği savunan cemaat mevcutken diğer yanda batılılaşmayı gerekli gören ve Fransızcanın kurtuluş yolu olacağını savunan grup var olmuştur. Avram Galanti ise her iki gruba dâhil olmamış Türkleşme yanlısı bir tavır sergilemiştir.

Avram Galanti'nin bu göreve ek olarak Cezayir-i Bahr-i Sefid (Kuzey Ege Adaları ve On iki Ada) bölgesinde müfettişlik görevini icra ettiği de kaynaklarda yer almaktadır. 1896 yılından 1902 tarihine kadar memurluk görevini yerine getiren Galanti, 27 Ağustos 1896- 12 Mart 1897 tarihine kadar Rodos İdadisi Hesap Öğretmeni, 24 Kasım 1897 tarihine kadar Fransızca Öğretmenliği, 21 Ağustos 1902 tarihine kadar ise cebir öğretmenliği yapmıştır ve 14 Kasım 1902 tarihinde memurluk görevinden istifa etmiştir. [111]

Cezayir-i Bahr-i Sefid ve Rodos-Sakız sancaklarının teftiş görevini yerine getirdiği dönemde, İstanköy adasını teftiş ettiği sırada, bu adada bulunan çocuklara Rum mekteplerinde okutulan kitaplarda "Türkiye'de bulunan Rumlar, esir Yunanlılar ve bulundukları yerler de esir Yunanistan'dır" cümlesi ile karşılaştığını bize ifade eden Galanti, mektepli çocukların böyle ideolojiler arasında büyüyüp Türk topraklarına düşman olarak küçük yaştan itibaren yetiştirildiklerine dikkat çekmektedir.[112]

Avram Galanti, sansür görevlisi ve Rodos İdadisinde Fransızca öğretmeni olduğu dönemde İzmir'de "Osmanlı Musevileri" isimli Türkçe, Rumca ve İspanyolca lisanlarından oluşan bir gazete çıkarma girişiminde bulunmuştur. Galanti'nin bu girişimine, Sultan'ın olumsuz cevap verdiği, 23 Rebiülevvel 1319[113] tarihli arşiv belgesinde yer almaktadır. Belgede, sansür görevlisi bir memura, gazete imtiyazı verilmesinin caiz olmayacağı, kendisi memur olarak çalıştığı ve gazetenin başında kimin olacağını bildirmediği için Galanti'nin bu girişimine olumlu cevap verilmediği yer almaktadır.[114] 12 Şubat 1317[115] tarihinde bildirilen karar ile İzmir'de yeteri kadar gazete neşredildiği için ve sansür işleri karmaşık hale geleceği için gazetenin neşrine izin verilmeyeceği bildirilmiştir.[116] Ancak 13 Muharrem 1320[117] tarihli belgede ise

[111] Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda…*, s. 33.
[112] Avram Galanti, "Türkleşmek Yolu", *Akşam Gazetesi*, 1,3,5 Mayıs 1925.
[113] Miladi tarih 10 Temmuz 1901'dir.
[114] B.O.A, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi, G.N. 2582, S.N. 13.
[115] Miladi tarih 12 Şubat 1902'dir.
[116] BOA, DH.MKT., G.N. 485, S.N. 41, Sayı: 6.
[117] Miladi tarih 22 Nisan 1902'dir.

Avram Galanti'nin öğretmenlikten istifa edip İzmir'de çıkaracağı gazetenin idaresinde durması, Sultan tarafından bildirilmiştir.[118]

İstifasından sonra İzmir'e giden Galanti, *Hizmet*, *Ahenk* gazetelerinde yazılar kaleme almıştır. Aynı zamanda *El Meserret*, *La Buena Esperansa* gazetelerinde de Yahudi cemaatin tutucu yöneticilerini eleştirdiği yazıları da mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Yahudiler hakkında çalışmalar gerçekleştiren Naim Güleryüz'ün de söylediği gibi Türk Yahudi gazeteciler, felsefi, tarihi, edebi konularda takipçilerine katkıda bulunurken Türk Yahudi basını da işgal yıllarında cumhuriyet döneminin milli tezini yurt dışına aktararak Türk dış politikasına katkıda bulunmuştur.[119]

İzmir'de bulunduğu dönemde Alliance okullarının Türkçe eğitim vermemesini eleştiren Galanti, Mısır'da iken İspanya kralına iş için başvuruda bulunmuştur ve yaptığı başvuruda "Milletimizin geçmişindeki mesut günlerin hatırası" ifadelerini kullanması, Önder Kaya tarafından Galanti'nin fikir dünyasının henüz netlik kazanmadığının göstergesi olarak yorumlanmıştır.[120] Avner Levi ise Galanti'nin atalarını İspanya'dan kovmuş olan krala ve sömürge peşinde olan İngiltere kralına hizmet teklif etmesinin sebebinin Galanti'nin kişiliğinin yeterince oluşmaması ve Galanti'nin mevki ve iş arzusu içerisinde olması şeklinde ifade etmiştir.[121]

İzmir'den sonra 1905-1908 tarihleri arasında Kahire'de yaşamını sürdüren Avram Galanti[122], Şura-i Ümmet, Yeni Fikir, Şura-i Osmani gibi gazetelerde yazılar kaleme almıştır. Kahire'ye, Yahudi göçmenlerini Filistin'e taşıyan bir Rus gemisi ile geçen Galanti, Kahire'de La Vara Gazetesi'ni kurarak İstanbul'daki Hahambaşı Kaymakamı Moşe Levi'ye karşı savurganlık, halka hesap vermekten çekinme, ücret ve yardım ödemelerinin aksaması gibi sebepler yüzünden cephe almıştır ve Moşe Levi'nin, damadı Yeşua Elnekave'nin, kardeşi Rav Sabetay ha-Levi'nin ve torunun[123] hahambaşılığını sömürdüklerini söylemiştir.[124]

[118] BOA, DH.MKT., G.N. 485, S.N. 41, Sayı: 1.
[119] Güleryüz, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, s. 172.
[120] Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*, Yeditepe Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 2005, s. 20.
[121] Avner Levi, "Kahire'de Gazetecilik Yılları ve Avram Galanti", *Tarih ve Toplum*, 1996, 26(153), s. 15.
[122] Moses, *a.g.e.*, s. 258.
[123] Nassi, *a.g.m.*, s. 16.
[124] Güleryüz, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, s. 174-175.

Selanik'te de yaşayan Avram Galanti, Jön Türkler ile irtibata geçmiştir ve Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi adında hürriyetperver bir derneğin[125] temellerini de atmıştır.

Sabahattin Bey ve Lütfullah Bey'in çağrısı ile toplanılan I. Jön Türk Kongresi, 4-9 Şubat 1902 tarihleri arasında Paris'te gerçekleşmiştir ve kongrede devrimin yalnız propaganda ile başarıya ulaşamayacağı, askeri birliklerin de devreye girmesi gerektiği ve yabancı devletlerden destek alınması gerektiği şeklinde düşüncelerin varlığı, kongrenin başarısız sonuçlanmasına sebep olmuştur. Ancak birkaç yıl sonra, 27-29 Aralık 1907 tarihleri arasında II. Jön Türk Kongresi gerçekleştirilmiştir.[126] Rodos'ta ikamet ettiği dönemde arkadaş olduğu Şair Eşref'in *İstimdat*, *Şah ve Padişah* ve *İran'da Yangın Var* kitaplarını Kahire'den Türkiye'ye gönderen Galanti, 1907 yılında Kahire'de Meşveret'in Fransızca baskısını hazırlayan Albert Fua aracılığıyla Ahmet Rıza Bey ile tanışmıştır. Galanti, Ahmet Rıza Bey'e, II. Jön Türk Kongresi'ne Le Comité Israélite du Caire (Kahire Yahudi Komitesi)'nin destek olmasını teklif etmiştir ve Ahmet Rıza Bey de bu teklife olumlu yanıt vermiştir.[127] II. Jön Türk Kongresi'nde[128] Şura-yı Ümmet ve Meşveret gazeteleri, Mısır'daki Musevi Cemiyeti'nde ise La Vara gazetesi örgütün yayın organı olarak kabul edilmiştir.[129] Bulgar, Arnavut ve Rum örgütlerinin katılmadığı kongreye, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Ahd-ı Osmani Cemiyeti, Âdem-i Merkeziyet-i Meşrutiyet Cemiyetine ek olarak Avram Galanti'nin kurduğu Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi'nin de 29 Aralık 1907 günü hazırlanan kongre belgesini imzalandığı bilinmektedir.

Gerez, Avram Galanti'nin aktif bir İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olduğunu, II. Meşrutiyetin yeniden ilanı için pek çok yazı kaleme aldığını söylemiştir. Ayrıca Kahire'de olduğu yıllarda Avram Galanti'nin Mısır Enstitüsü'nde Coğrafya Hidivyial Cemiyetinde konferanslar verdiğini de eklemiştir. Jön Türklerin yayın organı olan Meşveret gazetesinde yazıları olan Avram Galanti'nin, ihtilalci fikirleri benimsediğini ifade eden Habib Gerez, Galanti'nin, Jön Türklerin gözünde sempati kazandığını vurgulamıştır. Avram Galanti'nin II. Jön Türk Kongresi dönemindeki faaliyetlerine değinen Gerez, Galanti'nin Jön Türk kongresine davet edildiğini ancak kongreye

[125] Galanti, *Bodrum Tarihi*, s. 98.
[126] Akşin, *a.g.e.*, s. 61-62.
[127] Jön Türklerin desteğini alan Avram Galanti'nin II. Jön Türk Kongresine katılıp katılmadığı hakkında bilgiye rastlanmamıştır.
[128] Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, s. 33.
[129] Oğuz Kaan, "Türk Siyasi Tarihi'nde Jön Türk Kongreleri", Econharran, C. 3 S.4, s. 12-13/ S. Akşin, *a.g.e.*, s. 96.

katılmadığını, katılmamasının sebebinin imparatorluk içerisindeki Yahudi cemaati tedirgin etmemek olduğunu söylemiştir. [130]

14 Temmuz 1909 tarihinde Londra'ya gidip oradan da Berlin'e geçen Galanti, Darülfünun'da etimoloji ve arkeoloji alanlarında kürsülerin açılacağını duyunca ve Prof. Gotthelf Bergstrasser'in İstanbul Üniversitesi'ne gideceğinden haberdar olup 1911 yılında İstanbul'a dönüş yapmıştır. İstanbul'da Bahriye Vekâleti tercüme bürosu müdürü Moiz Dal Mediko aracılığıyla Bahriye Vekâletinde göreve başlayan Galanti, aynı zamanda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde tercüman olarak görev almıştır. *"Devr-i sabıkta Rodos idadisinde muallimlik ettikten sonra Mısır'a gittim. Mısır'da altı sene matbuat âleminde bulunduktan ve Arapça'nın gelişme safhalarını takip ettikten sonra, meşrutiyetin üçüncü senesinde İstanbul'a geldim. Burada Bahriye Nezareti tercüme kalemine girdim. Zeki, muktedir faal bir tercüme heyetine malik olan bu kalemde tercüme olunan evrak, müteaddid fen şuubatına aitti. Binaenaleyh bu kalem, Türkiye'nin en zor tercüme dairesi olduğunu söylersem hakikati söylemiş olurum. Bahriye nezaretinde dört buçuk sene çalıştıktan sonra Darülfünuna intisab etmek üzere oradan ayrıldım"*[131] sözlerini söyleyen Avram Galanti, İstanbul Darülfünunu'nda Sami diller üzerine uzman kişi Alman Profesör Gotthelf Bergstrasser'in asistanı olmuştur ve profesöre tercümanlık yapmıştır. Profesör Bergstrasser'e yardımcılık yaptığı sırada ''Sami Lisanların Mukayeseli Sarfi'' dersini okutan Galanti, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra, Alman profesörü memleketine dönünce, Eski Sami Dilleri Kürsüsünde profesör olarak bulunmuştur.[132] Ayrıca Galanti, Profesör Bergstrasser ile ortak yazar olarak "Elsine-i Saniye Tarihi", "Aramice Gramer" ve "Fonetik" kitaplarını kaleme almıştır.[133] Alman profesörlerin memleketlerine dönmesinden sonra "Sami Lisanların Mukayeseli Sarfi" dersi yerine "Eski Şark Kavimlerin Tarihi" dersini vermeye başlamıştır ve 1914 yılında ise Portekiz İlim ve Fen Akademisi Üyeliğine seçilmiştir. Profesör yardımcılığından profesörlük makamına yükselen Galanti, bu yıllarda gazetelerde ve mecmualarda yazılar kaleme almıştır. Aynı zamanda Bene-

[130] Gerez, *a.g.m.*, s. 15,16
[131] Avram Galanti, "Türkçe'de İhdas Olunan Kelimat ve Istılahat Etrafında Bazı Mülazahat", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Mart 1333-1917, Yıl 2, S. 7, s. 44.
[132] Galanti, *Bodrum Tarihi*, s. 99.
[133] Avram Galanti, *Türk Harsı ve Türk Yahudisi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1953, s. 38.

Berit'in[134] yayın organı olan Hamenora'da dokuz yıl yönetici konumunda görev yapmıştır.[135]

Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası'nda görev yapan arkadaşı Savfet Bey aracılığıyla söz edilen mecmuadaki Osmanlı Yahudiliği ile alakalı Fransızca yazıları çevirme görevini icra etmiş olan Galanti, İstanbul'daki Sefarad Yahudilerinin dini önderi olma konusunda Albert J. Amateau'dan teklif almıştır. Amerika Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun olumlu görüşlerini alan Galanti, görev süresinin iki yıl olması sebebiyle bu teklifi kabul etmemiştir. 21 Temmuz 1916 yılında Amerikan Elçisi Abraham I. Elkus tarafından dini önderlik için yeniden teklif sunulsa da Galanti tarafından olumlu dönüş gerçekleşmemiştir.[136] Bu konu, Pressman tarafından da ele alınmıştır. H. S. Pressman, Avram Galanti'ye böyle bir teklifin geldiğini okuduğunda içinde gerilim hissinin olduğunu söylemiştir. Ayrıca Galanti'nin haham olmamasına rağmen Haham Avram Galanti olarak adlandırılmasını garip olarak karşılayan Pressman, büyük büyük amcasının Türkiye'de kalmak isteyerek böyle bir teklifi kabul etmediğini söylemiştir.[137]

Kurtuluş Savaşı esnasında Ankara hükümeti ile ortak düşünceleri paylaşan Avram Galanti, İstanbul Yunan Fevkalâde Komiserliği himayesindeki "Proiya" gazetesinden, Hindistan ve Mısır'dan gelen İngilizce ve Arapça gazetelerdeki Türkiye hakkındaki haber ve yorumları ve ayrıca İtalyan telgraf ajansının Türkiye'ye ait kısımlarını Ankara hükümeti ile paylaşmıştır.[138] Ayrıca Yabancı lisanda eğitime karşı çıkıp Türkçe eğitimine önem veren Galanti, bu düşüncesi sebebiyle Alyans temsilcileri ile ters düşmüştür.[139] Mütareke döneminden önce Kızılay merkezinde batı dilleri tercümanı ve sekreteri olarak görev alan ve "Hilal-i Ahmer Mecmuası"nda yazar olarak çalışan[140] Avram Galanti, Osmanlı idaresi tarafından da takdir edilmiştir. Bu takdir ediliş çerçevesinde, 12 Haziran 1922 tarihinde Galanti'nin yazılarını takip eden Halife Abdülmecit, Galanti'ye *"A Abraham Galanti Efendi, en témoignage d'appréciation et d'estime pour la chaleureuse et persévérante défense de la vérité historique et de la légitime cause" (Abraham Galanti Efendiye, Osmanlı'nın haklı davası ve tarihi*

[134] Bene-Berit (B'nai B'rith) örgütü, "Ahit Oğulları"anlamına gelen dünyanın en büyük ve geniş Yahudi hizmet örgütüdür.
[135] Gerez, *a.g.m.*, s. 16.
[136] Bali, "Avram Galanti", s. 9.
[137] Pressman, *a.g.e.,* s. 245-246.
[138] Galanti, *Bodrum Tarihi*, s. 99.
[139] Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, s. 34.
[140] Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, s. 34.

gerçeklerin savunmasında gösterdiği samimi ve azimli tutumu için, bir takdir ve tahsin nişanesi olarak) sözlerinin yazılı olduğu imzalı bir fotoğraf vermiştir.[141]

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki azınlıkları yakından ilgilendirmiştir. Lozan Antlaşması ile dönüm noktasını yaşayan Yahudiler, antlaşmanın 42. Maddesinden 15 Eylül 1925 tarihinde feragat etmişlerdir[142] ve bu çerçevede 1927 yılında Elza Niyego[143] olayının meydana gelmesi ve kamuoyunun cenaze törenini Yahudi ayaklanması şeklinde yansıtması üzerine Avram Galanti, "Türkler ve Yahudiler" kitabını, Yahudi cemaatini korumak amaçlı kaleme almıştır.

2 Temmuz 1932 tarihinde açılışı gerçekleştiren Tarih kongresine katılan Avram Galanti, 5 Temmuz günü gerçekleştirilen oturumda düşüncelerini, salondaki katılımcılarla paylaşmıştır.[144] 9 Temmuz günü Avram Galanti, Türk Tarih Kongresi'nin öğleden sonraki ilk oturumunda *"Maarif Vekâleti, yeni Tarih kitabı hakkında, Edebiyat Fakültesi riyaseti vasıtası ile fikrimi sordu. Ben bu suale cevap veriyorum. Cevabım uzun boylu bir konferans değil, küçük bir mütalealardan ibarettir"* sözleriyle giriş yaparak Mısır, Hitit, Arienler, Sümerler, Akvam-ı Kadime-i Şarkiye konuları hakkında fikirlerini aktarmıştır.[145] Galanti'nin konuşmasından sonra söz alan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti azasından Samih Rıfat Bey, Avram Galanti'nin Mısırlıların, Sümerlerin ve Hititlerin Sami olması fikrine dayanarak Galanti'yle ortak olmayan düşüncelerini izah etmiştir ve adı geçen medeniyetlerin orta Asya ile olan münasebetlerini ispat etmeye yönelik izahlar vermiştir. Avram Galanti de kendisine karşı söylenen düşünceleri haklı bularak konuşmacıyı alkışlamıştır.[146]

1933 yılındaki Üniversite Reformu ile görevinden emekli olan Galanti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde delege olarak bulunmuştur[147] ve 1943-1946 yılları arasında ise 7. dönem Niğde Milletvekili olarak mecliste bulunmuştur.[148] Bu dönemde Meclis Kütüphanesindeki verilerden yararlanarak *Bodrum Tarihi* (1945), *Ankara Tarihi* (1950), *Niğde ve Bor Tarihi* (1951) kitaplarını kaleme alıp yayınlamıştır. [149] Avram Galanti'nin,

[141] Bali, "Avram Galanti", s. 10.
[142] Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, s. 68.
[143] Elza Niyego olayı, Türkiye'de yaşayan Yahudi bir genç kızın, aşkına karşılık vermediği bir eski emir subayı tarafından 1927 yılında öldürülmesi ve bunun çerçevesinde meydana gelen olaylara verilen isimdir.
[144] Vakit Gazetesi, 3Temmuz 1932, s. 6.
[145] https://www.ttk.gov.tr/kongreler/i-turk-tarih-kongresi-02-11-temmuz-1932-ankara/
[146] Vakit Gazetesi, 10 Temmuz 1932, s. 1.
[147] Moses, *a.g.e.*, s. 258.
[148] Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, s. 132.
[149] Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, s. 34.

milletvekili olarak mecliste bulunması, kardeşi Haim Galanti tarafından sevinçle karşılanmıştır. Öyle ki Pressman'ın, Avram Galanti'nin kız kardeşi Deborah Tarica (Galanti)'nın yengesi olduğu Henry Tarica ile yapmış olduğu görüşmede Henry, Haim'in, parlementoda kardeşi olduğu için gururlu olduğunu, suskun bir insan olmasına karşın, insanlara Avram Galanti'den bahsetmeyi sevdiğini söylemiştir.[150] Pressman da Avram Galanti'nin akrabası olması sebebiyle arkadaşlarının bu akrabalığı duyduğu anda gözlerinin parladığından söz etmektedir.[151]

Hannah S. Pressman, okuyucular ile Avram Galanti ve Haim Galanti'nin 1934 yılında kabul edilen Soyadı Kanunu ile farklı soyadları aldıklarından söz etmiştir. Haim'in İngiliz vatandaşlığını, Avram'ın ise Türk vatandaşlığını tercih ettiğini, soyadı olarak da doğduğu yer olduğu için "Bodrumlu" soyadını aldığını ifade eden Pressman, Galanti'nin "Bodrumlu" soyadını seçmekle sahip olduğu Türk ve Yahudi kimliklerini kucakladığını söylemiştir.[152] Tüm bu bilgilere ek olarak Pressman, Avram Galanti'nin Türkçe konuşulmasının Yahudiler arasında önem kazanmasını dilemesine rağmen Galanti'nin, kardeşi Haim Galanti ile yazışmalarında Roman dilini kullanmasını ve fotoğraf arkasında Fransızca dilini kullanmasını tezatlık olarak değerlendirmiştir.[153]

Avram Galanti, 1953 yılında "Sevgili kardeşim Haim'e, ayrıca karısına ve çocuklarına" yazısı ile imzasının olduğu bir fotoğrafı, Haim Galanti'ye göndermiştir.[154] 20 Ağustos 1957 yılında gönderdiği başka bir fotoğraftan söz eden Pressman, Avram Galanti'yi betimlerken *"Sıska ama gözleri sert. Üç parçalı bir takım elbise giymiş, bir evin dışında oturuyor"*[155] sözlerini kullanmıştır ve fotoğrafın arka kısmında "A mon chere frere H. Galanti. 11/09/1958"[156] yazısının olduğunu eklemiştir.

Darülfünun'da öğretmenlik görevini icra eden Avram Galanti, Ayşe İlhan'ın bir makalesinde de kendinden söz ettirmiştir. Üniversite reformu gerçekleşmeden önce son sınıfta olduğunu söyleyen Ayşe İlhan, derslerinden çok yararlanıp hoşlandığı "Galanti Bey" şeklinde hitap ettiği Avram Galanti hakkında okuyuculara şu bilgileri aktarmıştır:

> *"Uzun boylu, ince yapılı, sarışın ve yaşlıca idi. Küçük yeşil gözlerinden zekâ ve iyimserlik fışkırırdı. Bekâr yaşıyordu, Ders dışı bir konuşmada, bizim kızlar ona niçin evlenmediğini*

[150] Pressman, *a.g.e.,* s. 242.
[151] Pressman, *a.g.e.,* s. 247.
[152] Pressman, *a.g.e.,* s. 240.
[153] Pressman, *a.g.e.,* s. 244.
[154] Bkz EK:1.
[155] Pressman, *a.g.e.,* s. 243.
[156] "Sevgili kardeşim H. Galanti'ye."

sormuşlar; parmağı ile sus işareti yaparak, ''Bu işi bir yapan, bir de yapmayan pişman.'' demiş. Portekiz Ulûm(bilimler) Akademisi üyesi, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı hayranı, bilgisi düzeyinde alçakgönüllü idi. Atatürk ve devrimler üzerine yaptığı özgün değerlendirme ve yorumlarını hayran kalarak dinlerdik. Akvam-ı Kadime-i Şarkıyye (Eski Doğu Kavimleri) dersine geliyordu. Özenle hazırlanmış notlar verirdi bize. Bu notlar sonra kitap oluştururdu. Konular önce sınıfta okunur; ardından sorular, sonuçlar gelirdi. Bir gün nottaki bir tümceye eleştiri getirmiştim. Sözcüklerin kullanılışında, anlam değiştiren yanlış bir düzenleme söz konusuydu. Hocamız önce kabul etmedi dediğimi; arkadaşlardan ses çıkmadı, sorun kapandı sanıyordum. Ertesi ders Galanti Bey, özellikle bana gülümseyerek girdi sınıfa; haklı olduğumu söyledi. Ne var ki, pek de önemli olmayan bir dikkat olayını öyle büyüttü ki, övgünün boyutunu öylesine arttırdı ki; kızardım, utandım, neredeyse pişman oldum. Sonuçta, anladım ki, hocamız her zamanki gibi sadece öğretmiyor, eğitiyordu da bizi. Eleştiriden, düşüncemizi açıklamaktan korkmamalı, dikkatli olunmalı; kolaya kaçmayıp inceleme yolunu seçmeliydik."[157]

Sefarad Çalışmaları amacıyla ABD'de araştırmalar yapan Albert Adatto, 21 Aralık 1938 tarihinde Avram Galanti'ye bir mektup göndermiştir. Mektupta Yakın Doğu'da bulunan Yahudileri akademik konu çerçevesinde çalışmak istediğini söyleyen Adatto, Galanti'den eserlerinin isim-fiyat listesinden Ladino bilen uzmanlara, hatta Sefarad kütüphanesi oluşturulduğunda kütüphanede olması gereken kitaplara kadar cevaplanması gereken pek çok soru yöneltmiştir. Öyle ki Avram Galanti'ye Sefaradları alakadar eden konular çerçevesindeki görüşlerini de sormuştur ancak Galanti'nin bu sorulara cevap verip vermediği bir muammadır.[158]

1945 yılında Ankara'dan İstanbul'a gelen Avram Galanti, Kınalıada'ya yerleşerek yaşamını burada sürdürmüştür. 1953 yılında İsrail Cumhurbaşkanının kendisini ziyarette bulunduğu Galanti, hahamlık sekreteri Josef Habib Gerez ile yakın dostluk kurmuştur.[159] Gençliğindeki bir aşkının olumsuz sonuçlanmasından sonra hiç evlenmeyen Galanti, hayatının son günlerini Balat Or Ahayim Musevi Hastanesi'nde geçirmiştir ve 8 Ağustos 1961 yılında 89 yaşında gözlerini yaşama kapamıştır. Neve Şalom Sinagogu'nda son yolculuğuna uğurlanan Avram Galanti, Ulus Sefarad Musevi Mezarlığı'na defnedilmiştir. [160]

1958 yılında Avram Galanti tarafından bir mektup aldığını söyleyen Gerez, mektupta *"Azizim Gerez, yaşlıyım. Cenazem masarifi olarak Musevi Hastanesine iki bin lira verdim. Bay mebus Hanri Soriano ile M. Kazes bundan haberdardırlar. Hastane*

[157] Ayşe İlhan, "Hocam Avram Galanti Bey...", Tiryaki, Temmuz-Ağustos 1995/1, S. 12-13 s. 19.
[158] Tınaz, *a.g.e.*, s. 205.
[159] Her ne kadar Galanti'yi, İsrail Cumhurbaşkanının ziyaret ettiği yazılmışsa da, 1953 yılında Yitzhak Ben-Zvi ile David Ben Gurion'un aynı tarihlerde İstanbul'da bulunduklarından hangisinin Galanti'yi ziyaret ettiği açık değildir.
[160] Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, s. 35-36.

kâtibi Jak Behar'la görüşürsün. Naşımı sevmediğim mümayişli merasime tabi olmadan doğrudan doğruya son ikâmetgahıma götürerek toprağa teslim etsinler. Alacağın zahmetten dolayı teşekkür ederim. Sağol Azizim"[161] ifadelerinin yer aldığını okuyucularla paylaşmıştır.

Sami Kohen de Avram Galanti'den *"Avram Galanti, Kınalıada'da otururdu, bekâr bir adamdı, hiç evlenmemiş, kendisini tamamen tarihe, akademik kariyere adamıştı. Kendisine ait bir evi vardı, kendi zevkince döşemişti, kendi pişirir kendi yerdi. Kınalıada'da kışın çok çok ufak bir topluluk bulunur; o da bütün bir hafta şehre inmez, hafta başında, zannederim Salı günü gelirdi. Bir tek bizim evde yemek yerdi, başka hiçbir yerde oturup yemezdi, lokantaya gitmez evde yemek yerdi, başka hiçbir yerde oturup yemezdi, lokantaya gitmezdi"*[162] Sözleriyle bahsetmiştir.

Avram Galanti'nin kitapları ve yazmaları vasiyeti gereği Hahambaşılığa verilmiştir ve Kemal Levent tarafından Hahambaşılık deposuna koyulmuştur. Ancak uygunsuz saklama koşulları sebebiyle kullanılamaz hale gelen 37 arşiv malzemesi, İsrail'de bulunan Yahudi Halkı Merkez Arşivleri'ne gönderilmiştir.

Rıfat Bali'ye göre Avram Galanti, Türkiye'de yaşayan Yahudi Cemaatini savunmakla görevliydi ve aynı zamanda Solomon Abraham Rozanes ile rekabet halindeydi. Galanti'nin Osmanlı ve Batı Arşiv kaynaklı eserler kaleme aldığını söyleyen Bali, kitaplarını kendi imkânları ile yayınladığını, dört yüz eserden iki yüz adedini üniversite öğrencilerine ve bilim adamlarına, Yahudi Lisesi'ne ve geri kalanları da dostlarına dağıttığını söylemiştir.

Avram Galanti'nin *"Türklük İncelemeleri"* isimli eserinin Latin harflerine çevrildiği eserin "Sunuş" bölümünde Galanti hakkında düşüncelerine yer veren Yusuf Habib Gerez, Marko Ovadiya Albukrek'e göre Avram Galanti'nin Gazeteci Avram Galanti, Profesör Avram Galanti, Milletvekili Avram Galanti ve Tarihçi Avram Galanti olmak üzere dört yöne sahip olduğunu ifade etmiştir. Habib Gerez, Avram Galanti'nin genç yaşlarda nişanlandığını ancak nişanlılık süresince çalışmalarının aksadığı bahanesiyle nişanı bozduğunu söylemiştir. Galanti'nin yakın arkadaşlarından biri olan Gerez, Galanti'nin kendisine *" Çalışma hayatı beni mutlu ediyor. Azizim Gerez, kim ne derse desin sen yoluna devam et, kimseden de takdir bekleme, çalışmalarını baltalamak*

[161] Gerez, *a.g.m.*, s. 18.
[162] Nihal Boztekin, *Sami Kohen Anlatıyor Ver Elini Dünya 70 yıllık Gazetecilik Serüveni*, Libra Kitabevi, 1. Basım, İstanbul 2021, s. 45.

isteyenlere aldırma. Bu çetrefil yolda durmadan ilerle. Bu dünya ölümlü, geriye kalan eserler, bizleri ancak yarına ulaştırır"[163] ifadelerini kullandığını söylemiştir.

Avram Galanti'nin fiziksel özellikleri ile karakteri hakkında da bilgi veren Gerez, onun uzun boylu ve otoriter bir kişi olduğunu, adaya ziyaret etmek amaçlı yanına gittiğinde o günün programını Galanti'nin hazırladığını ve İskele Lokantasında yedikleri yemeğin parasını da Galanti'nin ödediğini söylemiştir. Gerez, Avram Galanti'nin *"Yemeğimizi yiyip kahvelerimizi içtikten sonra köstekli saaatine bakar ve sonra da sert bir tavırla ''Sen şu saatteki vapurla döneceksin!"*[164] sözleriyle kendisini yolcu ettiğini, ilk zamanlar bu hareketlerini yadırgasa da daha sonrasında Galanti'nin karakterinin böyle olduğunu ifade etmiştir. Avram Galanti ile Habib Gerez arasında 53 yaş farkı olması, ikisi için bir sorun teşkil etmemiştir ve Gerez, Galanti'nin en yakın arkadaşlarından biri konumunda olmuştur.[165]

Gerez, Avram Galanti'nin son zamanlarını kıt kanaat geçinerek geçirdiğini söylemiştir. Türkçe ve Fransızca olmak üzere 50'den fazla kitap yazdığını da ifadelerine ekleyen Habib Gerez, kitapların basım sayısının azlığı sebebi ile zor bulunduğunu ancak "İsis Yayınevi"nin bu kitapları tekrardan basıp okuyuculara sunduğunu kaleme almıştır. Avram Galanti ile arkadaşlığının nasıl başladığını da anlatan Gerez, 1952 yılında "Gönülden Damlalar" isimli şiir kitabını Galanti'ye hediye olarak gönderdiğini ve Galanti'nin bir mektup yazarak Gerez'i evine davet ettiğini, arkadaşlıklarının böyle başladığını anlatmıştır.[166]

Habib Gerez, Galanti tarafından kendisine gönderilen mektuplarda adaya yalnız gitmesinin özellikle vurgulandığını söylemiştir ve bunun sebenini Galanti'nin kendisi ile daha rahat sohbet etmesine bağlamıştır. İskele Lokantasında yemek yemeden önce Galanti'nin evine gidip imzalı kitap aldığını söyleyen Gerez *"... Her tarafta öbek öbek kitap, gazete ve dergilerin serpiştirildiği odada"*[167] ifadeleriyle okuyuculara Avram Galanti'nin günlük yaşamından bir kesit sunmuştur. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki Avram Galanti, ilerleyen yaşına rağmen araştırma yapmaya devam etmiştir ve üretkenliğini yitirmemiştir.

[163] Kaya, *a.g.e.*, s. 10.
[164] Kaya, *a.g.e.*, s. 10.
[165] Gerez, *a.g.m.*, s. 17.
[166] Gerez, *a.g.m.*, s. 16.
[167] Gerez, *a.g.m.*, s. 17.

Galanti'nin üzüntüsünün, çalışmalarının Türkiye içerisinde takdir görmemesi olduğunu kaleme alan Yusuf Habib Gerez, Avram Galanti'nin *"Benim çalışmalarım burada basılır, lakin dışarıda okunur"*[168] sözleriyle üzüntüsünü ifade ettiğini söylemiştir. Yukarıda da değinildiği gibi kendi imkânları ile eserlerini basan Galanti, eserlerini Türkiye'deki ilgililere ve yurt dışındaki okurlarına gönderirdi. Avram Galanti'nin çalışmalarının yeterli derecede önem görmemesi sebebiyle üzüntü duyan Gerez'in 1954 yılında kaleme aldığı notu paylaşan Önder Kaya[169], Gerez'in Karaköy'de bir arkadaşıyla dolaşırken Avram Galanti'yi gördüğünü ve 80 yaşından fazla olan Galanti'nin çalışmalarına devam ettiğini, Avram Galanti hakkında jübile yapılması fikrinin Galanti tarafından, *"Bugüne kadar 53 eserim yayınlanmıştır. Yenilerini vücuda getirmek için de didinip uğraşmaktayım. Buna rağmen eserlerim maalesef üç beş okuyucu ile sınırlı kalmaktadır…. Binaenaleyh tertip edilecek jübilenin hiçbir kıymeti yoktur. Benim için en büyük jübile eserlerimin gençlik tarafından satın alınarak okunmasıdır"* sözleriyle teklifi reddettiğini söylemiştir. Habib Gerez, 1956 yılında İstanbul Kültür Derneği'nde başkan olduğu dönemde, "Profesör Avram Galanti'nin 84. Doğum Yıldönümü Jübilesi"[170] fikrine Galanti'nin karşı çıktığını, ancak Galanti'nin karşı çıkışlarına rağmen 6 Ocak 1957 tarihinde sözü edilen jübilenin o dönem görevde bulunan Hahambaşı Rav Rafael Saban ve İstanbul milletvekili olan Henri Sariano'nun, İsrail Başkonsolosu Abraham Gilboa'nın katılımlarıyla Beyoğlu'nda Minare sokaktaki Fakirleri Koruma Derneği'nde gerçekleştirildiğini kaleme almıştır. Ancak Galanti, rahatsızlığı sebebiyle bu jübileye katılamamıştır. Bu sebeple tören sonrasında kendisi Balat'taki Or Ahayim hastanesinde istirahat ederken Habib Gerez, *"... Bir buketle üzerinde İbranice olarak adının baş harflerinin bulunduğu gümüşten bir kitap şeklindeki kutuyu kendisine takdim..."*[171] demiştir. Kutunun içinde jübilede yapılan konuşmaların, Türkiye'den ve yurt dışından gelen tebrik mesajlarının olduğunu ifade eden Gerez, hediyeler karşısında Avram Galanti'nin gözyaşı döktüğünü, ve heyecanla *"Bugüne kadar hiçkimseden ilgi görmedim. Sizlere nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum"*[172] kelimelerinin dilinden döküldüğünü ifade etmiştir. Avram Galanti'nin, evini or-Ahayim Hatanesi'ne bıraktığını ifade eden Gerez, Avram Galanti'nin, yaşadığı mutluluğu 1958 yılında yayınlanan "Septieme Recueil de Documenats Concernant les

[168] Kaya, *a.g.e.*, s. 18.
[169] "Türklük İncelemeleri" isimli eseri Latin harflerine çeviren yazar.
[170] Eski Ahit'e göre, Yahudilerde, elli yılda bir Tanrı'ya ve dinlenmeye ayrılan yıl.
[171] Kaya, *a.g.e.*, s. 10.
[172] Kaya, *a.g.e.*, s. 10.

Juifs de Turquie et Divers Sujets Juifs" isimli kitabının "Mon Jubile" isimli bölümünde paylaştığını söylemiştir.[173]

Habib Gerez, Avram Galanti için düzenlenen jübile sonucunda, Alliance Israelite Universelle Jewish Publication Society of America ve İngiliz tarihçi Cecil Roth'un Abraham Elmaleh'in jübile hakkında gönderdiği mesajlara yer verildiğini söylemiştir.[174] Pek çok kişiden gelen bu mesajlar göstermektedir ki Avram Galanti, yurt dışındaki Yahudi cemaat arasında bilinen bir bilim adamıdır.

İsrail Devleti tarafından unutulmayan Galanti'nin adı, 27 Temmuz 1969 yılında Araplar tarafından saldırı gören Şikun Yoseftal'daki Türkiyeliler Sinagoguna verilmiştir.[175]

2.2. Avram Galanti'nin Çeşitli Konulardaki Fikirleri

2.2.1. Meşrutiyetin İlanı hakkındaki Fikirleri

Abdülhamit'in istibdat yönetimi, 1908 tarihinde II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile son bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan tüm aydın kesim gibi Avram Galanti de meşrutiyetin ilanı karşısında sessiz kalmamıştır. Bu doğrultuda *"Les İsraélites De L'Empire Ottoman, Avant Et Aprés La Constitution / Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasadan Önce ve Sonra Yahudiler"*[176] isimli makalesini kaleme almıştır. Jön Türk devriminin gerçekleştiği 24 Temmuz 1908 tarihini imparatorluk tarihinde meşhur bir gün olacağını, bu tarihte Abdülhamit'in, 33 yıl önce imparatorluk sakinlerine verdiği anayasal antlaşmayı tekrar yürürlüğe koyduğunu söylemiştir. Tüm Osmanlı tebaasının kanun ile birlikte eşit haklara kavuştuğunu ifade eden Galanti, bu anayasal düzenin kabulü ile Osmanlı topraklarında bulunan Yahudi cemaatlerinin tarihinin yıllık kayıtlarına da etki edeceğini düşünmüştür ve bu noktada hahambaşılık kurumunu eleştirmiştir. Osmanlı hâkimiyeti altında Yahudilerin, bir "Osmanlı" olarak değil, "millet" olarak acı çektikleri vakit, bunun sebebinin "Konstantinopolis Hahambaşısı" olduğunu ifade etmiştir.

Makalede II. Abdülhamit'in baskıcı uygulamalarına da değinmiştir ve Sultan'ın, parlamentoda bulunacak kişileri seçtikten sonra onlardan kurtulmak için ihbar ve

[173] Gerez, *a.g.m.*, s. 17.
[174] Gerez, *a.g.m*., s. 17.
[175] Kaya, *a.g.e.*, s. 17.
[176] Avram Galanti, "Les İsraélites De L'Empire Ottoman, Avant Et Aprés La Constitution", *Archives İsraélites*, 27 Ağustos 1908, C. 69, No: 35, s. 275-276.

casusluk olaylarının gündeme getirildiğini, daha sonrasında ise Abdülhamit'in "olağanüstü oranda" güç kullanarak mebuslardan kurtulmaya çalıştığını dile getirmiştir. Ayrıca Hahambaşı Moşe Levi'nin, damadı Jacob Elnekave'nin desteği ile imparatorlukta saygınlık kazandığını düşünen Avram Galanti, Levi'nin, siyasi sistemin cazibesine kapıldığını, şirket sahibi Osmanlı Yahudilerinin, hükümetten korkacak bir durumları olmadığını ileri sürmüştür. Galanti'nin söylediklerine göre Haham Levi'nin ardında kamarilla takımı vardı ki Levi, bu gücü kullanarak kendisine bir cesaretle karşı gelen kişileri susturmuştur. Yine Galanti'ye göre Levi'nin tek suçu bu değildi. Hahambaşı, Sultan'ın irade ile yasakladığı isimleri susturmak için onları, hükümete karşı Siyonist, devrimci, Jön Türk partisine bağlı olmak ifadeleriyle suçladı. Belediye kurumlarının, ruhban okullarının, Or-Hayim hastanesinin, Alliance okullarının ve hayır kurumlarının hahambaşı sebebiyle zarara uğradığını, öğrencilere, dul ve yetim maaşlara verilen ödeneklerin de hahambaşı yönetimi altında gerçekleştiğini ifade eden Galanti, hayırseverlik, kanun, adalet olmadığını özellikle vurgulamıştır. Yine Levi'nin görevde bulunduğu vakit kötü yönetimin Selanik'te (70.000 Yahudi), Smyrna'da (40.000 Yahudi), Kudüs'te (60.000 Yahudi), Bağdat'ta (50.000 Yahudi), Şam'da (12.000 Yahudi), Edirne'de (15.000 Yahudi), Rodos'ta (4.000 Yahudi Yahudi) ve tüm İsrail topluluklarında acı şekilde hissedildiği de profesör tarafından dile getirilmiştir.

Galanti'ye göre Moşe Levi'nin başka vukuatları da mevcuttu. *"Moise Lévy'nin, Haham Jacob Méir'in Selanik Başhahamı görevine atanmasını engellemek için onu devrimci, Siyonist, Filistin'i satın alma misyonu olan Yahudi toplumlarının ajanı olmakla suçladığını öğrendiğimizde ne söyleyeceğiz? Yahudi krallığını yeniden kurmak için (?!) kendisine Konstantinopolis Cemaati'nin işlerine ışık tuttuğunu söyleyen Konstantinopolis El Tiempo gazetesi yöneticisi David Fresco'nun, Osmanlı hükümeti tarafından sürgüne gönderilmesini istediğini öğrendiğimizde ne diyeceğiz?"*[177] ifadeleri ile durumu eleştiren yazar, bu skandal gerçeklerin, 14 Temmuz 1905'te Kahire'de kendisinin kurduğu ve 24 Temmuz 1908'de Anayasa'nın ilan edilmesiyle kapanan La Vara gazetesine materyal sağladığını açıkça dile getirmiştir.

Osmanlı hükümetinin, Yahudilerin ulusal kalkınmasına hiçbir sebeple mani olmadığını ifade eden Avram Galanti, Anayasa ile Osmanlı Yahudiliğinin yeni bir aşamaya girdiğini, ilerlemeye hevesli olan Yahudi cemaatlerin, kendilerini barış içinde yenilenme çalışmalarına adayacaklarını, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamaktan

[177] Galanti, "Les İsraélites De L'Empire Ottoman…", s. 276.

mutluluk duyacaklarını söylemiştir ve sevincini *"Biz Osmanlı İsraillileri olarak hep beklediğimiz bu ani değişim karşısında mutluluktan ağlarız. Yaşasın Osmanlı! Yaşasın özgürlük! Yaşasın Osmanlı Museviliği!"*[178] sözleriyle okuyucular ile paylaşmıştır.

2.2.2. Millî Mücadele Hakkındaki Fikirleri

Avrupa devletlerine ve ülke içindeki çeteleşmiş gruplara karşı mücadelede içerisinde olan Millî Mücadele hareketi, Avram Galanti tarafından desteklenmiştir. Bu dönemde Yahudi cemaatin, Türk idarecilerinin yanında olduğunu söyleyen Galanti, eski Hahambaşı Hayim Nahum'un, Hahambaşı Hayim Becarano'nun ve vekillik görevinde bulunan Haham İshak Aryel'in, devletin bütün kabul törenlerine katıldığını, devlete bağlı hareket ettiklerini, aynı zamanda mütareke döneminde faaliyete geçirilen Meclis-i Mebusan'a imparatorluktan bu yana Türk topraklarında ikâmet eden Yahudilerin de katıldıklarını söylemiştir. Ayrıca Ermeni ve Rum okulların aksine Yahudi okullarında Türkçenin kullanımına devam ettiğini de eklemiştir. Patrik Meletios'un Yahudiler ile iş birliği girişimlerinin Hahambaşı Becerano tarafından reddedilmesi, Yahudilerin diğer azınlıkların aksine Türk mücadelesine destek verdiği açıkça görülmektedir. Yahudilerin, Türklere olan desteğini bir anı ile anlatan Avram Galanti, İstanbul'un işgal altında olduğu dönemde Sirkeci Polis Karakolu Komiseri Tahsin Bey'in, Yahudi cemaatinin daveti üzerine açılışı için gittiği sinagogun Türk bayrakları ile dolu olduğunu, Hahambaşının da memleketin içinde bulunduğu durum karşısında Yahudilerin kalben ve ruhen Türk yönetiminin yanında olduğunu ifade etmiştir. Yine Edirne'de Yunan zulmüne rağmen Yahudilerin vatana bağlılık gösterdiklerini söylemiştir. İzmir'de yaşanan gelişmelerden de bahseden Galanti, Türk limanlarının İtilaf güçlerine açıldığı dönemde Rumların İzmir rıhtımını Yunan bayraklarıyla süslediklerini ve General Dixon'un İzmir'e gelişini kutladıklarını kaleme almıştır. Ancak Rumların kutlaması Kramer Palas Otelinde kalan Nesim Navaro'nun Yunan bayrağını paramparça etmesi ile sonuçlanmıştır. İzmir'in Yunan işgaline maruz kaldığını ve Türklerin şiddete ve cinayetlere maruz kaldığını söyleyen Galanti, İzmir İtibarı Milli Bankası Şube Müdürü Alber Ferid Aseo'nun İzmir'deki cinayetler karşısında İngiliz filosu komutanı Amiral Galtrop'a durumu anlattığını ve bu işin sonlandırılmasını söylemiştir. Aseo'nun bu girişimi olumlu sonuç almıştır. Galanti, İzmir Yunan Olağanüstü Komiserliği Genel Sekreteri Gunarakis'in Avrupa dönüşünde Yahudi bir tüccar ile yataklı vagonda seyahat ettiğini, Gunarakis'in tüccara, Yunan kuvvetlerinin İzmir'de referandum yapmamasının

[178] Galanti, "Les İsraélites De L'Empire Ottoman…", s. 276.

sebebinin orada bulunan Yahudiler olduğunu, referandum yapıldığı takdirde Türklere verilen oyun fazla olacağını söylediğini okuyucularla paylaşmıştır. Yine 6 Ağustos 1922 tarihinde İzmir'de Llyod George'nin nutku üzerine Yunan kuvvetlerinin miting düzenlediğini söyleyen Galanti, minnet ve şükranların yer aldığı kararname altında Yahudi cemaatin imzası olmadığını eklemiştir. Edirne, İzmir ve İstanbul Yahudileri gibi Bursa'da bulunan Yahudi cemaat de Yunan işgali karşısında baskılara maruz kalmıştır.[179]

Avram Galanti, 9 Haziran 1922 tarihli bir gazete yazısında Türklerin, azınlık gruba olan tutumunu şu sözlerle ele almıştır:

> *"Türklerin mutaassıp (bağnaz) oldukları söyleniyor. Bu doğru değildir. Tarih, bize bunun tamamen aksini ispat etmektedir. Dünyanın hangi memleketinden ekalliyetlerTürkiye'den daha iyi muamele görmektedir? Ben Musevi'yim ve vakayı daha iyi mukayese edebilirim. İspanya'dan kovulan Museviler, 1494 tarihinden beri Türkiye'de hürriyet içinde yaşamaktadırlar. Hâlbuki Avrupa'daki Museviler, bu hürriyete ancak 1789 tarihinde nail olmuşlardır. Daha bugün bile din-i nokta-ı nazardan (bakış açısından), Türkiye'deki Museviler, medeni denilen birçok memleketteki Musevilerden daha ziyade serbesttirler. Hiçbir Türk hükümeti, Musevi dininde mevcut olan kuralları ve Musevilerin dini mahkemelerinin işleyişini, Musevileri cumartesi günü dolayısıyla çalışmaya zorlamamıştır. Türklerin müsamahakârlığı (hoşgörülü olması), Musevilere münhasır değildir ve memleketteki bütün Hıristiyanlara da şamildir (kapsar). Bu müsamahanın ruhu, Türklerin dinindeki iyiliktedir. Evet, Türkün kalbi iyidir, hatta haddinden fazla iyidir ve bu ifrattır (aşırı) ki onu taassubla (fanatiklik) itham ettirmektedir. Türkiye'deki Hıristiyanlar, her türlü inkişafa bilmana (mana olarak) mazhar olmuşlardır. Hâlbuki Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan ve Hıristiyanların eline geçen memleketlerdeki Müslümanların hali, bu merkezde değildir. Onlar, orada öyle fevkalade tedbir kurallarına tabi kalmaktadır ki bu suretle kendileri doğrudan doğruya harabeye sevk edilmektedir. Ekalliyetlerin hukukundan bahsediliyor. Bu hukuk, Türkiye'de çoktan mevcuttur ve pek geniş karşılaştırma da mevcuttur. Bu hukuku, muahedelerle vermeyi taahhüt eden diğer memleketlerdeki Musevi ve Müslümanlara onların halleri sorulsun! Onların şikâyeti bile dikkate alınmıyor. Kilisenin haricinde selamet yoktur! Düsturu dini sahadan siyasi sahaya intikal etmiştir."*[180]

Avram Galanti'nin sözlerinden yola çıkarak vardığımız sonuç; Türk hükümetinin herhangi bir azınlık cemaate baskı uygulamadan, cemaatin dini sınırlarını geçmeden hoşgörülü bir yönetim tarzı benimsemesi, imparatorlukta ikamet eden Yahudilerin, Osmanlı topraklarını yurt bilmeleri ile neticelenmiştir. Avrupa'daki Yahudilerin 1789 yılında hürriyete kavuştuğunu söyleyen Galanti, 1789 yılı ile Fransız ihtilalini

[179] Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 57-68.
[180] Avram Galanti, "Türkler ve Ekalliyetler", *İkdam Gazetesi*, 9 Haziran 1922, s.1.

kastetmiştir. Galanti'nin, tüm dünyayı kasıp kavuran ve milliyetçi hareketlenmeleri başlatan ve pek çok azınlık sınıfa hak ve hürriyet kazandıran Fransız ihtilali ile Osmanlı yönetiminin hoşgörü yönetimini karşılaştırması, onun, Türklere karşı sergilediği olumlu tavrı açıkça göstermektedir.

15 Kanun-i Sani 1923 tarihli bir makalesinde yer alan ifadeler, Galanti'nin Türk topraklarında gerçekleşen mücadeleyi desteklediğinin kanıtıdır.

> *" ... Hemen hemen muharebe kadar uzayan mütareke başlamıştır. Türkiye, kendisine verilen söze inanarak Mondros Muahedenamesine, hulus-i niyet (içtenlik) ile imzalamıştır. Fakat bu muahedename bir tuzak idi. Küçük akvamın hukuku (?!) için, çalışanların fikrine göre, İslamiyet'in en büyük bekçisi olan Türkiye, ortadan kalkmalı idi. ...Anadolu'yu ve Türkiye'yi medenileştirme (!!) vazifesi Yunanistan'a havale edildi. Sahte medeniyetlerin akıllarınca, iş yoluna girmiş idi. Fakat, bunların ne kadar yanıldıkları vakay-ı ispatta gecikmiştir. Yunanlılar, İzmir'e ayak bastıkları gün Türklük ve İslamlık titremişti. Bir serdar lazım idi. Türk milletinin sinesinden Mustafa Kemal çıktı. Sivas, Erzurum ve Ankara kongreleri, Türk milletinin şuurunu yeniden ihya etti. Bu şuur, aynı tehdide maruz kalmış olan memalik-i İslâmiye'ye ve günlük bilcümle mazlum memleketlere geçmiştir.*
>
> *Bu mucizeyi meydana getiren kimdir? Başlarında Mustafa Kemal ve arkadaşları bulunan Türk milletiyle ordusu. Türklerin gayreti ve himmeti sayesindedir ki mazlum milletler:*

1) *Bir avuç gayretli ve fedakâr adamın delaleti ve himmetli, memleketleri için büyük ve faydalı işler görülebileceğini,*
2) *Bu suretle hakiki hürriyet ve tam istiklal elde edilebileceğini,*
3) *Ve bunun için çalışmak lazım geldiğini anlamışlardır.*

> *İstibdat, zulüm, sefalet altında ikileyen birkaç yüz milyon halkı böyle düşündüren, istikballerine daha büyük bir emniyetle baktıran, bu inkılabı yapan Türklerdir."*[181]

9 Eylül 1922, Avram Galanti için medeniyet tarihinin en büyük günlerinden birini temsil etmektedir. İzmir'in "Anadolu'yu medenileştirmek amacı ile" Yunan orduları tarafından işgal edilmesi ve akabinde Türk ordusunun Galanti'nin tabiri ile "gaziyen, fatihen" İzmir'e girmesi, Galanti tarafından Türk şuurunun oluşmasına sebep olmuştur ve Galanti'ye göre İzmir işgal edilmeseydi belki Mustafa Kemal'in mücadele hareketi başlamayacaktı. Medeniyet tarihinin İzmir'e borçlu olduğunu ileri süren araştırmacı, 9 Eylül 1922 tarihinde Rodos'ta olduğunu, İzmir'in kurtuluş haberini sabah on buçukta limana gelmiş olan Mesajeri "Lamartin" vapurunun telgrafı sayesinde "Bu

[181] Avram Galanti, "Türkler İki "Tarihi Devre" Açmışlardır", *Yeni Mecmua*, 15 Kanun-i Sani 1923, C. IV, S.2-68, s. 43-44.

dakikada, Mustafa Kemal'in süvarileri İzmir'in rıhtımındadır." sözleri ile öğrenen Galanti, müjdeli haberi anlamak amacı ile vapura koşarak telgrafa baktığını söylemiştir. *"Ben, dört sene İzmir'de oturduğum için, dört kilometre uzunluğunda olan rıhtımı biliyorum. Hayalimde, süvarilerin atlarının ayak patırtılarını ve süvarilerin kılıçlarının şakırtılarını tasvir ederek adeta kendimi İzmir rıhtımında bulunduğumu zannediyordum"*[182] ifadeleri ile İzmir'in düşmandan kurtuluşuna olan sevincini aktarmıştır ve Galanti, bu kurtuluş ile melun planların alt üst olduğunu, nice antlaşmaların yırtıldığını ve nice mazlumların derin bir "oh!" çektiğini söylemiştir ve Mustafa Kemal Paşa'nın ve ordularının İzmir rıhtımında bulunmaları ile Asya ve Afrika mazlumlarının hürriyet ve istiklal mücadelelerinin yaklaşmakta olduğunun müjdelendiğini ifade etmiştir.

2.2.3. Mustafa Kemal Atatürk Hakkındaki Fikirleri

I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu için yıkıcı etkisi olan bir savaştır. Türk topraklarının kaybedilmemesi amacı ile verilen mücadele, Mustafa Kemal Atatürk, arkadaşları ve Türk halkı sayesinde başarı ile sonuca ulaşmıştır. Avram Galanti, *"Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda Ettiği Türk Ordusu"* isimli makalesinde Yunan ordularının İzmir'e çıktığı dönemde *"Dünyanın en büyük devletlerinin ordularını Anafarta'dan kovan Mustafa Kemal, dünyanın en büyük ve en şiddetli imparatorluklarından birini teşkil etmiş olan Türkiye'nin batmasına ve 350 milyon İslâm'ın köle olmasına tahammül edemez. Harb-i Umumi'de, İstanbul'u kurtaran bu müstesna kahraman, İstanbul'dan çıkıp Anadolu'ya ayak bastığı gün, Türkiye bitap, yorgun, askersiz, silahsız cephanesiz, parasız, ekmeksiz, ilaçsız adeta bir kemik yığını idi. Mustafa Kemal, dürbün nazarıyla uzak görmüş, elim vaziyeti anlamış, milletin nabzını yoklamış, kalbini dinlemiş, Türkiye'nin güçlenmesine iman etmiş ve Erzurum Kongresi'ni toplamıştır"*[183] sözlerini Mustafa Kemal için söyledikten sonra Mustafa Kemal'in içinde olduğu durumu Ahd-i Atik'te[184] Hezekiyel kitabında[185] Hezekiyel'in peygamber oluşuna ve Tanrının müsaadesiyle kuru kemiklerin vücuda gelip Hezekiyel'in emrinde asker olmasına benzetmiştir. Mustafa Kemal'in başlattığı müdafaa hareketinin zorluklarla karşılaştığını, Türk milletinin şuurunun yavaş yavaş vücuda geldiğini söylemiştir ve Galanti, olayların Milli müdafaa çerçevesinde

[182] Galanti, "Tarih-i Medeniyette…", s. 424.
[183] Galanti, "Tarih-i Medeniyette…", s. 424.
[184] Hıristiyanların, Yahudilerin kutsal kitabına verdikleri isim.
[185] Yahudilerin Babil esareti altında olduğu dönemde, Yahudi peygamber Hezekiel'in kaleme aldığı kutsal kitaptır.

gelişmesiyle birlikte istiklal ve hürriyet ruhunun Mustafa Kemal'de kök saldığını ifade etmiştir.

Dreyfus meselesinin[186] görüşüldüğü dönemde Dreyfus'un İsa'dan daha büyük görüldüğünü söyleyen Avram Galanti, *''Dreyfus, İsa'dan büyük ise, Mustafa Kemal, Dreyfus'tan binlerce defa büyüktür''* sözleri ile Mustafa Kemal'e olan sevgisini ve saygısını ortaya koymuştur. Mustafa Kemal ile birlikte vücuda gelen "hürriyet ve istiklal'' kavramlarının aydın, okumamış, zengin, fakir fark etmeksizin herkes tarafından anlaşılıp hissedildiğini ifade eden Galanti, memleketin aleyhine irade ve emirler veren, "ayakları altın zincirler ile bağlı" sultan, şah ile vezirlere ve çocuklarını okutamayan babalara, arazisini "sahte medeniyetçiler" dediği Avrupalı devletlere kaptıran emlak ve arazi sahiplerine, tarlasında istediği ürünü yetiştirmekten alıkoyulan çiftçilere, hürriyetin ve istiklalin şifa verdiğini ve adı geçen kavramların getirdiği kazanımlara mezkûr kimselerin Mustafa Kemal'e secde ettiklerini söylemiştir.

Mustafa Kemal'i sadece Türk ordusunun değil aynı zamanda "medeniyet-i hakikiye ordusu kumandanı" olarak nitelendiren Avram Galanti, Mustafa Kemal ve ordusunun, üstünlük kurma ve köleleştirme ordusu olmadığını, aksine köle milletlerin esaret zincirlerini kıran ve köle milletlere yeni yaşamın yolunu gösterdiğini ifade etmiştir. Profesör, Mustafa Kemal'i tıpkı mesih gibi görmüştür. Mazlum milletlerin hürriyet ve istiklal için edecekleri mücadelede Mustafa Kemal'in ve ordusunun rehber olacağını ifade eden Galanti, Zebur'da bulunan "Duvarcıların beğenmeyip attıkları taş, köşe taşı oldu" tabiri ile Avrupalı devletler tarafından kabiliyetsiz olarak görülen Türk milletinin, mazlum milletleri cesaretlendirdiğini söylemiştir. Hiçbir milletin kısa zaman içerisinde başarıya ulaşmasının ve medeniyete yön vermesinin mümkün olmadığını ileri süren Galanti, Mustafa Kemal ve Türk ordusu kadar hiçbir milletin hakiki medeniyete bu kadar kapsamlı hizmetler etmediğini açıkça vurgulamıştır. Avram Galanti, Mustafa Kemal'e "Medeniyet-i Hakikiye Hadimi" sıfatını vererek Mustafa Kemal'e ve ona bağlı Türk ordusuna saygı ve hürmet ile secde ettiğini söylemiştir.[187]

Avram Galanti, Akşam Gazetesinde kaleme aldığı *"Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Heykeli Nerede Rükn Edilmeli ve Niçin?"* isimli makalesinde "Mustafa Kemal Kimdir?" sorusu çerçevesinde düşüncelerini aktarmıştır. Mustafa Kemal'in vücuda

[186] Dreyfus Olayı; 1894 yılında Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un suçsuz olmasına rağmen casusluk yaptığı iddialarıyla Fransa'da yargılandığı dava ve ardından gelişen olaylardır.
[187] Galanti, "Tarih-i Medeniyette…", s. 425.

getirdiği eseri, dünyada kimsenin başaramadığını söyleyen Galanti, O'nu, *"Mustafa Kemal, Türkiye'yi ölümden kurtaran ve kendisine taze bir hayat üfleyen büyük bir kahramandır… Mustafa Kemal yalnız milli bir kahraman değildir. İsmi, Türkiye'nin hudutlarından çıkıp, Asya'nın dağlarıyla steplerini ve Afrika'nın çöllerini aşarak esir milletlere hürriyet ruhu nehf ve kendilerine istiklal aşkı yerleştiren ve dünya çapında bir şöhreti hak etmiş ender alel ender bir kahraman-ı pürşan ve bahusus medeniyet-i hakikiyenin emsalsiz bir hadimidir"*[188] sözleri ile tanımlamıştır ve Mütareke döneminde Mustafa Kemal'in çalışma azmi içerisinde tüm mazlum milletlerin kurtuluşunu gönülden istediğini, Mustafa Kemal'in, Türkiye'nin davasının tüm mazlum milletlerin davası olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal'in Arapça matbualarda nitelendirildiğini söyleyen Galanti, "Esed-i İslâm (İslâm'ın arslanı), Aynü'l Ayanü'l İslâm, Mellah-ı Zevrak-ı İslâm (İslam kayığının kaptanı), Seyyac'ül İslâm (İslam'ın kalesi), Ekber-i Müşir-i İslam, Battalu İslâm (İslâm'ın kahramanı) vs. " gibi örnekler vermiştir ve Arap ve Asya-Afrika matbuatlarının Mustafa Kemal'e kurtarıcı gözüyle baktıklarını ileri sürmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk ile İstanbul arasındaki bağ, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki ilişkiler sebebiyle zayıf durumdaydı. Millî mücadeleden başarı ile çıkıldıktan sonra İstanbul Şehremaneti, Atatürk'ün heykelini yapma girişimlerinde bulunmuştur. Sarayburnu'nda konumlandırılmasına karar verilen ve 25 Ağustos 1925 günü temelleri atılan heykel, Avram Galanti tarafından ele alınan konulardan biri olmuştur. Avram Galanti'ye göre Türk ordusunun desteği ile medeni bir eser ortaya koyan kahramanın heykeli, sivil veya çiftçi kıyafetli olamazdı. Mustafa Kemal'in, medeniyet düşmanlarını korkutacak askeri bir kıyafet giymesi gerekliydi. Mustafa Kemal'in doğaüstü olduğunu düşünen Galanti, heykelin Sarayburnu'nda dikilmesinin sebebinin belki de New York limanının girişinde bulunan "Hürriyet Heykeli"nden ilham alındığını ileri sürmüştür. New York'ta bulunan heykel ile Mustafa Kemal'in heykeli arasında farklar olduğunu iddia eden Galanti, New York heykelinin hürriyeti vurgularken Sarayburnu'ndaki heykelin, Türkiye'yi medenileştirmiş, Asya ve Afrika milletlerinin kurtuluşuna öncü olmuş Türk kahramanı olan Mustafa Kemal'e ait olduğunu söylemiştir. Heykeli görenlerin heybetinden korkması gerektiğini düşünen Galanti, heykelin herkes

[188] Avram Galanti, "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Heykeli Neden Rükn Edilmeli ve Niçin?", haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*, s. 137-140.

tarafından görülecek bir yer olan Eminönü Meydanında olmasının münasip olacağını kaleme almıştır.

Avram Galanti, Almanya, Macaristan, Bulgaristan ve Avusturya gibi ülkelerin milletlerinden "bize Mustafa Kemal lazımdır" sözlerini işittiğini, İtalya'da Mussolini'nin, İspanya'da Perima de Rivera'nin birer Mustafa Kemal olduğunu ileri sürmüştür. Mussolini ve Perime de Rivera'nın, Mustafa Kemal ile kıyas edilemeyeceğini düşünen Galanti, Lenin ve Gandhi'yi de ekleyerek bitik bir devleti ayaklandırıp doğrultan kişinin Mustafa Kemal olduğunu "Âdemi âlemde görme, âlemi Âdemde gör" sözlerinin neredeyse Mustafa Kemal için söylendiğini ifade etmiştir.[189]

Mısır ve Sudan'ın durumlarına şahit olmuş bir dostuna Yeni Türkiye hakkında fikirlerini soran Galanti, dostunun;

"Mısır'da ve Sudan'da Türkiyeli olduğumuzu haber alanlar, şu sualleri soruyorlar:

-Türkiye nasıldır, iyi midir? İyidir derseniz, onlar da "Türkiye iyiyse biz de iyiyiz" cevabını verirler.

-"Gazi ne yapıyor, iyi midir?" iyidir derseniz, memnun olurlar ve ellerini kaldırarak üç defa ced'(kahraman) derler"[190] sözleri ile cevap verdiğini, mazlum milletlerin de Mustafa Kemal istediğini dile getirmiştir.

Müslüman memleketlerinde, Mustafa Kemal'in mücadelesi neticesinde hem Türkiye'nin hem Müslüman âleminin kurtuluşa erdiğini yazan gazeteler olduğunu söyleyen Avram Galanti, Mustafa Kemal'in davranışlarını bütün dünyanın ve özellikle Asya-Afrika bölgelerinde esir durumunda bulunan halkın heyecan içerisinde takip ettiğini ileri sürmektedir. "Mustafa Kemal, Asya ve Afrika'nın izcisidir." diyen Galanti, "Du hast ja keine Ahnung wie gross du bist Mustafa Kemal" yani, "Sen, büyüklüğünden haberdar değilsin ey Mustafa Kemal!" sözleri ile dünyadaki hiçbir kişinin Mustafa Kemal kadar kıymetli olamayacağını sevgiyle dile getirmiştir.

Askeri alanda kurtuluşun gerçekleşmesinden sonra toplumsal anlamda ilerlemenin zaruri olduğuna inanan Galanti, Mustafa Kemal'in bu yönü en iyi surette anladığını ve vücuda getirdiğini ortaya koymuştur. Saltanatı ve daha sonrasında ülkedeki ilerlemelere katkı sağlayamayan müesseselerin faaliyetinin durdurulup

[189] Avram Galanti, "Herkes Bir "Gazi" İstiyor", haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*, s. 141-144.
[190] Galanti, "Herkes Bir…", s. 142.

çağdaşlaştırma işlemi için ıslahat seyahatlerinin Mustafa Kemal tarafından ilan edildiğini ifade etmiştir. Avram Galanti, bu seyahatler esnasında Mustafa Kemal'e "Türk peygamberi ve Türkülüğün peygamberi" lakabının verildiğini, bu tabirin sadece ona ait olduğunu söylemiştir. Acı çeken kimseler için reis-i cumhurun hizmetlerinin mühim olduğunu ifade eden Galanti, Asya ve Afrika milletlerinin "sabır ve metanet" kaynağı Mustafa Kemal'in dünyevi peygamberlerden olduğunu, Kemalizm'in, hürriyet, istiklal ve ilerleme aşkının peygamberi olduğunu ifade etmiştir. "Kanunlarımız, ancak dünyevi ihtiyaçlardan mülhem olacaktır" sözleri ile reis-i cumhuru, peygamber Hz. Musa'ya benzetmiştir. Hz. Musa ile Mustafa Kemal arasında benzer yönler olduğunu ileri süren Avram Galanti, Musa ve Mustafa Kemal'in büyük bir karakter sahibi olduğunu, her iki "peygamberin" de beşerî hayat içerisinde çalışarak saadete ulaşma çabası içerisinde olduğunu söylemiştir. Her iki peygamberin de muvaffak olduğunu düşünen Galanti, Mustafa Kemal'in yorulmak bilmeden çalıştığını ve çabası neticesinde nihayete ereceğine inanmıştır.[191]

Mustafa Kemal Paşa'ya olan hayranlığını, kaleme aldığı metinlerde sık sık dile getiren Galanti, Hayrettin Barbaros ve Kılıç Ali Paşa'nın kahramanlıkları dolayısıyla halk arasında "umacı" olarak tanındığını ifade ederken Mustafa Kemal Paşa'ya değinmeyi de ihmal etmemiştir. Gazi Mustafa Kemal'in İzmir'de mücadelesi sırasında Rodos adasında bulunduğunu söyleyen Avram Galanti, İzmir'den Pire'ye giden bir vapurda gezindiği sırada Rum bir kadının söz dinlemeyen çocuğuna "Erheteo Mustafa Kemalis" yani "Mustafa Kemal geliyor" sözlerini işittiğini ve çocuğun şımarmayı kestiğini aktarmaktadır.[192] Tarihe karışan kahramanların halk arasında masallaştırıldığına değinen Galanti, Mustafa Kemal Paşa'nın, Rum halkı gözündeki itibarını da gözler önüne sermiştir.

2.2.4. İzmir İktisat Kongresi Hakkındaki Fikirleri

1838 yılında İngiltere ile imzalanan ticaret anlaşması sonrasında yarı sömürge haline gelen Osmanlı İmparatorluğu kronik borçlanma ve dış ticaret açığı sebebiyle ekonomik anlamda bunalım süreci geçirmiştir. Millî mücadele yılları da Türk topraklarındaki ekonomik imkânlarından sonuna kadar yararlanıldığı bir bunalım dönemini ifade etmektedir. Bitmek bilmeyen savaşlar ve savaşların ardından gelen ekonomik krizin üzerine nüfusta meydana gelen değişimler de ülkedeki ekonomik

[191] Avram Galanti, "Musa-Mustafa Kemal", haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*, s. 145-147
[192] Avram Galanti, "İspanyol Halkiyatında Hayrettin Barbaros ve Kılıç Ali Paşalar", *Yeni Mecmua*, S. 8-74, s. 143.

gelişimin sekteye uğramasına sebep olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulmuş olan Türk devletinin tüm cihana hükmeden bir oluşum yerine "devlet-i iktisadiye" olmasını dilemiştir. "Savaşmak ve fethetmek" kavramlarının yerini "barış ve üretim" kavramlarının almasını arzu eden Mustafa Kemal Atatürk, uluslaşma noktasında Türkiye'de ekonomik bağımsızlığın mümkün mertebede inşa edilmesi fikrindeydi. Çünkü biliyordu ki siyasal bağımsızlığın yolu, iktisadi bağımsızlıktan geçmekteydi.

17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanılan (Türkiye) İzmir İktisat Kongresi'ne askeri, bürokratik çevrelerden, toprak sahiplerinden, ticaret burjuvazisinden işçi sınıfa kadar çeşitli ekonomik ve sosyal tabakalardan insanlar katılmıştır. Her kesimin taleplerinin önemle dinlendiği kongrede alınan kararlar da aşar vergisinin kaldırılması, tekelciliğe karşı mücadele edilmesi, kambiyo işlemlerinin millileştirilmesi, yerli sanayiyi koruyacak gümrük önlemlerinin işlerliğe kavuşturulması, sanayinin teşviki gibi Türkiye'nin iktisadi hayatının gelişiminde mühim rol oynamıştır.[193]

İzmir İktisat Kongresinin toplanılması, Avram Galanti'nin de gündeminde olmuştur. Galanti'nin, konu hakkında kaleme aldığı ilk makale *"Yeni Türkiye Tarihinde İzmir İktisat Kongresi"* olmuştur.

> *"17 Şubat 1339 (1923) tarihine müsadif cumartesi günü, Yeni Türkiye mukadderatında tarihi bir "an" teşkil ediyor. İstiklal, hürriyet ve hakiki medeniyet için mücadele eden Türkiye'nin her köşesinden Anadolu'nun başı olan güzel İzmir'e gelen binlerce murahhas (delege), memleketin müstakbel hayat-ı iktisadiyesi hakkında bir araya gelerek meseleler hakkında gerekeni yapmıştır. Gazeteler buna dair uzun uzadıya malumat verdiklerinden biz burada meseleyi tarih nokta-ı nazardan tetkik edeceğiz.*
>
> *İzmir İktisat Kongresinin, açıldığı dakikaya kadar mazi ve açıldığı dakikadan itibaren istikbal ile olan münasebeti itibariyle iki cihetten pek mühimdir. Birinci cihet ile alakası olan harb-i umumiyenin mütarekesi, bu kongreyi toplatmaya sebep olmuştur. Mütareke, Türkiye'nin müttefikleri ile dâhil olduğu harb-i umumiye nihayet vermek için değil, âlem-i İslâm'a kıymettar hizmetler ifa etmiş olan Türkiye'yi tamamı ile ortadan kaldırmak için seçilmiş bir devredir. Mütareke esnasında akdedilen ve bize imza ettirilen mahud (söz edilen) "Sevr" Muahedenamesi, dediklerimizi ispat ediyor. Bu muahedenamenin bazı aksamını gazeteler marifetiyle okuduğumuzda, çekinmeden idama mahkûm olduğumuzu anladık. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisinin, muahedename-i mezkûra vermiş ve elli altmış sahifeden ibaret olan matbua-ı risalenin havi olduğu cevapların iki sülsünü (üçte biri) Fransızcaya tercüme ettiğimiz vakit, ''Birinci süls, bir arkadaşımız tarafından tercüme edilmiş ve bütün risalenin tercümesi ilk defa*

[193] Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, 11. Baskı, İstanbul, Mart 2017, s. 333-335.

olarak Avrupa'ya gönderilmiştir.'' Bir defa değil, yüz defa idama mahkûm olduğumuzu anladık. "Sevr" Muahedenamesinin ihdas ettiği vaziyetin vahametini takdir etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ya idamı yahut son güne kadar mücadeleyi kabul etmek ıztırarında (zorunluluk) kaldı. Dünyanın en vasi ve en muhteşem imparatorluklarından birini teşkil ve idareye muvaffak olan bir millet, ikinci şıkkı kabul etmekte bir dakika olsun tereddüt edemez idi. İşte bu mücadele, bir hülasa yani memleketi kemiren siyasi, iktisadi, içtimai marazlara nihayet veren ve memlekete istiklal eden bahşeden bir mücadeledir. Dünyayı alt üsteden, tarihte yeni bir devir açan bu mücadelenin nihayetinden biri, İzmir İktisat Kongresinin küşadı olmuştur ki bu da, Türkiye ahalisinin efkârında husule gelen azim-i intibahının derecesini gösterir. İşte İzmir Kongresinin maziye ait olan ciheti.

İstikbale ait olan ciheti nedir?

Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazından Yeni Türkiye doğdu. Yeni Türkiye'nin eski Türkiye'ye nazaran olan hududu daha kısa olmakla beraber vaziyet-i coğrafyası itibariyle gayet mühimdir. Şimdiki Türkiye, eski ve adedi az olmayan medeniyetlerin yerini tutuyor ve Avrupa ile Afrika ve hatta ileri Asya'nın yol üstünde bulunuyor. Kıymetli ve zengin şeylere göz dikmek, tabiat-ı iktizasından (gerekmek) olduğu için memleketimize de bir "hazine" olan göz dikenlerin adedi az değildir. Malum olan bu hal karşısında biz, iktisadiyat prensiplerine tevfikan (uyarak) memleketimizin temlik (bir hakkın başka kimseye geçmesi) ve temdini hususlarında pek kıskanç olmalıyız. İddiamızı teyit etmek için memleketimizin ehemmiyet-i sebebiye ve iktisadiyesini gösterir iki tarihi şehadet söyleyeceğiz.

Biri pek eski bir zamana, diğeri pek yeni bir zaman ait olan bu iki şehadetten birincisini, milattan beş altı asır evvel İran-ı Kadime'de (eski İran) icra-ı saltanat etmiş olan Achaemenid Sülalesinin vücuda getirdiği İran-ı Kadim İmparatorluğu teşkil eder. Hint hududuna kadar uzanan İran, Mediye, Asya-ı Sahra, Mısır gibi vasi araziyi kapsayan dünyanın en büyük imparatorluklarından birinin müesseseleri, imparatorlukta vahdetin (birlik) temini hükümet emirlerinin infazı, iktisadiyat hayatının inkişafı hususunda muhtelif istikametlere giden büyük yolların inşa ve idamesine büyük bir ehemmiyet atfetmişlerdir. Mesela bu imparatorluğa tabi "Manisa" şehrinin ve civarının mahsulatı, payitahttan biri olan yerlerinde kâin "Susa" şehrine bu büyük yollardan biriyle nakil olunuyordu. Achaemenid İmparatorluğu'nun başlıca ana yolları şunlar idi:

1) *Hükümdar yolu (Tarik-i Sultani yahut Sultan Yolu) namıyla tanınan büyük yol, "Efesus", "Ayasuluk" tan ve Sarda (Sart Köyü)'nden "Susa"ya kadar imtidad eden ticaret yoludur. Bu yolun büyük kolu Sarda'dan başlayarak Hermus "Gediz Çayı" vadisinin üst tarafına doğru giderek "frijiye" ''şimdiki Ankara vilayetinin bir kısmı''nın şimal yaylasını dolaştıktan ve "Sangarios" (Sakarya)'daki hükümdar şehirlerine uğradıktan sonra "Kapadokya" (şimdiki Atina vilayetinin bir kısmı)'daki "Peterya", "Boğazköy"e ve oradan Fırat nehri üzerinden Asur tarıkiyle Dicle'ye oradan Susa'ya giderek nihayet bulur.*

2) *"Babil" Bağdat'tan başlayarak, Zagros cibal silsilesi tarıkiyle Bağıstan ve Behestan'dan geçer ve Hint hududuna kadar gider.*

3) *"İsos" İskenderun Körfezinden başlayarak Sinop'a doğru gider.*

4) *İran'dan "Kolhis"e ve oradan Amanos geçitleri tarıkiyle Toros üzerinden Suriye'ye gider.*

... İkinci şehadet, Harb-i Umumi sebeplerinden birini teşkil eden Bağdat şimendiferi hattıdır. Bu hat, Asya-ı Sahra'nın çatısı mesabesinde (derecesinde) olup, tarafeyn şimendifer kolları temdid etmek (uzatmak) suretiyle oralarda refah saadet inkişafı imkânı ihzar edilmiş olur. İran İmparatorluğu zamanında inşa edilip elyevm topraklarımızda bulunan yollardan birinci ile üçüncünün tamamı, dördüncünün bir kısmı ve Bağdat hattının en büyük bir kısmı, Milli hududumuz dâhilindedir. Hükümet-i Milliye'nin tesis ettiği bu hudut dâhilindeki yollar, milletin malı olup milletin murakabe-i daimesi altında kalmalıdır. Memleketin siyasi istiklalini temin ve iktisadi inkişafına hizmet etmek kaygısıyla İzmir İktisat Kongresi'ne iştirak eden murahhasların, memleketin asayişi hususlarında en büyük bir amil teşkil eden yollar meselesini, amal-i milliye (Milli emeller) dairesinde hal eylemeleri kendileri için vicdani bir vazifedir. Binaenaleyh bu has vazife ile mülhem (ilham almış) olan murahhaslarımız, memleketin istiklal ve saadetine yardım edeceğine şüphe olmayan bu kongrede, "Milli Türk Tarihi" yapacaklardır. İşte İzmir Kongresi'nin istikbale ait olan ciheti."[194]

Türkiye'nin Sevr Muahedenamesi ile defalarca kez idama mahkûm edildiğini ancak Türk liderlerinin ve milletinin kurtuluş arzusuyla mücadele ettiğini ifade eden Avram Galanti, delegelerin görüşmelerinin sadece iktisadi hayatı değil Milli Türk Tarihini de etkileyeceğini düşünmektedir. Avram Galanti'nin iktisat kongresi hakkında kaleme aldığı diğer bir makale de *"Türk Yiyoruz... İzmir İktisat Kongresi Azasına"* isimli eseridir.

"Balkan Harbi ile harb-i umumi arasındaki kış gecelerinden birinde, Beyoğlu'nda ''B'nai Brith'' Musevi Cemiyet-i Hayriyesi binasında, bundan dört yüz küsür sene evvel Portekiz'den Türkiye'ye hicret etmiş olan Yasef Nassi namındaki zengin bir Musevi'nin tercüme-i haline dair, Divan-ı Hümayunda bulunmuş olan bazı vesaike atfen, bir konferans vermiş idim. Yasef Nassi, Kanuni Süleyman'ın devr-i saltanatında İstanbul'a gelerek gerek zamanında gerek onun Selim-i Sani zamanında saraya intisap etmiş ve hükümetin siyaset-i hariciyesine karışmakla mühim bir rol oynamış idi. Konferansın nihayetinde, bir Türk müverrihinin (tarihçi) "Nassi" hakkındaki mütalaatını bervech zir (aşağıda olduğu gibi) nakletmiştim:

"Şayet bu açık gözlü Yahudi, yirmi otuz sene evvel İstanbul'a gelmiş olsa idi, ecnebilere kapitülasyonlar bahşetmek suretiyle semahatte (iyilikseverlik) bulunmuş olan padişahlara ve dolayısıyla memlekete büyük hizmetler edecek idi. "

Konferansı bitirdikten sonra, o zaman kadar tanımadığım biri Kemal, yanıma gelerek, titrek bir ses ile:

[194] Avram Galanti, "Yeni Türk Tarihinde İzmir İktisat Kongresi", *Yeni Mecmua*, 1 Mart 1923, S. 5-71, s. 74.

Nasıl? Kapitülasyonların ilgası lehinde misiniz? Dedi. Bu sualin tarz-ı adası beni hayrette bıraktı. Zira konferansta bir tercüme halinde bahsettiğim için kapitülasyonların ilgası hakkında hiçbir fikir dermiyan etmedim. Bunun üzerine:

-Siz Kimsiniz efendim? Diye sordum.

-Ben falan sefarette falan memurum, cevabını verdi.

Muhattabımın memuriyetini ve vaziyet-i içtimaiyesini öğrenince:

-Ne için telaş edersiniz ne oluyor? Diye sordum. O da:

-Kapitülasyonları kaldırırsanız nasıl olur? Dedi.

Ben muhattabımın ruh halini iyice anlamak için bir köşede oturup münakaşa etmemizi teklif ettim. O da teklif-i vaki kabul ederek biraz uzaklıkta bulunan bir arkadaşını da yanına davet etti. Üçümüz bir müsseles (üçgen) teşkil ederek oturduk.

-Efendim, kapitülasyonları kaldırdığınız gün bizim halimiz yaman. Çünkü her nevi vergi vererek yerli tüccar ve esnafa rekabet edemeyeceğiz, dedi.

- Bu nasıl şey, Avrupa'nın herhangi memleketindeki ecnebiler o memlekete vergi vermezler mi? diye sordum.

- Verirler ama orası başka, burası başkadır, dedi.

-Ne için başka olsun, diye sordum.

-Efendim, siz Yahudisiniz. Biz Hıristiyanız. Siz ne için böyle işlere karışıyorsunuz? Siz Türk değilsiniz, dedi.

-Ben, mabette Yahudiyim, mabedin haricinde bu memleketin evladıyım yani Türküm, dedim.

O zamana kadar, mükâlemeye karışmayan arkadaşı:

-Efendim, biz, ancak kapitülasyonların temin ettiği menafi (yararlı) sayesinde yaşıyoruz. Biz, Türklerin gafletinden istifade ediyoruz, biz "Türk yiyoruz.", (Nous mangeons du Turc), dedi.

Bu adamın yüzüne baktım, arkadaşı da:

-Evet, dediği doğrudur, dedi.

Mükâleme, bu zemin üzerine beş on dakika daha devam etti ve ıstırap içinde olarak kalkıp gittiler.

İtiraf etmeliyim ki bu mükâlemede en ziyade nazar-ı dikkatimi celb eden cümle "Türk yiyoruz." Cümlesidir. Çünkü bu iki kelime başlı başına bir program teşkil eder. Hiçbir ifadenin ruhu, bu iki kelimenin ihtiva ettiği ruhtan daha kuvvetli olamaz. "Türk yiyoruz." demek, memleketi esaret-i iktisadiyeye ve binaenaleyh (bu sebeple) esaret-i esasiyeye sürüklemek demektir. "Türk yiyoruz" demek, Türkiye'yi müstemleke mertebesine indirmek demektir.

Evet, elyevm mevcut müstemlekelerin vaziyetine bakılacak olur ise, bunları bu hale getiren başlıca emelin, esaret-i iktisadiye âlimi olduğu görülür. İngilizlerin meşhur Flag follow a trade yani "Bayrak, ticareti takip eder." düsturu, ilim-i iktisadın "Esaret-i esasiye, esaret-i iktisadiyeyi takip eder!" düsturunun mukabilidir. İktisad-ı kavanine riayet etmemiş olan milletler, siyasi istiklallerinden mahrum olmuşlardır.

Ben, İzmir İktisat Kongresi'ne büyük bir ehemmiyet atfediyorum ve kendisinden, memleket için, pek çok hayırlı işler bekliyorum. İzmir İktisat Konferansı azası, vazifelerinin büyüklüğünü anlamak ve anlatmak istedikleri vakit, Türk iktisadiyat tarihinde bir "düstur" şeklinde bulunmaya layık olan iki kelimelik programı hatırlasınlar. Bu program: "Türk yiyoruz"!!"[195]

Avram Galanti, tıpkı milli mücadeleye olan desteği gibi iktisadi bağımsızlık konusunda da Türkiye hükümetini destekleyen tavır sergilemiştir. Mabette "Yahudi", Türkiye'de "Türk" olduğunu vurgulayan Galanti, ülkenin selameti için her türlü desteği Türk hükümetine göstermiştir.

2.2.5. Harf Devrimi Hakkındaki Fikirleri

İslâmiyet'in kabulü öncesinde Göktürk ve Uygur alfabelerini kullanan Türkler, Müslüman niteliğini kazandıktan sonra Arap alfabesini benimsemiştir. Bu geleneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda devam ettiği görülmektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma adımlarının atılması, Arap alfabesinin Türkler için uygun olmadığı sonucunu gün yüzüne çıkarmıştır. 19. Yüzyıl ortalarında başlayan alfabenin değiştirilmesi veyahut ıslah edilmesi çalışmaları, Münif Efendi ve Azerbaycanlı Ahundzâde Feth Ali tarafından yürütülmüştür. Eğitimde görülen başarısızlık sebebinin alfabe olduğu kanısına ulaşan iki âlim, öğretim metotlarının değiştirilmesi ya da yazının ıslah edilmesi yolunda çaba göstermiştir. II. Meşrutiyet döneminde de gündeme gelen alfabe konusu, Arap harflerinin ıslah edilmesi taraftarları ve Arap harflerinin yerine Latin alfabesinin kabul edilmesini savunanlar şeklinde iki grubu etrafında toplamıştır.[196] 1906 yılında harf devriminin gerçekleştirilmesi görüşüne sahip olan Mustafa Kemal, Bulgar Türkolog Manolof ile görüşmesinde Arap alfabesinin Batı uygarlığına engel teşkil ettiğini ifade etmiştir.[197]

Birinci Dünya Savaşı, alfabe konusunu gündemin gerisine atmıştır ve bu dönemde alfabe hakkında gelişme gösterilememiştir. Alfabe konusu, Erzurum Kongresinin

[195] Avram Galanti, "Türk Yiyoruz… İzmir İktisat Kongresi Azasına", *Yeni Mecmua*, 1 Nisan 1923, S. 7-73, s. 125.
[196] Durmuş Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, 18. Baskı, Ankara 2004, s. 110-111.
[197] Yasin Elçarpar, "Harf İnkılabı Hakkında Görüşler ve Uygulamaya Geçirilmesi", *Enderun Dergisi*, C. 2, S. 1, 2018, s. 24.

düzenlendiği gün (1919) Mustafa Kemal ile Mazhar Müfid Kansu arasında geçen bir konuşmada da kendine yer bulmuştur. Konuşma esnasında Latin alfabesinin kabulünü dile getiren Mustafa Kemal, 1922 yılında Azerbaycan'ın Latin Alfabesinin kabul edilişine karşı Türkiye'de böyle bir inkılap için vaktin daha gelmediği cevabını vermiştir.[198]

1923 yılında gerçekleşen Milli İzmir İktisat Kongresinde İzmirli Ali Nazmi ve iki arkadaşı ile beraber Latin harflerinin kabul edilmesi hakkındaki teklif, Kazım Karabekir tarafından Latin harflerinin kabul edilmesi fikrinin ülkeye zararlı fikirlerin sokulması, yabancıların propagandasından etkilenmek ve sonuç olarak tüm İslâm âleminin üzerlerine hücum edeceği gerekçesiyle reddedilmiştir.[199]

1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde alfabe konusunu gündeme getiren isim Şükrü Saraçoğlu olmuştur. Saraçoğlu'nun teklifi üzerine gündeme tekrar gelen konu, 23 Mayıs 1928 günü gerçekleştirilen toplantıda Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifi ile kurulan komisyonun 26 Haziran 1928 günü çalışmalara başlamasına kadar tartışılmıştır. Alfabe konusu gündeme geldiğinde meclis içerisinde gruplaşmalar meydana gelmiştir. Arap alfabesinin zor öğrenildiğini, kelimelerin herkes tarafından çeşitli şekilde yazıldığını, az çok eğitim almasına rağmen hatasız okumanın mümkün olmadığını, yabancıların Arapça harfler sebebiyle Türkçeyi öğrenmeye yeltenmediklerini savunan gruba karşı, Arap alfabesinin iki üç ayda öğrenilebildiğini, imla kılavuzu çıkarılması dâhilinde imla farklılıklarından doğan sebeplerin bertaraf edilebileceğini, yabancıların Türkçe ile ortak kullandıkları alfabeden oluşan Arapçayı öğrenebildiklerini, eğitimin yaygın olmamasının sebebinin konuşma-yazı dilinin farklı olması olduğunu savunan grup varlığını sürdürmüştür.[200]

8 Ağustos 1928 tarihi, harf devrimi açısından büyük öneme sahiptir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu tarihte Sarayburnu Parkında bulunan gazinodaki toplantıda gerçekleştirdiği konuşma, mecliste uluslararası rakamların kabul edilmesi ve Dil Encümeninin kurulup "Elifba Raporu"nun hazırlanması ile sonuçlanmıştır. Atatürk'ün konuşması netice vermiştir ve 11 Ağustos günü Dolmabahçe Sarayı'nda örnek alfabe dersleri açılmıştır.

---

[198] Mehmet Biçici, Zeynep Yıldız Özlü, "Harf İnkılabı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çıkan Tartışmalar ve Karşıt Görüşler", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 6, S.1, s. 184
[199] Biçici, Özlü, *a.g.m.*, s. 185.
[200] Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 112-113.

1 Kasım 1928 tarihinde meclisin üçüncü devresinde alfabe ıslahı ele alınmıştır ve "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" kabul edilmiştir.[201] Latin alfabesinin kabulü meselesi pek çok aydın tarafından ele alınmıştır. Bunlardan biri de Avram Galanti olmuştur.

Yahudilerin Türkler ile ilk temasından itibaren bağlılıklarına inanan ve milli mücadele döneminde Türk kahramanlarını destekleyen Avram Galanti, harf devrimi söz konusu olduğunda Arap harflerinin muhafaza edilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Kaleme almış olduğu eserleri incelediğimizde Türkçeyi imla, fonetik ve dilbilim çerçevesinde inceleyen, Eliezer Ben Yehuda'yı[202] destekleyen ve İbrani yazımında Latin harflerinin kullanılmamasını düşünen Avram Galanti, Arap harflerinin kullanımı konusunda da ısrarını sürdürmüştür. Türkçenin Latin harfleri ile kullanılması gündeme geldiğinde Arap harflerini savunan Galanti, Cumhuriyet ilan edikten sonra da bu görüşünü savunmuştur ve genç bir öğrencinin Arap alfabesini iki ayda öğrenmesini kayıp olarak görmemiş, aynı zamanda Japon elçiliğini ziyaret edip milli alfabeleri çerçevesinde Japonya ile diğer devletlerin ticari ilişkilerinin etkilenip etkilenmediğini araştırmıştır.[203] Avram Galanti'nin Arap harfleri üzerindeki ısrarı Mustafa Kemal Atatürk'ün gözünden kaçmamıştır. 1926 yılında Galanti'yi devrimlerin değerlendirmesi için toplanan aydın grubunun arasına davet etse de Galanti, hastalığı sebebiyle bu toplantıya katılamamıştır. 1928 yılında Harf devrimi gerçekleştikten sonra Latin alfabesine ayak uydursa da eski harfleri savunmaktan vazgeçmemiştir. Öyle ki, 1950'li tarihlerde *"L'adoption des caractéres latins dans la langue Hébraique signifie sa dislocation"* (İbrani dilinin Latin harflerine geçmesi onun dağılmasına yol açar) makalesini kaleme almıştır.

Avram Galanti, Bakü Türkiyat Kongresi sonrasında, 1926 yılında gazetelerde Latin harfleri tartışmasının yeniden gündeme geldiğini ve bu konudaki yeni iddialarını ifade etmek için *"Bakü Türkoloji Kongresi'nin Gayr-ı İlmi Bir Kararı"*[204] isimli eseri kaleme aldığını dile getirmiştir. 20 Mart 1926 günü Halk gazetesinde yayınlanan ''Bakü Türkoloji Kongresi'' başlıklı haberden yola çıkarak kongrede alınan ''İlim terimleri için Arapça ve Farsça değil Avrupai terimlerinin kullanılması teklifini'' eleştirmiştir. Bakü

[201]Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 118.
[202] Eliezer Ben Yehuda, Modern İbranicenin babası olarak adlandırılır ve Yehuda, İbraniceyi ibadet dili olmaktan çıkarıp günlük hayata kazandırmıştır.
[203]Nassi, "Belirlenmemiş Yönleri ile Avram Galanti", s. 17.
[204]Avram Galanti, Arabi Harfleri Terakkimize Mâni Değildir, haz. Fetki Kale, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 7-12.

kongresine katılan Türkologların pek çoğunun lisaniyatçı veya etimolog olmadığını vurgulayan Galanti, *"Küçük grup bu kararı alırken, acaba Türkçede günlük kullanılan ilmi terimlerin adedi hakkında bir fikir edinmiş veyahut edinmeye teşebbüs etmiş midir? Zannetmem"*[205] ifadeleri ile kongre heyetinin aldığı kararı sert dille eleştirmiştir. Avrupa'dan ithal edilmiş terimlerin kabul edilmesi söz konusu olduğunda yerli ilmi terimlerin durumunun ne olacağını sorgulamıştır. Latin harflerinin kabulü ile Türkçenin "iş lisanı" seviyesine ineceğini, Türkologların söz konusu kararı almaları doğrultusunda Türkçenin "ilim dili" seviyesine gelmesi için hükümetin ve milletin gayretinin geri planda bırakıldığı düşüncelerini öne süren Galanti, alınan kararın tamamen siyasi bir nitelik taşıdığını ifade etmiştir.

"Avrupai tabirler" meselesinde "Avrupai" kelimesinin bütün Avrupa'yı kapsadığını düşünen Avram Galanti'ye göre Türklerin bu tabirleri istimal etmeleri neticesinde Almanca, İtalyanca, İngilizce gibi lisanlardan kelimeler alındığı için gayr-i ilmi olacaktır ve dil, dar çerçeve içerisinde sıkışıp kalacaktır. Bakü Kongresinde alınan kararın Türkçeyi fakirleştireceğini savunan profesör, lisanın, Türkçeleştirilmesi taraftarı olmuştur ve Arapça-Acemce terimlerin alınmasını Avrupai terimlere nazaran daha çok uygun görmüştür.

Akşam Gazetesi tarafından kendisine yöneltilen alfabe konusunu *"Latin Harflerini Kabul Etmeli mi, Etmemeli mi?"*[206] başlığı altında değerlendiren ve bu konuya rica üzerine değindiğini belirten Avram Galanti, Latin harfini savunan kesimin "Latin harfli bir elifba" istediği kanısına ulaşmıştır. Latin harfiyle basılmış kitapların bir ay içerisinde okuma öğrenme kolaylıklarının olduğunu ancak Arap harfleri ile bu sürenin üç ay uzadığını söyleyen yazar, meseleyi bu kadar basit görmediğini, meselenin, memleketin irfanı olduğunu vurgulamıştır. Dilde gerçekleşecek yenileşmenin dilin kendisinden başlaması gerekliliğini önemseyen Galanti, Latin harflerinin kabul edilmesi neticesinde memleketin geri kalacağını düşünmüştür. Bahriye Nezaretinde çalıştığı vakit İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca lügat kitapları ile tercümeler yapıldığını, ancak bu gruba Türkçenin basit ve dar olması sebebiyle dâhil olamadığını, bu sebeple de Arapça ve Acemce kelimeler ile çevirilerin gerçekleştiğini söylemiştir. Bu sıkıntıdan hareketle Avram Galanti, milli irfan kurumlarında askeri ve fenni zabitlerin bulunmasına Latin harflerinin izin vermeyeceği sonucuna ulaşmıştır. Felsefe lügat

[205] Galanti, *Arabi Harfleri…,* s. 9.
[206] Galanti, *Arabi Harfleri*, s. 13-19.

kitaplarının dahi Arapça ve Acemce olduğunu ifade eden Profesör, Latin harflerinin kabulü dâhilinde felsefe ilminin de ülkemizde okutulamayacağı kanısına varmıştır. Aynı zamanda Arapça harflerin Türkçeden uzaklaştırılmasının tasavvuf ilmine büyük zararlar vereceğini söyleyen yazar, Latin alfabesinin Darülfünun başta olmak üzere Harbiye, Bahriye mekteplerinin, liselerin yüksek sınıflarının kapanmasına sebebiyet vereceğine inanmıştır. *"Memleketimizde müstakil bir millete yakışan yüksek bir maarif yerine düşmanlarımızın arzu ettikleri bir müstemleke (sömürge) maarifi kaim olacaktır"*[207] sözlerini ifade eden Galanti, alfabe konusunda sert eleştirilerini savunmaya devam etmiştir. İlmi tabirler ve türetme konularında Arapçaya muhtaç olunduğunu düşünen Avram Galanti, Latin harflerinin yararlarına da değinmiştir: Bir çocuğun okuma öğrenme süresinin bir aya inmesi, aile ve iş mektuplarını yazarken imla konusunda kolaylık sağlaması. Latin alfabesinin zararlarına da değinen Galanti, yukarıda değinilen konulardan başka mazi ile irtibatın kesileceği, Latin harfi öğrenmiş neslin kitapsız kalacağını, sınır komşularımız Arapça-Acemce konuşup yazdığı için iletişim sıkıntısı çekilip ticari ilişkilerin zarar göreceğini, Arapça kullanan ülkelerde Türkiye arasında dil birliği olmaması sebebiyle uzaklık yaşanacağını ileri sürmüştür. Bu konunun hal olunması için Arapça elifbaya tadilat yapılması gerektiğini, resimli elifba kitaplarının karşılaştırılmalı yazılmasını, elifbanın usulünü öğretmenlere öğretmek amacıyla seyyar muallimler görevlendirilmesini, okuma kitaplarının sade Türkçe ile yazılmasını, muallim mekteplerinin sayının çoğaltılmasını ve Türkçe kelimeler için sesli harfler ithal edilmesini, köylerde eğitimin ilerlemesi için köy yollarının birleştirilmesini önermiştir.

Avram Galanti, *"Latin Harflerine Dair"*[208] isimli eserinde, kendisinin alfabe konusundaki görüşlerini tenkit eden Falih Rıfkı Atay'a karşılık vermiştir. Avram Galanti'nin alfabe değişikliği söz konusu olduğunda Türkiye'de tam manada âlim ve düşünür yetiştirilemeyeceği görüşünü, milli lisan hareketinden sonra gerçekleşen olayları inkâr etmekle suçlamıştır. Acem ve Arap kelimeleri Latin harfleriyle nasıl yazılıyorsa Avram Galanti'nin felsefe terimlerinin de öyle yazılacağını söyleyen Falih Rıfkı Atay, Galanti tarafından türetme konusu çerçevesinde eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Bu makalesinde de Avram Galanti, bir önceki makalelerde olduğu gibi düşüncelerini savunmaya devam etmiştir.

---

[207] Galanti, *Arabi Harfleri…,* s. 16.
[208] Galanti, *Arabi Harfleri…*, s. 20-24.

"Yine Arap ve Latin Harfleri Meselesi"[209] isimli eserinde Avram Galanti, Bakü Türkiyat Kongresinde bulunmuş olan Kiel Darülfünunun müderrislerinden biri olan Doktor Mendsel'in Rus Sefarethanesinde verdiği konferanstan bahsetmiştir ve konferans esnasında Arap harflerinin Türk lisanına uygun olup olmadığı konferansçıya sorulduğunda, Türkiyat ile uğraşan bir araştırmacının bu konuda vereceği cevabın "Hayır! On bir kere yüz bin kere hayır!" cevabını verdiğini söylemiştir. Latin alfabesine karşıt olan Galanti, makalesinde "Hayır! On bin kere yüz bin kere hayır!" cevabını vererek alfabenin "Âdemoğlu icadı" eleştirisi ile alfabe taraftarlarını eleştirmiştir. Arapça alfabede sesli harf sorunu olduğunu ileri süren ve bu konuda ortaya atılan eleştirilerin haklılık payı olduğunu düşünen Avram Galanti, Arap ve Latin harflerinin kusurlarını incelemiştir. Latin harflerinin kusurlarının hem sesli hem de sessiz harflerde olduğunu düşünen yazara göre Latin harflerinin sesinin her lisanda farklıdır. Arapça "cim, çe, ha, şın" harflerinin Türkçede eksikliğini belirttikten sonra bu harflerin yerine dört harf daha eklenmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Alfabe değiştiği takdirde yaklaşık on beş harfin "elifba"ya eklenmesi gerekliliğini vurgulayan Galanti, ithal etme meselesini ele almıştır *"Ne kolaylık! Ben de bu kolaylığa bayılırım"*[210] sözleriyle eleştirisini şiddetlenmiştir.

Avram Galanti, Japonya'nın Latin alfabesine geçeceği duyumunu alması üzerine Japonya sefarethanesine gitmiştir ve burada sefarethane başkâtibi Mösyö Hıtoshi Ashida ile görüşmüştür. Bu duyumun aslını olup olmadığını araştıran Galanti, böyle bir girişimin mevcut olduğunu ancak taraftar bulamadığı sonucuna ulaşmıştır. Japoncada 48 hece işareti olduğunu şaşkınlıkla karşılayan yazar, yazı makinasının bilinen makinalardan iki kat büyük olduğunu kaleme almıştır. Şahit olduğu durum karşısında Türk çocukları ile Japonca öğrenen çocukları karşılaştırdığı vakit, Türk çocuklarının Arap harfleri ile okuma öğrenmesinin Japon çocukları ile karşılaştırıldığı zaman "devede kulak" kaldığını ifade etmiştir.[211] Atalardan kalan lisanın zenginlik olduğu inancını ifade eden Galanti, bir alfabenin değiştirilmesi sonucunda geçmiş ile gelecek nesil arasındaki bağın kuvvetini yitireceğini düşünmüştür.

Arap harflerinin mevcut durumunu korumak amacı ile pek çok eser kaleme alan Avram Galanti, *"Ecnebiler ve Latin Harfli Türkçe"*[212] isimli eserinde Türk lisanının

[209] Avram Galanti, Akşam Gazetesi, 19 Mayıs 1926, s. 2.
[210] Galanti, *Arabi Harfleri…,* s. 28.
[211] Galanti, *Arabi Harfleri…*, s. 33.
[212] Galanti, *Arabi Harfleri…*, s. 35.

Latin harfleriyle yazılması sonucunda ecnebilerin Türk lisanını daha rahat öğrenebilecekleri konusunu ele almıştır ve dünyadaki hiçbir milletin, yabancı kişiler daha rahat öğrenebilsin diye lisanda tadilata gitmediğinin altını çizmiştir. Latin harflerini savunan kesimin imladan ziyade harflere odaklı olduğunu söyleyen Galanti, Latin harfli Türkçe elifbanın İngilizce, Almanca, İtalyanca, İspanyolca lisanlarında nasıl okunacağı konusunda deneme incelemeler yapmıştır.

Başka bir makalesinde Avram Galanti, 25 Kasım 1926 tarihli İstanbul Türk Ocağı'nda gerçekleştirilen bir konferansta Latin harfleri mevzusunun tartışıldığını söylemiştir ve Fuat Bey'in Türklerin niçin Orhun ve Uygur, Arap yazılarını kullandığını dile getirmesi ile Latin alfabesinin zararlarına değinmesi, konferanstaki katılımcıların vatanın tarihine, diline daha sıkı sarılması ile sonuçlandığını kaleme almıştır. Her yazısında mutlaka Latin alfabesi karşıtı olduğunu ifade eden yazar, İbranice eğitimli Musevi Darülfünununun Kahire'de açılmasından sonra İbrani alfabe yerine Latin alfabesinin getirilmesi konusu gündeme geldiğinde bir harsa, tarihe veda edileceği sebeple böyle bir teklifin Yahudiler arasında kabul görmediğini dile getirmiştir. Mazi ve istikbalin, birbirlerine müdahalesi olmadığı sürece iki olgunun da birbirini sağlamlaştıracağını düşünen Profesör, Arap harfleri ile Türk mazisi arasında bağlılık olduğunu düşünmüştür ve bu bağlılık ortadan kalktığı vakit Türk mazisinin de yok olacağı düşüncesine sahip olmuştur.[213]

Latin harfleri kabul edildiği vakit, "se, hı, zel, sad, dad, tı, zı, ayın, hemze" gibi harflerin lisandan çıkacağını, alfabedeki eksik dokuz harfin yokluğu ile türetme işleminin gerçekleşmeyeceğini dile getirmiştir. Harf devrimini destekleyen kesimin yeni kelimeler ile ilmi tabirleri ve terimleri Latinceden olduğu şekliyle alınıp kullanılması görüşünü savunmalarına karşın Avram Galanti, meselenin ruhunun ana noktasının burası olduğunu, lisanlara milliyet ruhunun işlenmesi sebebiyle meselenin farklı bir yöne çevrildiği kanısına ulaşmıştır. Milletlerin, kendi lisanlarında "milli" bir kelime türettiklerini, diğer milletlerin de o kelimeleri tercüme ederek lisanlarına kazandırdığını ifade eden Galanti, Türkçenin, milli ve müstakil bir dil haline gelmesi için ve geçmişte Arap-Acem unsurlar ile ilişkisi sebebiyle Arap harflerine bağlı kalmalıdır. Ona göre, tarih ve medeniyet sahibi Türk milletinin, mazisini unutmak istemeden yazısını

[213] Galanti, *Arabi Harfler…* , s. 46-50.

değiştiremez, Türk milleti de eski hars ve medeniyet sahibi olması sebebiyle atalarının yazısını terk edemez.[214]

2.2.6. Etimolojik Konularda Fikirleri

"Türkçe Elifba Harflerinin Manaları"[215] eserinde Avram Galanti, Babil ve Asur halklarının dışındaki Müslüman kavimlerin her biri bir mana anlamında olan ve yirmi iki işaretten meydana gelen bir alfabeyi kullandıklarını söylemiştir. İşaretleri anlamlandırırken eski Bedevilerden örnek veren Galanti, insan ve hayvan uzuvlarının bir kısmını işaret olarak kullandıklarını şu örneklendirme ile açıklamıştır:

"Mesela eski zamanda, şimdiki ع harfi ◦ işaretiyle gösterilmiştir. ◦ , göze benzediği ve Samice'de göz, ayn demek olduğu için bu işarete ayn denmiştir. Aynı zamanda eski zamanda… şimdiki ج harfine benzemeyen o zamanki ج , deve demek olan gimel "Arapçası cimel" denmiştir"[216] diyerek eski zamandaki Batı Sami harflerinin resim yazısı ile olan benzerliğine dikkat çekmiştir.

Yukarıda sözü edilen yazı dilinin kökeni hakkında dört teori olduğunu ifade eden Galanti, ilk olarak E.D. Rogue'nin Batı Samice yazının, Mısır yazısından alındığını iddia ettiğini kaleme alırken ikinci teorinin W. Decke tarafından oraya atıldığını ve bu yazının yaklaşık milattan on asır önce Asur imparatoru Tiglat Pileser'in imparatorluğundan Asur ülkesinin çöküşüne kadar kullanıldığını söylemiştir. İkinci teori içerisinde Delitzsch'in görüşünü de ele alan yazar, Batı Sami dilinin Babillerden alındığı iddiasını set bir şekilde reddederek Samice yazı icat edildiğinde eski Babil resim yazısının 2000 yıldır sadece ruhban sınıfı tarafından kullanıldığını söylemiştir.

"Nasıl olur da hemen ünü dolmuş bir yazıdan yeni bir yazı icat edilsin?"[217] sözleriyle Delitsch'in görüşünü eleştiren Galanti, üçüncü teori olarak Jensen'in, Batı Sami yazının Suriye'nin kuzeyi ile "Asya-i Suğra" olarak tabir ettiği Anadolu'da keşfedildiğini ve kökenlerinin Hititçe kitabe yazısından geldiğini iddia ettiğini söylemiştir. Ancak Galanti'ye göre Batı Sami işaretleri ile Hitit işaretlerinin arasında benzerlik olmadığı için bu teori ikna edici değildir. Dördüncü ve son teorinin 1899 yılında Girit'in eski harbi hakkında araştırmalar yapan ve Minos kralının mezarını

[214] Galanti, *Arabi Harfler…* , s.50-56.
[215] Avram Galanti, "Türkçe Elifba Harflerinin Manaları", *Yeni Mecmua*, 5 Eylül 1918, C. III, S. 60, s. 153-154.
[216] Galanti, "Türkçe Elifba Harflerinin Manaları", s. 153.
[217] Galanti, "Türkçe Elifba Harflerinin Manaları", s. 153.

keşfeden eski eserler uzmanı A. Evans'a ait olduğunu belirten Avram Galanti, eski Girit yazısının, Batı Sami dilinin atası olduğunu iddia ettiğini söylemiştir.

Sözlerini örneklerle ifade eden ve İbranice alfabeye de değinen Galanti, Kenani kavme mensup olan İbranilerin, bazı harflerinin telaffuzlarını Aramiceden aldıklarını söylemiştir. Bu konuda da örneklendirmeye yer veren Galanti, "baş" anlamına gelen "rosch" kelimesini, Aramicede "baş" anlamına gelen "resch" olarak telaffuz edildiğini ifade etmiştir.

Arapça ve Türkçe alfabe harflerinin isimlerinin ve anlamlarının İbraniceden alındığını söyleyen yazar, harflerin anlamlarını da örneklerle açıklamıştır:

" ا *– aleph; sofit, öküz,* ب *– beth, ba; hane, ikametgâh,* ج *– ghimal; deve*, د *– daleth; kapı*, و *– vav; küçük çengel, çivi"* vs. [218]

"Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei"[219] isimli makalesinde Türkçe kullandığımız ay adlarının altı tanesinin Akadça, üçünün Latinceden ve geri kalan kısmının da Süryaniceden alındığını belirten Galanti, Ebu Reyhan Muhammed bin Ahmed el-Biruni el Harezmi'nin El-Âsârü'l-Bâkıye isimli eserinde, o dönemde yaşayan toplulukların kullandığı ay cetvellerinin mevcut olduğunu söylemiştir. Mevcut cetvellerden birkaçını örnek vermek gerekirse:

"Cetvel-i Şuhurt-Türk- Sıcgan, Ud, Bars, Tafişhan, Lu, Yılan, Yont, Koy, Bicin, Taguk, İt, Tonkuz."

Galanti, Cetvel-i Şuhut-Türk isimli cetvelde bulunan ay adlarının Uygur Türkleri tarafından kullanıldığını, Hatay Türklerinin de Uluğ Bey'in Yıldız Atlası aracılığıyla Uygur Türklerinin ay isimlerini kullandığını ve ay isimlerinin "Keskü, Uy, Bars, Tavşekan, Lu, Yılan Yund, Kavi, Becen, Tekagu, İt, Tonguz" olduğunu kaleme almıştır.

Galanti, Divan-ı Lügati't Türk'te, şehirlerde yaşayan Türklerin Arap aylarını kullandığını, köyde yaşayan Türklerin ise seneyi dörde bölerek her kısma farklı bir isim vererek kullandığını söylemiştir.

Avram Galanti, 5283 (Miladi takvimde 1524) senesinde Girit'te yaşayan Yahudi âlimi Rabi el Yaov bin Rabi el Kâne Kapsali'nin yazdığı bir eserde Fatih Sultan

[218] Galanti, "Türkçe Elifba Harflerinin Manaları ", s.154.
[219] Avram Galanti, "Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei ", *Yeni Mecmua*, 27 Haziran 1918, C. II, S. 50, s. 476-478.

Mehmet'in, hekimbaşı olan Yakub'a bir ferman verdiğini ve bu ferman üzerinde 583 Muharrem ayının ve 5213 Adar ayının[220] zikredildiğini ifade etmiştir ve çıkarımda bulunmaya çalışmıştır. Fatih Sultan Mehmet zamanında mali işlerde Arabi ayların kullanıldığını söyleyen Galanti, 1087 senesinde kameri ve şemsi farklardan dolayı Mart ayının olmadığını ve bu sebeple bu dönemde "sene-i maliye'' namıyla bir senenin kabul edildiğini söylemiştir ve yukarıdaki çıkarımını *"Demek ki o zamanda, şimdiki kullandığımız Türkçe aylar halk arasında kullanılır idi"*[221] sözleriyle sonuca ulaştırmıştır.

Yine bu makalede Türkçe ayların kökenlerini anlatan Galanti; Romalıların ilk ayı olan Mart'ın Latince "Martius"[222], Nisan'ın Akadlara ait olduğunu ve adının " Nisanu", Mayıs ayının Eski Roma İmparatorluğu'na ait olup asıl adının "Maius"[223], Haziran ayının Süryanice kökenli olup isminin "Heizon", Akadların dördüncü ayı olan Temmuz'un asıl adının "Du, uz, Tammız"[224], Eski Romalıların altıncı ayı olan Ağustos'un "Augustus"[225], Eylül'ün Akadların altıncı ayı olup isminin "Ululu"[226], Teşrin-i Sani(Ekim) ayının Akadların yedinci ayı olup isminin " Tischritu"[227], Teşrin-i Sani'nin (Kasım)de Teşrin-i Evvel ile aynı manada kullanıldığını, Kanun-ı Evvel (Aralık) ayının Süryanilerin üçüncü ayı "Konoun"[228], Kanun-i Sani(Ocak) ayının Kanun-ı Evvel ile aynı manada olduğunu ve Şubat'ın da Akadların on birinci ayı olan "Schabatu"[229] olduğunu söylemiştir.

Avram Galanti, uzun incelemeler sonucunda 1075-1150 yılları arasında Suriye taraflarında Selçuklu Türklerinin ikamet ettiklerini, neticede Suriye'de bulunan halk ile

---

[220] Adar İbrani takvimine göre resmi yılın altıncı ayıdır ve dini yılın on ikinci ayıdır.
[221] Galanti, "Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei", s. 477.
[222] Anlamı, tabiat ve güneş âleminde yer alan Mars'tır. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)
[223] Anlamı, ilkbahar elması olan "Maia"'dır. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)
[224] Bu ay hakkında çeşitli fikirler yer aldığını söyleyen Galanti, temmuz ayının anlamı olarak sırasıyla "domuz, kuvvet sahibi" kelimelerini detaylı şekilde anlatmıştır. Ayrıca Temmuz'un, "bitkilerin filiz verdiği dönem" olarak adlandırıldığını ifade eden Galanti, Yahudi kadınların tapınaklarda temmuz için ağladıklarını kaleme almıştır. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)
[225] Eski Roma'da "Sextilis" olarak anılan Ağustos, İmparator Augustus'un yüceliği sebebiyle "Augustus" ismini almıştır. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)
[226] "Sevinçten haykırmak" manasına gelen bu ifade, Galanti'ye bir çıkarımda bulunmasını sağlamıştır. Mısır'da bulunduğu dönemde yöre halkının adetlerini gözlemlemek amacıyla bir Mısır şenliğine şahit olduğunu söyleyen Galanti, *"Mısır düğünlerinde, orada olanların şevkini arttırmak için, Arap manileri ara sıra ulu lu lu… diye haykırarak insanları sevince davet ederler idi. Acaba, aynı hecenin tekrarından husule bu kelime, aynı manayı ifade eden Akadçadan mı alınmıştır?"* Sözleriyle Akadça ve Mısır'ın halk dili arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)
[227] "Başlamak" manasında kullanılmıştır. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)
[228] "Kanun" manasını taşımaktadır. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)
[229] "Buğday" anlamını taşıdığını söyleyen Avram Galanti, bu anlamın Ahd-ı Atik'te de mevcut olduğunu söylemektedir. (Galanti, Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei, 27 Haziran 1918)

temasta bulunan Selçuklu Türklerinin Süryani aylarını benimsediklerini ve bu ay isimlerinin de Osmanlı Türklerine nakledildiğini söylemiştir.

Türkiye ve Elsine-i Samiyye[230] isimli makalesinde Sami dilleri ile Türkiye arasındaki bağlantı hakkında bilgiler veren Avram Galanti, Arapça ve benzeri lisanlara ''Elsine-i Samiyye'' denmesini Hz. Nuh'un oğlu Sam ile ilişkilendirmiştir. Samilerin yurdu meselesinde iki teorinin varlığından söz eden yazar, Samilerin Arabistan çıkışlı olmalarına rağmen asıl yurtlarının Mısır olduğunu söylerken ikinci teoride Samilerin yurdunun aslında Arabistan olduğunu, ancak zorlu iklim koşulları sebebiyle adı geçen ahalinin Yemen civarına gittiğini öne sürmüştür ve ikinci teorinin kabul gördüğünü söylemiştir. Elsine-i Samiyye'nin Akadça, Kenanca, Aramice, Cebun-i Arapça ve Habeşçe ve Şimal-i Arapça olmak üzere beş gruptan oluştuğunu söyleyen Galanti, gruplar hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir. İslâm ve Musevi dinlerinin kutsal kitaplarının Sami ailesine mensup lisan ile yazıldığını, kutsal kitapların okunması için Sami dillerinin bilinmesi gerektiğini, Samice yazılmış kitabelerin okunması konusunda arkeolojinin de bu dil ailesine önem vermesi gerektiğini, Sami halkının tarihini, ilmini ve biliminin yanında gelenek ve göreneklerinin araştırılması ve geleceğe aktarılması konusunda Sami dil ailesinin mühim olduğunu eklemiştir. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde de Sami kavimlerin mevcut olduğunu, bu Sami kökenli kimselerin tarihini ve lisanlarını öğrenmenin vatani ve ilmi bir görev olduğunu söyleyen Galanti, dünyada Sami halkları ile alakadar olan ülkenin Türkiye olduğunu söylemiştir.

Avram Galanti'nin *Arabi ve Farsi Kavaidinden Ayıklanmış Türkçe*[231] isimli makalesi, Türkçe konusundaki görüşlerini ortaya koyan bir çalışmadır. Ankara'dan gelen bir haberde Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey'in Türk dilinin Arabi ve Farsi usul ve kurallardan arındırılması amacıyla Büyük Millet Meclisi'ne vermiş olduğu kanun layihasını eleştiren Galanti, söz konusu layihada bulunan *"Madde 4- İlk mekteplerde 1342; orta mekteplerde 1344; yüksek mekteplerle bu derecedeki ilim müesseselerinde 1346 yılında sonra yalnız Türkçe kaideli metinleri, ıstılahları havi kitaplar kullanılabilir"*[232] şeklinde yer alan madde yürürlüğe girdiği takdirde Türkçe kitaplarında Türkçe kuralların yer alacağını, Arapça isim tamlaması, sıfat tamlaması gibi kurallardan mahrum olacağını, Türkçeyi ifade etmede zenginleştiren ve

[230] Avram Galanti, "Türkiye ve Elsine-i Samiyye", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Kanun-i Sani 1916, Yıl 1, S. 2, s. 44-51.
[231] Avram Galanti, "Arabi ve Farsi Kavaidinden Ayıklanmış Türkçe", *Yeni Mecmua*, 13 Eylül 1923, S. 84, s. 362-363.
[232] Galanti, Arabi ve Farsi…, s. 362.

kuvvetleştiren "ef'al, tef'il" gibi vezinlerin mahsullerinin bulunamayacağını söyleyerek üzüntüsünü belirtmiştir. Maddede belirtilen tarihlerde okula başlayan ve mezun olan ilk-orta mektepli çocukların 15-12 asır önce kaleme alınmış ve hatta 19. Yüzyılda kaleme alınmış eserleri dahi anlamayacağını ifade eden Galanti, bunun sebebini, bu dönemde yazılmış eserlerde içerisinde Arapça, Acemce kurallar ile yazılmış kelimelerin ve cümlelerin mevcut olması olarak göstermiştir. Aynı zamanda bu layihanın meclise verildiği sırada "Memleketimiz niçin büyük edipler, şairler, alimler, mütefekkirler, iktisatçılar, müverrihler, filozoflar vs. yetiştirmiyor?!!" şikâyetlerini de eleştiren Avram Galanti, göçmen milletleri daha iyi tanımak için veya ülkeye yararlı gençler yetiştirebilmek için yüksek bir irfan lazım olduğunu, bu irfanın da zengin bir lisan ile mümkün olacağını belirtmiştir. Galanti, "Acaba, Arap ve Acem kurallarından tecrid edilmiş Türkçe, bu şikayetlere nihayet verebilecek mi, yani irfanımızın yükselmesine yardım edecek mi?! Asla!" cümleleri ile Tunalı Hilmi'nin önerisine eleştiriler getirmiştir ve bu önerinin kabul edilmesinin geriye doğru atılacak büyük bir adım olduğunu ileri sürmüştür.

Türkçenin sadeleştirmesi taraftarı olduğunu ifade eden araştırmacı, "irsal etmek" yerine "göndermek" kelimesini kullanmayı tercih ettiğini belirterek düşüncesine açıklık getirmiştir. İlim sahasında ilerlemenin çalışmak ile mümkün olacağını, Avrupalı devletlere medeniyet konusunda çalışmalar yaptığımızı eski, yeni eserlerimizi incelemekle ve hakikati ortaya çıkarmak ile mümkün kılacağımızı düşünen Galanti, bu eserleri anlamak ve çalışmalar ortaya koymak için Türk lisanı gelişim gösterinceye kadar Arabi-Farsi kurallardan arındırılamaz düşüncesini benimsemiştir.

Lisan konusunun idari yollar ile halledilemeyeceğini savunan Galanti, bu konuda bir eleştiriye yer vermiştir ve lisan meselesinin çözümünde en etkili kurumun ilim olduğunu vurgulamıştır ve yazının sonunda kısa bir iliştirip, Tunalı Hilmi Bey'in önergesinin mecliste müzakere edilmediğini de eklemiştir.

Sümerce'ye Benzeyen Türkçe Kelimeler[233] isimli eserinde Avram Galanti, Sümer'in, Babil'den daha eski bir harsa sahip olduğunu ve Babil'in gramerini, dinini, edebiyatını, hukukunu ve hatta sanatını anlayabilmek için Sümer'in tarihinden, geleneklerinden ve gramerinden yardım alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Birtakım ulemanın Türkçe ile Sümerce arasındaki ilişkiden söz ettiğini ancak lügat dikkate

[233] Kaya, *Türklük İncelemeleri*, s. 51-57.

alındığında böyle bir durumun mümkün olduğunu, gramer dikkate alındığında ise durumun tam aksi olduğunu söylemiştir. Sümerce-Türkçe arasındaki ilişkiyi Türkiye'de konuşulan Musevice-İspanyolcaya benzeten Galanti, Sümer-Türk bağlantısının ırki anlamda bilinmediğini de ortaya koymuştur. Makalede iki sözcük cetvelini okuyucular ile paylaşan araştırmacı, Sümerce'ye benzeyen Türkçe kelimeleri inceleyerek Sümer-Türk münasebetini açıklamak istemiştir. Örneğin "azag"/açık, "bouloug"/bolluk, "dar"/tarla, "kour"/kor ve "zag"/sağ gibi örneklerle Türkçe ile Sümerce arasındaki benzerliği ifade etmeye çalışmıştır.

Padişah, Paşa, Bey, Efendi, Ağa Kelimelerinin Menşeleri[234] metninde Padişah kelimesinin Sümerceye ait olan "patesi=patessi" olarak ifade edilen ve vekil manasına gelen bu kelimeden türediğini söyleyen Galanti, padişah kelimesinin tarihini milattan önce 32. Asra kadar götürmüştür. Patesi kelimesinin zamanla "padeşi-padeschi" olarak ifade edildiğini ve sonunda "padişah (padischah)" halini aldığını söylemiştir. Paşa kelimesinin ise Babilcede vali anlamında kullanıldığını söyleyen Galanti, Türkçeye ne vakit ne suretle geçtiği hakkında bilgi vermemiştir. Bey kelimesinin ise Ahd-ı Atik'in "Danyal" kitabında "patbag" şeklinde birleşik halde yer aldığını söyleyen araştırmacı, "pat"kelimesinin yemek, lokma manasına geldiğini "patbag" kelimesinin ise esnaf, heyet reisi olarak kullanıldığını eklemiştir ve "patbag" olarak ele aldığı kelimede tımar ve zeamet beyi anlamını görmek istediğini de ifade etmiştir. "Bag" kelimesini söyleyiş bakımından da ele alan Galanti, "Danyal" kitabından ve Hubbetü'l Hakayık kitabında bulunan örnekler ile konuya açıklık getirmeye uğraşsa da Türkçeye ne vakit ve hangi suretle geçtiği konusunda bir sonuca varamamıştır. Efendi kelimesinin Yunanca "Aftenidis" olduğunu ve Bizans zamanında Türkçeye karıştığını ifade eden araştırmacı, Ağa kelimesinin Sümerce "agal" yani nüfuz sahibi anlamına geldiğini eklemiştir.

Kullandığımız Türkçe Yazının Menşei[235] başlıklı eserinde Avram Galanti, günlük kullanılan Türkçenin menşeinin Kenani olduğunu söyleyerek konuya girmiştir. Makale 1918 yılında yazıldığı için Arap harfleri üzerinden Türkçe yazıyı inceleyen Galanti, eski Arapça ile o dönem kullanılan Arapçanın farklılıklarından söz etmiştir. Şimdiki Arapça yazının Nebat yazısından vücuda geldiğini söylemiştir. Nebatcanın da Aramca ile ilişkisi olduğunu vurgulayan Galanti, Aramca yazının da İbranice ve Fenikeceden etkilenip meydana geldiğini, adı zikredilen son iki lisanın da Kenancadan meydana

[234] Avram Galanti, "Padişah, Paşa, Bey, Efendi, Ağa Kelimelerinin Menşeleri", *Yeni Mecmua*, 2 Ağustos 1923, S. 81, s.332-333.
[235]Avram Galanti, "Kullandığımız Türkçe Yazının Menşei", *Yeni Mecmua*, 25 Nisan 1918, C. II, S.41, s. 283-284.

geldiğini söyleyen araştırmacı, bu suretle kullanılan Türkçe yazısının Arapça yazısı olduğunu, o halde Türkçe yazının menşeinin Kenanca olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Aynı makalede Uygur yazısı ile Türkçe yazının benzer zümreye mensup olup olmadığını araştıran Avram Galanti, Uygur yazısının İstrongilo yazısından türediğini, İstrongilo yazısının da Nebatça ile alakası olduğunu, kısaca belirtmek gerekirse Uygur yazısı ya da Arap yazısı farketmeksizin Türkçe yazının Kenani olduğunu ifade etmiştir. Türklerin Arap yazısı ile 716 yılındaki Türk-Arap muharebesinden sonra münasebetlerinin başladığını düşünen Galanti, Arapçadaki ebced usulü hakkında bilgilere de yer vermiştir.

Türkçe'de İhdas Olunan Kelimat ve Islahat Etrafında Bazı Mülahazat[236] isimli makalede meşrutiyetin ilanından önce Türkçenin zenginleşmeye başladığını ifade eden Avram Galanti, bu makalede Türkçeye ithal olarak gelen kelimelerin giriş biçimleri ve kullanımları hakkında bilgilere yer vermiştir. Bahriye Nezaretinde çalıştığı dönemde çeşitli nezaretlerdeki tercüme kalemlerinde farklı lisanların farklı derecede öneme sahip olduğunu söyleyen Galanti, İngilizceye ve Fransızcaya önem veren Bahriye Nezaretinin, meşrutiyetten sonra Almancaya da önem verdiğinden söz etmiştir. Ancak o dönem imparatorluk içerisinde gramer kitaplarının kıtlığının da meydana geldiğini söyleyen araştırmacı, zaruri olarak bazı kelimelerin İngilizce tabirinin alındığını söylemiştir. Galanti, bu konuyu "beslemek" manasına gelen İngilizce kelime "to feed" ile açıklamıştır. Alman bahriyunun "alimentere", İspanyol bahriyununun "alimenter", İtalyan bahriyununun "alimantar" şeklinde kabul ettiği bu sözcüğün Türkçe'de "fid etmek" olarak yer aldığını ve İngilizce bilmeyenlerin bu sözcüğü anlayamayacağını ifade etmiştir. Bahriye Nezaretinde bulunduğu sırada tercüme amacıyla topçuluğa ait bazı kelimelerin anlamlarını anlamak için topçu uzmanlarıyla görüşme gerçekleştirdiğini ifade eden Galanti, *"Bir gün bahriye topçu dairesinde bir nizamiye zabiti bulunuyordu. Ne İngilizcesini ne Almancasını anlamadığım bir tabiri sual ettiğimde, bahriye zabiti bir türlü, nizamiye zabiti bir türlü söyledi. İngiliz zabit içeriğe göre çevirirken Alman zabiti ise kavramına göre çevirmişti"*[237] sözlerini ifade etmiştir ve kendisinin de böyle bir durumla karşılaştığını, İngilizcede başka, Almancada başka tabir kullandığını ifade etmiştir.

[236]Avram Galanti, "Türkçe'de İhdas Olunan Kelimat ve Islahat Etrafında Bazı Mülazahat", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Mart 1333-1917, S.7. s. 44-51.
[237] Galanti, İhdas Olunan…, s. 46.

Türkçede ıslahatın gerçekleşememesi sebebiyle yabancı dillerden Türkçeye yapılan tercümelerde hataların mevcut olduğunu söyleyen Galanti, Türkçeye ithal edilecek olan kelimenin Türkçe olmasının daha iyi olacağını savunmuştur. Örnekler neticesinde yedi madde oluşturan araştırmacı, tercüme esnasında yapılması ve yapılmaması hareketleri açıklamıştır.

Konuşulan ve Yazılan Türkçe[238] isimli eserde gazetelerde imla konusunda gördüğü gariplikten söz eden Avram Galanti, "gaip" kelimesinin "kayıp" şeklinde okunduğu gibi yazılmasını örnekler ile eleştirmiştir. Kelimeleri söylerken uzuvlarımızdan kuvvet aldığımızı ancak bu uzuvların bazı kimselerde görevini tam yerine getiremediği için kelimelerin sedasının "aşınmış" olarak ağızdan çıktığını söyleyen Galanti, "gaip" kelimesinin, "kayıp" şeklinde seslendirilmesinin "aşınma illeti" sebebiyle ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Fransızların "enfant ve homme" kelimelerini "enfan-omme" şeklinde telaffuz ettiklerini ancak hiçbir zaman telaffuz şekliyle kelimeleri kaleme almadıklarını ifade eden araştırmacı, etimoloji ilminin varlığı sebebiyle böyle bir durumun mümkün olmayacağını sözlerine eklemiştir. Kelimelerin imla kurallarına dikkat etmeyenler ve kelimeyi türetmeye çalışanların garip bir hal alacaklarını ifade eden Galanti, aşınmaya maruz kalan kelimelerin, insanlar arasında sıkça kullanılanlar olduğunu ifade etmiştir ve Nasreddin Hoca'nın "Eyüp" isminin zamanla "İp" şekline dönüştüğü söyleyerek aslında kelimelerin zamanla aşındıklarını ima ettiğini düşünmüştür. Galanti, Türkçenin geleceği için Türkçe imlanın garip şekillere sokulmamasını önemle vurgulamıştır.

Avam Türkçesi[239] isimli eserde Aydın vilayetinin Demirci kasabasında meydana gelen ilginç bir durum yer almaktadır. Demirci kasabasında hâkimlik görevini icra eden Cemil Bey'in davacı ve davalı kimselerin ifadelerini anlamak için Türk tercümanlara müracaat ettiğini, görevini layıkıyla yerine getiremediği için başka bir yere tayin istediğini gösteren bir gazete haberini okuyuculara aktaran Galanti, avam sınıfının okuyup yazmaları olmadığı için kullandıkları kelimelerin yaklaşık 1000 kadar olması ve fikri dairelerinin dar olmasının buna sebep olduğunu ileri sürmüştür. Kasaba sakinlerini, lisan ve gramer mevcudiyetinden habersiz şeklinde tabir eden Avram Galanti, konuya açıklık getirmek amacı ile birkaç örnek paylaşmıştır. 1904 yılının ortalarına doğru Aydın vilayetini dolaştığını ve "isteyik (isteriz), gidimiyon (gitmiyor musun?)" şeklinde

[238] Avram Galanti, "Konuşulan ve Yazılan Türkçe", *Yeni Mecmua*, 20 Teşrin-i Sani 1923, S. 88, s. 442.
[239] Avram Galanti, "Avam Türkçesi", *Yeni Mecmua*, 20 Kanun-i Evvel 1923, S. 90, s. 477-478.

garip Türkçe kelimeler ile karşılaştığını söylemiştir. Türkiye'de mevcut konumda olan Yahudilerin de karışık kelimelerden oluşan İspanyolca konuştuklarını, örneğin "kurtarmak" kelimesini "kurtariyar" şeklinde kullandıklarını ifade etmiştir. Lisan incelemelerinin mahalli olarak yapılmasını savunan Galanti, yukarıda örnek verilen kelimeler gibi olan kelimeleri mektep muallimlerinin ve Türk Ocaklarının araştırıp ortaya çıkarmasını ve Yeni Mecmua'ya ya da başka matbuatlara göndererek mahalli dil sahasında gerçekleştirilecek bir çalışma için katkıda bulunmalarını rica etmiştir.

Türkiya Kelimesinin İmlası[240] makalesinde Avram Galanti söze, Dâhiliye vekâletinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti yerine "Türkiye Cumhuriyeti" yazılması kararını almasını eleştirerek başlamıştır. Dâhiliye Vekâletinin "Türkiye" kelimesinin tespiti ve yerleştirilmeye çalışılması konusunda tuhaf hissettiğini ifade eden Galanti, "Türkiye" kelimesinin imlasının doğru olup olmadığını incelemiştir. Galanti, "Türkiya" kelimesinin İtalyancadan geldiğini, "Türkiye" kelimesinin yazılış şekli ile birlikte İtalyancadan geldiği için aksana mâni olduğunu ve bu neticede memleketin yeni isminin "Türkiye" değil "Türkiya" olduğunu ifade etmiştir.

Ümmet, Millet Kelimeleri[241] isimli makalede Avram Galanti, "ümmet ve millet" kelimelerinin Türkçeye ithal edildiğini, Müslüman olmaları sebebiyle Türk milleti, Arap milleti, Acem milleti ile ifade edilen üç milletin "İslâm ümmeti" olarak ifade edildiğini söylemiştir. Sami olan "ümmet ve millet" kelimelerinin Sami dillerdeki manalarını incelemede bulunduktan sonra Arapça "ummat" olan kelimenin Türkçeye "ümmet" olarak geçtiğini ve kabileler anlamında kullanıldığını, millet kelimesinin ise sadece Arapçada kavim anlamında kullanıldığını dile getirmiştir. Galanti'ye göre millet kelimesi, dinden ziyade ortak lisanı konuşan bir grubu ifade etmektedir ve Yunanca kelam anlamına gelen, millet anlamına da yakınlığı olan "omilia" kelimesinin türevidir. Kuran'ı Kerim'de geçen "ümmet" kelimesinin Fransızca "nation-millet" kelimesi ile benzer anlamda kullanıldığını söyleyen Galanti, Mısır ve Tunus gazetelerinde "millet" kelimesine karşılık olarak "Ümmet-i Mısıriye, Ümmet-i Tunusiye" tabirlerinin kullanıldığını ifade etmiştir ve ilmi meselelerde ümmet ve millet kelimelerinin ikiye ayrılmasını hoş bulduğunu dile getirmiştir.

[240] Avram Galanti, "Türkiye Kelimesinin İmlası", *Yeni Mecmua*, 5 Kanun-i Evvel 1923, S. 89, s. 460.
[241] Avram Galanti, "Ümmet, Millet Kelimeleri", *Yeni Mecmua*, 15 Şubat 1923, S. 70, s. 59.

Türk Hurafatında "Salı" Günü[242] eserinde Bodrum'da bulunduğu sırada bir komşusunun "Salı" gününü uğursuz olarak değerlendirdiğini ifade eden Avram Galanti, Mısır'da bulunduğu dönemde "Fardubosfor" gazetesinin sahibinin de böyle bir inanışa sahip olduğunu, İstanbul'un Türkler tarafından bir salı günü alınmasının neticesi sonucunda Rumların bugünü "hayırsız" olarak nitelendirdiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Lozan Barış Antlaşması'nın salı günü imza edilmesi haberine Bodrum'daki Rumların kederlendiğini dile getiren Galanti, böyle bir batıl inanca inanan kimselerin "zayıf ruhlu" olduğunu söyleyerek eleştiride bulunmuştur. Hurafelerin bir tür falcılık olduğunu düşünen Galanti, Tevrat'ın falcılar için idam cezasının meşru olduğunu da eklemiştir.

Avram Galanti'nin söz ettiği "Salı" günü uğursuzluğu, Lozan Barış Antlaşması görüşmeleri sırasında da gündeme gelmiştir. "Vatan" gazetesinde rastladığımız "Rıza Nur bey Salı Gününün Uğursuzluğundan Bahsedenlere, Birçok Misaller Serd Ederek, Bugünün Pek Uğurlu Olduğunu İspat Ediyor" başlıklı haberde de batıl itikada bağlı olan kişiler tarafından "masum" Salının uğursuz kabul edildiği, bu sebeple antlaşmanın Salı günü imzalanmasının hoş karşılanmadığı bilgisi yer almaktadır. Metin içerisinde Rıza Nur Bey'in salı günü savunmasının yanında İsmet Paşa'nın da *"Salı benim için meşume (uğursuz) değildir. Bilakis en uğurlu günlerimdendir. Ahiren vaki olan taarruz da salı günkü harekâtını kat'i telakki ederim."* [243]

2.2.7. Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası Hakkındaki Fikirleri

Çeşitli milletleri bünyesinde yaşatan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile kurulan Yeni Türkiye devletinde azınlık kesime mensup cemaatler, bu ülkenin bir vatandaşı olarak görülmüştür. Lâkin azınlıkların dini ve milli dillerini konuşmayı sürdürmeleri, Türk milli kimliği oluşturma çabasında olan siyasetçilerin, halkın tümünün Türk ülküsü çerçevesinde birleşmeleri ve Türklüğü benimsemeleri arzusunu geri plana atmıştır. Bu çerçevede Darülfünun Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nin 13 Ocak 1928 tarihinde düzenlediği kongrede azınlıkların Türkiye içerisinde başka bir dil kullanmalarının yasaklanması üzerine alınan karar, ülke çapında "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyasının başlamasına sebep olmuştur. Türkçe konuşulması için tabela ve flamaların asılması kararı, günden güne azınlık kesime saldırıların gerçekleşmesine sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın bitip çok partili

[242] Avram Galanti, "Türk Hurafatında "Salı" Günü", *Yeni Mecmua*, 16 Ağustos 1923, S. 82, s. 332-333.
[243] Vatan Gazetesi, 23 Temmuz 1923, s. 1.

yaşama geçilmesi ile ortadan yok olan bu mesele, ihtilal sonrasında tekrar gündeme gelse de bu kampanyanın ömrü uzun vadeli olmamıştır.[244] Bu konu, halk arasında öyle benimsenmiştir ki 21 Haziran 1930 tarihli bir gazete haberinde Mersin'de Arap nüfusun yoğunluğundan, Arapçanın Türkler arasında dahi konuşulduğundan yakınılmıştır ve daha sonrasında Mersin'de her sokak başına "Vatandaş! Türkçe konuş!" levhasının asılması gerekliliğinden söz edilmiştir.[245]

Azınlıkların Türkçe konuşması konusunda gazeteci yazar Hikmet Feridun, okuduğu bir gazetede ünlü bir aydının makalesinde " en particulier, en general tenkidin…" ifadelerine yer verdiğini görünce *"Niçin ada vapurunda Fransızcayı çatır çatır konuşan matmazel Bebekaya hiddetleniyorsunuz. Niçin tramvayda birbirleri ile Fransızca muhabbet eden iki delikanlıya "Vatandaş! Türkçe konuş!" levhasını gösteriyoruz. Ne hakkımız var? Bizim ana dili Türkçe olan münevverlerimiz Türk okuyucuları için yazdıkları -sözüm ona- Türkçe yazılarda bunu yaparlarsa artık matmazel Bebekaya kızmaya, tramvayda Fransızca konuşan gençlere "Vatandaş! Türkçe konuş!" levhasını işaret etmeye hakkımız kalır mı"*[246] ifadelerini kullanmıştır. Türkçe konuşma konusunun halk arasında ne kadar kabul görüldüğü, Sadri Etem'in bir haber yazısında ifade edilmiştir. Kadıköy vapurunda seyahat ederken iki ahbabın konuşması sırasında bir çocuğun cebinden bir kâğıt çıkarıp sohbet eden iki ahbaba gösterdiğini ve onlara tavır gösterdiğini söylemiştir. Çocuğa neden böyle bir şey yaptığını sorduğunda *"Kültür Cemiyeti Türkçe konuşmayanların yanında bu kâğıtları göstermemizi istiyor. Baktım, baktım, yanımdakilerin ne dille konuştuğunu bir türlü anlayamadım. Fransızca değildi, Almanca değildi, ya Acemce Afganca veya Arapça idi. Herhalde Türkçe değildi. Onun için kâğıdı kendisine gösterdim"*[247] cevabını almıştır.

Türkçe konuşma kampanyası hakkında görüşlerine yer veren bir diğer isim Avram Galanti olmuştur. Kampanyanın adını taşıyan "Vatandaş Türkçe Konuş!" isimli eserinde görüşlerine yer veren Galanti, Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti tarafından gerçekleştirilen bu girişimin yüce, kutsal ve her bakımdan teşvike değer olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'de Arapça, Acemce, Kürtçe, Arnavutça Süryanice, Çerkesçe, Rumca, Ermenice, Yahudice-İspanyolca gibi dillerin konuşulduğunu, adı geçen dillerden yalnızca Rumca, Ermenice ve Yahudicenin mekteplerde okutulduğunu dile getirmiştir.

[244] http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/turkce_konusma_birgun.pdf
[245] Akşam Gazetesi, 21 Haziran 1930, s.3.
[246] Akşam Gazetesi, 3 Aralık 1933, s.3.
[247] Vakit Gazetesi, 16 Haziran 1934, s.3.

Türkçe konuşulmayan kırsal kesimdeki evlere Türkçenin üç evrede ithal edilebileceğini iddia eden Avram Galanti'ye göre lisanın umumileştirilmesi için üç devre gereklidir ki bunlar; Devre-i Asliyye (Evlere girecek olan yeni lisanın, evlere girmeden önce bulunduğu durum), Devre-i Nâkıle (Okullarda yeni lisanın öğretilmesi için geçiş süreci), Devre-i Müstakbele (Lisanın evlere ithal olunmasını kapsayana devre) devreleridir. Bu üç devrenin örneğini Yahudi hanelerinden vermiştir. Torun- büyükbaba çerçevesinde evde konuşulan dilin değişimini anlatan Avram Galanti, Yahudice-İspanyolca dilinin öğretilmemesi ve okulda Fransızca dersler verilmesi sebebiyle torun ile büyükbaba arasında lisan konusunda kopukluk meydana geldiğini ifade etmiştir.

Zamanında Yahudice-İspanyolcanın yerini Fransızca aldığı için Yahudi çocuklarının Fransızcaya Türkçeye nazaran daha fazla vakıf olduğunu söyleyen Profesör, Türkiye Maarif Nezaretini, *"Alliance İsrailiye'nin yaptığını yapmış olsaydı, bugün Türk Musevileri'nin ana lisanları Türkçe olacaktı"*[248] sözleriyle eleştirmiştir. Avram Galanti, Türkçeleri zayıf veya olmayan kimselerin düzgün Türkçe konuşmaları için günlük uğraşılarını bırakıp Türkçe konuşmak için lügat kitabına mı bakmaları gerektiğini ifade edip bu kimselerin, Türkçeyi az bildikleri için kahvehanelerde, vapurlarda ve siyasi-içtimai konuları konuşmama durumunda mahkûm duruma düşeceklerini dile getirmiştir. *"Burası Türkiye'dir, herkes Türkçe bilmeli. Bu doğrudur. Lâkin herkese Türkçe öğretmek vazifesi hükümete aittir"*[249] cümlelerine yer veren Galanti, imparatorluktaki hükümetlerin bu konuda ihmalkâr olduğunu söyleyerek eleştiride bulunmuştur.

İbrahim Müteferrika matbaayı Osmanlı topraklarına getirmeden evvel, 1492 tarihinde Türk topraklarına sığınan İspanyol Yahudiler, beraberinde matbaayı getirmişlerdir. 1494 yılında açılan ilk matbaa ile İbrahim Müteferrika matbaası arasında 233 yıllık bir zaman dilimi vardır ki bu süreçte imparatorlukta Türkçe matbu kitaplar olmadığından ve Türkçeden de istifade edilemediği için İspanyol Yahudiler, Yahudice-İspanyolca lisanı kullanmak zorunda kalmışlardır. Avram Galanti bu zorunluluk durumuna harsi tesir adını vermiştir. Ona göre içtimai tesir, zaman içerisinde İstanbul, Selanik gibi şehirlere göçen Yahudilerin, kentlerde, Türk mahalleleri arasında küçük cemaatler halinde yaşayıp İspanyolca dışında bir dil ile etkileşim halinde olamamalarıdır. Aynı zamanda Türkçe matbaa olmaması ve Musevi dininin lisanının

[248] Avram Galanti, *Vatandaş Türkçe Konuş!*, Kebikeç Yayınları, Ankara 2000, s. 6.
[249] Galanti, *Vatandaş…* , s.8.

İbranice olması, Osmanlı Yahudilerinin İbraniceyi bilmemeleri sebebiyle İspanyolca tercümeden dini kitaplar okumaları da dini tesiri açıklamaktadır. Avram Galanti, İspanya'dan gelen Yahudilerin ticaretle uğraşmaları sebebiyle pek çok dil ile etkileşimde bulunduklarını ve bu sebeple iktisadi tesirin gerçekleştiğini de dile getirmiştir.[250]

18. yüzyıl, Yahudiler için gelişimin değil gerilemenin ağırlıkta olduğu bir süreç olmuştur. Sabetay Sevi olayı tesiriyle atik ve ilerici adımlar atamayan Yahudi cemaati, 1729 yılında kurulan matbaanın ürünlerinden yararlanamamıştır ve böylelikle Türkçe ile etkileşim bir kez daha gerçekleşememiştir. Gülhan-ı Hattı Hümayûn'un kabulü de bu neticeyi değiştirmemiştir. "Dil"i "Din"den ayıramayan Yahudiler, yeni bir dil öğrendiklerinde dinlerinden çıkacaklarını sanıyorlardı. Avram Galanti'ye göre bu kadar katı görüşe sahip bir cemaatin Türkleştirilmesi, haham sınıflarında Türkçe okunarak, dersler rahlelerde değil kanepelerde gerçekleştirilerek ve ısınmak için soba değil mangal kullanılarak gerçekleştirilebilirdi.[251] Çünkü Fransızca küfre lisanıydı, rahle ve soba da Fransız işiydi. Ancak yukarıda söylenenler yapıldığı takdirde Yahudi sınıfın Türkleşmesi mümkün olabilirdi.

Hükümetin Türkleştirme politikası Yahudilerin tamamı tarafından kayıtsız kalmamıştır. Bu konuda İstanbul Hahambaşısı olan Moşe Fresko'nun girişimleri göz ardı edilemez. 1839 fermanının ilanında Gülhane'de bulunan Moşe Fresko, 1840 yılında Yahudilere neşrettiği bir beyannamesinde Yahudilerin Türkçe öğrenmelerini tavsiye etmiştir. Ayrıca 1854 senesinden itibaren açılan Yahudi mekteplerinde 1908 yılına kadar Türkçe eğitim verilmiştir. Bu mektepler; Tâc-ı Mezheb Mektebi, Şu'le-i Maarif Mektebi, Haham Mektebi olarak sıralanabilir. Yahudilerin bu girişimi, devlet tarafından desteklenmiştir ve bu sebeple mekteplerdeki Türkçe öğretmenlerinin maaşlarını devlet karşılamıştır. Aynı zamanda mekteplerde Yahudi çocukları Türkçe öğrenirken diğer yandan İspanyolcanın halk arasında terki için "Tamim-i Lisan-ı Osmani" adı ile İstanbul, Selanik, Edirne, İzmir gibi kentlerde cemiyet şubeleri açılmıştır.[252]

Avram Galanti, 1854 yılında açılan ilk Musevi mektebi ve daha sonrasında Komanda, Alliance mekteplerinin açılmasının Osmanlı hükümeti tarafından maarif meselesinin iyi bir şekilde kavranmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ona göre Yahudi

[250] Galanti, *Vatandaş…* , s. 24-31.
[251] Galanti, *Vatandaş…* , s. 34.
[252] Galanti, *Vatandaş…* , s. 36-37.

Mahallesi olan Hasköy, Balat, Galata gibi mahallelerde Türk mekteplerinin açılmaması ve Alliance mekteplerinden mezun öğrencilerin, Türk öğrencilere nazaran daha rahat meslek sahibi olmaları Musevi okullarına olan rağbeti arttırmıştır. 1908 yılından itibaren bu mekteplerde Türkçe lisan derslerine ek olarak Türkçe lisan ile Türkiye Tarihi, Türkiye Coğrafyası dersleri ilave edilmiştir. Görülüyor ki Cumhuriyet hükümeti, kısa sürede Yahudi mekteplerinde Türkleştirme adına büyük adımlar atmıştır. Yahudiler arasında Türkçe öğrenimi sadece mekteplerle sınırlı kalmamıştır. Bene Berit Cemiyeti'nin Türkçe öğrenilmesi amacıyla üçü erkek üçü kadın olmak üzere altı grup açıp Türkçe eğitimi verdiği bilinmektedir. Aynı zamanda İstanbul Eşkenazi Musevi Cemaati de "Goldschmint" mektebinde Türkçe dersleri vermiştir.[253]

Ekalliyetlerin Türkleştirilmesi ve Türkçe eğitimi hakkında Türk hükümetinin de görevlere sahip olduğunu düşünen Avram Galanti, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin Türkleştirmek siyasetini bizzat eline almasını, ekalliyetlerin yoğun olduğu bölgelerde mektepler açıp bu mekteplere Türkçe öğretmesi amacıyla muallimler görevlendirmesini ve Türkleşen ekalliyetlere bu konuda kolaylıklar sağlaması önerilerinde bulunmasını söylemiştir. Türkçeyi azınlık sınıf arasında aktif hale getirmek için Türkçe eğitim veren mekteplerin zorunlu olduğunu savunan Galanti, tavsiyelerinin, Türk hükümeti tarafından dikkate alınıp uygulandığı vakit "Vatandaş: Türkçe Konuş!" cümlesinin Türk lisan tarihinde Türkçe'nin hali hazırdaki durumunu açık şekilde ifade edeceğini ileri sürmüştür. Ona göre Türk Musevilerinin Türkçe konuşmamasının sebebi ne hükümetin ne de Yahudilerin suçudur. Tek kusur, her iki sınıfın da Türkçe konusunda kayıtsız kalmasıdır. Yahudilerin Türkleşmesinin memleketin her alanında verimli sonuçlar alınacağını dile getiren düşünür, İstanbul'da yabancı okullar olmadığı takdirde yarım yüzyıl içerisinde İstanbul'daki ekalliyetlerin Türkçe konuşacağını ileri sürmüştür.[254]

2.2.8. Hahambaşılık Hakkındaki Fikirleri

Kahire yıllarında Avram 'nin üç yıl boyunca, ayda iki kez[255] çıkarmış olduğu "Sopa" manasına gelen La Vara gazetesi, Avner Levi tarafından eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Arap, Latin ve İbrani harfleriyle basılan 14 Temmuz 1905 çıkış tarihli gazetenin Avram Galanti tarafından Yahudilerin dini ve yöneticileriyle mücadelesi ile ve Türk Yahudilerinin iç işleri amacı ile alakalı olduğunu söyleyen Avner Levi, sert,

[253] Galanti, *Vatandaş…* , s. 39.
[254] Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 177-178.
[255] Nassi, *a.g.m.*, s. 15.

hakaret ve küfür dolu bir dili benimsediği için Avram Galanti'yi eleştirmiştir. Gazetenin altmış dört sayısının hepsinde Türk Yahudi kurumlarına ve hahamlarına ve derneklerine saldırılarda bulunulduğunu söyleyen Levi, gerçeğin araştırılmadığını, Avram Galanti'nin gazetenin 28 Temmuz 1905 tarihli yazısında ''Bir Rav'ın Özellikleri'' şeklinde yazı yayımladığını ve yazının yanında o dönemin hahambaşı olan Moşe Levi'yi yargılayan bir mektup olduğunu söylemiştir. Cemaatin yönetiminin Moşe Levi'nin damadı eline bırakıldığını iddia eden Galanti'ye göre hahambaşı halkın dostu değildi, halkı ihmal ediyordu ve ilerleme karşıtı davranışlar sergiliyordu. Bu konu hakkında Levi, Galanti'nin iddialarını haksız bulmaktadır. Levi'ye göre Bodrum'da doğup Rodos'ta ve İzmir'de yaşamını sürdüren Galanti'nin İstanbul'da bulunan Yahudi cemaati ile ilgili bildikleri dolaylıdır ve bu sebeple Avram Galanti, Levi tarafından *"Osmanlı Hükümetiyle Yahudi Cemaati arasındaki bir postacı"*[256] görevini görmüştür. Önder Kaya ise muhalefet amaçlı çıkarılan La Vara gazetesinin amacı dışında hareket ettiğini ve Avram Galanti'nin siyasi muhalefet girişimlerinde bulunmak yerine cemaat içerisinde *"amansız ve tutarsız"* muhalefet yaptığını vurgulamaktadır.[257]

Avner Levi[258], Moşe Levi'nin ilerlemeye karşıt bir tavır sergilediğini iddia eden Avram Galanti'ye karşı hahambaşının yanında olmuştur. Levi, gazetede *"Kara Çete"* olarak adlandırılan hahambaşının ve yakınlarının görevde olduğu dönemde Türk Yahudilerinin Alliance okulları çerçevesinde pek çok okul ve kültür kurumlarının faaliyete girdiğini savunmaktadır. Galanti'nin imzasız mektupları[259] kanıt olarak görüp Moşe Levi'ye saldırmasının Galanti'nin diğer eserlerinde de devam ettiğini söyleyen Levi, tarihçi kimliği ile eserler kaleme alan Avram Galanti'nin La Vara'da yayınlar yaparken kullandığı peşin hükümleri, tarihi bir gerçeklik olarak okuyuculara aktardığını iddia etmiştir.[260] Moşe Levi'nin ölümünden sonra cemaat içerisinde etkin hale gelen Moşe Levi'nin yakınları, Avram Galanti tarafından tarihi çalışmalarında saygı ile anılırken La Vara gazetesinde kendilerine olumsuz ithamlarda bulunmuştur. Avner Levi, bu konu hakkında Moşe Levi'nin sekreteri olan ve 1953 yılında Türkiye Hahambaşılığında görev yapan Ribi Rafel Saban konusunda Galanti'nin tarih kitaplarında saygıyla onu andığını ancak La Vara gazetesinde kendisine *"uğursuzlardan biri"* gibi hakaretlerde bulunduğunu söylemiştir.

---

[256] Levi, *a.g.e.*, s. 16-17.
[257] Kaya, *a.g.e.*, s. 21.
[258] Levi, *a.g.e.*, s. 17.
[259] Avner Levi, La Vara gazetesine İstanbul'dan isimsiz mektup yazan kişinin Abraham Elmaleh'in, La Vara'nın İstanbul'daki tek muhabiri diye hitap ettiği İzak Navon isimli kişi olduğunu söylemiştir. (Levi, *a.g.m.*, s. 20)
[260] Levi, *a.g.e.*, s. 18.

Ayrıca Avner Levi[261], Avram Galanti'nin Moşe Levi'ye haddini bildirmesi amacı ile II. Abdülhamit'e dilekçe gönderdiğinden bahsetmektedir. Bu dilekçede Galanti, İspanya'dan Osmanlı idaresi altına giren Yahudilerin Osmanlı topraklarında iyi karşılandığını ancak maddi ve manevi durumlarının kötü durumda olduğunu ve buna sebep olan kişinin Moşe Levi olduğunu, hahambaşı tarafından Hahambaşılık Nizamnamesinin ihlal edildiğini ve Moşe Levi'nin yakınlarına görevler verdiğini, gazetecileri susturduğunu, bu sebeple de yaşanan sıkıntılardan Sultan'ın habersiz olduğunu, bu konunu araştırılması için komisyon kurması gerektiğini söylemiştir.

Kaynaklarda Avram Galanti'nin istibdat sonucunda Kahire'ye gittiğini düşünmeyen Avner Levi, bu dönemde yayın hayatına çıkarılan La Vara gazetesinin II. Abdülhamit istibdadı ile alakası olmadığını, tamamen Yahudi yöneticilerine, din adamlarına ve Yahudi kurumlara karşı destek aramak amaçlı yapılan bir yayın hayatından söz etmektedir. Avram Galanti'nin La Vara gazetesindeki yazıları sonucunda Galanti'ye *"haris, intikamcı, kaba, çıkarcı, entrikacı"* vb. gibi ithamlarda bulunan Avner Levi, Galanti'ye karşı Türk Yahudi aydınlarının tepki gösterdiğini kaleme almıştır. Ayrıca Türk Yahudi aydınlarının dışında; Gazeteci Nesim Kordozo'ya göre Galanti, intikam amacıyla bu yazıları kaleme alıyordu ve dili kabaydı, ayrıca gazetenin daha fazla talep görmesi amacıyla böyle bir girişimde bulunmuştu; El Meserret'in sahibi olan ve editörlüğünü yapan Aleksandro Ben Giyat'a göre Galanti, içerik, dil konularında yanlış yoldaydı; El Telegrafo editörü olan İzak Gabay'a göre Galanti, Kahire'de bambaşka bir karaktere sahipti; El Tyempo'da bulunan David Fresko'ya göre ise La Vara gazetesi, intikam almak amacı güden kişiler tarafından kurulmuştu. Tüm bu söylenenlerin aksine Selanikli Sadi ha-Levi, Avram Galanti'yi desteklemiştir ve Avram Galanti'nin mücadelesini haklı bulmuştur.[262]

Yukarıda söylenilen bilgilere eklenmelidir ki, Avram Galanti, *"Türkler ve Yahudiler"* isimli eserinde Türk basınında yer aldığı gazete ve dergileri sıralarken Kahire'de çıkardığı La Vara gazetesinden söz etmemektedir.[263]

Avner Levi ve Gad Nassi'nin makalelerinde yer alan diğer bir konu da La Vara gazetesinde 6 Ekim 1905 tarihli "Büyük Skandal" başlığına sahip Galata Sakini isimli bir kişi tarafından gönderilmiş imzasız bir mektuptur. Gazeteye gönderilen mektup,

[261] Levi, *a.g.e.*, s. 19.
[262] Levi, *a.g.e.*, s. 21.
[263] Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 163.

Avusturya-Macaristan'dan İstanbul'a 1848 yılında göç etmiş olan İstanbul Aşkenaz cemaatini yakından ilgilendiriyordu. Pek çok göçmenin de içerisinde bulunduğu grup, kadın ticareti ile meşguldü ve Aşkenaz Cemaati tarafından dışlanan bu kişilerin dışarıdan getirdikleri bir hahambaşısı ve özel bir havraları mevcuttu. Mektupta bu havrada bir düğün gerçekleştirildiği ve kadın tacirlerinden birinin kızını evlendirdiği, düğüne de Galata Sefarad Cemaati başkanı Yosef Eli'nin katıldığı yazmaktaydı. Gazetede Moşe Levi'nin böyle bir olaya müsaade etmesine tepki gösteren ve onu suçlayan Galanti, Moşe Levi'den sonra Yosef Eli'nin hahambaşı olarak seçilmemesi için La Vara aracılığıyla mücadele edeceğini de eklemiştir.

2.2.9. Kan Savaşı İftirası Hakkındaki Fikirleri

Türk liderlerin Orta Anadolu'ya ilerledikleri 11. Yüzyılda Yahudi kitleler, kilisedeki din adamları tarafından Hz. İsa'nın katili olmakla ve İsa'nın çarmıha gerilmesinden sorumlu kişiler olarak anılıyordu. Tüm bu suçlamalara kan savaşı iftirasının da eklenmesi, Yahudi toplumunun Avrupa topraklarında barınamayacağının açıkça göstergesiydi. Hıristiyan çocukların kaçırılıp öldürülmesi ve Hamursuz Bayramı süresince dini seremonilerde çocukların kanını sonuna kadar akıttıkları şeklinde atılan iftiralar, Batı kültüründe Yahudi toplumunun "insanlık dışı" bir karakter olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Bu söylemlerin sonucunda Yahudi toplumu üzerinde büyük bir baskı yaşanıyordu. Özellikle Paskalya Bayramı öncesi başlayan fiziki saldırılar ilk olarak 1144 yılında İngiltere'de meydana gelmiştir ve 19. Yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Haçlı seferlerinde Müslümanlara olan düşmanlığın yanına Musevilerin de katılıp anti-semitik söylemlerin bu yönde ilerlemesi, binlerce Yahudi'nin katledilmesi ile sonuçlanmıştır. İftira söylemleri uzun yıllarca devam etmiştir ve zamanla 14. Yüzyılda meydana gelen vebanın sorumlusu da Yahudiler olmuştur. Hıristiyanlığın kökünü kazımak amacıyla su kuyularına zehir atıldığı sözleri, İspanya, Polonya gibi bölgelere anti-semitizmin yayılmasına sebep oldu. [264]

Kan savaşı iftirası, Avram Galanti'nin de değindiği bir konu olmuştur. Bu iftiralar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kanun-i Sultan Süleyman döneminde görülmeye başlanmıştır. Galanti'nin anlatımına göre 1530 yılında Yahudiler ile iyi ilişki içerisinde olan bir Ermeni'nin, dindaşları tarafından şehrin dışına gönderilmesi, Ermeni kadınların da bu durumu, adamın öldürüp Hamursuz Bayramında kanının kullanılacağı

[264] Shaw, *a.g.e.*, s. 5-14.

söylemlerini yayması, o dönem Amasya'da ikamet eden pek çok Yahudi'nin ıstırap çekmesi ve Yahudi liderlerin idam edilmesi ile sonuçlanmıştır. Daha sonrasında öldürüldüğü iddia edilen Ermeni'nin ortaya çıkarak dindaşlarının kendisini kaçırdığını söylemesi, Osmanlı idaresini böyle iftiraların son bulması adına ferman çıkarmaya mecbur bırakmıştır. Yine benzer iftiranın Tokat ilinde Yunanlar tarafından ortaya atılması, sultanın hekimi Moshe Amon'a Musevi cemaatinin durumu bildirmesi ve sonucunda konuya ilişkin iftiraların mahkemelerde incelenmeden doğrudan sultana bildirilmesi yönünde ferman çıkarılması ile netice bulmuştur. Konuya ilişkin kararlı tutuma sahip olan Osmanlı idaresi, gelecek yüzyıllar boyunca Yahudi cemaatinin huzur içerisinde yaşamasına vesile olmuştur.[265] Aynı iftiraların Şam'da da meydana geldiğini ve Şam yönetiminin Osmanlı idaresine geçmesiyle Yahudi halkın rahat nefes aldığına değinen Galanti, 1840 yılında Rodos'ta da böyle bir iftiranın sahneye çıktığından söz etmektedir. İzmir Musevi tüccarı olan Eliya Kalomiti'nin, sünger almak için Rodos'a gitmesi, onun başarısını kıskanan Rodoslu tüccarların kan savaşı iftirası atmaları ile sonuçlanmıştır ve neticede Rumlar, Eliyakim de Leon isimli bir kişiyi suçlamıştır. Suçlamalara dayanamayan Eliyakim'in çocuğu alıp Yahudi cemaatinden David Mizrahi'ye verdiği söylemleri, Rodos mutasarrıfı Yusuf Paşa'nın Hahambaşı Yakup İsrail ile pek çok Yahudi lideri hapse atmasına sebep olmuştur. Kayıp çocuğun Şira adasında bulunması üzerine, Rum ve Yahudilerden oluşan bir heyet sultana gelip durumu bildirmiştir ve Yusuf Paşa görevinden uzaklaştırılmıştır. Bu olaylar üzerine Yahudi ileri gelenleri olan Sir Moses Montefiore'nin, Cremieux'un ve Salomon Munk'un dâhil olduğu bir heyetin sultan Abdülmecit'ten konuyla ilişkin bir ferman aldığını söyleyen Avram Galanti, fermanı *Türkler ve Yahudiler* isimli eserinde okuyuculara aktarmıştır. Yine aynı şekilde eserde 1865 yılında Kuzguncuk Rumları tarafından Yahudi cemaate atılan kan savaşı iftirası sebebiyle İstanbul Hahambaşı vekili Yakir Giron'un Sultan Abdülmecit'e başvurduğu bilgisi ve sultanın fermanı yer almaktadır.[266]

Avram Galanti, kan savaşı iftirası konusundaki görüşlerini *Archives Israélites* isimli yayında da ele almıştır. *"Correspondance Particuliére Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Une accusation ritüelle: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne"* isimli makalesinde İzmir'deki bir mahkemede Anesti isimli bir gencin İzmir'de aniden kaybolduğunu ve bulunamadığı için şehrin uğrak mekânı olan St Fotini Kilisesi'nde on

[265] Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 34.
[266] Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 35-36.

binlerce Yunan'ın toplandığını söylemiştir. Her kaybolma olayında olduğu gibi Anesti isimli gencin, Paskalya vesilesi ile Yahudiler tarafından kaçırıldığı söylentileri kenti ayaklandırmıştır. 1901 yılında meydana gelen bu olayda tüm şehrin ayaklandığını ifade eden Galanti, *"Bu sahne beş gün sürdü ve sonunda Anesti, birkaç gün kaldığı Çeşme'den, sağlıklı bir şekilde İzmir'e döndü"*[267] ifadeleri ile durumun tamamen iftira olduğunu okuyuculara aktarmıştır. Makale içerisinde mahkeme ifadelerine de yer verilmiştir. Günlerdir ortada olmayan Anesti isimli genç, "*Yahudilerle hiçbir ilişkim olmadığını ve yokluğumun sadece ailemin korkusundan kaynaklandığını, bunun sebebinin benim yanlış davranışım olduğunu beyan ettim"*[268] sözleriyle Yahudilerin masum olduğunu ortaya çıkarmıştır. Avram Galanti, Albay Şevket Bey isimli görevlinin, İzmir garnizonunun askeri komutanı için hazırladığı raporu da okuyucularla paylaşmıştır.

"Tüccar Xenopoulo tarafından çalıştırılan Anesti'nin ortadan kaybolmasından sonra, Yahudilerin, Hıristiyan kanını kullanmak için onu kaçırdığına dair bir söylenti vardı. Sultanın emriyle, Anesti'nin evinin önünde bulunan ve fakir Yahudi seyyar satıcılarını taciz etmeye başlayan birkaç yüz kişiyi dağıtmak için St. Fotini Kilisesi'ndeki bir asker müfrezesinin başına gitmek zorunda kaldım. Kalabalığa karşı uyarılarıma rağmen ve onlara çocuğun uzun süre bulunmayacağına dair güvence verme sözüme rağmen, söylentilerin çektiği kalabalık her an büyüdü ve hiçbir şey uyarıyı dinlemedi"[269] ifadeleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan tebaanın, Yahudilere karşı takındığı tutumu açıkça ifade etmektedir.

Aynı konuyu derginin diğer sayısında da ele alan Avram Galanti, Anesti davasının İzmir basınında "Çan Davası" olarak da adlandırıldığını söylemiştir. Davanın "çan" ile ilişkilendirilmesi, Hıristiyan tebaanın, Anesti isimli gencin kaybolması sonrasında kilisede çan çalması ve çağrıya toplanan Hıristiyanların, Yahudilere karşı saldırması ile ilgilidir. Eserde, Türk ve Rum basınında Anesti davasının farklı şekilde ele alındığını ve Rum basına ait "Amalthe" gazetesinin olaydan aykırı bir haber yayınladığı ifade edilmiştir. Gerçek ile alakasız haberlere karşı eleştirilerin geldiğini de yine makale içerisinde görmekteyiz. Söz konusu dava çerçevesinde Cevdet Nevzat Bey isimli

[267]Avram Galanti, "Correspondance Particuliére Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Une accusation ritüelle: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne", *Archives Israélites*, 7 Novembre 1901, Cilt: 62, No: 45, s. 357.
[268] Galanti, "Correspondance Particuliére Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Une accusation ritüelle: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne", s. 357.
[269]Galanti, "Correspondance Particuliére Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Une accusation ritüelle: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne", s. 358.

avukat, aydın sınıfın büyük bir kısmının kan savaşı iftirası olaylarına inanmasını tuhaf bulduğunu kaleme aldığı eleştiride ifade etmiştir. Aynı zamanda Cevdet Nevzat Bey, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk kan savaşı iftirası olayının Kanun-i Sultan Süleyman hâkimiyeti altında olduğunu söylemiştir. Amasya'da, bir Hıristiyan'ın, Yahudi aileye ait bir eve girip ortadan kaybolduğu söylentilerinin sonucunda birkaç Yahudinin ölüme mahkûm edilmesi ve daha sonrasında kayıp Hıristiyan'ın Amasya'da bulunması; 1840 senesinde Şam'da bir rahibin, Rodos'ta ise bir çocuğun kaybolması Sultan Abdülmecit tarafından kan savaşı iftirasının değersiz bir iftiradan başka bir şey olmadığına dair Hatt-ı Şerif yayınlaması ile son bulmuştur. Ayrıca makalede, bu Hatt-ı Şerif'in üçüncü olduğu, ilk ikisinin yaklaşık elli yıl araya sahip olduğu ve birincisinde kayıp kişinin bir Fransız olduğu da ifade edilmiştir.

Eleştirisinde Cevdet Nevzat Bey, kan savaşı iftirasının Hıristiyanlar arasında tehlikeli bir öfkeye sebep olmasının ve bu kadar bilinir olmasının nedenini, Avrupa'daki öykülerin ve efsanelerin mevcudiyeti ile ilişkilendirmiştir. Avukat Cevdet Nevzat'ın "*Medeni dünya, artık bu insanların, beşeriyet için zararlı olduğunun, kitlelerin cehaletinden yararlanarak ve Yahudilerin karşı safında bulunarak nemalanmaya çalıştığının bilincine varmıştır"*[270] sözleri, Avrupa'daki Yahudi algısını açıkça gözler öne sermektedir. Bir Yahudinin kanlı yiyecekler yemediğini ve evdeki yardımcıların dahi bu konuda öğütlendiğini ifade eden makalede ''*Bütün bunlardan sonra, hiçbir zaman gelişmenin ve medeniyetin yolunda yürümeye son vermemiş olan tüm bir ulusa nasıl böyle kaba ve rezil bir iftira atfedilebilir''*[271] sözleriyle kan savaşı iftirası çerçevesinde çıkan olaylara karşı üzüntü, sert bir dille ifade edilmiştir.

Makalede, Orta Çağ'da Yahudilerin, din savaşları sebebiyle ülkelerden kovulması, ticaret ve finansman alanlarında Yahudilerin güçlenmesine sebep olduğu ifade edilmektedir. Ekonomik anlamda iyi durumda olan ve kendi ayakları üzerinde duran Yahudilere karşı, Avrupa'nın böyle olağan dışı bir iftirayı benimsemiş olması, Avrupa'nın, o dönemki dünyada Yahudi algısını olumsuz anlamda değiştirme çabasının bir göstergesidir.

[270] Avram Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne et l'accusation ritüelle", *Archives Israélites*, 14 Novembre 1901, Cilt. 62, No: 46, s. 366.
[271] Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne et l'accusation ritüelle", s. 366.

Avram Galanti'nin, kan savaşı iftirası çerçevesinde yayınladığı bir makalede de Anesti davası çerçevesinde görüşlerini bildiren Hıristiyan Avukat Hristaki Hamoudopoulo Efendi yer almaktadır.

"... Gerçekten de bu yüzyıl ışığında, İzmir'deki bazı cahil Yunanlıların, Yahudileri, Hıristiyan kanını ritüel bir amaç için kullanmakla suçladıklarını ve bu nedenle Yunanlılar ve Yahudiler arasında, insanlığa ve medeniyete hizmet eden bu iki büyük halk arasında, anlaşmazlık çıktığını görmek ilginçtir"[272] sözlerini ifade eden Avukat Hıristaki Efendinin görüşleri, imparatorluktaki her Hıristiyan'ın, Yahudilere karşı olumsuz tavır sergilemediğinin kanıtıdır.

Avram Galanti, aynı makalede Ermeni asıllı Avukat Nazaret Efendi'nin de görüşlerine yer vermiştir. Ermeni avukat, Yahudiler ve Hıristiyan kanı ile alakalı kitaplar okuyan kişilerin, dünyanın dört bir yanında kulaktan kulağa devralınan kan savaşı iftirası söylentilerini, tamamen cehalet ürünü olarak ifade etmekten kaçınmadıklarını dile getirmiştir. Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki karşılıklı suçlamaların temelini batıl inançlara bağlayan yazar, iki milleti saptıran şeyin ahlaksızlık olduğunu vurgulamıştır.

Avram Galanti'nin de bu ifadeleri makalesinde paylaşması, Galanti'nin, iftiralar sebebiyle diğer cemaatlere karşı düşmanlık beslemediğinin kanıtıdır. Bu çıkarımı, Galanti'nin, "*... Anesti sorununun yarattığı iyiliği, tarafların zihninde oluşan şekli vurgulamak bizim için yararlı görünüyor. Ritüel suçlaması ve Yahudi dinine ve ahlakına karşı bir dizi önlem alınmalıdır. Ancak, biz Türkiye Yahudileri, Majesteleri Sultan'a ve Osmanlı hükümetine korumaları ve yardımseverlikleri için minnettar olmalıyız"*[273] sözlerinden anlamaktayız.

Kan savaşı iftirası, imparatorlukta yaşayan Yahudi cemaati öyle çok etkilemiştir ki Avram Galanti, Yunan Smyrna Gazetesi Amalthia'da, İstanbul'da Aya Kiryaki mahallesinde bir çocuğun kaybolduğunu, ancak bir süre sonra çocuğun İskenderiye'de bulunduğunu yazan haberi okuyucularıyla paylaşmıştır ve Anesti davasına değinerek *"Bu çocuğun ortadan kaybolması, ... Anesti davasının yargılanmasıyla aynı zamana*

[272]Avram Galanti, "'Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Le Procées Anesti et l'accusation De Sang Combattue", *Archives Israélites*, 28 Novembre 1901, Cilt: 62, No: 48, s. 380.
[273]Galanti, "'Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Le Procées Anesti et l'accusation De Sang Combattue", *Archives Israélites*, s. 381.

denk gelmiş olsaydı, şüphesiz yeni bir ritüel cinayeti suçlaması olurdu"[274] sözleriyle Yahudi toplumu üzerine yapışmış olan ritüel cinayetleri iftirasının toplum arasındaki etkisine vurgu yapmıştır.

2.2.10. Alliance Israélite Universelle Okulları Hakkındaki Fikirleri

1867 yılında Edirne'de vücuda getirilen Alliance okulları, yenilikçi bir yapıya sahip olmuştur ve imparatorluk hükümeti tarafından destek görmüştür. Avram Galanti, Alliance okullarının Türkçe diline önem vermeme tutumuna eleştiriler getirmiştir. Ancak ileri sürdüğü eleştiriler yalnızca dil konusunda olmamıştır. 19 Haziran 1902 yılında *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation"*[275] başlığı altında Alliance okullarında meydana gelen sıkıntıları kaleme aldığı yazılar, bir makale serisine dönüşmüştür.

Alliance Israélites Universelle için *"1860'da, Yahudiliğin ve Yahudilerin durumundan etkilenen birkaç genç İsrailli, daha sonra gelişecek ve özellikle büyük hayırseverlerimizin ve genel olarak kardeşlerimizin dikkatini çekecek bir oluşum kurduklarında; ahlaki kurtuluşlarını ve ulusal onurlarının kazanılmasını bekleyen bu mutluluk ve umut kaynağına hangi bakışlar yöneldi?"*[276] ifadelerini kullanmıştır ve Evrensel Yahudi Birliği'nin Türkiye'de kurduğu okulların kötü durumundan ve yapılması gereken yeniliklerden söz etmiştir. Kurulduğu yıldan itibaren Yahudi gençlerine kaliteli eğitim şansı veren bu okulların, Sultan Abdülhamit Han tarafından açılan okulların iyi ve donanımlı olması sebebiyle yaklaşık altmış civarı Alliance okulunun, hükümet okulları ardında kaldığına değinen Galanti, birliğin, okul programı üzerinde reform gerçekleştirmesi gerekliliğini önemli vurgulamıştır.

Birlik okulunda ağırlıklı olarak Fransızca öğretilip Türkçe ve İbranice lisanlarının neredeyse yok denecek kadar az öğretilmesini, sorunlardan bir tanesi olarak gören profesör, zamanın ilerlemesi ile okullarda lisan alanında reformun gerçekleşmesinin şart olduğunu dile getirmiştir. Alliance okullarının mevcut programı çerçevesinde Galanti; Türkçe lisana yeterli derecede önem verilmediği için bu okuldan mezun olan bir çocuğun iyi bir geleceğe sahip olamaması ve devlet dairelerinde bir iş sahibi olamaması, İbranice eğitiminin eksikliği sebebiyle de Yahudi çocuklarının

[274]Avram Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie-D'Asie Rhodos: Une Accisation Rituelle évitée", *Archives Israélites,* 27 Mars 1902, Cilt: 63, No: 13, s. 100.
[275]Avram Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation", *Archives Israélites*, 19 Haziran 1902, C. 63, No: 25, s. 190-191.
[276] Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles…", s. 190.

"Yahudilik" ruhunu anlayamamasından şikâyet etmiştir. *"Yahudiliği anlamayan zihinlerin, Alliance kurumlarının tamamen Fransızca olduğunu ve Fransız dilinin sadece Yahudilerin çeşitli topraklara göçünü teşvik etmek amacıyla öğretildiğini söyleyecek kadar ileri gider"*[277] ifadeleri ile lisan konusunda eleştirilerde bulunan Avram Galanti, Alliance okullarında zamanın taleplerine uygun programlarının olmaması sebebiyle Yahudi ailelerin, çocuklarına daha iyi eğitim vermek amacıyla onları, çoğunlukla Katolik veya Protestan okullarına gönderdiğini söylemiştir. Avram Galanti, Evrensel Yahudi Birliğine olan siteminde haklıdır çünkü kendisinin de söylediği gibi bir Yahudi çocuğu, Yahudi gelenekleri ile büyütülmelidir. Bu çocukların farklı bir eğitim kurumuna gitmeleri, çocuğun, kendi ahlaki değerinden yoksun olmasına sebep olacaktır. Zaten bu konuda Galanti, *"Alliance kurumlarının mevcut programı sebebiyle farklı okullara gönderilen çocuklar, Yahudi dini ile ilgili en ufak bilgi bilmedikleri için havarilerin tarihini, Yahudi peygamberlerin hayatından daha çok bilirler"*[278] sözleriyle sitemde bulunmuştur ve bütün bu yaşanan şeylerin, birliğe mensup okul müdürleri tarafından görüldüğünü ancak müdürlerin kayıtsız kaldığını söylemiştir. Paris'teki Alliance birliği merkezinin bu yaşanan olaylardan haberdar olup olmadığını sorgulayan Avram Galanti, merkezin habersiz kalışından müdürleri sorumlu tutmuştur.

Alliance okullarında meydana gelen olumsuzluklardan, merkezi komitenin habersiz kalışından okul müdürlerini sorumlu tutan Galanti, okul müdürlerinin görevlerinin ne olduğunu, okul müdürlerinin hangi davranışlarda bulunduğunu alt alta sıralamıştır: *"Birliğin tüm çıkarlarını korumak, zamanın ve yaşadığı ülkenin gereksinimlerini anlayıp bu doğrultuda reformlarda bulunmak, okullarda İbranice lisanına ve Yahudi tarihi öğretimine dikkat etmek, okuldan mezun olan öğrencilerin Türkiye'de yaşadıklarının farkında olmak ve bu doğrultuda Türkçe lisanına önem vermek, yeri geldiğinde yerel komitelerle görüşmeler gerçekleştirmek veya onlara danışmak, ikamet ettiği bölgeye nüfuzunu aşılamak ve Yahudilerin iyiliği için mümkün olan her şeyi yapmak, zor durumda olan Yahudilere yardımcı olmak."*[279]

Yahudilere karşı daha sempatik olmaları gerektiğini düşünen Galanti'ye göre yöneticiler, çocukların eğitimi için endişelenmek yerine çocuklara katkısı olmayan

[277] Avram Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 2)", *Archives Israélites*, 3 Temmuz 1902, C. 63, No: 27, s. 206-207.
[278] Galanti, "L'enseignement… Article 2", s. 207.
[279] Avram Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 3", *Archives Israélites*, 24 Temmuz 1902, C. 63, No: 30, s. 228-229.

hikâyeler anlatmaktadır ve Galanti'ye göre iyi eğitim almamış, Yahudi dini bilgilerinden ve ahlakından yoksun bir çocuğun, Yahudilik adına zararlı sonuçlar doğurabilmesi olasıdır.

Avram Galanti'ye göre hastalıklı sayılabilecek bazı davranışlar, okul müdürleri tarafından sergilenmektedir. *"Merkez tarafından yapılacak kontrolden kaçmak, yerel komitelerin okullara girmesine izin vermemek, çıkarlarına uyan, parası olan öğrencileri okula alıp, okulun gidişatı hakkında şikâyetçi olan çocukları okuldan aldırmak, İbranice ve Türkçe lisanlarına gerekli önemi vermemek, okul malzemelerini okula para verebilen öğrencilere dağıtıp yoksul öğrenciye yardımda bulunmamak, birlik okullarındaki şikâyetleri görmezden gelip Yahudi topluluğuna göz göre göre zararda bulunmak"*[280] gibi sorunlara ek olarak parası olan kişiye farklı muamele edilmesi, Galanti için Allince okullarını geriye atan temel sebeplerden birisidir.

Evrensel Yahudi Birliğine, Osmanlı İmparatorluğu'ndan pek çok şikâyet gitmesine rağmen, birlik yönetiminin neden Alliance okullarındaki müdürlere bu kadar güvendiği sorusunu yanıtlayan Avram Galanti, bu güvenin, Alliance kurumlarını denetleyecek kişilerin eksikliği sebebiyle ortaya çıktığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Avram Galanti, kendikendilerine kural koyan Alliance müdürlerinin, doğu bölgelere okul kurmak amacı ile gittiklerinde doğudaki nüfusun entelektüel anlamda zayıf olmasından dolayı okul yönetimi ile nüfus arasında çatışmanın mevcut olduğunu ifade etmektedir.

Galanti, okul müdürlerinin, kendilerini şikâyet eden Yahudi cemaatlerini kınadıklarını, onları düşman ve entrikacı gördüklerini söylemiştir. Okuldan şikâyetçi Yahudi halkı, merkezi komiteye okul müdürleri tarafından sorun çıkarıcı kişiler olarak gösterilmiştir. Avram Galanti'ye göre, bu okulların ahlaki ve idari durumunu bilebilecek hiçbir Yahudi mevcut değildir ve okul müdürleri, Yahudi halkına karşı olumsuz cümleler söyleyerek aslında kendi halkını, Evrensel Yahudi Birliğine karşı kötülemektedir.

Türkiye'deki Yahudi basının da bu konuda sessiz kalmadığını, şikâyetlere gazetede yer vermesine rağmen herhangi bir adım atılmadığından şikâyetçi Profesör, İstanbul'da önemli konumda olan El Telegrafo gazetesinde yayınlanan şikâyetlerde,

[280]Avram Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 4", *Archives Israélites*, 7 Ağustos 1902, C. 63, No: 32, s. 244-245.

farklı şehirlerde işlevini sürdüren Alliance okullarının kiminde Türkçe lisana, kiminde İbranice lisana önem verilmediğine ya da merkezi komitenin onarıcı hiçbir adım atmamış olmasına karşı oluşan siteme değinildiğini ifade etmiştir. Ayrıca okul müdürlerinin öğrencilerin ailelerine olan agresif davranışları da böyle bir dönemde göze batan davranışlardan birisi olduğu da belirtilmiştir.[281]

Merkezi komitenin sorunlara karşı tepkisiz kalışı ve okul müdürlerinin, kendilerini suçlayan kesime karşı tutumunu Avram Galanti, bir gazete haberi ile okuyuculara aktarmıştır. El Telegrafo gazetesinin 92 numaralı, 3 Nisan 1901 tarihli nüshasında bulunan haberde, El Telegrafo gazetesinin yazı işlerine, Bölgesel Komite'nin müdahalesini talep etmek suretiyle, Haskeny (Konstantinolar) adlı zengin topluluk içerisinden on kişi tarafından imzalanmış bir beyanneme aldıklarını ancak yöneticilerin bu bildirgeyi umursamadığını, bölge komitesinin bu durum ile ilgilenmediğini ve şikâyetçilerin taleplerinin dikkate alınmadığı haberini yazmıştır. İşin şaşırtıcı tarafı ise Bay Victor Lévy'nin (El Telegrafo gazetesinin işbirlikçisi) kızının, babası, Alliance okullarının kusurlarını ortaya çıkardığı için okuldan atılmasıdır.[282]

Avram Galanti, okul müdürlerinin Alliance okullarının Evrensel Yahudi Birliğine bağlı olduğunu, müdürlerin, ailelerin, okul yönetimini beğenmediği takdirde çocuklarını oukldan almalarını söylediğini vurgulayarak Yahudi çocukların, Katolik ve Protestan okullarda eğitim aldığını, birlik okullarında bulunan çocukların yetersiz eğitim aldıklarını söylemiştir ve bu öğrencileri "zavallı kurbanlar" şeklinde nitelendirip üzüntüsünü paylaşmıştır.

Avram Galanti, tüm bu yazdıkları sonrasında Alliance okullarının "mutlak yenilenme ihtiyacı" olduğunu düşünmüştür. *"Bu konu hakkında alenen mütevazı görüşlerimi kamuoyuna açıklamaya kalkışırsam, bunun nedeni şu anda öğretimin bir parçası olmam ve altı yıl önce art arda İbranice, Türkçe, Arapça profesörü olduğum bir İsrail okulunu kurmuş ve yönetmiş olmamdır ve nihayet ülkenin gereksinimlerini ve zamanın ihtiyaçlarını biliyorum. Aynı zamanda Alliance okullarının kötü durumunun farkındayım"*[283] ifadelerini kullanmıştır ve birtakım çözümler aramıştır. Galanti'ye göre okulların iyi bir duruma gelmesi için şu maddelerin gerçekleşmesi mecburidir: Yerel

[281]Avram Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 5", *Archives Israélites,* 28 Ağustos 1902, C. 63, No: 35, s. 270.
[282]Avram Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 6", *Archives Israélites,* 30 Ekim 1902, C. 63, No: 44, s. 342-343.
[283]Avram Galanti, "L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 7", *Archives Israélites,* 18 Aralık 1902, C. 63, No: 51, s. 395.

Komiteler, birlik çıkarlarına yeni bir ivme kazandırmak, okullara yapılan kayıtları artırmak ve yeni gelir elde etmek için okul müdürleriyle birlikte çalışmalıdır, harcadığı aynı miktarda parayla birlik, yeni rejim sayesinde iki kat daha ciddi ve tatmin edici sonuçlar elde edebilme imkânı bulacak, Türk dilinin ciddi şekilde öğretilmesi, Yahudilerin yüksekokullara ve hükümet bünyesine girişini kolaylaştıracak ve böylece Yahudi cemaatin, padişaha olan bağlılığı pekiştirilmiş olacaktır. Yeni nesile verilecek olan İbranice öğretimi, dini eğitim ve Yahudi ahlakı eksikliği nedeniyle zaten sönmüş olan Yahudiliğin alevini yeniden alevlendirmeye yardımcı olacaktır. Birliğin hayırseverlik çemberi, ahlaki ve maddi olarak genişlerken, bir kuruluşun inşası için toplanılan paralar değerli ve düzenli işlere harcanmış olacak. 600.000 kişiyi kapsayan Osmanlı Yahudiliği, daha önce defalarca yaptığı gibi Evrensel Yahudi Birliğine şükranlarını sunacak.

Avram Galanti, Alliance İsraélites Universelle'nin okullardaki haksızlıklara göz yummasını *"Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance/ İttifak'tan bir mektup ve iki genelge üzerine bazı düşünceler"*[284] isimli makalesinde de ele almıştır. Bu eserde Merkezi Komitenin, Doğu'da bulunan Alliance okullarına olan yardımını azaltmasından, Osmanlı'da bulunan okulların en az etkilenmesi için çaba gösterildiğini ifade eden Galanti, Merkezi Komite tarafından başkente gönderilen müfettiş Mr. Bigart'ın, İstanbul'daki Alliance okullarının, ittifakın yardımı olmadan bütçelerini dengeleyebilmelerinin iki yolu olduğunu söylediğini ileri sürmüştür: Okul ücretlerini minimumda tutmak ve okulların yönetiminde en ekonomik harcamayı sağlamak ya da bir yandan yerel geliri artırmak, okul ücretlerini artırmak ve diğer yandan Yahudi cemaatlerin, okulların maliyetlerinin daha büyük bir kısmını üstlenmesini sağlamak. Merkezi Komitenin, okullardaki düzensizliğe çare bulmak yerine böyle bir bütçe kısıtlamasına gitmesini uygun bulmayan profesör, böyle bir adım sebebiyle okuldaki kargaşanın arttığını, bağışların neredeyse durduğunu ifade etmiştir. Okulların kötü durumundan, gelir ve bağışların düşüşünden okul müdürlerini sorumlu tutmuştur ve birliğin çalışmalarının ve gelişiminin, okul müdürleri tarafından olumlu karşılanmadığını söylemiştir.

Yahudi Birliği'nden yardım talep edildiği vakit birliğin, halkın bu kadar ilgisiz olmasının sebebini okul müdürlerine sorduğunda, müdürlerin; ''Türkiye'de bulunan

[284] Avram Galanti, "Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance", *Archives İsraélites*, 23 Nisan 1903, C. 64, No: 17, s. 131-132.

Yahudilerin, verilen eğitimin ve birliğin değerini bilmediğini'' söylemesini eleştiren Avram Galanti, Yahudi Birliği'nin, Yahudi cemaatlerin kendisi hakkındaki fikrini merak ediyorsa tüzükte bulunan maddeleri uygulaması gerektiğini söylemiştir. Galanti'ye göre ancak bu şekilde bakıldığında Birlik, Yahudi cemaatin şikâyetlerini anlayabilirdi.[285]

Mr. Bigart'ın önerilerine de eleştiriler getiren profesör, bulunan çarelerin ekonomiyi düzeltmeye çalışırken kurumların sayısında azalmaya sebep olacağını düşünmüştür. Aynı zamanda okul müdürlerinin, okul gelirlerini arttırmak için yol bulamamasını da okul müdürlerinin, cemaat içerisindeki sempatilerini kaybettiklerine bağlamıştır. Birliğe olan üyelerin düşüşünden de Yahudi Birliği yönetimini sorumlu gören Avram Galanti, orta sınıfın ihmal edildiğini söylemiştir ve Birlik tarafından oluşturulan bir komite sayesinde tüm bu sorunlardan uzaklaşılabilme ihtimalinin yüksek olduğunu vurgulamıştır. Ona göre yöneticilerin Yahudilik ile ilgili pek bildiği bir şey yoktu. Bu yorumu, Avram Galanti'nin *"Kendimize soruyoruz, yöneticilerimiz kendileri hakkında bilmediklerini başkalarına nasıl öğretecekler? İbranice ve özellikle İbranice dilbilgisi hakkında konuştuklarını duymalısınız!"*[286] sözlerinden anlaşılmaktadır.

"İkinci kez Merkez Komitesinin dikkatini çekiyoruz ve ikinci kez, okullarını reform etmesi ve temsilcilerine Yahudi nüfusuna karşı görevlerini hatırlatması için yalvarıyoruz. Bunu yaparak, Birlik, büyük bir güvenli gelire sahip olacak ve şanlı ve yüce Padişahımız Majesteleri Sultan Abdülhamid'in himayesinde yaşamaktan mutluluk duyan Türkiye Yahudilerinin gelişimine katkıda bulunacak ve onları her şeye gücü yeten korumadan faydalanacaklardır" [287] Avram Galanti'nin bu ifadeleri, Yahudi cemaatinin geleceğine verdiği önemi bizlere açıkça göstermektedir. Çünkü O, Alliance okullarının, Yahudi cemaatinin çocuklarına ve tarihine yön verdiğine inanmaktaydı. Birlik okulları ne kadar iyi olursa cemaat, o kadar yararlı ve donanımlı gençler yetiştirmiş olacaktı. Ancak tüm bu çabalara rağmen Merkezi Komitenin sorunları görmezden gelmesi sorunu çözülemedi.

[285]Avram Galanti, "Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance (Article 2)", *Archives İsraélites,* 18 Haziran 1903, C. 64, No: 25, s. 196-197.
[286]Avram Galanti, "Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance (Article 3)", *Archives İsraélites,* 29 Ekim 1903, C. 64, No: 44, s. 350-351.
[287] Galanti, "Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance (Article 3)", s. 351.

2.2.11. Kendisine ait Sudan Projesi Hakkındaki Fikirleri

Gad Nassi, 1906 yılında Avram Galanti'nin bir gazete adına Sudan Limanı'nın açılış törenine katıldığını, aynı zamanda Galanti'nin Hartum şehrini ziyaret ederek Sudan'ın bünyesindeki arazilerden ve Nil Nehri vadisinin zenginliğinden etkilenerek Doğu Avrupa'dan baskı sebebiyle kaçan Yahudilerin, bu bölgede yerleşim kurabilecekleri fikrine nail olduğunu söylemiştir. Ziyareti sırasında Galanti'nin Sudan Yahudileri ile iletişime geçtiğini söyleyen Nassi, Herzl'in Filistin düşüncesinin tarafından kabul edilmediğini, Galanti'nin Filistin tezini, Yahudilerin imparatorluk topraklarından kopacağı düşüncesiyle "boş çaba" olarak gördüğünü ifade etmiştir.[288]

Sudan'ın Yahudi cemaat için uygun bir yurt olacağına inanan Galanti, Sudan'ın demografik, tarımsal ve coğrafi araştırması sonucunda bir tasarı hazırlamıştır. Galanti'nin 28 Ocak 1907 yılında Sudan'ı ziyaret edip bir Yahudi devletinin kurulması amacıyla hazırladığı *"Yahudi Müstemleke Tasarısı",* Jewish Terriotal Organization *(Yahudi Toprağı Örgütü)* tarafından olumlu yanıt almamıştır. Ayrıca Galanti, Türkiye'deki Yahudi halkın kendi vatanları ile etkileşime girmesi için çaba göstermiştir ve aynı zamanda Yahudi hakları için güçlü şekilde mücadele eden Galanti, Yahudiler arasında Türkçenin kullanımı için de bir kampanyanın öncüsü olmuştur.[289]

2.2.12. Üniversite Kanunu Hakkındaki Fikirleri

1943 yılı milletvekili seçimleri altmış üç seçim bölgesinde dört yüz elli beş milletvekili adına gerçekleştirilmiştir ve CHP milletvekili adayları, 13 Şubat 1943 günü İsmet İnönü'nün bir beyannamesi ile ilan edilmiştir. CHP'nin tek tek parti olarak görevde bulunduğu bu seçimlerde gayrimüslim kesimden milletvekili adayı olarak gösterilenler olmuştur. Bu kişilerden bir tanesi de Avram Galanti'dir. 7. Dönem Niğde milletvekili olarak mecliste bulunan Galanti, genel kurulda söz alırken diğer yandan da kanun metinlerinin yazımında görev almıştır.[290] Komisyon çalışmalarında da bulunan Galanti, Üniversiteler Kanunu dışında mecliste herhangi bir tartışma içerisinde bulunmamıştır.

6 Kasım 1945 tarihinde yer alan bir haberde 5 Kasım günü mecliste ihtisas komisyonları seçimi gerçekleştirildiği ve milletvekillerinin hangi komisyonda görev

[288] Gad Nassi, "Belirlenmemiş Yönleri ile Avram Galanti", *Tiryaki*, 1995/1, Mayıs-Haziran, S. 10-11, s. 17.
[289] Moses, *a.g.e.*, s. 258.
[290] Çakırbaş, *a.g.e.*, s. 140.

aldığı neşredilmiştir. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi Niğde milletvekili olarak mecliste bulunan Avram Galanti, Sayıştay Komisyonunda yer almıştır.[291]

13 Haziran 1946 yılında Resmî Gazetede yayınlanan 4936 numaralı Üniversiteler Kanunu, Şemsettin Günaltay başkanlığında 11 Haziran 1946 günü mecliste görüşülmeye başlanmıştır. 81 madde içeren, 9 bölümden oluşan kanunun 19. Maddesi[292], meclis içerisinde tartışmalara sebep olmuştur. Doçent adayının bilmesi gereken yabancı lisan sayısını eleştiren Galanti, 10 Haziran 1946'da meclise bir önerge vermiştir. Bu önerge şu detayları içeriyordu:

> *"Arz ettiğim sebeplerden dolayı, Üniversite Kanunu tasarısının 19'uncu maddesine ilâve edilmek yahut ayrı bir madde olarak tasarıya katmak suretiyle, aşağıdaki teklifi saygılarla arz ederim.*
>
> *1. — Doçentlik imtihanına girecek bir öğretim üyesi, 19'uncu maddede gösterildiği gibi, bildiği Batı lisanlarından birinden başarı ile imtihan vermeli.*
>
> *2. — Bu imtihan tarihinden başlayarak, beş sene sonra, ikinci bir Batı dilinden başarı ile imtihan vermeli.*
>
> *3. — Bunun gibi, bu son tarihten başlayarak beş sene sonra, üçüncü bir Batı dilinden başarı ile imtihan vermeli.*
>
> *4. — Yaşı kırk ile elli arasında bulunan bir profesör, doçentlik yüzünden bilmesi lâzım gelen tek yabancı dilden başka, beş sene içinde ikinci bir yabancı dilden başarı ile imtihan vermeli."*[293]

Avram Galanti'nin yukarıda verilen önergesine, 11 Haziran günü gerçekleştirilen meclis görüşmelerinde, Rize milletvekili Dr. Saim Ali Dilemre, Avram Galanti'nin birden fazla lisan bilme önerisini desteklemiştir ancak Galanti'nin önerisi doğrultusunda hareket edilirse fakültelerin kapatılması gerektiğini, kimi bölüme tek lisan yeterliyken kimisine de iki lisanın gerekli olduğunu, bu işin karmaşık bir yapısı

---

[291] Vakit Gazetesi, 06 Kasım 1945, s. 3.

[292] *"Madde 19 Doçentlik imtihanı, adayın ilgili olduğu bilim kolunun ordinaryüs profesör ve profesörlerinden Üniversitelerarası Kurulca tertiplenecek üniversiteler arası jüriler tarafından yılda bir defa açılır. Doçentlik imtihanından önce aday yabancı bilim dillerinin birinden İmtihan edilir ('Bu yabancı dil, adayın kendi dalı dolayısıyla bilmesi gerekli ve tabiî olan dillerden başkadır). Bunu başaranlar girecekleri bilim kolunun doçentlik imtihanına alınırlar. Yabancı dil ve doçentlik imtihanlarının nasıl yapılacağı özel yönetmeliğinde gösterilir. Bu imtihanı başaranlar «Üniversite doçenti» unvanını alırlar. İmtihanı başaramayanlar gelecek yılların imtihanlarına girebilirler. Yabancı memleketlerde doçentlik yetki veya unvanını veren imtihanları başarmış olanlar da İlgili fakültelerin düşünceleri alındıktan sonra üniversiteler arası kurul kararıyla üniversite doçenti sayılırlar, 18 HAZİRAN 1946 Yukarıdaki fıkralar uyarınca doçent unvanı kazanmış olanların üniversite öğretim üyeliklerine tayinlerinde aylık derecelen, 3656 sayılı Kanuna göre almağa müstahak-oldukları derecenin bir üstüne yükseltilir ve bu suretle tayin olunanların bir alt derecede geçinmiş oldukları hizmet sureleri ilk yükselme sürelerinden indirilir."* (Resmî Gazete, 18 Haziran 1946)

[293] *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (12 Haziran 1946), s. 194.

olduğunu söylemiştir. Bu sözlerin ardından Avram Galanti söz alarak *"...Üniversitede doçent sıfatı ile gelen bir kimse, bir yabancı dilden imtihan olacaktır. Sonra ben beher yabancı dil için beş sene bir müddet bıraktım. Bol bol yeter. İkinci dil için de yine beş sene"*diyerek bir örnek ile konunun ehemmiyetine dikkat çekmiştir:

> *"... Arkadaşımız Salâhattin Batû Yüksek Ziraat Enstitüsüne de üniversite gibi muamele edilmesinin lâzım olduğunu söyledi. Ben kendisine bir sual soracağım: Farz edelim ki böyle bir Profesör Fransa'da Ziraat tahsil etmiş güzel Fransızca bilir ve ders verir. İş bu kadarla biter mi? Acaba Amerika'da, Avustralya'da ve ötede beride ziraat için pek çok usuller bulunmuştur. Yalnız Fransızca bilmekle iş biter mi? Bu profesörün İngilizce de bilse bunları da okur öğrenirdi. Ve talebesine de memlekete de yeni şeyler hakkında fikrini söyler. Bu suretle talebesi ve dolayısı ile memleket istifade eder."*[294]

Memleketin ilme muhtaç olduğunu ve teklifini yeri geldikçe dillendireceğini söyleyen Galanti, vaziyetin bu şekilde devam etmesi halinde üniversitelerin üniversite yerine yüksekokul olacağını ifade etmiştir.

12 Haziran günü mecliste ele alınan Üniversiteler Kanunu kapsamında Avram Galanti'nin önergesi de değerlendirilmiştir. Dönemin Bütçe Komisyonu Sözcüsü Tahsin Bekir Balta, Galanti'nin görüşlerine destek çıkarak bir profesörün kendi alanı çerçevesinde muasır devletlerin eserlerini okuyup faydalanmak için yabancı lisan bilmesinin zaruri olduğunu ancak Galanti'nin arzu ettiği doğrultuda bir madde eklenmesinin komisyonca gerekli görülmediğini, bu konunun 72. Madde[295] görüşüleceği zaman tekrar ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Galanti'nin yabancı lisan önergesinin sahasına göre hükme bağlanma gerekliliği olduğu için basit bir iş olmadığını ve tüzüğü hazırlayacak mercilerin bu konuyu dikkate almaları gerektiğini söylemiştir.[296]

12 Haziran günü 72. Maddenin görüşüldüğü esnada Avram Galanti, yukarıda yer alan önergeyi tekrar meclise sunmuştur. Önergede yer alan maddelerin üniversite heyetine bırakılmasının en doğru hareket olduğunu söyleyen Balta, Galanti'nin önergeyi geri çekmesini rica etmiştir. Avram Galanti ise ısrarını belli ederek şu sözleri söylemiştir:

---

[294] *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (11 Haziran 1946), s. 151.
[295]Madde 72: Bu kanun gereğince üniversitelerde eylemli öğretim görevi alacak doçent, profesör ve ordinaryüs profesörlerin seçimlerinin ne yolda yapılacağı bir tüzükle belirtilir. (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (12 Haziran 1946), s. 217.
[296] *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (12 Haziran 1946), s. 195.

"Arkadaşlar; ben 16 yaşımdan şimdiye kadar ki şimdi 73 yaşındayım, ilimle iştigal ettim, ilim lâf değildir. Tüzük yapılacakmış, bu iş değildir. İş bilmektir. Ben bunun içindeyim. Dünyada çıkan mütaaddit eserleri, katalogları okuyorum, ancak ve ancak bu kitapların ismini okumakla bile insan hayrette kalıyor. Üniversiteye girecek olan bir kimse ilk defa bir dilden imtihan verecektir. İkinci dil için ben ona beş senelik mühlet veriyorum. Bu müddet çoktur amma helâl olsun öğrensin. Eminim ki bu teklifimden dolayı belki doçentler bana kızacak ve sövecektir. Hâlbuki beş sene sonra lisanı öğrenince bana dua edecektir. Sonra, ben ikinci bir lisan için beş sene mühlet veriyorum. Ondan evvel tek bir lisan istiyorum. 50'den yetmişe kadar birşey istemiyorum. Artık onlar eski adamlardır. Sonra, Avrupa'da öyle doçentler var ki, sol ceplerinden seksen tane ordinaryüs çıkarırlar, zaman değişti, eski kafa ile iş olmaz. Avrupa profesörleri birçok diller bilirler, ben memleketin menfaati için ısrarla istiyorum, takririmin kabulünü talep ediyorum."[297]

Galanti'nin sözlerine Dr. Dilemre'den karşılık gelmiştir. Dilemre'ye göre Üniversite Kanunu'na her hocanın "üç lisan bilmesi" zorunluluğunun getirilmesi doğru bir adım değildir ve ona göre her hoca mutlaka bir lisan bilmelidir diyen Dilemre, iki lisan bilene "Allah razı olsun, üç tane öğrenirse emniyetim yoktur" sözleriyle konu ile ilgili düşüncelerini Avram Galanti'ye aktarmıştır. Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel ise bu konudaki görüşlerini Avram Galanti lehine ifade etmiştir. Söze, Dilemre'nin öfkesini eleştirerek başlayan Düşünsel, Galanti'nin teklifinin memlekete yararlı olacağını ve ülkenin ilim ufkunu açacağını ifade etmiştir ve *"Keski benim zamanımda da böyle bir kayıt olaydı da doçentlik mesleğine girip bu dilleri bu cebir altında öğrenseydim"*[298] ifadelerinin ardından Galanti'nin bu teklifi yaparak vatanperverlik gösterdiğini söylemiştir. Düşünsel gibi Kastamonu Milletvekili Tezer Taşkıran da Avram Galanti'nin önergesini haklı bulmuştur ve bu önerge ile üniversite hocalarının ilim yolunca çalışmalarını gerçekleştirmek için en önemli silahı ellerine verdiklerini söylemiştir. Hatta Galanti'nin üç dil şartının yumuşatılmasını ve iki lisan zorunluluğu getirilmesini önermiştir.

Milletvekillerinin ardından Galanti'nin önergesi hakkında düşüncelerine yer veren diğer isim Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel olmuştur. Yücel, dünyadaki bir üniversitenin tanıtım kataloğunda profesörler ve ordinaryüs profesörlerin iki veyahut üç lisan bilmelerinin yazılı olup olmadığını sormuştur ve eğer böyle bir durum olduğu takdirde bu önergenin kabul edileceğini söylemiştir. Yücel, bazı insanların dil bilerek veya bilmeyerek büyük keşiflerde bulunduğunu, kanuna bu maddelerin eklenmesi ile dil bilerek keşif yapan profesörü ordinaryüse yükseltmek için beş yıl dil öğrenmesini

[297] *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (12 Haziran 1946), s. 217.
[298] *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (12 Haziran 1946), s. 218.

beklemenin doğru olmadığını ifade etmiştir. Bu ifadeler üzerine Avram Galanti söz alarak bir örnekle durumu açıklamıştır. Fransız bir çocuğun Fransızca eserlerden başka kaynaklara ulaşmasına gerek olmadığını, bolca Fransızca eser olduğunu söyleyen Galanti, Türkiye'de kitap olmadığını, üniversitenin ilim yeri olduğunu ve ezber yeri olmadığını vurgulamıştır. Israrının sebebinin kitap olmaması ve bu konuda dışarıya bağımlı olunması durumunu gösteren Galanti, üç lisanın fazla olarak görüleceği durumda iki lisan şartının kabul edilmesini söylemiştir ancak sözünü bitirirken üç lisanın gerekli olduğunu bir kere daha ifade etmiştir. Galanti'nin önergesini Suut Kemal Yetkin reddederken ardından söz alan Mardin Milletvekili Lütfi Ülkümen de Yetkin'i destekleyen isimlerden biri olmuştur.

72. maddenin görüşüldüğü sırada Avram Galanti, yeni bir önerge vermiştir ve önergede *"72'nci maddenin «her doçent doçentliğe kabulünden beş yıl sonra ikinci bir yabancı bilim dilinden imtihan vermesi şarttır» fıkrasının ilâvesini teklif ederim"*[299] ifadeleri yer almıştır. Galanti'nin bu önergesi, meclis başkanı tarafından reye koyulmuştur ve kabul edilmesi ile birlikte madde, komisyona verilmiştir. 72. Maddenin görüşülmesi Ulus gazetesinde *"Avram Galanti'nin önergesi 72. Madde ile ile ilgili görüşülmüş bu maddenin müzakeresi sırasında oya konması kararlaştırılmış"*[300] İfadeleri ile yer almıştır.

11 Haziran 1946 yılında Vakit Gazetesinde Avram Galanti'nin Üniversiteler Kanunu hakkında savunduğu "yabancı dil" meselesi, *"...Kürsüye gelen Avram Galanti, üniversite profesörlerinin üç yabancı dile sahip olmaları şartını ileri sürmüştür"*[301] ifadeleri ile okuyucuya aktarılmıştır.

13 Haziran 1946 tarihli bir haber yazısında ise "Profesörler kaç yabancı dil bilmelidir?" başlığı göze çarpmaktadır. Avram Galanti'nin mecliste sert şekilde savunduğu konu *"Profesör ve doçentlerin yabancı dil bilmeleri mecburiyeti hakkındaki diğer bir hükmün müzakeresi sırasında Avram Galanti Bodrumlu söz aldı. Yabancı dil bilme mecburiyeti ve bunun üniversiteye getireceği inkişaflar hakkında uzun izahat vererek en aşağı üç lisan bilmeyen bir profesörden hiçbir şey beklenemeyeceğini ifade ederek: Bir profesör için bir yabancı lisan mecburiyettir. İki lisan bilirlerse topal sayılırlar. Üç lisan bildikleri takdirde iyi bir profesör sayılırlar. Bunun dışında az lisan*

[299] *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (12 Haziran 1946), s. 221.
[300] Ulus Gazetesi, 13 Haziran 1946, s. 3.
[301] Vakit Gazetesi, 11 Haziran 1946, s. 3.

bilen bir profesörden beklenen fayda temin olunamaz. Dünya ilim hayatını takip edebilmesi için en aşağı üç lisan bilmesi şarttır. Bir lisan bilerek imtihan veren bir doçentin beş sene sonra ikinci bir lisandan imtihana tabi tutulmasını istedi ve bir önerge verdi" sözleri ile ifade edildikten sonra Hasan Ali Yücel'in ve diğer milletvekillerin ifadelerini okuyucuya aktarılmıştır ve *"Önerge okundu. Doçentlerin beş yıl içinde ikinci bir dilden imtihana tabi tutulmaları kabul olundu"* Sözleri ile mecliste yaşanan gelişmeler gazetede yer almıştır.[302] Akşam gazetesinin "Üniversiteliler Kanunu" manşetli yazısında da ele alınan Galanti'nin üç yabancı lisan meselesini, *"Avram Galanti, üniversite profesörlerinin üç yabancı dile sahip olmaları şartını ileri sürmüştür"*[303] sözleriyle okuyuculara aktarmıştır.

Ulus gazetesinde Üniversite Kanunun mecliste görüşüldüğünü ifade eden bir haber yer almaktadır. Görüşmelerden kesitler sunan gazete haberinde Avram Galanti'nin düşünceleri *"Niğde Milletvekili Avram Galanti Bodrumlu, tasarıyı çok güzel bulduğunu ifade ederek konuşmaya başlamış, tasarının öğretim üyelerinin imtihanlarına ait hükümlerini çok zayıf bulduğunu belirterek profesör olmak için bir değil üç yabancı dil bilmenin şart koşulmasını, ilim adamlarının 65 yaşında değil hiç olmazsa 70 yaşında yaş haddine tabi tutulmalarını"*[304] istemiştir sözleri ile ele alınmıştır. Yarım Yamalak bir lisan ile üniversite profesörü olunmayacağını bildiren Galanti, tıpkı milli müdafaa gibi Darülfünunun da memleketin kalkınması için çalışmalarda bulunması gerektiğini belirtmiştir. Yine Ulus gazetesininin 12 Haziran 1946 tarihli haberinde de Avram Galanti'nin üç lisan konusundaki fikirlerinin arkasında durması "Avram Galanti Israr Ediyor" başlığı ile yer almıştır.[305]

Üniversite Kanunu'ndan ayrı olarak 19 Temmuz 1946 yılında Vakit gazetesinde yer alan "CHP Adayları" manşetli haberde Avram Galanti'nin, Cumhuriyet Halk Partisinden İstanbul milletvekili olarak aday gösterildiği söylenmektedir.[306] Akşam gazetesinde "CHP Partisi Milletvekilleri Aday Listesi"[307], Ulus gazetesinde "Genel Başkan Aday Listesini Dün İlan Etti"[308] manşetleriyle yayınlanan haberlerde de Avram Galanti'nin İstanbul adayı olarak gösterildiği bildirilmektedir.

[302] Vakit Gazetesi, 13 Haziran 1946, s. 7.
[303] Akşam Gazetesi, 11 Haziran 1946, s. 2.
[304] Ulus Gazetesi, 11 Haziran 1946, s. 5.
[305] Ulus Gazetesi, 12 Haziran 1946, s. 4.
[306] Vakit Gazetesi, 19 Haziran 1946, s. 4.
[307] Akşam Gazetesi, 19 Haziran 1946, s. 3.
[308] Ulus Gazetesi, 19 Haziran 1946, s. 4.

21 Temmuz 1946 tarihli nüshanın ilk sayfasında da Avram Galanti'nin adı, "CHP İstanbul Milletvekili Adayları" başlığı altında yer almaktadır.[309] Ancak meclis tutanaklarından ve gazete haberlerinden anlaşıldığı üzere Avram Galanti, yeni yasama yılında milletvekili olarak kendisine mecliste koltuk bulamamıştır.

2.2.13. Bazı Tarihi Konulardaki Fikirleri

Fransa ve Türkçe[310]isimli eserinde Avram Galanti, Fransa kralı I. Fransuva'nın (1494-1547) 24 Şubat 1525 tarihinde İtalya Savaşları sırasında meydana gelen Pavia Muharebesi sonrasında, Kanuni Sultan Süleyman'a sığındığını, bu hareket ile Fransa'nın hem siyasi hem de iktisadi münasebetlerini Osmanlı İmparatorluğu ile ilerlettiğini ve neticede Osmanlı İmparatorluğu'nda sefirlerin ve konsolosluk görevlilerinin tercüme işleri ile ilgilenecek kurumların vücuda geldiğini kaleme almıştır.

XIV. Louis'ten Colbert dönemine kadar (Colbert 1619-1683) Fransa-İstanbul arasındaki tercüme faaliyetlerinin Fener Rumları tarafından gerçekleştirildiğini söyleyen yazar, Colbert'in ecnebi tercümanlardan hoşnut olmadığını ve bu sebeple Fransız tebaa arasından hem tercüman yetiştirmek hem de doğunun ilim ve fennini inceleyen ilim zümresi hazırlamak amacıyla dokuz ya da on yaşlarında Fransız çocuklarının konsolosluklar aracılığıyla İstanbul ve İzmir'e gönderilmesi için 1670 tarihinde Fransa kralından bir fermanla izin alıp İstanbul'da "Dil Oğlanı" isimli zümrenin vücuda getirildiğini söylemektedir.

İstanbul'da "Dil Oğlanı" mektebi, 1700 yılında "École de jeunes de langues" adı ile Paris'te bulunan okulun devamı olarak açılmıştır. Bu okullarda okuyan öğrenciler, özellikle İstanbul'da bulunan öğrenciler Doğu'daki lisanları öğrenme, yazma eserleri tercüme etme ve mevcut kütüphaneleri düzenleme işleri ile vazifelendirilen bu oğlanlardan 1700-1702 yılları arasında doğu ziyareti gerçekleştiren Turnefor'un da bahsettiğini söyleyen Avram Galanti, *"Fransa sefarethanesine tahsis edilmiş sarayın küçük kilisesi, Fransız milletinin rahipleri olan Fransız kapüşon papazları tarafından idare olunur. Bu papazlar, ilerde şark kiliselerindeki Fransız konsoloshanelerinde tercüman olmak üzere Fransa kralı tarafından İstanbul'a gönderilen ve ''Dil Oğlanı'' namıyla maruf çocukların muallimleridir. Bu çocuklar Türkçe, Arapça, Yunanca öğreniyorlar"* ifadeleriyle Dil oğlanları hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir.

[309] Vakit Gazetesi, 21 Haziran 1946, s. 1.
[310] Avram Galanti, "Fransa ve Türkçe", *Yeni Mecmua*, 26 Teşrin-i Evvel 1918, C. III, S. 66, S. 267-268.

17. yüzyılda Fransa'nın Türkçeye önem verilmesini hissettiğini ve Dil Oğlanı mektebinin Paris'te kurulmasından sonra 1696-1779 tarihine kadar Paris'te bir satır yazı dahi yazılmadığını söyleyen Galanti, 1701 yılında XV. Louis'in büyük biraderinin doğumu sebebiyle, Dil Oğlanlarının o dönemin adetlerine uygun olarak Yunanca, Latince ve Fransızca eserler kaleme aldıkları mecmuada bu doğum hakkında kutlama yazısı yazdıklarını ve devamında Paris'te Türkçe ve Arapça tabi olunacak bir dairenin bulunmadığının yazılı olduğunu söylemiştir.

Paris'te Dil Oğlan mektebinden daha eski bir müessesenin varlığından bahseden Avram Galanti, Kolej Rivayal (Bugünkü ismi Kolej de Frans) isimli okulda, 1773 yılında iki Arapça kürsüsünden birinin ilga edilerek Türkçe ve Acemce kürsüsünün dâhil edildiğini söylemiştir. Fransa'da inkılaplar gerçekleştirilmeye başlanınca doğudaki tercümanların işi bıraktığını, Dil Oğlan mektebindeki çocukların okuldan çıkarıldığını söyleyen yazar, Dil oğlan mektebinin yerine "Elsine-i Şarkiye" isimli mektebin açılması için Mösyö Langlés tarafından meclise takdim edilen layihanın 30 Mart 1790 tarihinde kabul edildiğini yazmaktadır.

Türkler İki "Tarihi Devre" Açmışlardır[311] adı ile kaleme alınan makalede tarihin orta ve yeni olmak üzere dört devreye ayrıldığını ve harb-i umumi içerisinde olunan o dönem ile yeni bir devreye girildiğini, yeni devrenin henüz adının koyulmadığını söyleyen Galanti, 21 yaşında Türk ordusu başında İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet'in Orta Çağı sonlandırıp yeniçağa kapı araladığını ifade etmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun çöküşüne önem arz eden araştırmacı, bir memleketin çöküşünün meydana getirdiği sarsıntının yerel ve bölgesel olduğunu ancak Türklerin İstanbul'u ele geçirmesinin genel bir sarsıntıya sebep olduğunu ifade etmiştir. İslâmiyet'i yok etmek için çaba içerisinde olan Hıristiyan Avrupalıların, İstanbul'un Müslümanlar tarafından elde edilmesine şaşıp kaldıklarını dile getiren Avram Galanti'ye göre, İstanbul'un işgalinin Hıristiyanlar tarafından "musibet" olarak görülmüştür ve bu musibet sonucunda girişilen yollar, medeniyetin gelişiminde etkili olmuştur. Eski düşünüşün yerini yenisi aldı ve böylelikle inkılaplar meydana geldi şeklinde ifadelerle bulunan araştırmacı, 1789 devrimi ile "medenileşme" kavramının Avrupalı devletler tarafından samimiyetsiz bir hal aldığını, Avrupalıların, Avrupa dışındaki devletlere "maddiyat" temelli medeniyet götürdüklerini ileri sürmüştür. Medeniyete aşırı düşkünlük sonucunda 1914 yılında I. Dünya Harbinin meydana geldiğini ve bu dönemin Türklerin açtığı

[311] Galanti, "Türkler İki "Tarihi Devre" Açmışlardır", s. 22-23.

ikinci devreyi ifade ettiğini söylemiştir. "İslâmiyet'in muhafızları" olarak nitelendirdiği Türklerin, Avrupalı Devletlerin sahte medeniyetinden bıkıp Çanakkale Cephesinde mücadele etmesi ile Rus çarının devrilmesi ve komünizmin doğması sonucuna ulaşan Galanti, Çarlık Rusya'sının galip gelmesi mümkün olsaydı zorba bir medeniyet düşmanı ile karşılaşılacağını vurgulamıştır. Makale içerisinde Yunan ordusunun İzmir'i işgali sonrasında Türk sinesinden Mustafa Kemal Paşa'nın çıktığını söyleyen araştırmacı, mücadele sonrasında açılan yeni devrenin fikir devresi olduğunu, bu devirde mazlum milletlere yeni ruhu üfleyenlerin Türkler olduğunu ve tarihin "Çanakkale'yi kapatmak ve Yunanlıları denize atmak" biçimiyle hiçbir milletin fikri ilerlemeye bu kadar hizmet etmediğini ifade etmiştir. Bu hizmetlerinden dolayı da Türklerin medeniyet tarihinde yüksek ve şerefli bir yere sahip olduğunu dile getirmiştir.

Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda Ettiği Türk Ordusu[312] isimli makalede Mustafa Kemal Atatürk ve ordusunun medeniyet tarihinde yer almasının etkenlerini ve sebeplerini İslâm âleminde ve Asya-Afrika gibi mazlum milletlerde arayan Galanti, herkesin, söz edilen mazlum milletlerin siyasi durumu hakkında kaleme alınmış eserleri okuduğu zaman, iki kıtanın Avrupa medeniyeti sayesinde bereket içerisinde olduğunu düşündüğünü ancak durumun böyle olmadığını anısını aktararak ifade etmiştir. 1904 yılında Mısır'a gittiği dönemde Avrupa medeniyetinin kitaplarda ifade edildiği şekilde meydana gelmediğine şahit olan Galanti, Avrupa kıtası dışındaki medeniyetin, Avrupa ülkelerinde olandan taklit edildiğini söylemiştir. Mısır'da okuduğu gazetelerde durumun tam tersi olduğunu anlayan Galanti, makalesinde mazlum milletlerin matbuatı incelemeleri sonucunda "sahte medeniyetçiler" olarak adlandırdığı Avrupalı devletlerin istimlak projesinin her memlekette bir uygulandığını dile getirmiştir. Yunan'ın İzmir'i, İngilizlerin İstanbul'u "Osmanlı İmparatorluğu'nda sulh temellerini atmaya geldik" sözleriyle işgal ettiği gibi Mısır'ı da bu şekilde işgal alanı haline getirdiklerini dile getiren Galanti, sahte medeniyetçilerin paradan başka bir arzusu olmadığını, maarif düşmanı olduklarını, ellerinde olsa alfabeyi yeryüzünden kaldırmak isteyeceklerini söylemiştir ve alfabenin olduğu yerde esaret izi kalmayacağını da eklemiştir.

Avram Galanti, Mısır'da olduğu dönemde yolda rast geldiği bir olay hakkında bilgiler vermiştir. Avrupalı bir kişinin, Mısır ahalisinden bir kişiyi dövdüğü söylentisini

[312] Avram Galanti, "Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda Ettiği Türk Ordusu", *Yeni Mecmua*, 1 Teşrin-i Sani 1923, S. 87, s. 422-425.

duyan araştırmacı, yerli haklı olsa bile haklının Avrupalı olduğu düşüncesini hayretle karşıladığını, bu görüşün doğru adalet olmadığını dile getirdiğini ifade etmiştir. Çok zaman geçmeden bu cümlenin ne anlama geldiğini anladığını ifade eden yazar, yerli ahaliyi terbiye etmenin Avrupalılarca, yerli halkı kendi memleketlerinde esir tutmak, cahil bırakmak, benlik duygularını yok etmek anlamına geldiğini söylemiştir. "Yerlinin kanı ucuz Frenkin kanı pahalı!!" ifadeleri ile Mısır'ın kapitülasyonlar sayesinde cennet gibi bir yer olduğunu eleştiren Galanti, Avrupalıların getirdiği medeniyeti yerden yere vuran ifadelerle ele almıştır. Bir sebebe dayalı ve farklı dallardan oluşan baskı olmak üzere medeniyet adı altında gerçekleştirilen zulümleri dile getiren araştırmacı, Avrupalı devletlerin, ezilmiş milletleri nasıl imha etmeye çalıştığını İngilizlerin Mısır politikası örneğiyle anlatmıştır. Ayrıca Türkiye'deki mücadeleden güç alan mazlum milletlerin bağımsızlıklarına kavuştuğunu dile getiren araştırmacı, Yunanistan'ın, İngiltere-Fransa ve İtalya desteğiyle Türkleri "medenileştirmesi" planlarının Türk orduları tarafından bertaraf edildiğini eklemiştir. Sahte medeniyetçilerin Japon ve Çin ilerlemesine "sarı tehlike", İslâm dünyasının uyanış göstermesine "İslâm taassubu tehlikesi", zencilerin Avrupalı devletler nezdinde şikâyetler etmesine "zencilerin vahşete rücu tehlikesi" olarak adlandırdığını dile getiren Avram Galanti, mezkûr sınıfların ilerleme göstermesi neticesinde Avrupalı devletlerin "sağılacak inek" bulamayacaklarını ileri sürmüştür.

Türkiye Coğrafya Lügati[313] isimli eserde Türkiye'deki coğrafya isimlerini tanıtan eserlerin var olmadığını, coğrafya kitaplarında doğal coğrafya dışında bilgiler yer almadığını, filan köyün içindeki filan nehrin isminin köyde ikamet eden vatandaşlar aracılığıyla öğrenildiğini dile getiren Galanti, bu eksikliğin giderilmesi amacı ile "Türkiye Coğrafya Lügat" isimli bir eserin neşredilmesi gerekliliğinden söz etmektedir. Vilayet-liva maarif müdürü, lise veya idadi müdürü, coğrafya öğretmenleri gibi görevli kişilerce oluşturulan komisyon görevleri hakkında da detaylı bilgilere yer veren araştırmacı, Darülfünundaki Coğrafya bölümünü, bu lügat için çalışmalara davet etmiştir.

Abdülhamid-i Sani Zamanında Türkiye Haricinde İntişar Eden Türkçe Gazeteler isimli eserde Abdülhamit zamanında Türkçe matbuatın serbest olmadığı, serbest yazmak için Osmanlı imparatorluğu dışındaki memleketlere gidildiğini söyleyen Avram Galanti, bu dönemde Abdülhamit rejimini eleştiri yağmuruna tutan gazetelere "ceraid-i zıra, evrak-ı muzıra veya hezeyanname" gibi isimler verildiğini ifade etmiştir. Eserde

[313] Avram Galanti, "Türkiye Coğrafya Lügati", *Yeni Mecmua*, 15 Teşrin-i Evvel 1923, S.86, s. 412-413.

gazete cetveline yer veren araştırmacı, Mısır'da bulunduğu dönemde Jön Türk hareketine iştirak ettiğini, "Meşveret, Şura-i Ümmet ve Doğru Söz" gazetelerinde yazılar neşrettiğini ifade etmiştir. Bir tanıdığı aracılığıyla gazete cetvelini elde ettiğini söyleyen Galanti, Kanun-i Esasi gazetesinin sahibi Rodoslu Salih Cemal Efendi'nin vefatından sonra Mısır kadısının matbaayı kapadığını, matbaa içerisinde Jön Türkler ile alakalı matbuatlar olduğu için kadının eline geçmeden komiser Lord Krumer ile iletişime geçildiğini ve matbuatların kurtarıldığını yazmaktadır. Lord Krumer'in matbaa müdahalesinin, Abdülhamit'i, Mısırlılara karşı güçsüz göstermek olduğunu söyleyen Avram Galanti, Lordun aksine Mısırlı halkın Osmanlı İmparatorluğu'na daha da büyük bir kuvvetle bağlanmalarına sebep olduğunu söylemiştir.

Museviler ve Türkçe[314] isimli eserde Avram Galanti, Türkiye Musevilerinin Ladino (Yahudice-İspanyolca) dilinden vazgeçerek artık Türkçeyi benimsemeleri gerekliliğini tarihi bilgiler çerçevesinde aydınlatmayı amaçlamıştır. İspanya'dan Türkiye'ye göç eden Yahudilerin Selanik ve İstanbul'da ikamet ettiği ve burada Musevi cemaati oluşturdukları bilinmektedir. Avram Galanti, Türklerin, işgal ettikleri yerlerde bulunan ahaliye tam serbestlik verdiği için İstanbul ve Selanik gibi memleketlerde Yunanca, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca konuşan Yahudilerin mevcudiyetinden söz etmektedir. İspanya'dan göçüp gelen Yahudilerin, yerli Yahudi cemaati de etkileyip onları İspanyollaştırdığını düşünen Galanti, Türk mahallesinde yaşayan Yahudilerin avam Türkçesini iyi bildiklerini ancak Yahudi mahallesinde olan kişilerin nadiren Türkçe konuştuklarını, özellikle de erkeklerden ziyade kadınların Türkçe konuşamadığını da eklemiştir. "Acaba bu durumun çaresini bulup Türkçenin kullanımını artırmak mümkün müydü?" sorusunun cevabının arayışında olan araştırmacı, Türkçenin, Yahudiler arasında yaygın hale gelmesinin tek çaresinin Türkçe kitabın ve matbuatın eksikliğinde sorunun cevabını bulmuştur. Matbaanın eksikliğinin Yahudiler sayesinde tamamlandığını ifade eden Galanti, ilk Türk matbaasının 1726 yılında açıldığını, bu zamana kadar Yahudi cemaatin Yahudice-İspanyolca konuşmalarının zaruri olduğu kanısına varmıştır. Sabetay Sevi'nin Türkiye'deki Yahudileri "Mesih" söylemi ile dünyevi işlerden geri planda kalıp gerilemesine sebep olduğunu kaleme alan Galanti, bu sürecin yaklaşık iki asır sürdüğünü belirtmiştir. II. Mahmut'un ıslahatlarından sonra pek çok yenileşmenin gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak bu gelişime Yahudiler ayak uyduramamıştır. Türkiye Yahudilerinin

[314] Avram Galanti, "Museviler ve Türkçe", *Akşam Gazetesi,* 5/8/11 Kanun-i Evvel 1924, s. 3. (Makale, her gazete nüshasında 3. Sayfada bulunmaktadır.)

cehaletlerinin derinleştiğini söyleyen Galanti, Yahudiler arasında yabancı bir lisan öğrenmenin ecnebi dinine mensup olmak anlamına geldiğini, Osmanlı idaresinin ilerlemeye teşvik girişimlerini de göz ardı ettiklerini dile getirmiştir. Tıp fakültesindeki ebelik davetine katılmamalarından, Komando okullarına karşı tutumlardan ve Alliance İsraélite okullarından örnekler veren Avram Galanti, Almanya örneği çerçevesinde Türkiye'nin ilerleme planlarında Yahudi desteğini istese de cemaatlerin bu davete olumlu yanıt vermediklerini ifade etmiştir. Türkçe öğrenme konusunda Türk Yahudilerinin girişimlerde bulunduğunu söyleyen Galanti, 1889 yılında "Üstad" isimli bir gazetenin varlığından söz etmektedir. Gazetenin sahibi olan Moiz Fresko Efendi, Türkçenin yaygınlaştırılmasında öncü rol oynamıştır. Yine aynı cemaate mensup Danon Efendi himayesinde açılan haham mektebinde, Ah-i Atik, Talmud gibi dini kitapların Türkçe tercümesi bulunmaktaydı. 1908 yılından sonra Türkleştirmek programı kapsamında Musevi okullarında Türkçe dil derslerine, Türk coğrafyasına ve tarihine yönelik derslerin dâhil edildiğini söyleyen Galanti, Cumhuriyet yönetimi altında Türk Yahudilerinin Türkleşmesini "zaruriyet-i tarihiyye" olarak görmektedir.

Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe Tercümeleri[315] isimli eserde Kitab-ı Mukaddes'in tercüme tarihine yer veren Galanti, kutsal metnin ilk tercümesinin 1666 yılında Ali Bey isimli şahsın yaptığını söylemiştir. Leiden Darülfünun Kütüphanesi deposunda bir buçuk asır kadar muhafaza edildiğini ifade eden Galanti, 1825 yılında Bern van Diez Leiden'ın ölmesi sebebiyle tercümenin tamamlanamadığını, Paris Doğu Dilleri öğretmeni Kieffer'in işin devamını getirdiğini dile getirmiştir. 1870 yılında Kitab-ı Mukaddes'in İstanbul'da basıldığını ifade eden Galanti, Redhouse, Doktor Herrick gibi isimlerin bulunduğu komisyon tarafından Kiffer'in düzeltmelerini gözden geçirdiğini de eklemiştir. Türkçe tercümesinin İngiliz ve Amerikan Bible (İncil) şirketleri tarafından her sene basıldığını dile getiren Avram Galanti, Ali Bey'in kökeni, tercümesi ve onun tashihini değerlendiren Redhouse hakkında bilgilere yer vermiştir.

İspanyol Halkiyatında Hayrettin Barbaros ve Kılıç Ali Paşalar[316] ismini vermiş olduğu eserde Avram Galanti, Ahmet Refik Bey'in adı geçen paşalar hakkında yazdığı makale üzerine birkaç söz söylemek amacını taşıdığını görmekteyiz. İspanya Kralı V. Şarlken'i mağlup etmesi amacıyla Kanun-i Sultan Süleyman tarafından görevlendirilen Kapudan-ı Derya Hayrettin Barbaros Paşa ile Sultan Selim zamanında Hümera-i

[315]Avram Galanti, "Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe Tercümeleri", *Yeni Mecmua*, 14 Mart 1918, C. II, S. 35, s. 177-178.
[316]Avram Galanti, "İspanyol Halkiyatında Hayrettin Barbaros ve Kılıç Ali Paşalar", *Yeni Mecmua*, 15 Nisan 1923(1339), S.8-74, s. 143.

Bahriye'ye mensup Kılıç Ali Paşa'dan bahsedilen bu makalede Avram Galanti, her iki kaptanın da İspanyolları dehşet içerisinde bıraktığı ortak bir yönden söz etmiştir. Çocukluğunda annesinin "Viyene Kiniçani Bambarato teva komar (Kiniçani Bambarato geliyor, seni yiyecek" şeklinde onu şımarmaması adına korkuttuğu zaman umacının gelip kendisini yiyeceğinden çekindiğini söyleyen Galanti, umacı denilen şahsın Kılıç Ali ve Barbaros demek olduğunu ifade etmiştir. Galanti, "Kiniçani ve Barbarato" kelimelerinin nasıl şekil aldığını fonetik ilmi aracılığıyla incelemiştir. Bu iki kelimenin, İspanya'dan Osmanlı topraklarına gelen Yahudiler tarafından Yahudi halkın arasına karıştığına ifadelerde rastlıyoruz. Makalenin sonlarında Mustafa Kemal Paşa'nın da Kılıç Ali ve Barbaros Paşalar gibi umacı olduğunu dile getiren Avram Galanti, tarihe karışan kahramanların, halk aracılığıyla masallaştırıldığını ifade etmiştir.

Hazret-i Halid'in Kabrinin Keşfi Etrafında[317] başlığıyla kaleme alınan eserde Hazret-i Muhammed'in sahabelerinden biri olan Eba Eyyub el-Ensari Hazretlerinin kabrinin keşfi ile ilgili bilgilere yer verildikten sonra Akşemseddin Efendi'nin rüyasında adı zikredilen zatın mezarını ve mezarının başındaki İbranice harflerle yazılı bir kitabe gördüğünden söz edilmiştir. Bu kitabe çerçevesinde kaleme alınan makalede Avram Galanti, kitabenin İbranice olmasının mümkün olmadığını, İstanbul'da bulunan Yahudilerin Fatih Sultan Mehmet döneminde mevcut ahali gibi olmadığından sebeple adı zikredilen zat ile ilgili yeterli bilgiye de sahip olma durumlarının olmadığını iddia etmiştir. Arapçanın tarihi gelişimine değinen Avram Galanti, kitabenin üzerindeki yazının, Arapçanın en eski hali olan Kufice olduğunu ve bu kitabenin, zatın arkadaşları tarafından meydana getirilebilmiş olmasından söz etmiştir.

Babililer ve Kapitülasyonlar[318] başlıklı eserinde Avram Galanti, Lozan Barış görüşmelerinde kapitülasyonlar meselesinin ele alındığını ve İsmet Paşa'nın kapitülasyonlar konusuna karşı olan tavrının "haklı" olduğunu ele almıştır. İlk kapitülasyonun, Kanun-i Sultan Süleyman ile Fransa Kralı I. Fransuva arasında akdedildiğini ifade eden Galanti, "lütuf" kelimesi altında verilen hakların zamanla Türk milletini kendi ülkesinde esir ettiğini dile getirmiştir. Ecnebi olanlara kapitülasyon verilmemesinden söz edilen ilk kitabelerin Babillere ait olduğunu kaleme alan Galanti, Yeni Türkiye'nin kapitülasyonlar konusunda ısrarcı oluşunu desteklediğini açıkça ifade etmektedir.

---

[317] Avram Galnti, "Hazret-i Halid'in Kabrinin Keşfi Etrafında", *Yeni Mecmua*, 18 Temmuz 1918, C. III, S. 53.
[318] Avram Galanti, "Babililer ve Kapitülasyonlar", *Yeni Mecmua*, 15 Haziran 1923, C. IV, S. 78, s. 255.

Bursa'nın Fethi ve Museviler[319] isimli eserde, II. Beyazıt döneminde İspanya'dan Osmanlı topraklarına gelen Yahudilerin matbaacılığı da beraberinde getirdiklerini, pek çok eserler vücuda getirdiğini ve Bursa şehri hakkında elde edilen bilgilerin bu eserlerden olduğunu ifade eden Galanti, Bursa'da Türk- Yahudi iletişiminin ilk doğuşundan Yahudilerin Bursa'daki konumuna kadar detaylı bilgilere makalede yer vermiştir. Bursa'nın Türkler tarafından yönetilmesi ile Yahudiler için bir mabet inşa edildiğini, Yahudilerin serbestçe ticaret ile ilgilendiklerini kaleme alan Galanti, Yahudi efsanesine göre Yeniçeri Ocağının nasıl meydana geldiğini de bilgilerinin arasında değinmiştir.

Türkiye'de İlk Katolik Kapusin Manastırları[320] isimli makalede Hıristiyan cemaatin ruhban cemiyetlerinden biri olan Kapusin Cemiyeti "Freres Mineurs" hakkında bilgiler yer almaktadır. Vefatı sonrasında "Mukaddes" olarak anılan ve 1182 senesinde İtalya'nın Asiz şehrinde dünyaya gelen ve cemiyetin kurucusu olan Fransuva d'Asiz (Asizli Farnsuva), kendisini Hıristiyanlığa adamıştır. Bu cemiyetin Türkiye'deki varlığından söz eden Avram Galanti, 621 yılında Paris Kapusinleri Vaizi Paçifiko'nun bu görev ile Osmanlı topraklarına geldiğinden bahsetmektedir. Kapusin Cemiyetine mensup San Fransisko'dan söz eden Galanti, kalbinde İsa'nın dinini her yana neşretmek isteyen bu adamın 1218 yılında Türk imparatoruna geldiğini, Türklerin de İsa'nın dinine inanmaları konusunda görüşmelerde bulunduğunu, Türk imparatorun bu teklifi kabul ettiğini ancak ahalinden korktuğu için gizli kaldığını ifade etmiştir. San Fransisko'ya tabi olan Paçifiko, imparatorlar ile görüşmeler sonucunda Rum, Mısır, Kıbrıs Adası, Filistin Suriye, Acemistan, Keldani, Acem eyaletlerinde manastır ve rahipler tahsis ettirmiştir. Makale içerisinde San Fransisko ve Paçifiko ile Türkler hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir.

İki Mühim Tarihi Keşif [321] olarak isimlendirdiği eserde Harb-i Umumi, döneminde Fransız arkeologların pek çok eseri hayata kazandırdıklarını söyleyen Galanti, ilk keşfin Âdem ve Havva'nın dünyaya gönderilme konusu ile ilgili olduğunu, And-i Atik'te mevcut olan bu konunun benzer şekilde M.Ö. 2100 sene önce ait Sümerce kitabede de işlendiğini kaleme almıştır. İkinci keşfin Mısır'da Lord Karnardon ile

[319] Avram Galanti, "Bursa'nın Fethi ve Museviler", *Yeni Mecmua*, 1 Mayıs 1339/1923, C. IV, S. 75, s. 184.
[320] Avram Galanti, "Türkiye'de İlk Katolik Kapusin Manastırları", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1 Mart 1924 (1340), Yıl 14, S.2, s. 125-128.
[321] Avram Galanti, "İki Mühim Tarihi Keşif", *Yeni mecmua,* 1 Kanun-i Sani 1339/1923, C. IV, S. 1-67, s. 14

Howar Karter tarafından bulunan Tutankamon'un mezarı olduğunu söyleyen Galanti, bu keşif ile sanatın gelişimi ve ilerlemesi noktasında mühim olduğunu dile getirmiştir.

2.2.14. "Türklük" kavramı Hakkındaki Fikirleri

Türk Kelimesinin Menşei Etrafında[322]isimli makalesinde Galanti, Ziya Gökalp'in *"Turan nedir?"*[323] isimli makalesinin *"Bugün Avrupalılar Türk ülkesine "Turan" dedikleri gibi vaktiyle İranlılar da o zamanki Türk diyarına "Turan" namını verirlerdi. Eski ve yeni Türk vatanlarının bu iki ismi, şeklen ecnebi olmakla beraber, her ikisi de milli bir cevherden yani Türk isminden türemiştir"* satırlarından etkilenerek "Türk" kelimesi etrafında düşüncelerini okuyuculara aktarma arzusu ile bu makaleyi kaleme aldığını belirtmiştir. Yazar "Türk" kelimesini, Kitab-ı İbranide "Türk" tabiri için kullanılan "Tugar" kelimesinde aramıştır.

Tugarma tabirini ilk olarak Ahd-i Atik'de arayan yazar, Yafes'in oğlu olan Gumar'ın oğlunun adının "Tugarma" olduğunu ifade etmiştir. Ancak Galanti'ye göre böyle bir durum mümkün değildir çünkü ona göre Tugarma olarak farzedilen Türk'ün lisan yönünden Sam, Ham ve Yafes ile ilişkisi yoktur ve Tekvin'de bulunan soy ağacının bazı kısımları etnografik olmaktan çok coğrafi ve siyasi içeriğe sahiptir. "Tugarma" kelimesi etrafında MÖ. 458 sene evvel yaşamış olan Beni Hezekiyel'in iki teorisine değinen Galanti, Sur şehrinin güç ve şanı ile ilgili yazılmış bir mersiyede bu kavramın "Tugarma hanedanından senin çarşılarına atlar ile süvariler ve katırlar getirirlerdi" sözleriyle yer aldığını ifade etmiştir. Bu alıntının bir Türk memleketini tasvir ettiğini iddia eden Galanti, ikinci "Tugarma" tabirinin de Yecüc Mecüc'ün istila fikri ile onların etrafında toplanacak olan halk hakkında kaleme alınan bir metinde geçtiğini zikretmektedir.

Kitab-ı İbrani'de de "Tugarma" kelimesinin mevcut olduğunu söyleyen yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu olan Sultan Osman'ın Hz. Nuh ile arasındaki bağlantıdan söz etmiştir ve Tugarma'nın Hz. Nuh'un torunu olduğunu söylemiştir ve Sultan Osman'ın, Hz. Nuh ile akraba ilişkisi olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Kitab-ı İbrani'de yer alan Oğuz Efsanesinden de söz etmiştir. Milattan 260 sene evvel yetmiş mütercimin Yunancaya çevirdiği Ahd-i Atik'te de "Tugarma" sözcüğünün olduğunu, "Torg" olarak kelimesinin "Türk" kelimesi olduğunu ileri sürmüştür. Aynı zamanda

[322] Avram Galanti, "Türk kelimesinin Menşei Etrafında", *Yeni Mecmua*, 28 Mart 1918, C. II, S. 37, s. 207-208.
[323] Yeni Mecmua, Sayı: 31.

"Tugarma" kavminin bulunduğu coğrafya ile ilgili tespitlerde bulunan Galanti, Dilman, Lagarde, Delltzsch ve Halevy gibi araştırmacıların fikirlerinden yola çıkarak bu kavmin küçük Asya'nın orta ve doğu taraflarında ikamet ettiği sonucuna ulaşmıştır. Josef Filavius'un fikirlerine yer veren araştırmacı, Filavus'un, Tugarma'dan on adet soyun meydana geldiği ve bunlardan birinin Türkiye olduğu fikrini desteklemiştir.

Türk Kelimesi ile Turan Kelimesi Arasında Münasebet Var mı?[324] isimli eserinde Turan ve Türk kelimeleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için Aryancada arpa, "java", Acemcede "co(jav)", İspanyolcada "cevada" olduğunu söyleyen Avram Galanti, Türkçedeki çavdar ile cevada arasındaki benzerlikten bahsetmiştir. Aynı zamanda buğday kelimesi üzerine incelemede bulunan Galanti, Necib Asım'ın buğday kelimesinin Türkçe konusunda sahip olduğu şüpheyi haksız bulduğunu ifade etmiştir.

"Turan (Touran)" kelimesinin Zerdüştlerin kutsal kitabı Avesta'da "Tura (Toura)" şeklinde bulunduğunu ve Feryana isimli Turan reisinin Zerdüştlüğü kabul ettiğinin yazılı olduğunu söyleyen Galanti, Meyer'in yukarıda adı geçen reisin Turan değil İrani olduğunu iddia ettiğini söylemiştir ve Meyer'in düşüncesini, Babilli ya da Yunanlı olmayan Yahudilerin Babilli veya Yunanlı isimlere sahip olduğunu söyleyerek eleştirmiştir.

Avram Galanti, Numan Nuri Efendi'nin mektubunu temek alarak Turan ile Türk kelimeleri arasındaki benzerliği araştırmıştır. Mektupta yer alan *"Turan" lafzının kökü olan "Tur", Türkçedir ve mevki-i ali manasındadır"* ifadeleri Galanti için büyük bir ehemmiyete sahiptir çünkü Galanti'ye göre "tuğra-tura" kelimeleri, imparatorluk zamanında fermanların ve resmi binaların üzerinde bulunan "tuğra" ile Kenani olan ve her şeyin üstünde anlamını ifade eden "tura" kelimesi, Nuri Efendi'nin söz ettiği gibi "mevki-i ali" anlamına gelmektedir. *"Malumdur ki "tura"nın telaffuzu "toura"dır. Türkler Arapça yazıyı kabul ettikleri vakit, Arapça imla sistemini de kabul ettiklerinden ve Arapça imlada vezin usulü mevcut olduğundan Toura gibi telaffuz olunan "tura" kelimesine "sagra" vezni üzerine telaffuz olunan "tuğra" vezni verilmiştir"* sözleriyle açıklamalarda bulunan Avram Galanti, *"... Bir tarafı Tuğrayı diğer tarafı yazıyı ihtiva eden altın, gümüş, bakır meşkûlat ile oynanan oyun halk arasında "tura-yazı" oyunu adıyla bilinir ancak "tuğra", "yazı" namıyla bilinmez. ... İşte buraya kadar dermeyan ettiğim mülâzahata istinaden, "tuğra" ve "tura"sı olan Türk milletinin "Turan" ile bir*

[324] Avram Galanti, "Türk Kelimesi ile Turan Kelimesi Arasında Münasebet Var Mı?", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Kanun-i Evvel 1924, Yıl 3, S. 7, s. 241-248.

olduğu yahud Türk ile Turan arasında münasebet bulunduğu fikrindeyim" ifadeleriyle Türk ve Turan arasındaki ilişkiye değinmiştir.

Oğuz Han Efsanesi Etrafında[325] eserinde Avram Galanti, Ahd-ı Atik'de "Ous" şeklinde yer alan "Oğuz" tabirini incelemiştir. Ahd-ı Atik'te yer alan bu kelimeyi; "insan ismi olarak", "memleket ismi olarak" iki grupta inceleyen Galanti, Hz. İbrahim ile Oğuz Han'ın birbirinin çağdaşı olduğunu ileri sürmüştür. Makalede Galanti, Hz. İbrahim'in biraderi Nahor'un, "Ous" isminde bir oğlu olduğunu ifade etmiştir. Tekvin-i Mahlukat'ın 20. ve 21. Fıkraları çerçevesinde Hz. İbrahim'in Kenan topraklarına, biraderi Nahor'un da Ur şehrinde ikamet ettiğini sonucuna ulaşan araştırmacı, Ur şehri hakkında bilgilere yer verdikten sonra Ur şehrinin Sümer'e ait olduğunu ve Oğuz Han'ın da bu şehirde ikamet ettiğini ve bunun Sümerce-Türkçe akrabalığı meselesini aydınlattığını ifade etmiştir. Avram Galanti, eski Sümer hükümdar listelerinde Uş "Ouch" ve Okus "Okouch" namında iki isme rastladığını söylemiştir. Ona göre bu iki isim Ous ve Oğuz ile benzerlik gösterdiğinden eski Türkler ile Sümerliler arasında mevcut olduğu ileri sürülen ilişkinin doğruluğunu ispatlamaktadır.

Eski Türk Savların Eskiliği [326] isimli makalede Avram Galanti, Darülfünun Türk lisaniyatı ve Türk Tarihi hocalarından olan Necib Asım Efendi'nin "Eski Savlar" başlıklı makalesi çerçevesinde eski Türk savların eskiliğine değinmiştir. Söze, bir olayın tarihini veya bir şehrin ya da büyük bir zatın ismine dayanarak öne sürülen düşüncenin yaklaşık tarihini tespit etmenin kolay olduğunu ancak yukarıda sıralanan verilere sahip olmayan bir olay hakkında tarih tahmin etmenin basit olmadığını söyleyerek başlamıştır. Ayrıca bir savın inceliğini anlamak, onu alıp kullanmak için bir kültüre bir birikime sahip olunması gerektiğini de ekleyen Galanti, Ahd-ı Atik'ten ve Necib Asım'dan örnekler vererek konuya açıklık getirmiştir. Nebi Hezekiyel'in Milattan önce 592-570 senelerinde Babil'de peygamber olduğunu ve Yahudilerin durumlarını tasvir ettiğini söyleyen araştırmacı, Hezekiyel'in kitabında bulunan "İsrail toprağı" kelimesinde dönemin ahlaki, hukuki, içtimai ve ailevi dayanışma esasının İsrail topraklarında tatbik olunduğuna dair fikir verebileceğini açıklamıştır. Avram Galanti, bu açıklamadan sonra Nebi Hezekiyel'in bu savını desteklemiştir ve bu savın zamanla orada bulunan Türklere geçtiğini söylemiştir ve Türkler ile ilgili savların iki bin senelik bir eskiliğe dayandığı sonucuna ulaşmıştır.

[325] Avram Galanti, "Oğuz Han Efsanesi Etrafında", *Yeni Mecmua*, 15 Ağustos 1918, C. III, S.57, s. 94-95.
[326] Avram Galanti, "Eski Türk Savların Eskiliği", Kanun-i Sani-Mart 1339, S.6, s. 520-522.

Türkçe'de Sağır (Kef)'in Telaffuzu[327] isimli makalede Avram Galanti'nin Osmanlıca Türkçesinden söz ettiği belirtilmelidir. (ك) Kef harfinin "sağır kef" manasını taşıdığını ve telaffuzunun Yunanca'nın "gg" veya "gc" gibi çift yani (ng) şeklinde telaffuz edildiğini bildiren Galanti, Hubbetül Hakayık'tan örnek vererek "sana" kelimesinin "sanga" şeklinde telaffuz edildiğini göstermiştir. Harezmi'nin Muhabbetname isimli eserinden de örneklendirme yaparak "Tingri" kelimesinin zamanla "Tanrı" olarak kullanıldığını söyleyen araştırmacı, yaşadığı dönemde sağır kef telaffuzunun mevcut olduğunu bir anı ile okuyuculara aktarmıştır:

> *"Bodrum kazası rüştiyesinde okurken Bodrum mülhakatından olan "Kerme" köyünden gelme Kermeli Ali Ahmet namında bir sınıf arkadaşım vardı. Bir gün "talim-i Farisi" namındaki risaleden ezberlediği dersi hocanın önünde okurken; Be-men bana-banga, sanga, anga(an-ga) dedi. Hâlbuki bana, sana, ona diyecekti. Bütün sınıf talebesi garip olduğunu zannettiği bu telaffuzdan dolayı tekdir edildi.''*

Yeni Türk Tarihinde Ziya Gökalp[328] isimli makalede Avram Galanti, Ziya Gökalp'in içtimaiyata merak salıp bu alanda iyi okuyup iyi anlattığını ifade ederek konuya giriş yapmıştır. 1908 meşrutiyetinden sonra Türklük şuurunun vücuda Ziya Gökalp ile geldiğini ifade eden Galanti, Tanzimat ile hayata geçirilen ıslahatların, Ziya Gökalp'e göre Türklerin istikbali söz konusu olduğunda zararlı olacağını kaleme almıştır. Gayrimüslimlerin "Türk" adı altında toplanmak yerine bölünmüş olduğuna dikkat çeken yazıda, istibdat zamanında baskılar altında kalan ve iktisadi hayatta geri plana atılan sınıfın Türkler olduğu, diğer yanda da iktisadi konularda ön planda olup istibdat şiddetine maruz kalmayan Türk olmayan unsurlardan söz edilmektedir. Bu konularda Türklük bilincini gündeme getiren kişinin Gökalp olduğunu söyleyen Galanti, açıklamalarını ifade etmek için Gökalp'in Türkiyata, şiire ve içtimaiyata müracaat ettiğini, Gökalp'in çalışmaları ile Türk milletine mazisini hissettirdiğini dile getirmiştir. Ziya Gökalp'in, çalışmaları ile başarılı olduğunu, bu durumun yeni Türkiye ile görüleceğini ileri süren araştırmacı, vatan, millet aşkı ile Türkiye'nin tarihi yazılacağı zaman Ziya Gökalp'in isminin altın harflerle yazılacağını, "Her şeyin fevkinde Türklük" tabiri ile gelecekteki nesillere Ziya Gökalp'in yarattığı şuurun aktarılacağını ifade etmiştir.

[327] Kaya, Türklük İncelemeleri, s. 63-64.
[328] Avram Galanti, "Yeni Türk Tarihinde Ziya Gökalp", haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*, s. 149-151.

Türkleşmek Yolu[329] isimli eserinde gayrimüslim tedrisatında Türkçenin ana dil olması ve Türkiye'de homojen bir yapı oluşturulmak amacı ile böyle bir adım atılmasını hayati mesele olarak adlandıran Avram Galanti, Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli kavimlerden oluşmuş büyük bir oluşum mevcut olduğunu, bu sebeple de Osmanlı hükümdarlarının, devletçiliği, bambaşka anladıklarını ifade etmiştir. Tanzimat fikri ile birlik sağlanması amacının Osmanlı hükümetleri tarafından denendiğini söyleyen araştırmacı, toplumsal kanunlara dayanmadığı için bu hareketin başarısız olduğunu düşünmüştür. Yani Galanti'ye göre birlik sağlanması amacı ile girişilen ıslahat hareketleri, gayrimüslim tebaanın imtiyazlar kazanıp birlikten kopmasına sebep olmuştur. Bir ülkede birlik sağlanması için din, mesken, örf ve âdet, lisan unsurlarının mühim olduğunu açıklamalarıyla ortaya koyan Galanti, 1925'li yıllarda gayrimüslim anasır varlığı azaldığı için birlik konusunda zararları dokunmayacağını ileri sürmüştür. 1920'li yıllardan elli yıl önce gayrimüslim unsurların Türk topraklarına bağlı olduğunu söyleyen Avram Galanti'ye göre onları bu memleketten soğutacak sebepler tohum halindeydi. Gayrimüslimlerin Türk olmadığı konusunda mütareke döneminden örnek veren Galanti, General Franşe Despere'nin geldiği vakit, cemaat-i gayrimüslimin heyeti karşıladığını söylemiştir. Vergisini verip askerlik görevini icra eden her kimsenin Türk olmadığını, Türk olmanın ruh ile olacağını düşünen Avram Galanti, bu ruhun İstanbul'u işgalden ve Türkiye'yi düşmandan kurtardığını ifade etmiştir. Mütareke döneminde İstanbul'da büyük bir miting yapıldığından söz edilmektedir. Bu mitinge gayrimüslimlerin katılmadığını sert dille eleştiren Galanti, bazısının düşmana destek olduğunu bazısının da Hıristiyanların başarılı olması için kiliselerde dua ettiğini, kimselerin Tekâlif-i Milliye emirleri kapsamında Türk ordusuna destek olmadığını aktarmıştır. Amerika, İtalya gibi devletlerden örnekler vererek ülkede bulunan gayrimüslimlerin Türkleşmeleri gerektiğini savunan Avram Galanti, her devletin birinci vazifesinin, hudutları dâhilinde yaşayan gayrimüslim unsurların maksatlarını derinleştirmeden birlik sağlanması gerektiğinden söz etmiştir. Türkiye ahalisini mütecanis görmek istediğinden söz eden Galanti, "dil birliği" istediğini açıkça ifade etmiştir. Lozan Barış Antlaşması ile ekalliyetlere dil konusunda imtiyazlar verildiğini söyleyen Avram Galanti, ekalliyetlerin, bu kadar hakka sahip olmalarına rağmen "Türk ruhlu değil ecnebi ruhlu" olduğunu savunmuştur. Bunun sebebini ise ekalliyetlerin okullarında ağırlıklı olan ecnebi lisanda bulmuştur. Mezkûr makaleyi kaleme almasının sebeplerine değinen Galanti, memleketi olarak gördüğü Türkiye'nin yükselmesi ve harp

[329] Avram Galanti, "Türkleşmek Yolu", haz. Önder Kaya, s. 165-178.

sebeplerinin tenkisini görmek olarak sıralamıştır. Avram Galanti, Türkiye'de ikamet eden ekalliyet sınıfının Türkleşmesi gerektiğini, bunun için de Türk okullarına gitmeleri gerektiğini ya da tedrisatlarının Türkçe olması gerektiğini dile getirmiştir.

Türk Akademisinin Tesisi Arafesinde Lisanımız[330] namıyla kaleme aldığı eserde Avram Galanti, Türkiye'de bir akademinin kurulacağını, bu akademi bünyesinde açılacak şubelerin arasında lisan ve edebiyat şubesinin varlığını zaruri gördüğünü söylemiştir ve Türk lisanının ilerlemesine ve gelişmesine dair söylenen matbuatlar hakkında düşüncelerine yer vermiştir. Bu çerçevede Mısır'da Mustafa Nureddin isimli bir zatın Türkçe sözler hakkında çalışmalar gerçekleştirdiğini söyleyerek konuya başlamıştır. Türkçe lisanının Arabi ve Farsi kelimelerden arındırıldığı takdirde gerileme göstereceğimizi söyleyen Galanti, profesör G. Bergstrasser ile Türkçe fonetiğine uygun tetebbu yazdığını, bu araştırma sonucunda yaklaşık 400 tabirin karşılığını Türkçede bulamadıkları için pek çoğunu Arapçadan almaya mecbur olduklarını ifade etmiştir. Dil hususunda sadelik yanlısı olan Avram Galanti, "Bahr-i Siyah" yerine "Karadeniz" deme taraftarı olmuştur. Lisanı millileştirme yolunun lisanı zenginleştirmekten geçtiğini düşünen araştırmacı, çıkarımlar sonucu Latin alfabesinin Arabi ve Farsi olduğu kanısına varmıştır. Türkçenin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması konusuna, gramer kitaplarında Arapça ve Farsça terkibin bulunması ve talebelere öğretilmesi, araştırılması fakat yazılarda kullanılmaması şartıyla olumlu yanıt vermiştir. Türkçede imla ve gramer ıslahını zaruri gören Avram Galanti, makalesinde, önemli noktalara değinerek meselenin akademisyenler tarafından çözümlenmesini istemiştir.

[330] Avram Galanti, "Türk Akademisinin Tesisi Arafesinde Lisanımız", haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*, s. 179-183.

III. BÖLÜM

AVRAM GALANTİ HAKKINDA YAYINLANAN GAZETE HABERLERİ ve AVRAM GALANTİ'NİN YABANCI BASINDAKİ YAZILARI

3.1. Avram Galanti Hakkında Gazetelerde Yayınlanan Haberler

Vakit Gazetesinin 24 Eylül 1929 tarihli nüshasında yer alan *Gelişi Güzel* başlığı altında "Voyvoya Dair!" isimli bir köşe yazısında Ankara'dan bir okuyucunun gazeteye gönderdiği mektup yer almaktadır. *"Bir müddetten beri gazetelerde bir Voyvo kelimesine tesadüf ediyoruz. Hatta bu kelime Vakit'te bile ara sıra görülüyor. Geçen gün arkadaşlarla toplanmıştık. ... Fakat maatteessüf içimizden manasını bilen çıkmadı. Nihayet bunun manasını sizi sormaya karar verdik. İşte Azizim Toplu İğne, bu kelimenin manasını size soruyorum: Hangi lisandandır?"* şeklinde sorulan soruya *"Aziz okuyucum, bu kelime "Avram Efendiye ait bir işe karışıyorum ama ziyanı yok" Yahudice, yani İspanyolcadır ve bir kavle göre yumurta manasına gelir. Evvelce bu kelimeyi Beyoğlu'nda öteberi satan zirzop bir Yahudi'yi kızdırmak için oradaki palikaryalar kullanılırdı"* şeklinde cevap verilmiştir[331] ve cümle arasında Avram Galanti'den söz edilmiştir. Anlaşılan o ki 1929 yılında, Yahudiler ile ilgili konularda akla ilk gelen isimlerden bir tanesi Avram Galanti olmuştur.

Vakit gazetesinin 17 Aralık 1929 tarihli nüshasında "Divan, kürsü ve dersler hakkında kararını verdi" başlıklı bir habere rastlamaktayız. Bu haber, Darülfünunda Profesör olan Avram Galanti'yi yakından ilgilendirmektedir. Haberde, Darülfünun divanı kararınca beş fakültede görev yapan müderris sayısının 146'dan 98'e indirildiği ve yine divan kararına göre Edebiyat Fakültesindeki *"29 ders, 11 kürsü, 7 derse indirilmiştir. 11 kürsüden 3 tanesini elyevm ecnebi müderrisler işgal etmektedir. Bu 11 kürsü dâhilinde olmak üzere, içtimaiyat için 1 ecnebi müderris celp edilecektir. Bu suretle Edebiyat Fakültesindeki 11 kürsünün 6'sını Türk, 5'ini ecnebi müderrisler işgal etmiş olacaklardır"* [332] şeklinde ifadeler yer almaktadır. Aynı haber ertesi gün de "Son kararla açıkta bırakılan müderrisler kimlerdir?" başlığıyla gazetede yer almıştır ve görevden alınan bazı müderrislerim isimleri, *"Birkaç isim: Besim Ömer Pş., Raşit Tahsin, Mustafa Nevzat, Hacı Adil, Ali Ekrem, Avram Galanti . Beyler"* ifadeleriyle ve "Edebiyatta da kimler kalıyor?" başlığı altında *"Edebiyat fakültesinde Roma ve Yunan-ı*

[331] Toplu İğne, Vakit Gazetesi, 24 Eylül 1929, s.3.
[332] Vakit Gazetesi, 17 Aralık 1929, s. 6.

Kadim, Akvam-ı Kadime-i Şarkiye dersleri Kurun-u Ulâ (İlk Çağ) namı altında toplanmış ve bu kürsü Avrupa'dan getirilecek bir müderrise tevdii mukarrer olduğundan Fazıl Nazmi, Avram Galanti açıkta kalacaktır"[333] açıklamasıyla okuyucuya aktarılmıştır.

16 Eylül 1931 tarihli bir gazete haberinde Darülfünun divanının toplantı kararı sonucunda Âli Tahsil Şehadetnameleri olmadığı için barem cetvelinde Köprülüzade Fuat'ın Avram Galanti'nin ve Ali Ekrem'in barem defterinde derecelerinin beşinciye indirildiği söylenen haberde, adı geçen kişilerin bu konuya itiraz ettikleri ifade edilmiştir. Aynı haberde, Darülfünun emini Muammer Raşit Bey'in bir beyanatı da yer almıştır. Beyanatta *"...Divan günlerden beri eski ve kıymetli müderrislerin mağduriyetlerine meydan verilmemesi için çare aramıştır. Mamafih yazıldığı gibi yapılan bir haksızlığı tamir mevzuu bahsolamaz. Çünkü bu müderrislerin Âli Tahsil Şehadetnameleri bulunmadığı için derecelerinin indirilmesi barem kanununa nazaran kanuni bir zaruretti. Bu müderrislerin derecelerini divan indirmemiştir ki bir haksızlık yaptığı mevzuu basholsun"*[334] sözleri ile Muammer Reşit Bey, Avram Galanti ve arkadaşlarının itirazına karşılık vermiştir. Darülfünunda gündeme gelen barem cetveli mevzusu 12 Ağustos 1931 tarihli Akşam Gazetesi'nde de yer almıştır. "Darülfünunda Baren-Edebiyat Fakültesi Dereceleri Tayin Etti" başlığıyla yayınlanan haberde edebiyat fakültesi meclisi tarafından tespit edilen liste çerçevesinde müderris İsmail Hakkı Bey 500, Muzaffer, Şerif, Şekip beyler 400, Macit, Behçet, Ahmet Refik, Naim beyler 288, Fazıl Nazmi, Avram Galanti, Ali Ekrem, Zeki Velidi, Nimet beyler ise 256 lira maaş ile görevlerine devam etmişlerdir.[335] Yine aynı konu hakkında Hâkimiyet-i Milliye gazetesi de "Darülfünun Divanında" başlığı ile bir habere yer vermiştir ve Divan Darülfünun emini Muammer Raşit Bey'in teklifi üzerine *"... Hususi ve şahsi tebeddülleri (değişim) kendilerine yüksek tahsil derecesi temin etmesi lazım gelen Köprülüzade Fuat, Ali Ekrem ve Avram Galanti Beylerin vaziyetlerini Maarif Vekâletine bildirerek kendilerinin hususi tahsillerinin yüksek resmi tahsil derecesinde addedilmesine ve baremde derecelerinin ona göre tayin"* edilmesine karar vermiştir.[336]

Vakit gazetesinde bulunan "Akis" bölümünde 26 Nisan 1932 tarihinde Yusuf Ziya'nın kaleminden çıkan "Türk Yahudi" başlıklı yazıda Yahudilerin, yaşadıkları

[333] Vakit Gazetesi, 18 Aralık 1929, s. 1-2.
[334] Vakit Gazetesi, 16 Eylül 1931, s. 2.
[335] Akşam Gazetesi, 12 Ağustos 1931, s. 1.
[336] Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 16 Eylül 1931, s. 1.

bölgedeki milletler ile uyum içerisinde olduğu ancak Türkiye'de durumun böyle olmadığı ifade edilmiştir. *"... Memleketimizde de, Yahudi vatandaşlarımız, milliyetin öz vasfı olan lisanlarını hemen hemen unutmuşlardır. Artık tramvay, vapur gibi umumi yerlerde değil, evlerde bile Yahudice konuşulduğunu duymuyoruz. Fakat ne gariptir ki, buna mukabil kullandıkları dil Türkçe değil Fransızcadır! Bu çirkin özentiyi (Vatandaş Türkçe Konuş!) levhalarıyla değiştirmeye imkân olmadığı tecrübeyle anlaşıldı"*[337] şeklinde ifadelere yer veren Yusuf Ziya'nın sözleri, gazetenin 2 Mayıs 1932 tarihli nüshasında "Türk Yahudi Nasıl Vücuda Gelir?" başlıklı bir yazıda Şehbender emeklilerinden Ortaköy Musevi Mektebi Sabık Müdürü Nisim Sürüjon'un Vakit gazetesine gönderdiği mektupta eleştirilmiştir. Mektupta 8-10 yıldır mekteplerde zorunlu olarak öğretilen Türkçe'nin yetersiz olduğu ne lisanın şivesinin ne telaffuzunun ne de Türkleşmek imkânının mümkün olmadığını söyleyen Nisim Sürüjon, tedrisat programının baştanbaşa değiştirilmesini önermiştir. Mekteplerin müdürlerinden muavinlere kadar pek çok görevlinin Türkçeyi iyi bilmediğini, okullarda öğretilen Türkçe, Fransızca ve Arapça derslerin Yahudileri Türkleştiremeyeceğini ve okullarda yetişen öğrencilerin de çocuklarına Türkleşemedikleri için Türkçeyi de öğretemeyeceğini ifade etmiştir ve *"Musevi münevverleri bu işi düşünmelidir; mesela Musevi münevverlerinden olup hatırıma gelen Darülfünun müderrislerinden Avram Efendi, dava vekillerinden Avram Galanti, Nâdan ve Mişon, Vintura, İzak, Ferara Efendiler ve daha aklıma gelmeyen zevat bu meseleyi tetkik edip mevkii icraya vaz'ı hususuna bezli gayret buyurmalıdırlar"*[338] ifadeleri ile başta Avram Galanti olmak üzere pek çok Yahudi bilim insanını, Yahudi halkın Türkiye ile uyum sağlaması için girişimde bulunmaya davet etmiştir.

10 Temmuz 1932 tarihli Vakit gazetesinde ilginç bir haber yer almaktadır. "Müverrihler Soyuldu!" başlıklı yazıda 9 Temmuz günü Tarih kongresine katılan müderris ve muallimlerden *"...Ticaret mektebinde yatanlar, dün gece uyudukları sırada soyulmuşlar, ceplerindeki paralar aşırılmıştır. Soyulanlar şunlardır: Behçet, Muzaffer, Hamit, Fazlı, Avram Galanti ve Ağaoğlu Ahmet Beyler. Bunların hepsinin üzerindeki para aşırılmıştır"*[339] ifadeleriyle Avram Galanti'nin başından geçen talihsiz bir olay okuyuculara aktarılmıştır.

[337] Vakit Gazetesi, 26 Nisan 1932, s. 1
[338] Vakit Gazetesi, 2 Mayıs 1932, s. 2.
[339] Vakit Gazetesi, 10 Temmuz 1932, s. 1.

21 Temmuz 1932 tarihli Vakit gazetesi nüshasının beşinci sayfasında yer alan Uzunköprü H. Fehmi tarafından kaleme alınan "Türk Dilinin En Eski Sözleri" başlıklı *yazıda "...Birkaç yıl önce Avram Galanti, tarih kelimesini didiklemişti. Vardığı nokta (yirah) kelimesi idi. Profesör, bu kelimede Asurcanın, Aramicenin, İbranicenin, Fenikenin, eski Arapçanın karşılığını tanıyordu. Sade bu kelimede Türkün bir karşılığı yoktu. Hâlbuki bulunan kök Türkçeden başka bir şey değildi: Yirah, irah, irak kelimesi idi. Bu kelime birkaç yüzden tarih manasına gelir. Irak, biliyoruz: Eski bir tarihin ülkesidir. Sonra Türk bu manayı anlatırken hep uzaklıkla anlatmıştır. Divan-ı Lügatit Türk'te (uzakı bilkeler), (ulemayı mütekaddimin) diye çevrilmiştir. Bilmem profesör bu doğruyu hiç görmedi mi, yoksa yazısını yazdığı günlerde böyle bir şeyi ileri sürmekten çekinmiş mi idi? Burasını kendilerinden dinlemek isteriz"*[340] ifadeleri ile yazar tarafından tenkit edilmiştir.

Vakit Gazetesinin 18 Haziran 1933 tarihli nüshasında "Matbaamıza Gelen Eserler" başlıklı, "Asur Kanunu" manşetli yazıda Avram Galanti'nin kaleme almış olduğu eser, *"Milattan 12-13 asır evvel kaleme alındığı anlaşılan Asur kanununu, Darülfünun müderrislerinden Avram Galanti Bey Türkçeye çevirmiş, haşiyeler, izahlarla neşretmiştir. Kadına, araziye taalluk eden maddeler iki fasıl, muhtelif maddeler bir fasla toplanmıştır. Avram Galanti Bey, başlangıcında diyor ki: (Kanunun en mühim kısmı kadına taalluk eden ahkâmdır. Cezaları serttir. Bazı hallerde alakadar olan kimse kanunun bizzat tatbik eder. İzdivaç sadakatsizliğinin cezası su tecrübesidir. Mücrim olan kimse, bağlı bağsız nehrin kenarına götürülerek suya itilir. Bazı ahvalde suyun cereyanına göre ölüm muhakkaktır. Bazı ahval de cereyan mücrimi geriye atar. Bu son halde bile mücrim serbest kalamaz. Şikâyetçi isterse başka cezalar tertip eder. Su tecziyesinin tatbiki bilhassa izdivaç sadakatsizliğinin önünü almak ve hiç olmazsa tehdit etmektir. Sert cezalar arasında kulak ve burun kesmek, dayak atmak, iğdiş etmek, umumi teşhir, ağır işlerde çalıştırmak vesaire vardır." Tarih ve hukuk meraklılarına tavsiye edilir"*[341] ifadeleri ile okuyucuya eserin içeriği hakkında bilgiler aktarılmıştır.

22 Ekim 1941 tarihinde gazetede yayınlanan "24 Yıl İçinde Vakit'e Yazı Yazan Kalem Sahipleri" manşetli yazıda *"Vakit,24 yıl içinde 400'e yakın imzanın yazılarını neşretmiştir. Bu sütunda okuyacağınız imzalar size, Vakit'in hemen hemen bütün güzide*

[340] Vakit Gazetesi, 21 Temmuz 1932, s. 5.
[341] Vakit Gazetesi, 18 Haziran 1933, s. 6.

muharrirlerinin toplandığı bir kürsü olduğunu gösterecektir"[342] İfadelerinin ardından Avram Galanti'nin adı da zikredilmiştir. 22 Ekim 1944 tarihli nüshada "Vakit'in Bir Tarihine Bakış" başlıklı yazıda Vakit gazetesinin 28. yaşına girdiği vurgulandıktan sonra Vakit gazetesinde yazılar kaleme alan isimler neşredilmiştir. Bu isimler arasında Avram Galanti de mevcuttur.[343]

Avram Galanti'nin kaleme almış olduğu "Ankara Tarihi" isimli eseri ve irfan hayatına verdiği değer, Vakit gazetesinin 14 Kasım 1950 tarihli nüshasında "Ankara'nın Tarihi" başlığı ile *"Emekli profesörü ve eski Niğde milletvekili Avram Galanti (Ankara Tarihi) adı ile kıymetli bir eser yazmış ve basmıştır. Bu eser, Ankara'nın Türkiye eline geçtiği tarihten Mustafa Kemal'in bu şehre ayak bastığı güne kadar devlet merkezimizin tarihini ihtiva etmektedir. Avram Galanti, 1943 seçimlerine Büyük Millet Meclisi'ne Niğde Milletvekili olarak katıldığı zaman Ankara'nın müstakil bir tarihi bulunmadığını dikkate alarak bu eksikliği gidermek için çalışmalara başlamıştır. O günden itibaren senelerce devam eden çalışmalar neticesinde iki ciltlik bir eser teşkil edecek vesikalar toplamıştır. Fakat sayın ilim adamının bu defa bastığı Ankara Tarihi, bu iki cildin birincisi değil, ikincisidir. Çünkü yaşının ilerlemiş olmasına rağmen fasılasız çalışmalardan dolayı göz hastalığına uğramış ve bundan dolayı her iki cildi birden hazırlayıp bastırmak cesaretini kendinde bulamamıştır. Avram Galanti'nin sağlık dolayısı ile eserin yarım olarak çıkması milli irfan hayatımız için bir eksiklik olduğu şüphesizdir. Ümit ederiz ki Türk Tarih Kurumu Avram Galanti'nin eserleri ile alakadar olur ve muhterem âlimin Ankara Tarihi hakkında senelerce uğraşarak topladığı vesikaların birinci cildine ait olan kısmının da mümkün ise hazırlanmasına, basılıp yayınlanmasına yardım eder"*[344] sözleriyle ifade edilmiştir. Anlaşılıyor ki Avram Galanti, yaptığı araştırmalar ile Türkiye'de dokunulmamış alanların tarihine dokunan ilk araştırmacılardan biri olmuştur.

Avram Galanti'nin kaleme almış olduğu "Hitit Kanunu" isimli eser gazetede *"Hitit Kanunu" başlığı ile Akşam Gazetesinde yer almıştır. Haberde "İstanbul Darülfünun müderrislerinden Avram Galanti Bey, Hitit Kanunu namıyla yeni bir eser basmıştır"* ifadeleri yer almaktadır.[345]

[342] Vakit Gazetesi, 22 Ekim 1941, s. 2.
[343] Vakit Gazetesi, 22 Ekim 1944, s. 2.
[344] Vakit Gazetesi, 14 Kasım 1950, s. 2.
[345] Akşam Gazetesi, 22 Aralık 1931, s. 9.

Ulus gazetesinde yer alan "Büyük Millet Meclisinde Dün Encümen Seçimleri Yapıldı" başlığı ile yayımlanan haberde Avram Galanti'nin Divanı Muhasebat Encümeninde görev aldığı bildirilmiştir.[346] 6 Kasım 1945 tarihli bir haberde ise Galanti'nin Sayıştay komisyonunda görev aldığı aktarılmıştır.[347]

7 Şubat 1942 tarihinde "Tarihte Yahudi Düşmanlığı" manşetiyle yayınlanan "Yahudiler En Büyük Yardımı Türklerden Görüyor" başlıklı yazıda Bizans döneminde Bodrum civarında Yahudilerin varlığından söz edildikten sonra Türklerin, Yahudiler ile sık sık karşılaştığını ve Türklerin iyi muamelede bulundukları ifade edilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'ten 20. Yüzyıla kadar Yahudilerin Türkler ile münasebetlerine değinen yazar, bilgileri Avram Galanti'nin bilgilerini kaynak alarak okuyuculara aktarmıştır.[348]

20 Şubat 1946 Akşam gazetesinde "Yeni Yayın" manşeti altında Avram Galanti'nin kaleme almış olduğu Bodrum Tarihi isimli eseri okuyucularla *"Emekli üniversite profesörü ve Niğde milletvekili Avram Galanti Bodrumlu "Bodrum Tarihi" adlı yeni resimli eser neşretmiştir"*[349] sözleriyle beraber kitabın içeriğine yer verilmiştir ve kitap, okuyuculara tavsiye edilmiştir.

24 Aralık 1948 tarihli bir gazetede Avram Galanti'nin "Türkçenin İspanyolca Üzerine Tesiri" başlığı ile karşılaşıyoruz. İspanya'dan dünyanın dört bir tarafına dağılan Yahudilerden, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin matbaa çalışmalarından ve Alyans okullarında Fransızcanın temel alınıp Türkçenin az öğrenilmesi konularını Avram Galanti'den yapılan alıntı bilgilerin aktarıldığı başlık altında Avram Galanti hakkında *"... Sayın Profesör şimdi yetmiş yaşındadır. Altmış seneden beri dil meseleleri üzerinde çalışır, bu sebeple dil bahisleri üzerindeki salahiyeti herkesçe bilinir... Eserde Yahudilerin dillerine karışan Türkçe kelimeler, çok kıymetli tetkikler ve malumatlar vardır"*[350] şeklinde ifadeler de yer almaktadır.

3.2. Avram Galanti'nin Yabancı Dergilerde Yer Alan Yazıları

Galanti, La Boz De Türkiye, Hamenora, Archives Israélites gibi yabancı basında pek çok makale kaleme almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin durumundan Yahudi Birliği Okullarına (Alliance Israélite Universelle) kadar pek çok

[346] Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1944, s. 2.
[347] Ulus Gazetesi, 6 Kasım 1945, s. 5.
[348] Kurun Gazetesi, 7 Şubat 1938, s. 3.
[349] Akşam Gazetesi, 20 Şubat 1946, s. 6.
[350] Yenigazete, 24 Aralık 1948, s. 2.

konuda görüşlerini okuyucularla paylaşan Galanti, sadece Osmanlıca değil aynı zamanda Fransızca, Ladino lisanlarında pek çok eser vücuda getirmiştir.

La Boz de Türkiye isimli dergi de Avram Galanti'nin yazılarını yayınladığı bir yayın organı niteliğini taşımaktadır. 15 Haziran 1947 tarihinde "Aurore Nasıl Kuruldu"[351] başlığı ile okuyuculara aktarılan yazıda Galanti, Lucien Scuito'nun Yahudiler ile ilgili bilgiler paylaşacak bir gazete kurmak istemesinden söz etmektedir. "Şafak" manasına gelen Aurore isimli gazete, İstanbul'un işgaline dek açık kalmıştır. Makalede, Aurore'den söz edilmektedir. Avram Galanti'nin yine aynı dergide yer alan dieğr yazısı ise 1948 yılına aittir. "Sürekli Yayıncılıkta (Gazete ve Dergi) Yirmi Beş Yıl (Bay Albert Cohen'in Gazetecilikteki Etkinliği)"[352] isimli yazısında Galanti, Albert Cohen'den söz etmiştir.

1 Aralık 1946 tarihli nüshasında ise "Bir Kartpostalı Okurken"[353] isimli eserini, okuyucularla paylaşan Avram Galanti, Oxford Üniversitesi'nde profesör olan arkadaşı Cecil Rothn'un 7 Ekim 1946 tarihinde kendisine gönderdiği kartpostaldan etkilenmiştir ve Cecil Roth'un Kuzey Afrika ziyareti hakkındaki detayları okuyucularla paylaşmıştır.

1947 yılında "Bir Yahudi, Batıla Düşkün Sınıflarda, Ondan Nefret Edilse Bile, O "Bir Bolluk ve Saadet Timsali"dir"[354] isimli bir makale kaleme almıştır. Bu makalede Rodos, Çio, Kos Yahudilerinin tarihinden, Anadolu'daki Yahudilerin tarihinden bahsederek Doğu Yahudileri hakkında bilgilere yer vermiştir.

"Daud Efendi Molho ve Dr. Theodor Herzl"[355] isimli eserini de 1946 yılında kaleme alan, Osmanlı hükümetinde görev yapan Daud Efendi hakkında Theodor Herzl'in çıkarmış olduğu dergiden bir kesiti okuyuculara aktarmıştır. Makalede Daud Efendi Molho'nun fiziki özellikleri *"Bu kişi şişman bir adamdır, uzun boyludur ve kısa ve gri bir sakalı vardır; etli ve kavisli burnu üstünde ve canlı gözlerinin önünde de gözlükleri yer almaktadır"*[356] ifadeleri ile betimlenirken Türkiye Yahudileri hakkındaki

[351]Avram Galanti, "Comment fut fondé l'''Aurore", *La Boz De Türkiye*, 15 Haziran 1947, s. 297-298. (Ladinodan çevrilmiştir.) Bkz. Ek:8. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[352]Avram Galanti, "Veinte y cinco anios de periodismo", La Boz De Türkiye, 15 Şubat 1948, s. 231. (Ladinodan çevrilmiştir.) Bkz. Ek:9. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[353]Avram Galanti, "En Meldando Una Tarjeta Postala…", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1946, s. 116. (Ladinodan çevrilmiştir.) Bkz. Ek:10. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[354]Avram Galanti, ''Le Juif vivant ou mort, meme detesté, est un ''symbole d'abondace et de bonheur'' chez les classes superstitieuses'', *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1947, s. 163-164. (Ladinodan çevrilmiştir.) Bkz. Ek:11. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[355]Avram Galanti, "Daud Efendi Molho et le Dr. Theodore Herzl", *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1946, s. 122. Bkz. Ek:12. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[356]Galanti, "Daud Efendi Molho et le Dr. Theodore Herzl", s. 122.

görüşü *"Türkiye'deki Yahudilerin huzurlu olduğunu ve onların iyi insanlar ve vatansever olduklarını söyledi"*[357] cümlesiyle okuyuculara aktarılmıştır.

"Elmaleh'in Kütüphanesinin Sonu"[358] isimli makalesini La Boz De Türkiye bünyesinde yayınlayan Avram Galanti, eserde Yahudi-İngiliz "Palestine Post" gazetesinin merkezine atılmış bir bombanın yapmış olduğu hasarın, Abraham Elmaleh'in kütüphanesine zarar verdiğinden söz etmektedir.

Avram Galanti'nin "Eminönü'ndeki Yahudi Mahallesi ve Yeni Cami Camii"[359] isimli makalesi, *"1007 Hicri yılının (1508) "Muharrem" Ayı'nın 11'inci günü caminin inşaatına başlandı. İnşaat ile ilgilenen Davud Ağa bir veba salgını yüzünden kısa bir süre sonra öldü. Yerine dalgıç Ahmet Çavuş geçerek inşaat işlemlerini sürdürdü. Bu muazzam inşaat cahil bir kişi olan Kara Mehmet Ağa'ya tevdi edildi"*[360] ifadeleri ile okuyuculara caminin tarihçesi aktarılmıştır. Eserde, inşaat için Yahudilerden alınan evlerin ücretinin tam olarak verilmemesinin şikâyetlere sebep olduğu ifade edilmiştir.

Galanti, "Hekim Yakup"[361] isimli eserde*"Şimdiye dek Yakup'un kökeni bilinmiyordu. J. Yorga bizi bu konuda eğitiyor ve diyor ki Yakup veya "Mastro Janjacobe", Gaetali'den (İtalya'da bir kent) ve "libri medicina" (tıp kitaplarını) Venedik'te aramaya kalkışmış ve ayrıca diplomatik tartışmalara girişmiştir"*[362] sözleri ile konuya giriş yapmıştır ve Medici Efendi'nin Hekim Yakup hakkında verdiği bilgilere yer vermiştir. Ayrıca Galanti, Hekim Yakup'un iyileşme vakalarını ''garip'' olarak adlandırarak okuyucularla paylaşmıştır.

"Lucien Scuito'nun Biyografyasına Katkı"[363] isimli eser ise bizlere, Lucien Scuito'nun, Selanik yöresi rahibi Henri Hendre'a yazmış olduğu bir mektubun kopyasını La Boz De Türkiye'ye sunarak Dreyfus davası hakkında bilgilere erişilmesine olanak sağlamaktadır. Yine aynı dergide yayınlanmış "Ortaköy'deki Zincirli Kuyu ve

---

[357]Galanti, "Daud Efendi Molho et le Dr. Theodore Herzl", s. 122.
[358]Avram Galanti, "La Fin de la Biblioteca de Elmaleh", *La Boz de Türkiye*, 15 Mart 1948, s. 269., Bkz. Ek:13. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[359]Avram Galanti, "Le quartier juif d'Emin Eunu et la Mosquée "Yeni Djami"", *La Boz De Türkiye*, 1 Mart 1947, s. 198. Bkz. Ek:14. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[360] Galanti, "Le quartier juif d'Emin Eunu et la Mosquée "Yeni Djami"", s. 198.
[361]Avram Galanti, "Hekim Yacoub (le Médecin Yacoub)", *La Boz De Türkiye*, 15 Eylül 1948, s. 62. Bkz. Ek:15. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[362]Galanti, "Hekim Yacoub (le Médecin Yacoub)", s. 62.
[363]Avram Galanti," Contribution â la Biographie de feu Lucien Sciuto", *La Boz De Türkiye*, 15 Ekim 1947, s. 92. Bkz. Ek:16. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)

"Taşlih" Konusu"[364] isimli makalede Etz ha Haim Sinagogu'na ait eski bir kuyu sebebiyle Yahudi-Rum cemaat arasında çıkan tartışma, Rum cemaatinin yetkili kişilere verdiği dilekçe ile birlikte ele alınmıştır.

"Ruhun Yaşamı"[365] adı verilen diğer makalede ise Almanya'nın Hitler yönetminde saldırılara başladığı dönemde, Almanya'daki Yahudi cemaatin durumunu araştırmak için Londra'da kurulan "Yahudilik Enformasyonları Merkez Bürosu" hakkında bilgilere yer vermiştir.

"Samos Adası'nın Yahudileri"[366] isimli eserde ise Samos yani Sisam Adasındaki Yahudi varlığından söz edilmektedir. Samos'u 1170 yılı civarında ziyaret etmiş olan seyyah Benjamin Tudela'nın Samos Adası'nda, üç yüz Yahudi'ye rastladığını söylemiştir ve Samos Adasının, 1500 yılında Türk hâkimiyeti altına girdiğini eklemiştir. Avram Galanti, kuru üzüm ticareti yapmak için Selanikli Yahudiler tarafından ziyaret edilen adanın toplumsal ve siyasi tarihi hakkında bilgilere yer vermiştir.

Avram Galanti'nin Mayıs 1947 tarihinde kaleme aldığı "Süleymaniye Camii'nin İnşası ve Bir Yahudi'nin Küçük Evi- Kral Ahab ve Naboth'un (Navot) Bağı"[367] isimli makalesi, Süleymaniye Camiinin inşaatı sırasında cami arazisinde bulunan bir Yahudinin evini satmak istememesi ve bu Yahudiye karşılık olarak Kanun-i Sultan Süleyman'ın takındığı tutum ile ilgilidir. Makalede M.Ö. yaklaşık 900-800 zamanında Yahudi kral olan Ahab ile Navot adındaki bir Yahudinin arazi olayı ile Süleymaniye Camiinin inşaat arazisinde meydana gelen olaylar karşılaştırılmıştır.

Avram Galanti, 1930 yılında Fransızca lisanı olan Hamenora dergisinde "Yahudi Bir Matematikçi: Hoca İshak Efendi"[368] isimli, Hoca İshak Efendi'nin hayatından ve eserlerinden söz ettiği bir makale yayınlamıştır. Aynı zamanda makalede Moise Dalmédico'nun denizcilik ve askeri teknik terimlerini Türk diline kazandırdığına da değinilmiştir. Yine aynı derginin 1936 tarihli nüshasında "16. Yüzyılda Yahudilerin

[364]Avram Galanti, "Le Puits a chainettes d'Ortakeuy et la question du "Tschlih"", *La Boz De Türkiye*, 15 Nisan 1947, s. 229. Bkz. Ek:17. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[365]Avram Galanti, "Como estan lavorando!", *La Boz De Türkiye*, 15 Temmuz 1947, s. 328. Bkz. Ek:18. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[366]Avram Galanti, "Les Juifs de l'lle de Samos", *La Boz De Türkiye*, 1 Temmuz 1947, s. 313, Bkz. Ek:19. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[367]Avram Galanti, "La construction de la Mosquée "Suleymaniyé" et la petite maison d'un juif- Le roi Ahab et la vigne de Naboth (Navot)", *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1947, s. 265, Bkz. Ek:20. (Tercümesi, Yusuf Besalel tarafından gerçekleştirilmiştir.)
[368]Avram Galanti, "Un Mathématicien juif: Hodja Ishak Effendi", *Hamenora*, 01 Aralık 1930, No: 12, s. 358-360. Bkz. Ek:21.

Köle Alımını Yasaklama ile İlgili Ferman"[369] isimli makale yer almaktadır. Makalede, Yahudi cemaatin köle alımının yasaklanması ile ilgili ferman bulunmaktadır.

1935 yılında "Midilli Dükü Don Salomon Aben Yaèche"[370] adlı makalesini, Rodos, Sakız, Kos vs. Yahudileri Tarihi isimli eserinde Don Salomon Aben Yaéche'yi ele almadığı için yazdığını söyleyen Galanti, makalesinde Aben Yaéche'nin hayatından ve faaliyetlerinden bilgiler sunmuştur.

"Beş Dilde Bir Şiir"[371] adını vermiş olduğu eserinde ise Avram Galanti, Rodos Adasında ikamet ettiği dönemde adanın Yahudileri tarafından kullanılan ilahi defterinde bulduğu şiirden söz etmektedir. *"Merhum Haham Abraham Danon ve Merhum Haham Haïm Béjarano'ya sorma fırsatını yakaladım. Kendileri bu ilahiyi bilmediklerini söyledi. Ben, ilahinin; Adanın Yahudi cemaatinin Defterinde Adanın kadısıyla adı birlikte anılan Samuel Sullam tarafından yazıldığına hatta Rodos'ta bestelendigine inanıyorum"*[372] ifadeleri ile eserin kime ait olduğunu araştıran Galanti, *"Samuel Sullam kimdir? Yahudi tarihinin tanıdığı İspanya doğumlu 16. yüzyılda yaşamış ve İstanbul'a gidip oraya yerleşen bir Samuel vardır. Kendisi birçok eserin yayıncısıdır. Belki Rodoslu Samuel Sullam onun hala bu adada yaşayan torunlarından biridir"*[373] çıkarımlarına ulaşmıştır.

3.3. Sebilürreşad Dergisi ile Avram Galanti Galanti Arasında Geçen Bir Tartışma

Avram Galanti'nin 14 Mayıs 1923 tarihinde Vatan Gazetesinde "İntihabatta Gayrimüslimler" başlığıyla kaleme aldığı makale, Sebilürreşad dergisi tarafından eleştirilmiştir. Avram Galanti, gayrimüslim sınıfın ruhani merkezlerinin intihabat işlerine müdahalesinden söz etmiştir. Bu hareketin zaman içerisinde dini kurumlar tarafından "alışılagelmiş" bir durum olduğunu ileri süren Galanti, Harb-i Umumi zamanında Ankara hükümetinin böyle bir hakkı ilga ederek ruhani liderlerin sadece dini işlerle ilgilenmesi gerektiğini dile getirdiğini vurgulamıştır. Seçimlere müdahalede bulunma durumuna alışmış olan kesimin, kendilerini 400 sene önce de yaşıyor sanmalarını eleştiren araştırmacı, Türk hükümetinin "halk" esasları çerçevesinde adımlar attığını, yeni Türkiye'nin demokratik olduğunu ve din fark etmeksizin her

[369]Avram Galanti, "Firman concernant l'interdiction, au XVI me siécle, d'achat d'esclaves par les Juifs", *Hamenora*, 01 Aralık 1936, s. 2-3. Bkz. Ek:23.
[370]Avram Galanti, "Don Salomon Aben Yaéche, Duc de Mételin", *Hamenora*, 1 Ekim 1935, s. 254-257. Bkz. Ek: 25.
[371]Avram Galanti, "Une poésie en cinq langues", *Hamenora*, 1 Ekim 1935, s. 259-261. Bkz. Ek:24.
[372]Galanti, "Une poésie en cinq langues", s. 259.
[373]Galanti, "Une poésie en cinq langues", s. 260.

sınıftan vatandaşın seçimlere katılabileceğini, seçime iştirak etmenin din ile alâkadar olmadığını Fransa ve İngiltere örnekleri çerçevesinde ifade etmiştir. Bu noktada Avram Galanti, Sebilürreşad dergisi yazarları tarafından "Hükümet-i Milliye'mize İftira" başlığı altında Galanti'nin *"Hükümet-i Milliye, demokratik yani ''halk'' esasları üzerine istinad ettiği için, yeni Türkiye nazarında, her demokratik memlekette olduğu gibi, yalnız efrad vardır, Dini akide ise tamamı ile vicdanı bir mesele olduğundan devletin kavanin mecmuasıyla alakası yoktur"*[374] sözleri eleştirilmiştir. Yeni Türkiye'nin dininin İslâm olduğunu, Fransa gibi "laik" bir devlet olmadığını dile getiren yazarlar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin de "Hükümet-i İslamiye" olduğunu ileri sürmüşlerdir.[375] Avram Galanti 'nin, Hükümet-i Milliye'ye iftira attığını savunan görüşlere karşı sessiz kalmadığını 19 Mayıs 1923 tarihinde Sebilürreşad Dergisine gönderdiği matbuadan anlamaktayız. Kendisine karşı yöneltilen eleştirilere "hayalimden ve hatırımdan geçmeyen fikri atfediyorsunuz" sözleriyle tepki veren araştırmacı, hükümetin şekillerinin din ile alakalı olmadığını, dergi yazarlarının böyle bir sonuca ulaşmalarına sebep olan fıkranın "Dini akide ise tamamı ile vicdani bir mesele olduğundan, devletin kavanin mecmuası ile alakası yoktur" ifadesinin olabileceğini söylemiştir. Bu sözleri ile gayrimüslimlerin aklındaki soruları neticelendirmek amacı olduğunu söyleyen araştırmacı, *"... Düşündüğünüz gibi, Hükümet-i Milliye'ye iftira etmek için değildir. Zira ben bilirim ki Hükümet-i Milliye'nin dini, din-i İslâm'dır. Ve o büyük kuvveti İslâmiyet'tedir. Bundan bilistifade ilave edeyim ki ben İslâmiyet'in büyüklüğünü bilir ve takdir ederim ve yirmi seneden beri onu kalmen ve kelâmen müdafaa ediyorum"*[376] ifadeleri ile kendisini savunmuştur.

3.4. Rodos Adasında Bulunan Okullar Hakkında Avram Galanti'nin Tutumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda muallimlik görevini de icra etmiş olan Galanti, "Asya Türkiyesi"[377] başlığı altında Rodos'ta muallim olarak bulunduğu dönemdeki Türk okullarının tutumundan ve Yahudi okullarının durumunu kaleme almıştır. Osmanlı hükümdarının hoşgörüsü sayesinde antisemitizm hareketinin imparatorluk topraklarında yıkıcı etkiye sebep olmadığını ifade eden Galanti, II. Abdülhamit'in eğitimi teşvik

[374] Avram Galanti, "İntihabatta Gayrimüslimler", *Vatan Gazetesi*, 14 Mayıs 1923, S. 49, s.3.
[375] Sebilürreşad, Mayıs 1339(1923), C. 21, 528-529, s. 72.
[376] Avram Galanti, "Din ile Devletin Alakası", *Sebilürreşad*, 19 Mayıs 1339(1923), C. 21, S. 530-531, s. 83.
[377]Avram Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives- Turquie d'Asie: Rhodos: La tolérance dans les écoles Tuqgues: Excellents Rapports Entre Les Cultes", *Archives Israélites*, 21 Temmuz 1898, Cil: 59, No: 29, s. 236-237.

ettiğini ve imparatorlukta eğitim çerçevesinde ücretsiz hizmet verildiğini de dile getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türk okullarında dini ayrımcılık yapılmadığını, aksine hoşgörünün var olduğunu söyleyen Galanti, *"Türk okullarında eğitim gören Yahudiler, Cumartesi günleri sınıfa gelmek zorunda değilldir, Yahudi öğrenciler bu konuda kendi inanışlarına göre hareket ediyorlar. Ayrıca, hükümetin ilk ve ortaokullarında Müslümanların dini de öğretilir, bu süre zarfında Yahudi öğrencilerin başka bir sınıfa gitmesine izin verilir.*[378] *... Adamızın Osmanlı İmparatorluk Lisesinde yirmi beş Yahudi öğrenci var, arkadaşları arasında ayırt ediliyorlar. Bu yıl, bu kurumun müdürü bir program düzenledi ve böylece Yahudi öğrenciler, Cumartesi günü okula gelmek zorunda kalmıyorlar. Benzer şekilde, şu anda devam eden sınavların programını düzenleyerek, Cumartesi gününe sınav koyulmaması planlanmıştır"*[379] ifadelerini kullanarak 1890'lı yıllarda Türk okullarının, gayrimüslim öğrencilere karşı benimsemiş olduğu tutumu okuyucularla paylaşmıştır.

Okullarda dini farklılıklar gözetilmeksizin herkese eşit davranıldığını vurgulayan Avram Galanti, *"Sınavlarda adaletli davranıyoruz. En yüksek notlar, ait oldukları dine dikkat etmeden en çok hak eden öğrencilere verilir"* [380] sözleriyle de her öğrencinin emeğinin karşılığını aldığını dile getirmiştir.

Eser içerisinde şahit olduğu bir olayı da aktaran Avram Galanti, *"Dün Türk Lisesi'nde genel tarih sınavlarına katıldım. Yahudi bir öğrenci sınava girdiğinde, gözetmen, sınav görevlilerine hitap etti ve şöyle dedi: "Beyler, bu öğrenci bir Yahudi, çok zeki, çok çalışkan ve çok dürüst bir öğrenci.'' Dedi. Diğer sınav görevlisi ise Türkiye Müslümanları, Yahudileri, sadık Millet, sadık insanlar olarak adlandırıyor"*[381] sözleri ile Türklerin gözünden Yahudi cemaatine bakışı ortaya çıkarmıştır.

Makale içerisinde imparatorluk dışında hayatını sürdüren Yahudilerden de söz eden Galanti, Hıristiyanlar tarafından yönetilen hiçbir ülkede Yahudilere, Osmanlı

[378]Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives- Turquie d'Asie: Rhodos: La tolérance dans les écoles Tuqgues: Excellents Rapports Entre Les Cultes", s. 236.
[379]Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives- Turquie d'Asie: Rhodos: La tolérance dans les écoles Tuqgues: Excellents Rapports Entre Les Cultes", s. 237.
[380]Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives- Turquie d'Asie: Rhodos: La tolérance dans les écoles Tuqgues: Excellents Rapports Entre Les Cultes", s. 237.
[381]Galanti, "Correspondances Particuliéres Des Archives- Turquie d'Asie: Rhodos: La tolérance dans les écoles Tuqgues: Excellents Rapports Entre Les Cultes", s. 237.

İmparatorluğu'ndaki kadar olanak sunulmadığını da eklemiştir ve başka ülkelerde zor şartlar altında yaşayan Yahudiler adına üzüntüsünü de paylaşmıştır.

Avram Galanti'nin "Asya Türkiyesi" başlığı altında kaleme aldığı diğer bir eser, "Bir Okulun Kurulması İçin Yahudi Hayır Kurumuna İtiraz"[382] başlığı ile 1898 yılında yayınladığı makalesidir. Galanti, makalesinde 1880'li yıllarda Rodos'ta Moise Franco'nun[383] girişimleri ile kurulan bir Alliance okulunun 1897 yılında kötü şartlar altında olduğunu ifade etmiştir. Kötü idare ve kaynak kıtlığı sebebiyle Yahudi çocuklarının yeterli eğitim alamadığını söyleyen Galanti, beş yıl önce gerçekleşen bir hahamlık seçiminin, zaten sıkıntılarla savaşan Yahudi cemaatini ikiye böldüğünü ifade etmiştir.

Galanti, Rodos'ta bulunan Yahudi cemaatin okulu yeniden düzenlemek için çabaladığını ancak bazı topluluk üyelerinin açgözlülüğü ve Yahudi nüfusunun içinde bulunduğu sefalet durumu sebebiyle bir sonuç elde edilemediğini söylemiştir. Yahudi çocuklarını "cehalet içinde büyüyen ve zamanlarını, karanlık ve nemli sazdan yapılmış kır evlerinde gereksiz yere harcayan altı yüz Rodoslu çocuk" olarak betimleyen Galanti, bu çocukların donanımsız öğretmenlerden İbranice okumayı öğrendiklerini söylemiştir ve gelecekte çocukların, eğitimsiz nesli temsil edeceği sonucuna ulaşmıştır.

Evrensel Yahudi Birliği'nin neden Rodos'taki Yahudi çocuklarına yardım etmediğini düşünen Galanti, sorunun sebebini hahambaşı seçimlerinde aramıştır. Yapılacak yardım ile Yahudi cemaatin kurtuluşa ereceğini söyleyen Galanti, Yahudi çocukların eğitim konusunda yardıma muhtaç olduğunu özellikle vurgulamıştır.

Avram Galanti, Alliance İsraélite Universelle isimli dergide Rodos'taki Yahudi çocuklarının ve Alliance okullarının içinde bulunduğu sıkıntıları kaleme almıştır. Bu sebeple Galanti'nin, kötü şartlar altında okumaya çabalayan Yahudi çocuklarının ve onların ailelerinin sesi olduğu sonuca varabiliriz.

[382]Avram Galanti, "Correpondances Particuliéres Des Archives- Turquie-D'Asie- Rhodes: Nécessité de la création d'une école: Requéte a l'Alliance", *Archives Israélites*, 24 Novembre 1898, Cilt: 59, No: 47, s. 381-382.
[383] Moise Franco, Alliance İsraéliTE Universelle okullarında eğitimci ve okul müdürü olarak görev yapmıştır.

SONUÇ

Bu tezin konusunu teşkil eden Avram Galanti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan bir yazım hayatına sahiptir. Avram Galanti, üretkenliği sayesinde tarihçilere Türkiye'de bulunan Yahudiler hakkında pek çok materyal bırakmıştır. Kaleme aldığı eserleri, kendi imkânları doğrultusunda yayınlayan Profesör, İspanya ve İngiltere krallarına mektup yazdığı konusuyla ilgili söylentiler dikkate alınmadığı sürece vatansever olarak adlandırılabileceğini zannediyoruz. O'nun vatanseverliği ırk merkezli bir fikirden ziyade kültür ortaklığını kapsamaktadır.

Avram Galanti'nin üretkenliğine rağmen fazla tanınmamasının sebebi, yaşadığı dönemde kitaplarının geniş kitleye ulaşmamış olması ile açıklanabilir. Bir diğer sebep ise 'nin Fransızca eserler kaleme alması, yurt dışında daha çok okunduğuna inanması ile ilişkilendirilebilir. Profesörün eserlerinin yeteri kadar iyi korunamayıp kullanılamaz hale gelişi de Türkiye'de arşivlerinin bakımı, korunması ile ilgilenen bir kurumun o dönemde henüz oluşmamış olmasından dolayıdır.

Millî mücadele dönemindeki desteğini ve Mustafa Kemal'e olan sevgisini övgülere sığdıramayan Galanti, içerisinde bulunduğu Türk toplumunun bütünlüğünü savunmuştur. Nitekim "Bodrumlu" soyadını alıp Türk vatandaşı olması da bu durumu açıkça ifade etmektedir.

Milletvekili olduğu dönemde topluluk içerisinde uyumlu hareket eden Avram Galanti, Varlık Vergisi konusunda herhangi bir görüş sergilememiştir. Ancak çok daha önceki tarihlerde gündeme gelen Üniversite Kanunu konusunda düşüncesini ifade edip kararlılığını, düşüncesini her fırsatta dile getirerek göstermiştir. Türk milliyetçiliğine önem veren Galanti'nin Üniversite Kanunu çerçevesinde doçentlerin en az iki lisan bilmesini istemesi, zannediyoruz ki Türkiye'deki akademik yapının sağlam olmasını arzu etmesi sebebiyledir.

Avram Galanti, eğitimin ve eğitimcinin kaliteli olması gerektiğine inanmıştır ve Yahudi çocuklarının Yahudi kimliğini kaybetmeden Türkiye ile bütünleşmesini amaçlamıştır. Bu konuda Alliance okullarına ve okul müdürlerinin kayıtsız kalmalarına karşı eleştirileri sert olmuştur. Aynı zamanda Galanti, eğitim konusunda sıkıntı yaşayan Yahudi çocukların ve ailelerinin sesi olmuştur. Yazdığı eserlerin birçoğu, eğitim konusunda Evrensel Yahudi Birliğine seslenişi içermektedir.

Avram Galanti, kan savaşı iftirası konusunda gözü öfkeden bir şey görmeyen bir Yahudi milliyetçisi olmamıştır. Türkler ile Yahudiler arasında kardeşlik bağı olduğunu ifade eden Galanti'nin gelenekselci yaklaşımı, alfabe konusunda olmuştur. Galanti'nin bu yaklaşımı, alfabe değişikliğinde veya Avrupai kökenli bir kelimenin Türkçeye ithal edilmesi durumunda dilin gayr-ı ilmi hale gelmesi endişesi ile doğrudan ilişkilidir.

Avram Galanti, Siyonizm çerçevesinde meydana gelen gruplaşmalara sert tavır almıştır. Ancak Avram Galanti'nin, Yahudilerin yerleşmesi için Sudan Projesini hazırladığını düşündüğümüzde her ne kadar Türk milliyetçiliğine ve Türkiye'nin bütünlüğüne önem verse de bir yurt edinme meselesini ciddiye aldığını, Yahudi yurdunun varlığını arzuladığı sonucuna ulaşmaktayız.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

RESMİ YAYINLAR

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VII, Toplantı 3, C. 24 (11-12 Haziran 1946).

GAZETELER

Akşam Gazetesi

Vakit Gazetesi

Vatan Gazetesi

Resmî Gazete

Ulus Gazetesi

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi

Kurun Gazetesi

Yenigazete

KİTAPLAR

Ahmed, Feroz, *Jön Türkler ve Osmanlı'da Milletler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

_____, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Arslantaş, Nuh, *Mısır'da Türkler, Araplar ve Yahudiler*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

Bali, Rıfat, *Musa'nın Evlatları Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İletişim, 2001.

Besalel, Yusuf, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik, Basın ve Yayın A.Ş., 2. Baskı, İstanbul 2004.

_____, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2003.

Boztekin, Nihal, *Sami Kohen Anlatıyor Ver Elini Dünya 70 yıllık Gazetecilik Serüveni*, Libra Kitabevi, 1. Basım, İstanbul 2021.

Çakırbaş, Ali, *TBMM'de Gayrimüslim Milletvekilleri (1923-1964)*, Mikyas Basım Yayın, I. Baskı, İstanbul 2020.

Engin, Vahdettin, *Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008.

Eroğlu, Ahmet Hikmet, *Osmanlı Devleti'nde Yahudiler*, Seba Yayınları, I. Basım, Ankara 1997.

Güleryüz, Naim, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri,* Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Ocak 2012.

Güleryüz, N., *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2012.

Groepler, Eva, *İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, Belge Uluslararası Yayıncılık, 1999.

Herzl, Theodor, *Yahudi Devleti*, Sümer Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2018.

İnalcık, Halil, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, 5. Baskı, Ankara 2016.

Kaya, Önder, *Türklük İncelemeleri*, Yeditepe Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 2005.

Landau, Jacob M., *Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1996.

Levi, Avner, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998.

Sevilla Sharon, Moshe, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yayınları, 1. Basım, Şubat 1992.

Shaw**,** Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

Tanör, Bülent, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, 11. Baskı, İstanbul 2017.

T.C. Turizm Bakanlığı, *Musevilerle 500 Yıl*, 1992.

Tezel, Yahya, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

Tınaz, Kerem, Pressman, S. Hannah, *Sefarad Güzergâhları*, haz. Kerem Tınaz, Oscar Aquirre Mandujano, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020.

Tüfekçi, Vedat, *Milli Mücadelede Türkiye Yahudileri*, Doğu Kütüphanesi, I. Baskı, İstanbul 2016.

Ülken, H. Ziya, *Yahudi Meselesi*, İSAM, İstanbul 1944.

Yalçın, Durmuş vd. ,*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, 18. Baskı, Ankara 2004.

_____vd, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2019.

Yeşilyurt, Süleyman, *Ermeni, Yahudi, Rum Asıllı Milletvekilleri*, Merhaba Gazetesi Yayınları, II. Baskı.

Yetkin, Çetin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, AFA Yayıncılık, İstanbul 1992.

AVRAM GALANTİ'YE AİT KİTAPLAR

Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., III. Basım, İstanbul 1995.

_____, *Sabetay Sevi ve Sabetaycıların Gelenekleri*, ZVİ Geyih Yayınları, 4. Basım, Mart 2006.

_____, *Bodrum Tarihi*, Bodrum ve Karya Bölgesi Kültür, Sanat ve Tanıtım Vakfı Yayınları, 2. Basım, Ankara 1996.

_____, *Türk Harsı ve Türk Yahudisi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1953.

_____, *Arabi Harfleri Terakkimize Mâni Değildir*, haz. Fethi Kale, Bedir Yayınevi, İstanbul 1996.

_____, *Vatandaş Türkçe Konuş!* Kebikeç Yayınları, Ankara 2000.

MAKALELER

Aktel, Mehmet, *"Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması"*, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3.

Bora, Siren H., *"Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı Yahudi Cemaatini, Tarım Sektöründe Kalkındırma Çalışmaları ve İzmir Yakınlarında Kurulan Bir Çiftlik Okul: Or Yehuda"*, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. 1, S.3.

Biçici, Mehmet, Özlü, Zeynep Y., *"Harf İnkılabı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çıkan Tartışmalar ve Karşıt Görüşler"*, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 6, S.1.

Elçarpar, Yasin, *"Harf İnkılabı Hakkında Görüşler ve Uygulamaya Geçirilmesi"*, *Enderun Dergisi*, C. 2, S. 1, 2018.

Eryılmaz, Bilal, Bektaş, Mücahit, *" Lozan Perspektifinden Türkiye'de Azınlık Politikaları (1923-2016)"*, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 2, 2017.

Gerez, Habib, *"34. Ölüm Yıldönümünde Prof. Abraham Galanti (1873-1961)"*, *Tiryaki*, 1995/1, Temmuz-Ağustos), S. 12-13.

Gökalp Ziya, *"Turan nedir?"*, *Yeni Mecmua*, Sayı: 31

Görmüş, Evrim, *"Alliance Israélite Universelle: Osmanlı Yahudilerinin Dönüşümünde Bir İtici Güç"*, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40.

Kalderon, Alber E. *"Abraham Galanti Bio-Bibliografya"*, Çev. Bali, Rıfat, *Müteferrika*, 1995, S. 5.

Kaan, Oğuz, *"Türk Siyasi Tarihi'nde Jön Türk Kongreleri"*, Econharran, C. 3 S.4.

Levi, Avner, *"Kahire'de Gazetecilik Yılları ve Avram Galanti "*, *Tarih ve Toplum*, 1996, 26(153).

Mintis, Georgios I., *"Selanik'in İspanya Yahudileri (Yerleşme, Yükseliş, Büyük Yıkım)"*, Çev. Ozansoy, Esin, *Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2017, S. 27.

Nassi, Gad, "Belirlenmemiş Yönleri ile Avram Galanti ", *Tiryaki*, Yıl 1, Sayı 10-11, Mayıs-Haziran 1995.

İlhan, Ayşe, *"Hocam Avram Galanti Bey..."*, Tiryaki, Temmuz-Ağustos 1995/1, S. 12-13.

Özdemir, Ahmet, *"Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na Gelişi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin İlan edildiği Tarihsel Sürece Kadar Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumların Araştırılmasına Yönelik Tarihsel Bir Yaklaşım"*, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mart 2019, S. 14.

Sebilürreşad, Mayıs 1339(1923), C. 21, 528-529.

Serbestoğlu, İbrahim, *"Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu"*, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi OTAM,* 2011 Cilt 29, S. 29.

Toprak, Zafer, *"11 Nisan İnkılabı ve 10 Temmuz Iyd-ı Milli'si "İrtica"dan " İnkılap"a"*, *Toplumsal Tarih*, 2004, S. 124.

AVRAM GALANTİ'YE AİT MAKALELER

Avram Galanti, *"Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda Ettiği Türk Ordusu"*, *Yeni Mecmua*, 1 Teşrin-i Sani 1923, S. 87.

_____, "Midhat Pacha et le Juifs", La *Boz De Türkiye*, 15.08.1947.

_____, *"Türkçe'de İhdas Olunan Kelimat ve Istılahat Etrafında Bazı Mülazahat"*, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Mart 1333-1917, Yıl 2, S. 7.

_____, *"Les İsraélites De L'Empire Ottoman, Avant Et Aprés La Constitution"*, *Archives İsraélites*, 27 Ağustos 1908, C. 69, No: 35.

_____, *"Yeni Türk Tarihinde İzmir İktisat Kongresi"*, *Yeni Mecmua*, 1 Mart 1923, S. 5-71.

_____, *"Türk Yiyoruz… İzmir İktisat Kongresi Azasına"*, *Yeni Mecmua*, 1 Nisan 1923, S. 7-73.

_____, *"Türkler İki "Tarihi Devre" Açmışlardır"*, *Yeni Mecmua*, 15 Kanun-i Sani 1923, C.IV, S.2-68.

_____, *"İspanyol Halkiyatında Hayrettin Barbaros ve Kılıç Ali Paşalar"*, *Yeni Mecmua*, S. 8-74.

_____, *"Türkçe Elifba Harflerinin Manaları"*, *Yeni Mecmua*, 5 Eylül 1918, C.III, S. 60.

_____, *"Kullandığımız Türkçe Ay İsimlerinin Menşei"*, *Yeni Mecmua*, 27 Haziran 1918, C.II, S. 50.

_____, *"Türkiye ve Elsine-i Samiyye"*, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Kanun-i Sani 1916, Yıl 1, S. 2.

_____, *"Arabi ve Farsi Kavaidinden Ayıklanmış Türkçe"*, *Yeni Mecmua*, 13 Eylül 1923, S. 84.

_____, *"Padişah, Paşa, Bey, Efendi, Ağa Kelimelerinin Menşeleri"*, *Yeni Mecmua*, 2 Ağustos 1923, S. 81.

_____, *"Kullandığımız Türkçe Yazının Menşei"*, *Yeni Mecmua*, 25 Nisan 1918, C. II, S.41.

_____, *"Türkçe'de İhdas Olunan Kelimat ve Islahat Etrafında Bazı Mülazahat"*, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Mart 1333-1917, S.7.

_____, *"Konuşulan ve Yazılan Türkçe"*, *Yeni Mecmua*, 20 Teşrin-i Sani 1923, S. 88.

_____, *"Avam Türkçesi"*, *Yeni Mecmua*, 20 Kanun-i Evvel 1923, S. 90.

_____, *"Türkiye Kelimesinin İmlası"* , *Yeni Mecmua*, 5 Kanun-i Evvel 1923, S. 89.

_____, *"Ümmet, Millet Kelimeleri"*, *Yeni Mecmua*, 15 Şubat 1923, S. 70.

_____, *"Türk Hurafatında "Salı" Günü"*, *Yeni Mecmua*, 16 Ağustos 1923, S. 82.

_____, *"Correspondance Particuliére Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Une accusation ritüelle: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne"*, *Archives Israélites*, 7 Novembre 1901, Cilt: 62, No: 45.

_____, *"Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Le Procés Anesti devant la Cour de Smyrne et l'accusation ritüelle"*, *Archives Israélites*, 14 Novembre 1901, Cilt. 62, No: 46.

_____, *"Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie- D'Asie Rhodos: Le Procées Anesti et l'accusation De Sang Combattue"*, *Archives Israélites*, 28 Novembre 1901, Cilt: 62, No: 48.

_____, *"Correspondances Particuliéres Des Archives: Turquie-D'Asie Rhodos: Une Accisation Rituelle évitée"*, *Archives Israélites,* 27 Mars 1902, Cilt: 63, No: 13.

_____, *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation"*, *Archives Israélites*, 19 Haziran 1902, C. 63, No: 25.

_____, *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 2"*, *Archives Israélites*, 3 Temmuz 1902, C. 63, No: 27.

_____, *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 3"*, *Archives Israélites*, 24 Temmuz 1902, C. 63, No: 30.

_____, *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 4"*, *Archives Israélites*, 7 Ağustos 1902, C. 63, No: 32.

_____, *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 5"*, *Archives Israélites,* 25 Ağustos 1902, C. 63, No: 35.

_____, *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 6"*, *Archives Israélites,* 30 Ekim 1902, C. 63, No: 44.

_____, *"L'enseignement Dans Les écoles De L'Alliance Et La Nécessite De Sa Réorganisation: Article 7"*, *Archives Israélites,* 18 Aralık 1902, C. 63, No: 51.

_____, *"Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance"*, *Archives İsraélites*, 23 Nisan 1903, C. 64, No: 17.

_____, *"Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance (Article 2)"*, *Archives İsraélites,* 18 Haziran 1903, C. 64, No: 25.

_____, *"Quelques réflexions sur une lettre et deux circulaires de l'Alliance (Article 3)"*, *Archives İsraélites,* 29 Ekim 1903, C. 64, No: 44.

_____, *"Fransa ve Türkçe"*, *Yeni Mecmua*, 26 Teşrin-i Evvel 1918, C. III, S. 66.

_____, *"Tarih-i Medeniyette Mustafa Kemal ve Kumanda Ettiği Türk Ordusu"*, *Yeni Mecmua*, 1 Teşrin-i Sani 1923, S. 87.

_____, *"Türkiye Coğrafya Lügati"*, *Yeni Mecmua*, 15 Teşrin-i Evvel 1923, S.86.

_____, *"Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe Tercümeleri"*, *Yeni Mecmua*, 14 Mart 1918, C. II, S. 35.

_____, *"İspanyol Halkiyatında Hayrettin Barbaros ve Kılıç Ali Paşalar"*, *Yeni Mecmua*, 15 Nisan 1923(1339), S.8-74.

_____, *"Hazret-i Halid'in Kabrinin Keşfi Etrafında"*, *Yeni Mecmua*, 18 Temmuz 1918, C. III, S. 53.

_____, *"Babililer ve Kapitülasyonlar"*, *Yeni Mecmua*, 15 Haziran 1923, C. IV, S. 78.

_____, *"Bursa'nın Fethi ve Museviler"*, *Yeni Mecmua*, 1 Mayıs 1339/1923, C. IV, S. 75.

_____, *"Türkiye'de İlk Katolik Kapusin Manastırları"*, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1 Mart 1924(1340), Yıl 14, S.2 (79).

_____, *"İki Mühim Tarihi Keşif"*, *Yeni mecmua,* 1 Kanun-i Sani 1339/1923, C. IV, S. 1-67.

_____, *"Türk kelimesinin Menşei Etrafında"*, *Yeni Mecmua*, 28 Mart 1918, C. II, S. 37.

_____, *"Türk Kelimesi ile Turan Kelimesi Arasında Münasebet Var Mı?"*, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Kanun-i Evvel 1924, Yıl 3, S. 7.

_____, *"Oğuz Han Efsanesi Etrafında"*, *Yeni Mecmua*, 15 Ağustos 1918, C. III, S.57.

_____, *"Eski Türk Savların Eskiliği"*, Kanun-i Sani-Mart 1339, S.6.

_____, *"Din ile Devletin Alakası"*, *Sebilürreşad*, 19 Mayıs 1339(1923), C. 21, S. 530-531.

_____, *"Correspondances Particuliéres Des Archives- Turquie d'Asie: Rhodos: La tolérance dans les écoles Tuqgues: Excellents Rapports Entre Les Cultes"*, *Archives Israélites*, 21 Temmuz 1898, C. 59, No: 29.

_____, *"Correpondances Particuliéres Des Archives- Turquie-D'Asie-Rhodes: Nécessité de la création d'une école: Requéte a l'Alliance"*, *Archives Israélites*, 24 Novembre 1898, C. 59, No: 47.

_____, *"Comment fut fondé l" "Aurore"*, *La Boz De Türkiye*, 15 Haziran 1947.

_____, *"Veinte y cinco anios de periodismo"* , *La Boz De Türkiye*, 15 Şubat 1948.

_____, *"Daud Efendi Molho et le Dr. Theodore Herzl"*, *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1946.

_____, *"En Meldando Una Tarjeta Postala…"*, *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1946.

_____, *''Le Juif vivant ou mort, meme detesté, est un ''symbole d'abondace et de bonheur'' chez les classes superstitieuses''*, *La Boz De Türkiye*, 1 Aralık 1947La Boz De Türkiye, 1 Aralık 1947.

_____, *" La Fin de la Biblioteca de Elmaleh"*, *La Boz de Türkiye*, 15 Mart 1948.

_____, *"Le quartier juif d'Emin Eunu et la Mosquée "Yeni Djami" "*, *La Boz De Türkiye*, 1 Mart 1947.

_____, *"Hekim Yacoub (le Médecin Yacoub)"* , *La Boz De Türkiye*, 15 Eylül 1948.

_____, *"Contribution â la Biographie de feu Lucien Sciuto"*, *La Boz De Türkiye*, 15 Ekim 1947.

_____, *"Le Puits a chainettes d'Ortakeuy et la question du "Tschlih" "*, *La Boz De Türkiye*, 15 Nisan 1947.

_____, *"Como estan lavorando!"*, *La Boz De Türkiye*, 15 Temmuz 1947.

_____, *" Les Juifs de l'lle de Samos"*, *La Boz De Türkiye*, 1 Temmuz 1947.

_____, *"La construction de la Mosquée "Suleymaniyé" et la petite maison d'un juif- Le roi Ahab et la vigne de Naboth (Navot)"*, *La Boz De Türkiye*, 15 Mayıs 1947.

_____, *"Un Mathématicien juif: Hodja Ishak Effendi"*, *Hamenora*, 01 Aralık 1930, No: 12.

_____, *"Firman concernant l'interdiction, au XVI me siécle, d'achat d'esclaves par les Juifs"*, *Hamenora*, 01 Aralık 1936.

_____, *"Don Salomon Aben Yaéche, Duc de Mételin"*, *Hamenora*, 1 Ekim 1935.

_____, *"Une poésie en cinq langues"*, *Hamenora*, 1 Ekim 1935.

_____, *"Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Heykeli Neden Rükn Edilmeli ve Niçin?"*, haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*, Yeditepe Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 2005.

_____, *"Musa-Mustafa Kemal",* haz. Önder Kaya*, Türklük İncelemeleri*.

_____, *"Herkes Bir "Gazi" İstiyor",* haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*.

_____, *"Yeni Türk Tarihinde Ziya Gökalp",* haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*.

_____, *"Türk Akademisinin Tesisi Arafesinde Lisanımız"*, haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri*.

_____, *"Türkleşmek Yolu"*, haz. Önder Kaya, *Türklük İncelemeleri.*

_____, "Türkler ve Ekalliyetler", *İkdam Gazetesi*, 9 Haziran 1922.

_____, "Museviler ve Türkçe", *Akşam Gazetesi,* 5/8/11 Kanun-i Evvel 1924.

_____, "İntihabatta Gayrimüslimler", *Vatan Gazetesi*, 14 Mayıs 1923, S. 49.

TEZLER

Arvasi, Melik, *II. Abdülhamit Yönetimine Muhalefet: İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2011.

Aydın, Mithat, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Balkanların Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2002.

Ertürkmen, Bengi Su, *Ankara Yahudi Mahallesi Birlik Sokak'ta Bulunan Ankara Sinagogu ile Albukrek Ve Araf Konutlarının 19. YY Osmanlı Batılılaşması Bağlamında İncelenmesi,* Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.

Yeğiner*,* Abidin, *1853-1856 Kırım Savaşı ve Osmanlı Toplumsal Yapısına Etkileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2019.

Yeşildal, Mustafa, *Balat'taki Yahudi Kurumlarının Tarihsel Gelişim Süreci,* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

İNTERNET SAYFASI

https://www.ttk.gov.tr/kongreler/i-turk-tarih-kongresi-02-11-temmuz-1932-ankara/

http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/turkce_konusma_birgun.pdf

ANSİKLOPEDİ

Bali, Rıfat, "Avram Galanti ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1996, S. 13.

Doğan, Hatice, "Hahambaşılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2016, 2. Basım- EK-1.cilt.

Karaman, M. Lutfullah, "Siyonizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2009, C. 37.

Moses, J.,"GALANTİ", *Encyclopaedia Judaica*, 1978.

Gürkan, Saime Leyla, ''Yahudilik'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43: 187-197, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

EKLER

EK:1- Avram Galanti'nin, kardeşi Haim'e gönderdiği bir fotoğraf (1958).

EK:2- Avram Galanti 'nin kariyer yaşamı boyunca kullandığı kartlar.

EK:3- Avram Galanti'nin İsrail Ulusal Kütüphanesi Arşiv Bölümünde yer alan evrakı.

EK 4- Avram Galanti'ye Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından verilen kimlik kartı.

EK:5- Avram Galanti'nin "Maarifimiz Ne Yolda Terakki Eder?" isimli eserinin taslak çalışmalarının yer aldığı bir defter sayfası.

EK:6- 19 Temmuz 1946 tarihli Vakit Gazetesinde yer alan İstanbul Milletvekili adayları arasında Avram Galanti.

EK:7- 19 Aralık 1929 tarihli Vakit Gazetesi'nde Darülfünun'daki bazı derslerin ilgası sebebiyle Avram Galanti'nin de açıkta kaldığını bildiren haber.

EK:8- Avram Galanti'nin "AURORE" Nasıl Kuruldu?" isimli eseri.

EK:9- Avram Galanti'nin "Sürekli Yayıncılıkta (Gazete ve Dergi) Yirmi Beş Yıl (Bay Albert Cohen'in Gazetecilikteki Etkinliği)" isimli eseri.

EK:10- Avram Galanti'nin "Bir Kartpostalı Okurken" isimli eseri.

EK:11- Avram Galanti'nin "Bir Yahudi, Batıla Düşkün Sınıflarda, Ondan Nefret Edilse Bile, O ''Bir Bolluk ve Saadet Timsali''dir" isimli eseri.

EK:12- Avram Galanti'nin "Daud Efendi Molho ve Dr. Theodor Herzl" isimli eseri.

EK:13- Avram Galanti'nin "Elmaleh'in Kütüphanesinin Sonu" isimli eseri.

EK:14- Avram Galanti'nin "Eminönü'ndeki Yahudi Mahallesi ve Yeni Cami Camii" isimli eseri.

EK:15- Avram Galanti'nin "Hekim Yakup" isimli eseri.

EK:16- Avram Galanti'nin "Lucien Scuito'nun Biyografyasına Katkı" isimli eseri.

EK:17- Avram Galanti'nin "Ortaköy'deki Zincirli Kuyu ve "Taşlih" Konusu" isimli eseri.

EK:18- Avram Galanti'nin "Ruhun Yaşamı" isimli eseri.

EK:19- Avram Galanti'nin "Samos Adası'nın Yahudileri" isimli eseri.

EK:20- Avram Galanti'nin "Süleymaniye Camii'nin İnşası ve Bir Yahudi'nin Küçük Evi- Kral Ahab ve Naboth'un (Navot) Bağı" isimli eseri.

EK:21- Avram Galanti'nin "Yahudi Bir Matematikçi: Hoca İshak Efendi" isimli eseri.

EK:22- Avram Galanti'nin "16. Yüzyılda Yahudilerin Köle Alımını Yasaklama ile İlgili Ferman" isimli eseri.

EK:23- Avram Galanti'nin "Midilli Dükü Don Salomon Aben Yaèche" isimli eseri.

EK:24- Avram Galanti'nin Beş Dilde Bir Şiir isimli eseri.

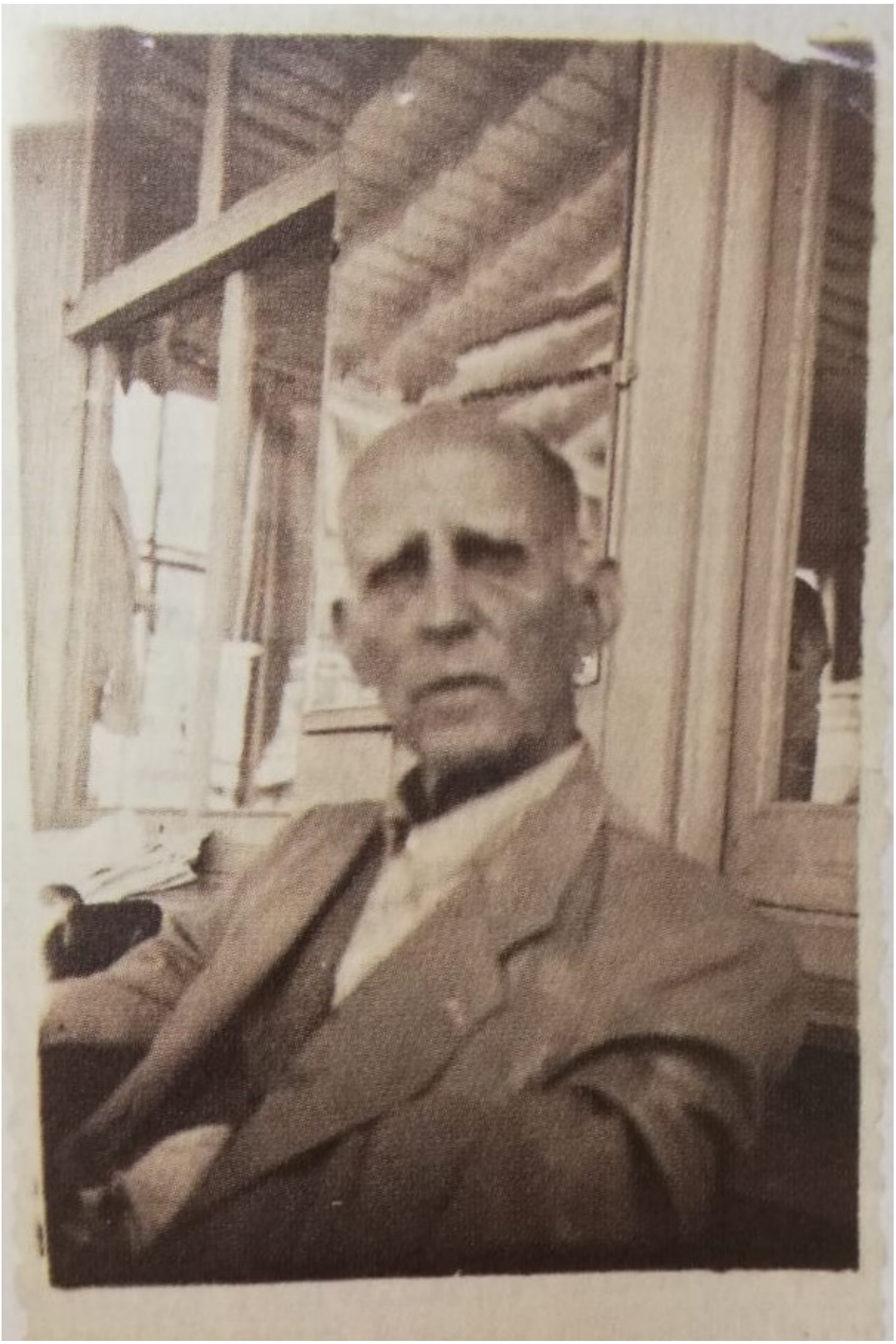

EK:1- Avram Galanti ’nin, Kardeşi Haim’e Gönderdiği Bir Fotoğraf (1958)

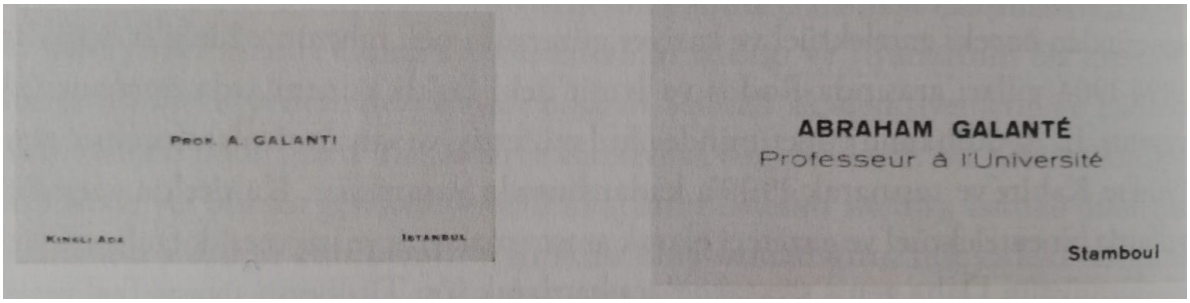

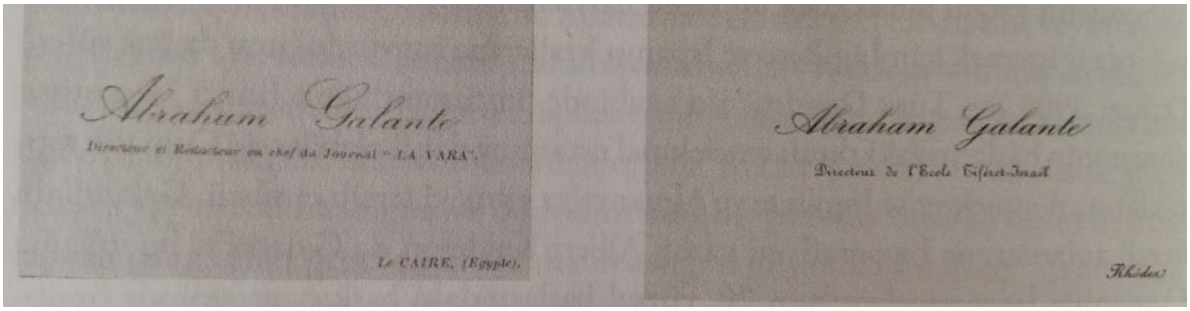

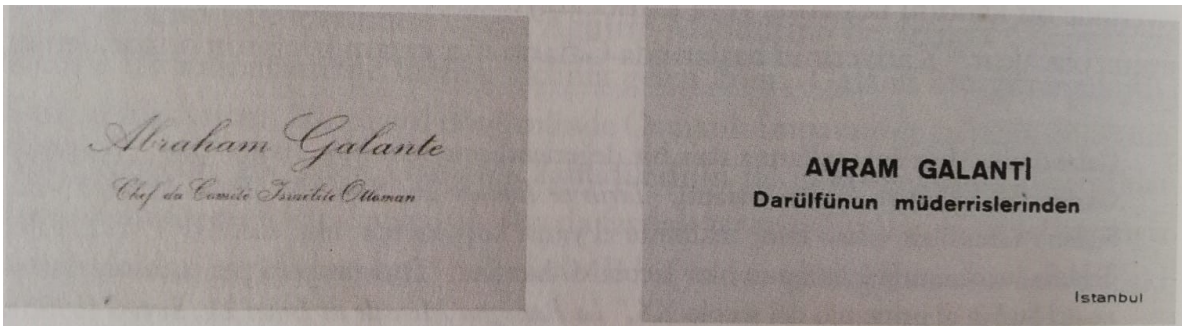

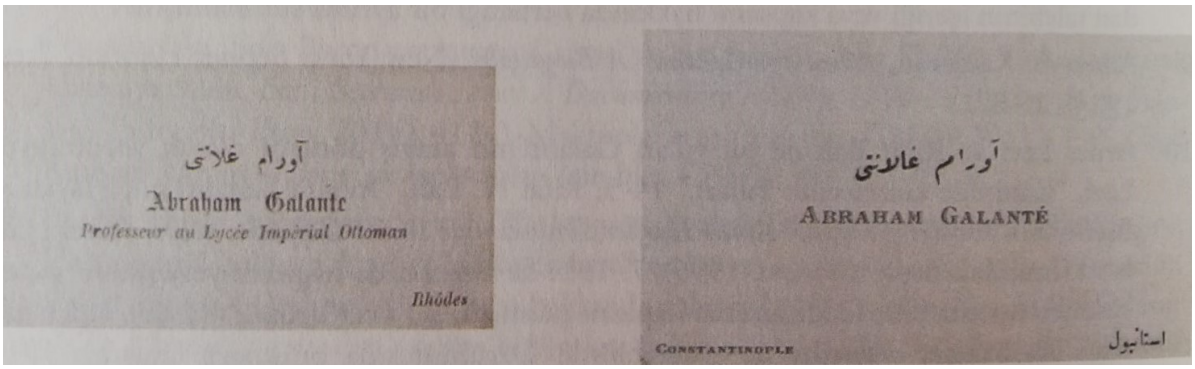

EK:2- Avram Galanti ’nin Kariyer Yaşamı Boyunca Kullandığı Kartlar

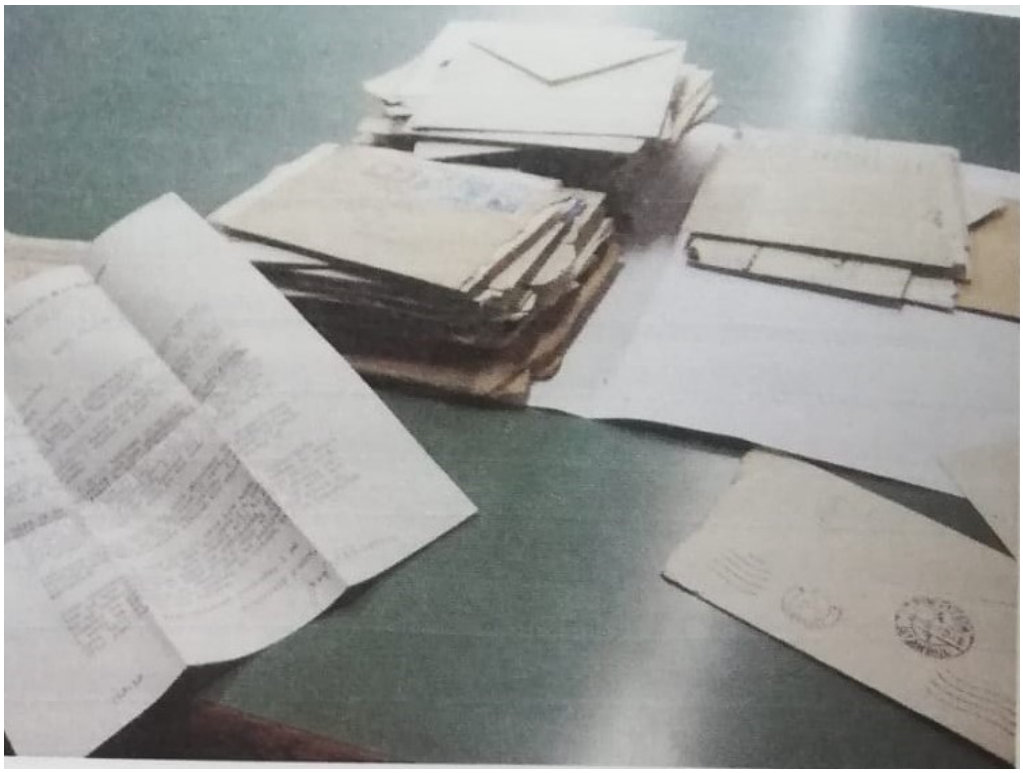

EK:3- Avram Galanti'nin İsrail Ulusal Kütüphanesi Arşiv Bölümünde Yer Alan Evrakı

EK:4- Avram Galanti'ye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tarafından Verilen Kimlik Kartı

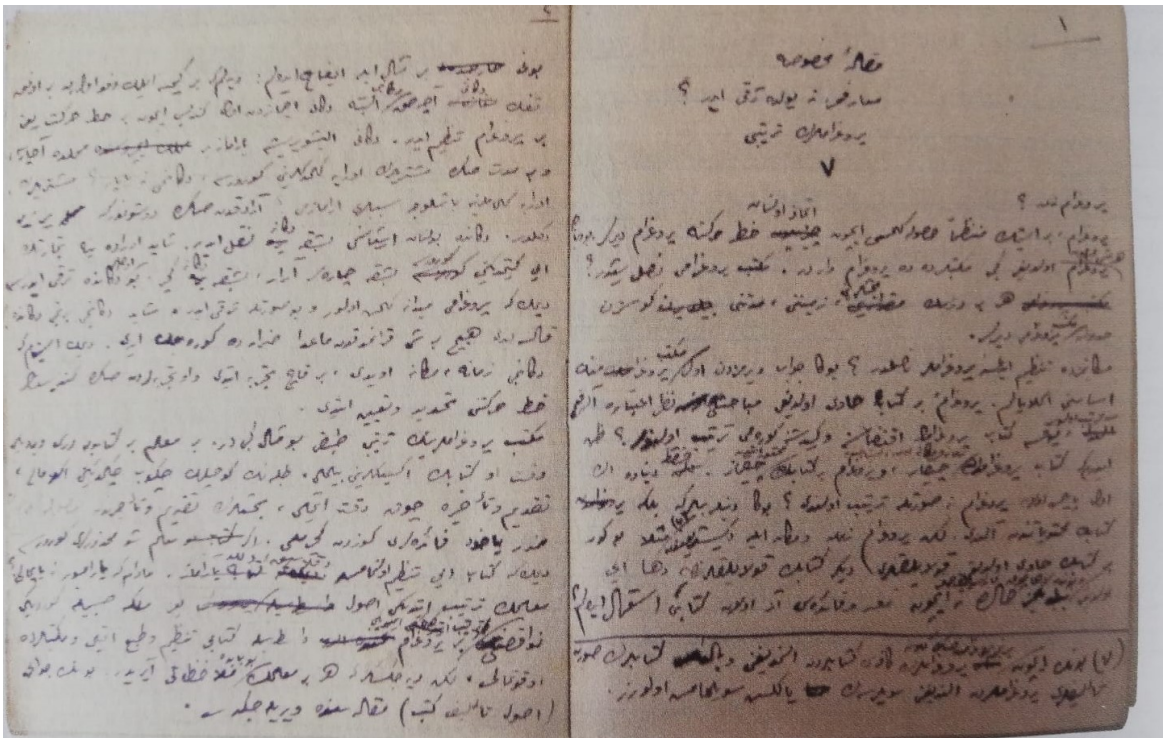

EK:5- Avram Galanti'nin "Maarifimiz Ne Yolda Terakki Eder?" İsimli eserinin taslak çalışmalarının yer aldığı bir defter sayfası

EK:6- 19 Temmuz 1946 tarihli Vakit Gazetesinde yer alan İstanbul Milletvekili adayları arasında Avram Galanti

EK:7- 19 Aralık 1929 tarihli Vakit Gazetesi'nde Darülfünun'daki bazı derslerin ilgası sebebiyle Avram Galanti'nin de açıkta kaldığını bildiren haber.

EK: 8

“AURORE” Nasıl Kuruldu?

Muhteşem müşterek meslektaşımız Bay A. Elmaleh’in takdir edilecek olan ve Lucien Sciuto’nun yaşamı hakkında betimlediği monografiye ek olarak- ki bunu Türk Yahudiliğine değerli bir katkı olarak kabul ediyoruz ve ülkemizdeki Yahudilik davasına sadık bir hizmetkârın eseri olmuştur- Prof. Abraham Galanti’nin bize yönlendirdiği ve birkaç kişisel duyguyu uyandıran aşağıdaki satırları yayınlıyoruz.

Bilge arkadaşım Abraham Elmaleh’in kendisine adadığı bu sütunların konusu olan Lucien Sciuto’nun hareketli özgeçmişini ikmal etmek için, merhumun gazetecilik yaşamı hakkında burada bazı ayrıntılar vereceğiz.

Sciuto, Selanik’te gazetecilik ve edebiyat ile iştigal ettikten sonra 1890’da daha önceden ün saldığı gazete, ona edebi sütunu tahsis etti ve Lucien, bu sütuna “Plat du jour” (Günün tabağı) adını verdi; iyi hazırlanmış, iyi tadına bakılmış ve iyi araştırılmış cümlelerle yazılmıştı. O bu “mutfak” ile 1908’de İkinci Türk Meşrutiyeti’nin ilanına dek ilgilendi. Halkın bütün sınıfları üzerinde ağırlığını hissettiren bir saltanat olan II. Abdülhamit’in 30 yılı aşan saltanatından sonra umut vaat eden bir dönem açıldı; bu halk için demekti ve bu umut beklentisinde ve umut beklentisi vasıtasıyladır ki, en güzel şeyler meydana gelir. Bu durumda Sciuto, münhasıran Yahudiler ile ilgili mevacılar ile ilgilenecek bir gazete yayınlamaya karar verdi. Bize bir gün dedi ki: “Benim cebimde on kuruş vardı, onları da adını “Aurore” (Şafak) adını verdiğim haftalık bir gazete çıkartmak için gerekli neşriyat iznini almak için sarf ettim. Durmaksızın yükselen olumluluk atmosferi, Sciuto’yu cesaretlendirdi ve gazete oldukça uzun bir süre gelişerek, haftada iki kez yayınlanmaya başladı. Balkan Harbi (1912) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Türkiye’nin üzerine çöküp, ağır fedakârlıklara neden olunca, başka birçok şeyde olduğu gibi “Aurore” üzerinde de menfi darbe yarattı ve gazete tekrar haftada bir yayınlanmaya başladı. Onu finansal olarak desteklemek için hamleler yapıldı fakat keseler sıkıca düğümlenmişti ve bu durumda da “Aurore”un neşri tamamen durdu. O zamanın en büyük İstanbul gazetesi “Tanin”di (Yankı); gazete, Meşrutiyet’in ertesi günü yayınlanmaya başlamıştı. Bu gazete, Birinci Dünya Savaşı’na doğru “Hilâl” (Croissant) olarak adlandırılmış bir yayın çıkarma zaruriyetini hissetti. Redaksiyonun başındaki şahsı “Hilâl”den ayrıldığından, Sciuto onu ikame etmek için çağrıldı. Bizler gibi redaksiyonda görev alarak “Tanin”de çalıştı ve bu, İstanbul’un müttefik kuvvetler

tarafından işgal edilmesine dek sürdü. O zaman bu iki gazete yayınlanmaya son vermek mecburiyetinde kaldılar. İşsiz kalması nedeniyle de Sciuto, Filistin'e müteveccihen İstanbul'u terk etti ondan sonra oradan da Kahire'ye gitti ve orada kendi "Aurore"unu neşretti.

Sciuto, "Aurore" u hemen hemen kendi başına hazırlıyordu; sevimli bir şekilde çabalarımızı birleştiriyorduk. Bir gün onun hasta olduğunu öğrenince, biz ona bir makale götürmek için gitmiştik. O bize şöyle dedi: "Görüyor musunuz, hastalık benim için bir lükstür. Çünkü biraz dinlenmem gerekmektedir; fakat maalesef bu lüksten zevk alma mutluluğum olmuyor. Çünkü hasta olduğum halde gazetenin zamanında çıkması için işe inmem gerekiyor."

EK: 9

La Boz de Türkiye 231

Veinte y cinco anios de periodismo

La Actividad jurnalistica de Senior Albert Cohen

Prof. ABRAHAM GALANTE

HOY Senior, Albert Cohen fiesta su 60 es aniversario de nacimiento. Profitamos de esta alegre ocasion, por avlar de un cuarto de siglo de su carriera journalistica.

Nosotros collaboravamos en los journales "El Tiempo„ y "El Telegrafo„. En 1922 nos topavamos un dia, en la Redaccion del "Telegrafo„. Era el dia de antes de la fiesta de Chavouoth. En la Redaccion encuentrimos un mansevo que estava escriviendo con mucha prisa. Demandimos al defunto Isaac Gabai, Director del "Telegrafo„, quen era este Senior, el nos respondio que es Albert Cohen, collaborador del mismo journal. Nosotros conociamos ya su nombre, ma no su persona. Acercandonos de el, le demandimos que cosa esta escriviendo. El nos respondio que aquella maniana pasando por la Redaccion del "Telegrafo„ Senior Gabai le rogo de escrivir un articulo a la ocasion de la fiesta de Chavouoth y es esto lo que estava haciendo.

A la aparicion del journal, nosotros meldimos el articulo de Sr. Cohen y constatimos que el supo relevar la importansa de esta grande fiesta de una manera clara suggestiva y bien detallada.

De aquel dia y endelente, conocimos a Sr. Cohen como journalista specialisto y no como simple amador.

Todo tiempo que existia el *"Telegrafo„* Sr. Cohen collaborava alli regularmente y a la aparacion de "La Boz de Oriente„ del Sr. Isaac Algazi, el continuo su collaboracion en el nuevo organo Despues de la partencia de su patron, "La Boz de Oriente„ que aparecia tres vezes a la semana, trozo de formato y devino una Revista mensuala que paso enteramente bajo la redaccion de Sr. Cohen lo que le impono una responsabilidad de la cual el se acquito con tacto y habilidad.

Ma todo esto no contentava Sr. Cohen. El queria ser patron de una revista onde puedria libremente desvelopar sus ideas. Despues de los pasos menesterosos cerca las autoridades, el obtuvo 9 anios antes, la autorisacion por la publicacion de "La Boz de Türkiye„ que el dirige con tanta experiencia y capacidad.

25 anios de journalismo no es cosa poca. Mientras este interval de tiempo Sr. Cohen siguio, paso a paso, el desvelopamiente de la vida judia, entro en relaciones con diversos journales y diversas instituciones judias de Europa y de America sin contar aquellas de Palestina, que lo tienen en gran estima.

La aparicion de "La Boz de Türkiye„ fue como un poso, un deposito para la historia de los judios de Turquia, deposito onde son recojidos factos que puedrian ser olvidados sin su existencia. De mismo esta Revista es un organo que tiene por mision de hacer conocer los judios de este pais lo que se pasa en el mundo judio.

El 60 en aniversario de nacimiento de Sr. Albert Cohen, nos dio la ocasion de avlar de su **Brillante carriera** journalistica. Decimos brillante carriera siendo no es facil de purder sostener una publicacion con palabras Es menester capacidad intelectual y capacidad de resistencia en frente los obstaculos de diversas naturas.

Felicitamos Sr. Cohen a esta venturosa oportunidad y souhaitamos que tengamos la ocasion de asistir a futuros aniversarios.

Prof. A. GALANTE

Gran Rabinato, recojiendo los preciosos livros y manuscritos disparecidos. El honor de esta ovra reviene enteramente a Vos, porque vos la sostuvitej y la defenditej con escritos muy judiciosos. Y enfin, tuvitej la ventura de hacer entrar en vuestras vistas los cerculos del Gran Rabinato.

Esperamos la edificacion cumplida de esta Bibliotheca ya empesada, lo que permetera a todos los intellectuales de apodar (puiser) alli anchas conocencias y la dialectica judia tan floreciente en el pasado.

Es la conviccion que cree las virtudes. Vos la dublatej con vuestra abnegacion. Vos no vos servtej de ningun auxiliario por poseeria, salvo de aver escuchado a la boz de vuestro corazon y de vuestra conciencia. Y es asi que puditej suvir los escalones de las virtudes civicas, del altruismo, virtudes que son esencialmente judias.

Por estas hermosas cualidades, que son las vuestras, vos felicito calorosamente y formo mis mejores deseos a la venturosa ocasion de vuestro 60 enaniversario de nacimiento-epoca de la maturidad humana por que gozej de una lunga vida llena de fuerza y de buena salud, para que puedaj perseverar en vuestra mision tan altamente apreciada.

MOÏSE PARALLI

Sürekli Yayıncılıkta (Gazete ve Dergi) Yirmi Beş Yıl (Bay Albert Cohen'in Gazetecilikteki Etkinliği)

Bugün Bay Albert Cohen 60'ıncı yaş gününü kutluyor. Bu mutlu vesile ile onun çeyrek asırlık gazetecilik yaşamından bahsetme fırsatını bulduk.

Bizler onunla "EL Tiempo" ve "El Telegrafo" gazetelerinde beraber çalıştık. 1922'de bir gün "Telegrafo"nun yazı işlerinde bir araya geldik. Şavuot Bayramı'ndan bir gün evvelki gündü. Yazı işlerinde büyük bir tutku ile yazmakta olan bir delikanlıya rastladık. "Telegrafo"nun müdürü müteveffa İzak Gabay'a bu bayın kim olduğunu sorduk; o bize onun Albert Cohen, aynı gazetenin çalışanı, olduğu yanıtını verdi. Biz onun adını biliyorduk ama şahsını tanımıyorduk. Onun yanına yaklaştığımızda, kendisine ne yazdığını sorduk. O da bize yanıt vererek, o sabah "El Telegrafo"nun Yazı İşleri Müdürlüğü'nden geçerken, Bay Gabay'ın ona Şavuot Bayramı vesilesiyle bir makale yazmasını rica ettiğini söyledi ve işte yazmakta olduğu da buydu.

Gazetenin yayınlanmasıyla beraber, bizler Bay Cohen'in makalesini okuduk ve onun bu büyük bayramın önemini açık, bilgilendirici ve ayrıntılı bir tarzda ortaya koymaya başardığını müşahede ettik.

O günden itibaren ve ondan sonraki günler Bay Cohen'i sadece basit bir amatör olarak değil, uzman bir gazeteci olarak da tanıdık.

“Telegrafo”nun var olduğu bütün zaman boyunca Bay Cohen, düzenli bir şekilde Bay İzak Algazi’nin “La Boz de Oriente”sinin yeni organının yayınlanmasında iş birliği yapıyordu. O patronun gitmesinden sonra haftada üç kez neşredilen “La Boz de Oeriente”nin formatı değişti ve tamamen Bay Cohen’in yayıncılığının altına giren bir aylık neşriyata dönüştü; o, dakikliği ve becerikliliği benimsemesine neden olan bir sorumluluğu yüklendi.

Ancak bütün bunlar Bay Cohen’ı tatmin etmemekteydi. O, fikirlerini hürce ifade edebileceği bir mecmuanın patronu olmak istiyordu. Resmi makamlar nezdinde attığı gerekli adımlardan sonra o 9 sene evvel çok büyük bir tecrübe ve yetenek ile idare ettiği “La Boz de Türkiye”nin neşri için gerekli salahiyeti ele geçirdi.

25 yıllık gazetecilik az bir şey değildir. Bu süreç zarfında Bay Cohen, adım adım Yahudi yaşamının gelişmesini öğrenmiş, Avrupa’nın ve Amerika’nın çeşitli gazeteleri ve müesseseleri arasındaki münasebetlere dâhil olmuştur; buna kendisine çok itibar eden Filistin’dekiler dâhil değildir.

“ La Boz de Türkiye”nin ortaya çıkması, Türkiye Yahudilerinin tarihi için bir kuyu, bir depozito gibi olmuştur; bu depozitoda o mevcut olmasaydı unutulabilecek olan bazı olaylar toplanmış oldu. Aynı zamanda bu gazete, bu ülkedeki Yahudileri Yahudi dünyasında olup biten hakkında bilgilendirmek misyonunu da üstlenmiş bir organdır.

Bay Albert Cohen’in 60’ıncı doğum yılı münasebeti bize onun parlak mesleki hayatı hakkında konuşma imkânı sağlamıştır. Parlak mesleki hayat dememizin sebebi bir neşriyatı laf ile ayakta tutmanın kolayca imkân dâhilinde olmamasıdır. Entelektüel bir yeteneğe ve çeşitli tabiyattaki manilere karşı direnmek için gerekli bir kapasiteye ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu hayırlı fırsat vesilesi ile Bay Cohen’i tebrik eder ve istikbalde de (yeni) yaş günlerine iştirak etmeyi temenni ederiz.

EK: 10

Bir Kartpostalı Okurken

"Ben size tayyarede yazıyorum. Güney Afrika'da bir konferanslar dizisi yaptıktan sonra İngiltere'ye dönüşüm esnasında. Dün Salisbury'de (Rodezya) konuşma yaptım; orada sizin kardeşiniz ve hanımı ile tanışmaktan büyük memnuniyet duydum. Onlar çok iyidirler."

Yukarıdaki satırlar, 07/10/1946 tarihinde bana arkadaşım Cecil Roth'un yazmış olduğu bir kartpostalda mevcuttur; kendisi, modern Yahudi tarihçilerinin en büyüklerinden birisidir. İngiltere'deki Yahudilik Çalışmaları Cemiyeti'nin başkanıdır ve meşhur Oxford Üniversitesi'nde de profesördür.

Bu büyük bilgenin, Yahudiliğin yüceliği için çalışmış olan bu büyük Yahudi'nin kartpostalı, onu okurken beni düşündürdü. Ben onun Kahire'de başka bir deyimle Kuzey Afrika'da olduğunu biliyordum.

Onun yol haritasının, onun tayyare ile Kuzey Afrika'dan Güney'e, başka bir deyimle Salisbury kentinin ait olduğu Rodezya'ya olduğu şeklinde bana görünmüştü. Bu turnede o; bu kolonideki muhtelif Yahudi cemaatlerini ziyaret etmeyi, onlara genel olarak Yahudi dinini ve Yahudiliği de ele alan konferanslar vermeyi, onların arasında kardeşlik ve birlik bağlarını geliştirmeyi, onları Yahudiliğin üzerine çöken felakete rağmen Yahudiliğin her daim mevcut olacağı ve tekâmül edeceği hususlarında cesaretlendirmeyi gaye olarak kabul etmişti.

Cecil Roth'un turnesi tespit edilmiş bir program mucibincedir. İmparatorluğun yönetiminde yaşayan İngiliz Yahudiliği, Britanya kolonilerindeki Yahudi kolonilerini de sıkı bir şekilde Yahudileştirme kararı aldı ve ilginçtir, onlara durumlarını tanıyabilmek için, ihtiyaçlarını anlamak için mesajlar gönderdi; tek kelime ile onları denetlemek için ve onlara tekâmül etmeleri için yönlenmeleri amacıyla yardımda bulunmak için.

İngiliz Yahudiliğinin bu organizasyon sistemi, bana tüm güzelliği ve ihtişamıyla filizlenirken aşağılanan Alman Yahudiliğini anımsattı. O daha tazeydi, daha zengindi ve dünya Yahudi dinliğinin en parlağı idi. Onun hangi organizasyonu yoktu ki? Burada bu muhteşem organizasyonun bazı yönlerini verelim:

1. Bu organizasyonun emrinde daima üç konferansçısı vardı ve onlar da sırayla başlarında makam bulunmayan küçük cemaatlere konferans verirlerdi.

2. Bu organizasyon; orada bu küçük cemaatlerinin dini hizmetleri ile ilgilenirdi. Sünnet, evlilik, kaşerut, matza (hamursuz) ve diğerleri.

3. Birkaç sene evvel Prusya hükümeti "Şehita"yı (Koşer hayvan kesimi) menetmişti. Bu organizasyon; bir haftalık bir sürede meseleye, Yahudilik töresine göre kesilmiş hayvan etini Prusya haricindeki yörelere özel bir otobüs hizmeti meydana getirerek, hal çaresi getirdi.

4. Bu organizasyon; iki milyon Mark (Reichmarks) toplayarak, bunu bir saldırıya uğradığı vakalarda kutlanılmaya tahsis etti.

5. Bu organizasyon, bir Yahudilik Akademisi tesis etti; giderlerin üçte biri mevcut bulunduğu hükümet, ikinci üçte biri Akademi mensupları, üçüncü üçte bir de bu amaçla sağlanan teberrulardan ileri gelen gelirler tarafından karşılanıyordu.

6. Bu organizasyon, Frankurt'taki Yahudi Lisesi'nin sıralamasını ülkedeki diğer bütün liselerin en üst seviyesine çıkardı; bu, öğretmenlerinin yeteneği ve laboratuvarlarının zenginliği sayesinde olabildi.

7. Bu organizasyon, Yahudilik Ansiklopedisi'nin Almanca lisanında neşriyatını teşvik etti; bu ansiklopediden on zengin cilt piyasaya çıktı, ancak ondan sonrakiler, Nazilerin tacizleri nedeniyle günışığına çıkamadı. Hitler, bu ansiklopediyi "canavarca Yahudilik Ansiklopedisi" olarak nitelendirirdi. Çünkü o, Yahudiliğin beşeriyete ve medeniyete temin ettiği hizmetlerin aydınlanmasını istemiyordu.

8. Bu organizasyon tüm Almanya'ya dağılmış 45.000 mensuba ulaşmaya muvaffak olan "Yahudi Kadınları Cemiyeti"nin kurulmasına destek oldu.

9. Bu organizasyon, Yahudi basınını destekledi, bunun anlamı, sadece Yahudilik ile alakalı meselelerle ilgilenen basındır; buna hususi Yahudi basım evlerine çıkartılan dergiler dâhil değildir. Yahudilik ile ilgili sorunlara eğilmiş gazetelerin rakamı yaklaşık olarak altmış idi.

10. Bu organizasyon, zengin kütüphaneleri vasıtasıyla iki seminer tertipledi; bunların bir tanesi Berlin'de, diğeri de Breslau'da idi.

Bu organizasyon neler yapmadı, neler?

Bir felaket nedeniyle bütün bunlar bugün artık mevcut değildir.

Cecil Roth'un neşeli seyahat dönüşü ve arkadaşımın kartpostalını okumam vesilesiyle, Alman Yahudiliğinin hazin tablosu zihnime geldi. İrade ve faaliyet, bireysel olarak desteklendiğinde, nelere kadir değildir ki?

EK:11

Bir Yahudi, Batıla Düşkün Sınıflarda, Ondan Nefret Edilse Bile, O ‘’Bir Bolluk ve Saadet Timsali’’dir

Bana yukarıdaki başlığı ve aşağıdaki satırlarda bu anlamı yazmama neden olan, Tel-Aviv’deki DVİR adındaki İbrani külliyatı neşriyatı ile ilgilenen bir yayınevinin bana yazmış olduğu bir mektuptur; bu mektupla kendisine Doğu Yahudi Folkloru hakkında bir araştırma yazmamı talep ediyordu. Bu niyetle, aynı mevzuya da değinen bazı çalışmalarıma rücu etmem gerekti.

Bu makalenin başlığı çok manidardır ve bir tarihi ve ilmi araştırma teması meydana getirmektedir; benim burada böyle bir şey yapmaya niyetim yoktur. Çünkü zamanım yetersiz kalmaktadır. Ben burada aşağıdaki çalışmalarımdan alınmış bazı alıntılar ile iktifa edeceğim:

1) Rodos, Çio, Kos, vb. ların Yahudilerinin Tarihi

1850’de Kos Adası’nın Yahudileri bu yörenin ezici çoğunluğuna sahip olan Rumların ritüel cinayetinin felaketini yaşamak mecburiyetinde kaldılar. 1816’da Nissim Capouano adındaki bir Yahudi Kos’ta vefat etti. Vefatından iki gün sonra cesedinin gömüldüğü topraktan çıkarıldığı ve çıplak ve elleri parçalanmış halde bulunduğu müşahade edildi. Bu meseleye muttali olan Ada’nın yöneticisi, mücrimleri bulmak için bir araştırma başlattı. Bu araştırmanın neticesinde, iki çobanın hususiyetle Yahudi’yi defnedildiği topraktan çıkardığı, onun parmaklarını kestikleri ve onu sürüleri arasına atarak, davarlarının bereketini arttırmayı hedefledikleri tespit edildi; zira Yahudi’nin eli bolluğu meydana getirme meziyetine sahiptir. Mücrimler cezalandırıldılar. (S. 166-167).

Halki, Rodos’a bağlı küçük bir adadır. Nüfusu, tamamen Rumlardan meydana gelmiştir. Burada birkaç Yahudi yaşıyordu ve bunların arasında bulunan bir akrabam, Rumların, çoğu Yahudilere karşı olan batıl inançları hakkında bazı teferruatlar verdi. Paskalya Bayramı’nın yaklaşması ile Hıristiyan Rumlar şöyle şarkı söylüyorlardı:

“Büyük Cumartesi Günü (Kutsal Cumartesi), Yahudi’ye ölüm vardır. “

“Büyük Pazar Günü (Paskalya Pazarı), Yahudi’ye ölüm vardır.”

Yukarıdaki (bilgiler) ile bunları izleyenler arasında ne yaman bir tezat bulunmaktadır! Rumlar önce Yılbaşı'nda evlerine girenin –erkek veya kadın- bir Yahudi olmasını temenni etmektedirler. Çünkü O, kendisiyle birlikte bolluğu getirmektedir (S.172-173).

2. Anadolu Yahudileri Tarihi (Cilt II)

Siverek şehrinde (Urfa'nın bir vilayeti) M. Assael adındaki ve bu yöreleri ziyaret etmiş olan bir arkadaşımın söylediğine göre, tiksinilecek bir âdet bulunmaktadır. İlkbahar yağmuru geciktiğinde veya kışın başlarında, Kürtler Yahudi mezarlığına giderler, yeni defnedilmiş cesetleri topraktan çıkarırlar, kafalarını keserler ve bunları nehre atarlar. Bu şekilde Sema'nın gazabını yatıştırmayı ve yağmur yağdırmasını ve dolayısıyla, yağmur ile bekledikleri saadet ve bolluğun gelmesini hedeflerler. (S. 312-313)

Karadeniz'in limanlarını ziyaret etmiş olan bir seyyahın bir kitabından aşağıdaki anlatıyı not ettim. Bu seyyah; bir gün bir Yahudi'nin, bu milletten birini hiç görmemiş bir halkı olan bu limanlardan birine geldiğini anlatıyor. Hemen batıl itikat devreye giriyor: Yahudi'nin sakalının kılları uğur getirir; onu o kadar taciz ediyorlar ki, adam işlerini dahi bitirmeden şehri terk etmek zorunda kalıyor. Ben; bu limanın, ayrıca bu yazarın, ayrıca eserin adını yazdım. Ama bu not kâğıtlarımın arasında bulunduğu için onu şimdi bulmam ve bu meyandaki makaleye ilave etmem imkânsız oldu.

Bu makalenin başlığından kendimi ayırırken, "Salı" gününe atfedilen batıl itikatla ilgili olarak konuşmak istiyorum. Bugün Doğu'da genel olarak "uğursuz gün" olarak telaki edilir. Neden? O ne yaptı ki? Ben bununla hiç ilgilenmedim, zira batıla rağbet etmem. Mısır'da kaldığım süre zarfında (1904-1909), Kahire'deki "Le Progres" adındaki Fransızca dergide redaksiyonda çalıştım. Bunun patronu, her yıl sayfiyeye gitme alışkanlığı olan bir Rum'du. 1907'de bana derginin idaresini emanet etti ve bana ertesi gün gideceğini söyledi. Onun geri geldiğine hayret ederek, kendisine bunun sebebini sordum. Bana bugünün "Salı" olduğunu, İstanbul'un o gün Türkler tarafından fethedildiğini ve dolayısıyla Rumlar için "uğursuz" olduğunu söyledi. Bu kötülenen güne yüklenen niteliğin kökeni işte budur; zamanla bu tarihi neden, hala kendini koruyan bu nitelik, yavaş yavaş Doğu'nun uluslarının çeşitli batıla inan sınıfları arası arasında yer etmiştir; bunlar, yeni bir işe teşebbüs etmekten, seyahate çıkmaktan, mekân değiştirmekten, yeni bir elbise ısmarlamaktan vs. bugünde imtina ederler. Doğu'nun batıla inançları olan Yahudi sınıfı da "Salı"yı uğursuz olarak telakki eder. Bununla

beraber, durumun böyle olmaması gerekir. Çünkü bu Yahudiliğin bariz ruhuna karşıdır; "Kutsal Kitap"ın kendisinin dünyanın altı günde yaratıldığını bildirmesi bunun ispatıdır. Bu günlerin her birinin sonunda Tanrı eserini beğenmiştir. Üçüncü gün (İbrani Takvimi'ne göre üçüncü gün) iki misli iyi bulunmuştur. (Yaratılış, böl. I., ayetler 9-13)

Bu ayrıntıların, batıla inanan Yahudilerin gözlerini aşacağını ve onlara takip edilecek gerçek yolun ne olduğunu göstermeye katkıda bulunacağını temenni edelim.

P.S. (bu gazete vasıtasıyla) yukarıda belirttiğim cinsten batıl itikatlar hususunda okurlarımın misaller iletmeleri durumunda, kendilerine minnettar olacağım; bu şekilde Yahudi olmayanların Yahudilerin iyilik getiren etkinlikleri konusunda bir araştırma hazırlamayı amaçlıyorum.

EK: 12

Daud Efendi Molho ve Dr. Theodor Herzl

Geçen sayımızda Prof. Abraham Galanti, Tarih Sayfası'nı Daud Efendi Molho'nun siyasal hayatına adadı. (Bu sütunlarda yer alan) Önde gelen çalışma arkadaşımızın notlarını tamamlamak amacıyla, arkadaşlarımızdan biri Siyonizm'in kurucusu (Cilt II, Sayfa 443) "Theodor Herzl'in Dergisi"nden alınmış olan aşağıdaki satırları gönderdi; bunlar, geçtiğimiz asrın sonlarına doğru Osmanlı Hükümeti'nden yüksek düzeydeki ve ince işlevlerde bulunmuş yurtsever Daud Efendi'nin karakteristiklerini aksettirmektedir.

"… Daud Efendi, Yahudi olup bana birinci drogman (yabancı dil bilen, dış işleri memuru, aracı) olarak takdim edilmişti. Hariciye Vekilinin sağ eli ve vekâletteki en nüfuzlu şahıs idi.

Onun odasına giren kişilerin ona verdiği selamlardan (Selam Aleyküm) onun yüksek mertebesi anlaşılıyordu. Müstahdemler, parçaları daima onun ayakkabılarının dibine bırakırlardı; öyle ki dolayısıyla daima eğilmek mecburiyetinde kalırdı ve bu itibarla da kendisine rahat bir hizmet sunulmuyordu. Kendisi bir koltuğun üzerindeyken çalışır, kendisine bir masa tahsis edilmemiştir, oturur vaziyetteyken kâğıtları elinde tuttuğu halde yazı yazar.

Bu kişi şişman bir adamdır, uzun boyludur ve kısa ve gri bir sakalı vardır; etli ve kavisli burnu üstünde ve canlı gözlerinin önünde de gözlükleri yer almaktadır. Beni hemencecik anlamaktadır ama görünür derecede de endişelidir, Türkiye için muazzam avantajları görmekte ama Yahudi olarak en büyük muhafazakârlığı göstermesi gerekmektedir. Devasa müşkülat olacaktır ve projeyi icraata konamaz olarak mülahaza edecektir. Bir kardeş gibi konuştu, ciddi ve efkârlı. Vekile başka birisi tarafından takdim edilmem gerekiyordu; ancak reddine bir nevi özürler dileyen sevgi bakışı refakat etti. Türkiye'deki Yahudilerin huzurlu olduğunu ve onların iyi insanlar ve vatansever olduklarını söyledi."

EK: 13

Elmaleh'in Kütüphanesinin Sonu

La Boz de Türkiye'nin son sayısı, Yahudi-İngiliz "Palestine Post" gazetesinin merkezine atılmış bir bombanın yapmış olduğu hasarları ele alan bir haber nedeniyle bize hüzün getirdi; bu hasarlar, karşı tarafta bulunan ve Bay Abraham Elmaleh'in bürolarının ve kütüphanesinin yer aldığı gayrimenkûla da sirayet etmiştir.

"La Boz de Türkiye", bu felaket hususunda yeterince teferruat vermiştir. Bilge ve araştırmacı olarak tanıdığımız, onun yazdığı yazıları adım adım izleyen, onun yorulmak bilmeyen ve bilim alanında yer alan etkinliğini ve her şeyin üstünde onun yayınlanmayan ilgisi dâhilinde yazılarını bilen bizler, onun üzüntüsünün büyüklüğü ve umutsuzluğu hakkında bir fikir sahibi olabiliyoruz. Yarım asırlık uğraşının ürünü olan bu kütüphane, bizim dini felsefi, filolojik, edebi, siyasi ve tarihi –Yahudiler ve Yahudi olmayan- araştırmalarımıza yararlı olacak muhtelif konular ihtiva ediyordu; bunlar, yayınlanmayan ve aydınlatılmayan gerçekleri gün ışığına çıkaracaktı. Maalesef bu kütüphane artık mevcut değildir.

Bizler, bir danışma kütüphanesinin ne ifade ettiğini, ender kitapların değerini ve ehemmiyetini biliriz ve arkadaşımızın kederine katılırken ve onun dinamik şahsiyetini göz önünde bulundurarak, onun sabırla tekrar yanmış olan kütüphaneyi tesis etmesini ve şimdi bir kül yığını meydana getirmiş olan ender dokümanları da unutmasını rica ediyoruz.

EK: 14

Eminönü'ndeki Yahudi Mahallesi ve Yeni Cami Camii

İstanbul'u Galata'ya bağlayan köprünün bir ucunun bağlanmış olduğu "Eminönü" adındaki yerde herkesin YENİ CAMİ adıyla tanıdığı görkemli ve güzel bir cami yükselir. Bir zamanlar daha kısıtlı bir alana yayılmak kaydıyla- çünkü deniz, bugünkü elektrikli tramvayların durduğu ve çevresindeki yere kadar geliyordu. "Yahudi Kapısı" (Çıfıt Kapısı)'nın açıldığı bir duvarla çevrili olan Yahudi mahallesi yükseliyordu. Bu kapıdan, Bizanslılar döneminden beri mevcut olan ve bir sinagoga sahip olan bir mahalleye girilirdi. Rumlar da bir kiliseye sahiptiler.

III. Mehmet'in annesi Sultan Safiye, bu yörelerde bir cami inşa etmek istediğinden, bütün evlere bedellerini ödemek suretiyle sahiplenmeye karar verdi. Evler istimlak edildi ve 1007 Hicri yılının (1508) "Muharrem" Ayı'nın 11'inci günü caminin inşaatına başlandı. İnşaat ile ilgilenen Davud Ağa bir veba salgını yüzünden kısa bir süre sonra öldü. Yerine dalgıç Ahmet Çavuş geçerek inşaat işlemlerini sürdürdü. Bu muazzam inşaat cahil bir kişi olan Kara Mehmet Ağa'ya tevdi edildi; kendisi bu makamı Kızlar Ağası (Harem'in Reisi) sayesinde elde etmişti ve girilen taahhütlere önem vermiyordu. Yahudilerden alınmış olan Yahudilere evlerinin tam değerini ödemedi, aynı şekilde başka insanların menfaatlerine de zarar verdi.

Bu durum, şikâyetlere yol açtı; bu şikâyetlere ibadethanelerinin tekrar inşa edilmesini talep eden Yahudilerin ve Rumların şikâyetleri de eklendi. Bu talep reddedildi. Çünkü "şeriat" (din) ile bağdaşmıyordu. Bazı memurlara takdim edilen hediyeler bunları daha esnek hale getirdi ve strateji de uygulanarak bu kişiler, Rumlara başka bir yerde eski bir kilisenin onarılmasına izin verdiler ve onlara "hudcet" (mülkiyet hakkı) verdiler, ki bununla daha yüksek bir hak kazanılıyordu. Daha sonra "hudcet"in sahte yazarları ortaya çıkartıldı. Yahudilere dendi ki Rumlar'ın lehine yapılmış hiçbir şey kanuni değildi ve dolayısıyla da bir sinagog inşa etmenin imkânı yoktu.

"Hudcet"in içindeki sahtekârlıkların açığa çıkartılması için gereken soruşturma, İstanbul Kadısı tarafından yapıldı. O, bu evrakın ve başkalarının Mahmut Paşa bölgesinin dini mahkemesinin "Naib" (hâkimin vekili) imzasını taşıdığını müşahede etti. "Naib" görevlerinden azledildi ve ''hudcet''e istinaden inşa edilmiş olan Rum kilisesi tamamen yıktırıldı. Bunun üzerine, III. Mehmet'e ve annesi Safiye'ye bir rapor

arz edilerek, bunda hayır işleri için yapılan fakat bununla beraber diğerlerinin iptal edilmesine neden olan işlerin yasal bir değeri olmadığı anlatıldı. Bunun üzerine de Kara Mehmet Ağa azledildi.

Caminin inşaatı 1601'e dek sürdü. Bu yıl, III. Mehmet'in ölüm ve Safiye'nin etkili oluşunun sonunun tarihiydi; bundan sonra konu, ancak 1660'ta IV. Mehmet'in saltanatı ve annesi Sultan Hatice zamanında ele alınabildi.

Aynı yıl Ayazma Kapısı'nda bir yangın patladı ve Bedesten'e (Büyük Çarşı), Hacı Paşa, Tahtakale ve Mahallat-ul Yahud'a (Yahudi mahalleleri) dek yayıldı ve bunların hepsi yok oldu. İstanbul halkı ekmek bulamıyordu, fırınlar yangından tahrip olduklarından, Galata'da Tophane yöresindeki fırınlar İstanbul'un sakinlerine ekmek sağlıyorlardı.

Büyük Vezir (Vezir-i Azam), Köprülü Ahmet Paşa, Avratpazar'da bulunan Cerrah Mehmet Paşa Camii'ni onarmak istedi ve niyetini de bunu onaylayan Hatice Sultan'a bildirdi. Durumu baş mimar Mustafa Efendi'ye belirtince; o da yarım asırdan fazla bir zamandan beri bir sürü pislik arasında kaybolmuş vaziyette terk edilen caminin inşaatını tamamlamanın daha iyi olacağı cevabını verdi. Valide Sultan bu bakış açısını benimsedi; caminin etrafının temizlenmesini, inşaatın tamamlanmasını emretti; bunun için de ilk aşamada 5.000 altın tahsis edildi. Büyük Vezir, halk çığırtkanları vasıtasıyla Tahtakale ve Hocapaşa'daki Yahudilere evlerini satmalarını emretti. Bu emir ifa edildi. Bu camiye önceleri "Zulmiye" adı verildi; bunun anlamı, zulüm çekmiş olandır. Çünkü bu cami bir sürü pislik ile çevrelenmişti. Cami temizlenince, ona "Adliye" adı verildi; bu da adalet anlamındadır. Bugün ise daha evvel zikrettiğimiz gibi adları, "Yeni Camii"- yeni bir camii anlamındadır ve "Valide Sultan Camii"dir- bu da Valide Sultan 'ın camii anlamındadır.

EK: 15

Hekim Yakup

"Şimdiye dek Yakup'un kökeni bilinmiyordu. J. Yorga bizi bu konuda eğitiyor ve diyor ki Yakup veya "Mastro Janjacobe", Gaetali'den (İtalya'da bir kent) ve "libri medicina" (tıp kitaplarını) Venedik'te aramaya kalkışmış ve ayrıca diplomatik tartışmalara girişmiştir.

"Türkiye'nin Hizmetindeki Yahudi Hekimler" çalışmamızda Hekim Yakup'tan bahsettik. (s6/8) Bundan sonraki satırlar "Tercüme-i Şakayık" adlı çalışmada tercüme edilmiştir ve bunun yazarı Medici Efendi olup, şöyle demektedir:

"O, meşhur ve becerikli bir hekimdi. Onun, tabii yeteneği Mehmet Han (II. Mehmet)'in yanında bir makam sağladı. Bu kişi 1453'te İstanbul'u zaptetmişti ve onunla samimi oldu. İslâm'a dönme şerefini elde etmeden Kraliyet Divanı'nda yer aldı. Daha sonra dinini değiştirdi… Bu büyük İslâm âlimleri ile teması sayesinde oldu ve Tek Tanrılığa yönelen oluşumlardan istifade ettikten sonradır ki, vezir oldu.

Bursalı Mehmet Tahir der ki, Hekim Yakup Mehmet II' yi izleyen- Beyazıt döneminde başhekim unvanını aldı ve bilahare vezir mertebesine yükseldi. 889'da (1484) öldü.

Karamanlı Mehmet Paşa Vezir-i Azam olunca, bu kişi Mevlana'nın, Yakup Paşa'nın tercih ettiği bir kişiye göstermek istediği koruma eyleminde elde ettiği serbestiyi kıskanıyor ve ona diş biliyor. Tesadüfen de Sultan Mehmet Han hasta oluyor ve Hekim Yakup ona tıbbi ilaçlar vermeye başlıyor. Mehmet Paşa bu amaçla hekim Lari'yi görevlendiriyor ve onu cesaretlendiriyor. Hekim Lari, Hekim Yakup'un verdiği ilaçlarda bazı hatalar saptıyor ve tedavi yöntemini değiştiriyor. Padişah, güçten düştüğünü görünce ve tabiatının bu tür ilaçlara alışkın olmadığını müşahede edince; Hekim Yakup'u davet etti. Bu hekim padişahın hastalığının Lari'nin yöntemiyle tedavi edilemeyeceğini anlayınca ve onun sağlığının ilaçlara tahammül edemeyeceğini ortaya çıkan semptomlardan saptayınca, Lari'nin yolunu izlemedi. En nihayet ilahi takdir olarak padişah vefat etti."

Yukarıdaki ve müteakip satırların yazarı, üç garip iyileşme vakasını nakletmektedir.

1) Bu devirde, ten rengi tamamen beyaz olan bir birey, baştan ayağa dek karardığını gördü ve bir dağ lalesi gibi simsiyah oldu. Bu kişi devrin hekimlerine

müracaat etti ve bu feci durumunu açıkladı. Bunların hiçbirisi durumuna bir hal çaresi getiremediği gibi, teşhis dahi koyamadılar. Hastalık Hekim Yakup'a iletildiğinde, hekim bu hastalıktan, tıp kitaplarında bahsedilmediğini, ancak buna "Behk-i Hamil" (Adison) adı verildiğini söyledi. Yakup, tedaviler ve ilaçlar ile hastayı iyileştirmeyi başardı ve onun ilk rengine kavuşmasını sağladı.

2) Kan tüküren ve bütün yediğini ve içtiğini kusan birisi vardı. Tüm hekimler bu hastalığa bir çare bulmaya muvaffak olamadılar. Söz konusu kişi, hekim Yakup'a müracaat etti ve ayrıntılı olarak durumunu açıkladı. Hekim ona pişmiş bir et parçası vererek onu yemesini söyledi. Hasta dedi ki: " Benim midem hiçbir şeyi kabul etmiyor. Bu eti yemekten hiçbir istifadem olmayacak." Hekim onu bu eti yemeye zorladı ve ona bir şerbet (içecek) içirdi. Birkaç saat sonra o kişi midesindeki her şeyi, et de dâhil kustu: ama bu sefer bunlarla beraber bir sürü solucan da vardı. Hekim ona iyi bir haber verdi: "Allah'a şükür, bu hastalıktan kurtuldun."

Söz konusu hekimin talebeleri ona durumun nedenini sordular. O da şöyle cevap verdi: Bu kişiye kan kusturan, onun midesindeki solucanlar idi. Bu durum saptanınca, mideyi bu solucanlardan tahliye etmek için bir çare bulmak gerekiyor. Dolayısıyla köpek eti pişirttim, ona bunu yedirttim ve ona mideyi bulandıran bir şerbet de içirttim. O da kendisine yapışmış olan solucanlar ile eti kustu; böylece midesini boşalttım ve hastalığı tedavi ettim.

EK: 16

Lucien Scuito'nun Biyografyasına Katkı

" Kudüs'ten bilge arkadaşımız Abraham Elmaleh, birkaç hafta evvel bu gazetenin sütunlarında Lucien Sciuto'nun biyografisini yayınladı.

Değerli arkadaşımız ve aynı zamanda La Boz de Türkiye'de beraber çalıştığımız Bay David de Botton, Alfred Dreyfus davasının doruklarda olduğu 1898 yılında Lucien Sciuto'nun Selanik yöresi rahibi Henri Hendre'a yazmış olduğu bir mektubun kopyasını geçtiğimiz günlerde bize teslim etti. Bu mektubun önemini anlayabilmek için Yahudi karşıtlığının coştuğu bir dönemde Dreyfus davasının bir özetini burada verelim:

1894'te Fransız ordusunda yüzbaşı rütbesinde Alfred Dreyfus adında bir Yahudi subay bulunmaktaydı. Bu dönemde "La Libre Parole", "La Croix" vb gibi gazeteler, Yahudilere tüm alanlarda saldırıyorlardı ve bir Yahudi'nin yüzbaşı rütbesi taşımasına tahammül gösteremiyorlardı. Onu devirmek gerekiyordu; en basit yöntem de, onu Almanlar lehine casusluk ile suçlamaktı ve böyle yapıldı. Dreyfus, masum olduğuna dair itirazlarına rağmen, rütbesinden edildi ve Şeytan Adası'na sürgün edildi; bu ada Güney Amerika'daydı ve burada birkaç sene kaldı. Ancak Dreyfus Davası ile ilgili olarak Dreyfus'un masum olduğuna dair şüpheler eksik olmadı. Demokratik Fransız basını, gerçek hainin Esterhazi adında birisi olduğu tespitine ulaştı. Bu durum karşısında Dreyfus, Fransa'ya getirildi, yargılandı ve hâkimlerin ekseriyeti onu suçlu olarak ilan etti; ancak Cumhurbaşkanı'nın merhamet etme hakkından yararlanabilirdi. Bu kararı kabul etmeyen Dreyfus, temyize gitti. Temyiz Heyeti, 12 Temmuz 1906'da toplandı. Bunun üzerine Dreyfus, orduya takım komutanı olarak tekrar kaydedildi.

İşte yukarıda belirtilenlerden sonra, o zamanlar Selanik'te yaşayan ve kendisi ve daha başka birçok insan tarafından imzalanmış olan ve muhatabın bir özür mektubu yazmasına neden olan mektubun metni:

"Bay Henri Henoke,

Selanik Bölgesi Başrahibi

Şehirde

Bay Başrahip,

Aşağıda imzaları yer alan İsrailoğulları'nın (Yahudilerin) adına çok saygılı bir şekilde 1898 yılının bölgesel Almanak'ında bulunan bir makalede Yahudi kelimesinin kullanılma tarzını protesto etmeme müsaade buyurunuz.

" I. François yönetiminde askeri bir aşağılama" başlığını taşıyan makalede bunların yayınlanmasına müsaade ettiniz:

"Ne zaman ki Yahudi frank-mason Dreyfus, yabancılara satılmış olarak ölüme mahkûm edilmemişti; Fransa'yı sağır bir titreme aldı. Bir yöreden diğerine, vs."

Bu cümlenin ve müteakip cümlenin, sizin makamınızla uyuşmayan soğuk hissiyat ihtiva ettiğini söylemeye salahiyetli değilim ve ayrıca Fransa'daki ölüm cezasına rücu etmeyen askeri kanunu yermenize hayret etmeme de hakkım bulunmamaktadır. –Ey rahip- kim olursa olsun bir suçluya karşı!

Ancak Yahudi olma sıfatıyla basit bir gözlemde bulunmaya hakkımız olabilir: Mevcut ahvalde Dreyfus'a Yahudi ismini eklemlemeyi lüzumlu ve doğru buluyor musunuz? Müminlerinizin yüceltilmesi için onlara bildiklerini hatırlatmayı-Dreyfus'un Yahudi olduğunu- ilginç midir? Almanak'ınızın önsözünde zikrettiğiniz gibi şeyleri bu şekilde takdim etmek, "yücelten mükâlemelere malzeme teşkil etmek"ten uzak olduğu gibi, bu nefreti kışkırtan, aydınlanma fırsatını bekleyen sağır ihtilaflar için bir tahrik olduğunun farkında değil misiniz? Ve aranızdaki ve çevrenizdeki samimiyet dâhilinde "Yahudi" ismini zarar verecek çatışmalara sebebiyet verecek şekilde algılanmaya terk ettiğinizden endişe etmiyor musunuz?

Kuşkusuz, Dreyfus ile alakalı olarak düşünebildiğiniz hakkında kimsenin öngörebileceği bir şey bulunmamaktadır. Onu suçlu olarak görmek veya içinizde masum olarak bilerek, serbestçe düşünme hakkına tamamen sahipsiniz. Bu konudaki kanaatleriniz, bir taraf tutma hissiyatından ari ve samimi oldukları müddetçe saygıya da mahzardırlar. Ancak Bay Başrahip, ihanet suçundan mahkûm edildiğinden ötürü Dreyfus'u "Yahudi" olarak adlandıramazsınız. Metz'in teslim olduğu dönemde: "Hıristiyan Bazaine" bir haindir denmesini doğru bulur muydunuz?

Biraderim,

Her ne kadar ben tatbik ettiğiniz dine mensup değilsem de ve sizin ve sizinkilerin taşıdığım inanca düşman iseniz de biraderim, bana size onu telaffuz edeni ve kendisini kullananı mutlu eden bu ismi size iade etmeme müsaade ediniz.

Sizin de bu kelimeyi inançlarına rağmen, sizin gibi aynı ilahi mecradan doğan ve Tanrı'da sizin kardeşleriniz olanlara, beşeriyete istinaden kardeşleriniz olanlara vurgulanabilir bulacağınız temenni edilir.

Sabırsızlıkla sizin dininize karşı icra ettiğimiz saygının sizin tarafınızdan kardeşçe bizim imanımıza tekabül ettirileceği günün nihayet gelmesini beklemekteyiz; o gün artık Yahudi veya frank-mason olunduğu için hain de olduğuna inanmaya son verilecektir.

Her dinin amacının, insanoğlunun saadeti ve sıhhati olması itibarıyla, biz Yahudiler; sizin büyük bir itiraf sahibi rahiplerin, seven ve felaketlerde mükemmelen yardımcı olan, hoşgörülük ve beraberlik fikirlerinin misyoneri, İlahi iyiliğin konuşlandırıcısı, barışın yayıcısı olduğunu düşünmeye alışmış bulunuyoruz.

Heyhat! Acaba aldandık mı?

Sizler; coşkulu dualarınızda Tanrı'dan insanlar arasında uyuşmayı ve kardeşliği talep eden kutsal insanlar değil misiniz artık? Ve ruhumuz, sefil kavgalardan arındığını bildiğimiz ruhunuz; dünyevi ihtilafların daima üzerinde seyrettiğini görmüş olduğumuz ruhunuz; nefretlere karışmaması, bilakis onları yatıştırması gereken ruhunuz, artık o bir rahibin ruhu değil midir?

Hıristiyanlarda olduğu gibi biz Yahudiler için de rahip ismi, ruhun yüceliğinin ruhani yüksekliği, üstün aklın ve üstün iyiliğin eş anlamıdır; biz Tanrı'nın hizmetkârının adını övme âdetini benimsedik. Hangi tanrıya hizmet ederse etsin; bizler hala yeryüzünde misyonu, imtina etmek, sevgi vermek ve geleceğin aşkını taşımak olan insanların mevcut olduğunu düşünmekten mutluyuz; fiilleriniz ve laflarınızla bize güvence veriniz, bu hislerde kardeşliğin temeli yatmaktadır.

Aşağıdaki imzalarını teşhir etmeye tevessül ettiğim tüm arkadaşlarımla, Bay Rahip, saygılı protestomuzun sağlam temelini lütfen tanıyınız ve istikbalde sizin adınıza gösterilen hürmetin unutulmadığını müşahede edeceksiniz.

Selanik, 5 Ocak 1898

L. SCIUTO"

EK: 17

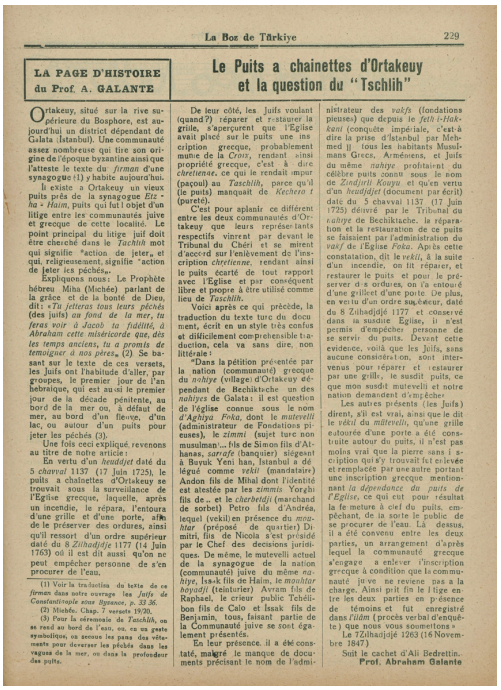

La Boz de Türkiye 229

LA PAGE D'HISTOIRE du Prof. A. GALANTE

Le Puits a chainettes d'Ortakeuy et la question du "Tschlih"

Ortakeuy, situé sur la rive supérieure du Bosphore, est aujourd'hui un district dépendant de Galata (Istanbul). Une communauté assez nombreuse qui tire son origine de l'époque byzantine ainsi que l'atteste le texte du *firman* d'une synagogue (1) y habite aujourd'hui.

Il existe à Ortakeuy un vieux puits près de la synagogue *Etz ha - Haim*, puits qui fut l objet d'un litige entre les communautés juive et grecque de cette localité. Le point principal du litige juif doit être cherché dans le *Tschlih* mot qui signifie "action de jeter, et qui, religieusement, signifie "action de jeter les péchés».

Expliquons nous: Le Prophète hébreu Miha (Michée) parlant de la grâce et de la bonté de Dieu, dit: «*Tu jetteras tous leurs péchés* (des juifs) *au fond de la mer, tu feras voir à Jacob la fidélité, à Abraham cette miséricorde que, dès les temps anciens, tu a promis de témoigner à nos pères*» (2). Se basant sur le texte de ces versets, les Juifs ont l'habitude d'aller, par groupes, le premier jour de l'an hébraïque, qui est au-si le premier jour de la décade pénitente, au bord de la mer ou, à défaut de mer, au bord d'un fleuve, d'un lac, ou autour d'un puits pour jeter les péchés (3).

Une fois ceci expliqué, revenons au titre de notre article :

En vertu d'un *heudjet* daté du 5 *chavval* 1137 (17 Juin 1725), le puits a chainettes d'Ortakeuy se trouvait sous la surveillance de l'Eglise grecque, laquelle, après un incendie, le répara, l'entoura d'une grille et d'une porte, afin de le préserver des ordures, ainsi qu'il ressort d'un ordre supérieur daté du 8 *Zilhadjdje* 1177 (14 Juin 1763) où il est dit aussi qu'on ne peut empêcher personne de s'en procurer de l'eau.

(1) Voir la traduction du texte de ce *firman* dans notre ouvrage les *Juifs de Constantinople sous Byzance, p. 33-36.*

(2) Miehée. Chap. 7 versets 19/20.

(3) Pour la cérémonie de *Taschlih*, on se rend au bord de l'eau, ou, en un geste symbolique, on secoue les pans des vêtements pour écarter les péchés dans les vagues de la mer, ou dans la profondeur des puits.

De leur côté, les Juifs voulant (quand?) réparer et restaurer la grille, s'aperçurent que l'Eglise avait placé sur le puits une inscription grecque, probablement mythe de la *Croix*, rendant ainsi propriété grecque, c'est à dire *chrétienne*, ce qui le rendait impur (façoul) au *Taschlih*, parce qu'il (le puits) manquait de *Kecheret* (pureté).

C'est pour aplanir ce différent entre les deux communautés d'Ortakeuy que leurs représentants respectifs vinrent par devant le Tribunal du Chéri et se mirent d'accord sur l'enlèvement de l'inscription *chrétienne*, rendant ainsi le puits écarté de tout rapport avec l'Eglise et par conséquent libre et propre à être utilisé comme lieu de *Taschlih*.

Voici après ce qui précède, la traduction du texte turc du document, écrit en un style très confus et difficilement compréhensible traduction, cela va sans dire, non littérale :

"Dans la pétition présentée par la nation (communauté) grecque du *nahiye* (village) d'Ortakeuy dépendant de Beshiktache un des *nahiyes* de Galata : il est question de l'église connue sous le nom d'*Aghiya Foka*, dont le *mutevelli* (administrateur de Fondations pieuses), le *zimmi* (sujet turc non musulman)... fils de Simon fils d'Athanas, *sarraf* (banquier) séjournant à Beyuk Yeni han, Istanbul a délégué comme *vekil* (mandataire) Andon fils de Mihal dont l'identité est attestée par les *zimmis* Yorghi fils de.. et le *cherbetdji* (marchand de sorbet) Petro fils d'Andréa, lequel (vekil) en présence du *mouhtar* (préposé de quartier) Dimitri, fils de Nicola s'est présenté par le Chef des decisions juridiques. De même, le mutevelli actuel de la synagogue de la nation (communauté) juive du même *nahiye*, Isaak fils de Haim, le *mouhtar hayadji* (teinturier) Avram fils de Raphael, le crieur public Tchélibon fils de Calo et Isaak fils de Benjamin, tous, faisant partie de la Communauté juive se sont également présentés.

En leur présence, il a été constaté, malgré le manque de documents précisant le nom de l'administrateur des *vakfs* (fondations pieuses) que depuis le *fetih* (*Hidkeni* (conquête impériale, c'est-à dire la prise d'Istanbul par Mehmed II) tous les habitants Musulmans Grecs, Arméniens, et Juifs du même *nahiye* profitaient du célèbre puits connu sous le nom de *Zindjirli Kouyu* et qu'en vertu d'un *heudjedjet* (document par écrit) daté du 5 chavval 1137 (17 Juin 1725) délivré par le Tribunal du *nahiye* de Beshiktache, la réparation et la restauration de ce puits se faisaient par l'administration du *vakf* de l'Eglise *Foka*. Après cette constatation, dit le *vekil*, à la suite d'un incendie, on fit réparer, et restaurer le puits et pour le préserver des ordures, on l'entoura d'une grilleet d'une porte. De plus, en vertu d'un ordre supérieur, daté du 8 Zilhadjdjé 1177 et conservé dans la susdite Eglise, il n'est permis d'empêcher personne de se servir du puits. Devant cette evidence, voilà que les Juifs, sans aucune considération, sont intervenus pour réparer et restaurer par une grille, le susdit puits, ce que mon susdit mutevelli et notre nation demandent d'empêcher.

Les autres présents (les Juifs) dirent, s'il est vrai, ainsi que le dit le *vékil* du *mütevelli*, qu'une grille entourée d'une porte a été construite autour du puits, il n'est pas moins vrai que la pierre sans inscription qui s'y trouvait fut enlevée et remplacée par une autre portant une inscription grecque mentionnant *la dépendance du puits de l'Eglise*, ce qui eut pour résultat la fermeture à ciel du puits, empêchant, de la sorte le public de se procurer de l'eau. Là dessus, il a été convenu entre les deux parties, un arrangement d'après lequel la communauté grecque s'engage a enlever l'inscription grecque à condition que la communauté juive ne reviene pas a la charge. Ainsi prit fin le litige entre les deux parties en présence de témoins et fut enregistré dans *l'ildm* (procès verbal d'enquête) que nous vous soumettons »

Le 7Zilhadjdjé 1263 (16 Novembre 1847)

Suit le cachet d'Ali Bedrettin.

Prof. Abraham Galante

Ortaköy'deki Zincirli Kuyu ve "Taşlih" Konusu

Günümüzde, Boğazın üst mevzilerinde bulunan Ortaköy, Galata (İstanbul)'ya bağlı bir yöredir. Kökenini Bizans döneminden ve aynı zamanda bir sinagogun "fermanı"nın metninin onayından alan, oldukça kalabalık bir toplum bugün orada oturmaktadır.

Ortaköy'de Etz ha Haim Sinagogu'na ait eski bir kuyu bulunmaktadır; bu kuyu yüzünden yörede bulunan Yahudi ve Rum cemaatleri arasında bir münakaşa çıktı. Tartışmanın Yahudi tarafında yer alan ana noktası, "Taşlih" kelimesinde yatmaktaydı. Bu kelime, "atma eylemini" ifade eder ve dini açıdan da "günahları atma" anlamındadır.

Ne demek istediğimizi açıklayalım: İbrani peygamberi Miha, Allah'ın merhamet ve iyiliğinden bahsederken şöyle demiştir: "Onların tüm günahlarını (Yahudilerin) denizin dibine atacaksın, Yaakov'a sadakatini göstereceksin, Abraham'a da eski zamanlardan beri, atalarımızda gözlemlediğin kötü davranışı da belirteceksin." Bu metindeki ayetleri mesnet alarak, Yahudiler'de, İbrani Takvimi'nin birinci günü – ki af dileme on gününün de ilk günüdür- deniz kenarına veya deniz kenarı olmadığında da bir nehre, bir göle veya bir kuyunun etrafına giderek, günahlarını atma âdeti bulunmaktadır.

Bunu izah ettikten sonra, makalemize geri dönelim:

5 Şaval 1137(17 Haziran 1725) tarihli bir belgeye istinaden, Ortaköy'deki bu Zincirlikuyu, Rum Kilisesi'nin gözetimindeydi; bir yangından sonra Kilise, bunu onararak etrafına bir çit ve bir kapı ile çevirerek, çöp birikimine mâni olmayı hedefledi; ayrıca 8 Zilhadidce 1177'de (14 Haziran 1763) yüksek makamlardan bir emir geldi ve hiç kimsenin su temin etmesine engel olunamayacağı belirtildi.

Yahudiler, kendi açılarından ise çiti tamir ve restore etmek istediklerinde (ne zaman?), Kilise'nin kuyunun üstüne bir ibare yerleştirerek (muhtemelen bir haç da vardı) bu şekilde kuyuyu bir Rum, başka bir deyimle Hıristiyan malı haline getirdiklerini müşahede ettiler; ancak bu durum kuyunun "Taşlih" amacıyla saflığını bozuyordu. Çünkü kuyu, "Kaşerot"tan yoksundu.

Ortaköy'deki cemaat arasındaki bu farklılığı dile getirebilmek amacıyla, her birinin temsilcisi, Çevi'nin Mahkemesinin huzuruna geldiler ve "Hıristiyan" ambleminin kaldırılmasında mutabık kaldılar; böylece kuyu, Kiliseyle her türlü ilişkiden kopartıldı ve dolayısıyla "Taşlih" amacıyla kullanılabilmesi amacı ile hür ve temiz kaldı.

Bu olanlardan sonra bakınız neler oldu; metnin çevirisi Türkçeden yapılmıştır ve tercüme için çok zor ve karışık bir tarzda yazılmıştır. Başka bir deyimle, edebi olmayan bir üslup kullanılmıştır:

"Galata'nın nahiyelerinden biri olan Beşiktaş'a bağlı Ortaköy nahiyesindeki (köyündeki) Rum cemaatinin arz ettiği dilekçede şu söz konudur:

"Galata'nın nahiyelerinde biri olan Beşiktaş'a bağlı Ortaköy nahiyesi (köyü) içindeki Rum milleti (cemaati) tarafından arz edilen arzuhalde: Söz konusu olan "Aghiya Foka" adı ile bilinen kilisedir; bunun mütevellisi (dini kurumların yönetecisi), zımmi (Müslüman olmayan Türk tebalı) Athanas'ın oğlu Simon'un oğludur; Athanas, İstanbul'daki Büyük Yeni Han'da mukimdir. Mütevelli, vekil olarak zımmiler arasındaki kimliği ateist olan Mihal oğlu Andon'u ... oğlu Yorgi'yi ve şerbetçi (şerbet satan) Andrea oğlu Petro'yu atamıştır. Andrea oğlu Petro, vekil olarak muhtarla (mahallenin yöneticisi) olan ve hukuki kararlarda Reis tarafından yetkili kılınan Nicola'nın oğlu Dimitri ile birliktedir. Aynı şekilde aynı nahiyenin Yahudi Cemaatinin (milletinin) sinagogunun halen mütevellisi olan Rafael oğlu Haim, halk çığırtkanı Calo oğlu Çelebon ve Benjamin oğlu İssak, hepsi Yahudi Cemaati'nin bireyleri sıfatıyla aynı tarzda temsil edilmişlerdir.

Bunların mevcudiyetinde, Feth-i Hakkani döneminden beri (İmparatorluk fethinden, başka bir deyimle II. Mehmet tarafından İstanbul'un fethi) tüm vatandaşlar, Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi, aynı nahiyede bulunmak sıfatıyla, "Zincirlikuyu" adı ile bilinen bu maruf kuyudan istifade etmektedirler ve 5 Şevval 1137 (17 Haziran 1725)'teki ve Beşiktaş Mahkemesi tarafından tebliğ edilen bir dokumana istinaden, bu kuyunun tamiratı ve restorasyonu, Foka Kilisesi tarafından yapılmaktadır; Bu kanaate "vakıfların" idarecisinin adını tespit eden evrakın eksikliğine karşın varılmıştır.

Bu müşahededen sonra vekil dedi ki: Bir yangını müteakiben, kuyu onarıldı ve restore edildi ve çöplerden korunması için etrafına bir çit ve bir kapı kondu. Dahası da 8 Zilhadjdje 1177 tarihini taşıyan, yüksek bir makamdan gelen ve kilisenin bünyesinde saklanan bir emre istinaden, kimsenin bu kuyudan yararlanmasına mani olmak mümkün değildir. Bu delil karşısında da, işte Yahudiler hiçbir şeyi kaale almadan söz konusu kuyunun çitini tamir etmek ve restore etmek için müdahale etmişlerdir- ki benim adı geçen mütevellim ve milletimiz buna mani olunmasını talep etmektedirler.

Orada mevcut bulunan diğerleri (Yahudiler), şöyle dediler: Mütevelli'nin vekilinin dediği doğruysa ki kuyunun etrafına bir çit ve bir kapı inşa edilmişse, aynı ölçüde şu da doğrudur: Orada bulunan ve üzerinde bir yazı bulunmayan taş kaldırılmışsa da, kuyunun üzerinde kilisenin hâkimiyetinin bulunduğunu belirten Rumca yazılar ihtiva eden başka bir taş bunun yerine konmuştur; bunun sonucu da, kuyunun kitlenerek kapatılması olmuş ve dolayısıyla, halkın su temin etmesine mani olunmuştur. Bunun üzerine de, iki taraf arasında bir anlaşmaya varılması uygun görülmüştür; şöyle ki Rum cemaati, Yahudi cemaatinin bir hak iddia etmemesi koşuluyla ibareyi kaldırmayı kabul etmektedir. Böylece şahitler huzurunda iki taraf arasındaki tartışma son bulmuş ve takdim edeceğimiz İlâm'da (şifahi dava tutanağı) tescil olunmuştur."

7 Zilhadjdje 1269 (16 Kasım 1847)

(Bunu) Ali Bedrettin'in mührü (izlemektedir)"

EK: 18

Ruhun Yaşamı

“Nasıl da Çalışıyorlar !

Bu gazetenin 180 nolu sayısında yer alan “Bir cemaat kütüphanesine olan ihtiyaç” başlıklı yazımızda, Sofya’da bir Bilim Enstitüsü’nün kuruluşundan bahsettik ve dindaşlarımızın ve özellikle cemaat yöneticilerimizin dikkatini bu konuya çekmeye çalıştık.

Bu enstitünün sekreteri olan Dr. Simon Marcus’tan almış olduğumuz bir mektuba istinaden, adı geçen bu kurumun, Sofya’nın Baş hahamı Dr. Acher Hananel ve adı geçen Bay Marcus’un sekreteri Bayan Elia Eskenazi’nin yönetiminde çalışmaya başladığını öğreniyoruz. Biz bu iki kişiyi tanımamaktayız ama şunu çok iyi biliyoruz ki, üçüncüsünün yazıları bilimsel bir yazı hüviyetini taşımaktadır.

Yeni enstitünün etkinlikleri Bulgar dilindeki ilk neşriyatı ile başlamıştır. Bu yayın, “Varşova Gettosu’ndaki İsyan” adını taşımaktadır. Bizler, Bulgarca bilmiyoruz, bu lisanı bilen birine okutarak da bir fikir edinemedik.

La Boz de Türkiye’nin 180 No.lu aynı sayısında bu gazetenin kaynakça sayısını akıllıca yöneten “Dev Sefer”; “Amerika’daki Yahudi yayımları Cemiyeti”nin 58 yıllık bir tarihçesi olduğunu, rolünün başarılı yazarlar ve tarihçiler bulmak olduğunu göstermektedir;

Bu yazarlar, iyi ücret alarak Yahudilikle ilgili çeşitli mevzularda ve cemiyetin değerli ve değişik çevrelere sunacağı çalışmalar üreteceklerdir. Bu cemiyetin sermayesi, bireysel bağışlardan ve cemaat sübvansiyonlarından oluşmaktadır. “ Dev Sefer der ki, hala Paris’te “Editiones de Documentation Judia Contemporena” ve ‘’Editiones del Canto Nuevo” adında bir cemiyet bulunmaktadır.

Gönüllü olarak elde edilmiş ciddi bir eğitimin eşlik ettiği geniş bir öğretim nelere kadirdir. Sonuçta çalışmalar üretecek olan ve ateşli bir etkinliğin de eşlik edeceği geleceği (ileride ne olacağı) öngörme neler yapar.

Bu kıymetli nitelikler ile donanmış iki Yahudi olan Amsterdam Üniversitesi’nde kadim tarih profesörü Dr. David Cohen ve Dr. Alfred Wiener, 1934’te Almanya’da Nasyonal Sosyalist Partisi’nin zaferini müteakiben, Yahudiler için hazırlanan “durumu”

oldukça çabuk bir şekilde kavradılar. Yahudi ulusu için büyük bir tehlike arz eden bu oluşumlar karşısında bir an evvel pozisyon almak gerekiyordu. Yazarlar tarafından olağanüstü bir şekilde hırpalanan iyi organize olmuş Alman Yahudi cemaatlerinde ne olup bitiyordu? Kimse bunu bilmiyordu. Bu durum karşısında, Prof. David Cohen ve Dr. Alfred Wiener işe başladırlar, dünyadaki Yahudi organizasyonları hakkında dokümanlar toplamaya başladılar.

Bu işe öncülük eden kişilerin çalıştığı yer, böyle bir enstitünün kurulması için gereken fonların da oluşturulmasıyla, daha sonra herhalde "Yahudilik Haberleri Merkez Bürosu" adını almış olmalıdır? Bu kişiler, yaptıkları iş hakkında ilgiyi çekmeyecek tarzda, sessizce Amsterdam'daki bir otelin basit odasında çalıştılar; amaç, Almanya'nın dikkatini çekmemekti. Bunların fonları birkaç yüz Hollanda Gilde'sinden ibaretti. Onların ele almış oldukları bu işin ihtişamı karşısında bu önemsiz rakamla ne yapılabilirdi ki? Bir araya gelen çabalar ve Yahudi halkının yardımları, önemli meblağların toplanması başarısıyla sonuçlandı. Nitekim 1938'de bu Kurum'a 58 büyük Yahudi Derneği bağlanmış durumdaydı.

1939'da Prag kentinin aniden işgal edilmesini müteakiben, bu Kurum Hollanda'nın Almanlar tarafından işgal edileceğini öngörerek, Londra'ya gitmenin doğru olacağına kanaat getirdi; İngiltere'deki Yahudi Konsistoryal Konseyi'nin onayı ile burada "Yahudilik Enformasyonları Merkez Bürosu" kuruldu. Konsistoryal Konsey, Kurum emrine kütüphanelerini ve ayrıca yayınladıkları gazeteyi tahsis etti.

Amerika savaşa dâhil olmadan evvel ve Avrupa Alman askeri güçleri tarafından yıkılmış durumda iken, bu Enformasyon Bürosu, Amerika'ya dahi dokümanlar, kitaplar, mecmualar ve gazeteler temin edebiliyordu; bunlar, Almanya tarafından işgal edilmiş olan Avrupa'nın kısımlarındaki Yahudi cemaatleriyle ilgiliydi. Amerika savaşa katılınca, bu çabalar semere verdi.

Bu enformasyon Bürosu'nun tamamen dağılmış veya yıkılmış Yahudi cemaatleri hakkında sağladığı ve sağlamaya devam ettiği bilgilerin haricinde, bu müessese, yaklaşık 20.000 kitaptan oluşan bir kütüphaneye sahip olup; bu kütüphane, bilimsel araştırmalar yapmak isteyenlere açıktır. Böylece birçok yazar, şair, roman yazarı, Avrupa'nın ve Amerika'nın muhtelif yerlerinden tetkikleri için faydalı kaynakçaları toplamak amacıyla gelmektedirler. İngiltere Dışişleri Bakanlığı ve başka

bölümler, birçok kez bu kütüphaneye rücu ederek, İkinci Dünya Savaşı'na ait bazı hususların açıklanmasını hedeflemiştir.

"Enformasyon Bürosu", New York'ta bir şube açarak, dünya Yahudiliği hakkındaki her türlü enformasyon hakkında haberdar olmayı amaçlamıştır. Büro, her ay bir bülten yayınlamaktadır; burada Yahudi dünyasına değinen her dilde yazılmış olan kitapların, gazetelerin, dergilerin isimleri belirtilmiştir. Büro, bu bülteni oldukça ciddi bir dergiye dönüştürmeyi düşünmektedir, vs.

Bu göz dolduran organizasyon, iki kişinin eseridir; bunların eylemleri cemaat şevki tarafından cesaretlendirilmiş ve bireysel şevk ile desteklenmiştir. İşte, başkaları böyle çalışmaktadırlar!"

EK: 19

Samos Adası'nın Yahudileri

"Samos Adası (Türkçede Sisam Adası) dağınık vaziyetteki takımadaların bir tanesidir ve Batı Anadolu'dan on kilometre kadar uzakta, Kuşadası'nın (Scalanuona) karşısında yer alır.

Samos'taki eski bir Yahudi kolonisinin varlığından "Makabiler" kitabında (1,15,23) bahsedilmektedir. Bu kitapta ayrıca Rodos, Kos ve Çio'nun da (1,15,23) bahsi geçmektedir. Romalılar döneminde bu adalar muhtemelen Doğu'ya aittiler. Şayet Flavius Josephus'un doğum tarihi nazar-ı dikkate alınırsa (MS. 38-38) ve bu şahsın da deminki ayrıntıların yazarı olması sıfatıyla, bu Yahudi kolonilerinin varlığının Hıristiyan dönemine dâhil bir süreçte mevcut olduğu kanaatine varılabilir. Onun haricinde birbirine yakın olarak konuşlanmış olan bu adaların zirai rekolte cinsi aynıdır; üzüm bağları ve zeytin ağaçları- ki bunlardan da aynı tür sınai üretim doğar; ticareti daima gözde olan şarap ve zeytinyağı.

1935'te İstanbul'da neşredilen "Rodos, Çio ve Kos, vs.nin Yahudilerinin tarihi" eserimizde bu adalar hakkında olduğu kadar, 1901'de ziyaret etmiş olduğumuz başka adalar hakkında da mevzuyu açtık. (Bu ziyaret), Osmanlı Takım Adaları (Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti) Halk Tedrisatı Müfettişi sıfatıyla yapılmıştı. Samos Adası ise, Sultan'ın hâkimiyetinde bir otonomiye sahipti ve "vilayet"in idari kadrosu dâhilinde bulunmuyordu. Ancak bu da; bizim gün ışığına çıkarabildiğimizle, araştırmalarımızın dosyasını kabartmamıza, oraya buraya giderek, Yahudi halkının geçmişi ile ilgili olarak, unutulmaktan kurtarmak amacı ile neyi kurtarabilirsek kurtarabilmemize mani olmayacaktı; böylece bu, bütün çalışmalarımızda takip ettiğimiz uhde olmuştur.

Samos'u 1170 yılı dolaylarında ziyaret etmiş olan seyyah Benjamin Tudela, burada başlarında Ribbi Şemaya, Ribbi Ovadya ve Ribbi Yoel'in bulunduğu 300 Yahudi'ye rastlamıştır.

1500 yılında Samos, Rodos Adası'ndan evvel Türk hâkimiyeti altına girmiştir. Bu ada ise, 1521/2'de zaptedilmiştir.

Şu an için Samos Yahudileri hakkında belgelere sahip değiliz; ancak bu, bu tür belgelerin hatalı olduğu anlamına da gelmemektedir. Bu adanın, Anadolu'dan kısa bir mesafe uzağında olması itibarıyla, Anadolu'daki ve Samos'daki Yahudilerin, ihtilal ve

sükûnet türünden siyasal koşullar dâhilinde, ilişkileri bazen yok oluyor bazen de tekrar ortaya çıkıyordu.

1822'de Yunanistan'ın istiklâl savaşı zamanında Samoslular, Taglianos'a (Yayla-Kuşadası'ndaki bir köy) çıktılar ve bu yerleşkenin en belirgin evine bir bayrak yerleştirdiler. Rekoltenin ürünlerini toplamakta olan Türkler, önceden kestirilemeyen bir saldırı olduğunu sanarak ülkenin içerlek yönüne doğru çekildiler ve bu bölgeleri bilen birkaç Yahudi'yi araziyi denetlemekle görevlendirdiler. Fakat onlara evlerinde saklanmış bulunan Samosluların olmadığı raporu ulaşınca, geri döndüler ve sadece Samos'un bayrağını buldular.

1900 yılında Samos Adası'nın merkezi bölgesi Vathy'de değişik meslekler ile iştigal eden yaklaşık otuz kadar Yahudi bulunuyordu. Samoslu bir Yunanlı kadın ile ilişkileri olan Rodoslu bir Yahudi demirci, adanın sakinlerinin tâcizlerinden korunmak için metresiyle beraber Kuşadası'na sığındı. Daha da başka tâcizlerden kurtulmak için bu iki sevgili, Rodos'a giderler ve burada Samoslu kadın Valiye (genel yöneticiye) bir dilekçe vererek, kendisinden (kadının) Yahudi olmasına müsaade etmesini talep eder. Ancak Türk kanunları, ihtida konusunda sadece İslâm dinine girmek isteyenleri kaale alır. Bu yasanın hükümleri uyarınca da İslâm dinine girmek için tüm talepler, talepte bulunan erkek veya kadının biat ettiği dini lidere sorulmalıdır. Dini lider, tavsiyelerde bulunarak talebin geri çekilmesine gayret eder. Bu reddedildiğinde, Türk yasası din değiştirme formalitelerini uygulamaya başlar. Ancak Samos'lu kadının vakası tamamen değişikti; o Yahudiliğe dönmek istiyordu! Vali, talebi Yunan Metropolitine iletti, o da Yahudiliğe girme talebinde ısrar eden Samoslu kadının (talebini) dinledi. Kadın da oradan hahambaşının huzuruna çıktı; o da kendisine Yahudi dini mükellefiyetlerinin ve ödevlerinin yerine getirilmesindeki güçlükleri izah etti. Kadın ise, mutlulukla ona kendisine ne söylenirse yapacağı cevabını verdi. Bunun üzerine de laik formaliteler ikmal edilmek suretiyle dinsel formalitelerinin icra edilmesi amacına geçildi: "Tevila" veya ritüel banyo. Rodoslu yaşlı Yahudi kadınlar etkilenerek, "Tevila"nın dinsel farzlarını yerine getirmek ile meşgul oldular: bunu da Tevrat tomarlarını içeren dolabın (Ehal), kapıları açık olmak kaydıyla, önündeki merasim izledi.

1910 yılında Türkiye ve Libya arasında cereyan eden Tripoli Savaşı'nı müteakiben, Türkiye'deki İtalyan tebalı kişilere ülkeyi terk etmeleri emredildi. Kalmak isteyenler, Türk tebası olmayı kabul ettiler. İzmir'deki (Smirna) birkaç aile, Samos

Adası'na verilen otonominin onlara bir sığınak sağlayabileceğini düşünerek, oraya gittiler. Kısa bir müddet sonra Türk hükümetinin emri üzerine adayı terk ettiler.

Bir ticari odak olarak bu ada her sene sık sık özellikle kuru üzüm mübaya etmek için gelen Selanikli Yahudiler tarafından ziyaret edilirdi."

EK: 20

Süleymaniye Camii'nin İnşası ve Bir Yahudi'nin Küçük Evi- Kral Ahab ve Naboth'un (Navot) Bağı

Güzel ve büyük ve İstanbul'da Muhteşem Sultan Süleyman (1520-1566) adına ünlü Mimar Sinan tarafından İstanbul'da inşa edilen (anıtsal) "Süleymaniye" Camiinin inşaatına değinen 17'nci asra ait bir belgeyi metinsel olarak tekrar ortaya koyuyoruz. Bunun haricinde, bu makalenin birinci başlığına bunların arasında olan ve bu makalenin okunmasında görülebilecek olan analojiye işaret etmek için ikinci bir başlık da koyduk.

İşte "Süleymaniye Camii"nin inşaatı ile ilgili yazı:

"Ne zaman ki, yazarın dediğine göre Sultan Süleyman İstanbul'da "Süleymaniye" adı ile tanınan caminin inşasına karar vermişti, bir engelle karşılaştı; arazilerin mülkiyetinin ait olduğu birçok insan vardı ve bunlar bir Yahudi'nin haricinde bunları belirli bir fiyat karşısında vermeye razı idiler. Yahudi, bu araziler üzerinde bulunan küçük bir evi satmayı reddediyordu; bu da dünyanın Osmanlı İmparatorluğu'nun başının önünde eğilmesini görmeye alışmış bulunan Sultan Süleyman'ın çevresini hayretler içinde bıraktı. Sultan, Müftüye rücu ederek şöyle yazdı: "Bir adam İlahi varlığa bir mabet yükseltmek istiyor: (İnşaat) sağlayacak arazilerin sahibi olan tüm Müslümanlar, mülklerini satmak suretiyle bu hayır işine katılmak istiyorlar. Sadece bir tanesi, o da bir Yahudi, tüm teklifleri reddediyor. Bu adam nasıl bir cezaya müstahaktır?"

Müftü cevap verdi: "Hiçbir ceza… Mülkler, bireyler arasında tefrik yapılmadan, kutsaldırlar ve bu denli kutsal bir Yasanın üzerinde Tanrı'ya adanmış bir mabet yükseltilemez, bu inşaat, Yahudi'nin çocuklarına muhtemelen, her ne kadar değeri dağılacak da olsa, bir mülk bırakma arzusunun takdirine bağlıdır; ancak bu araziyi kira ile alabiliriz ki bu da Hükümdar'ın her ne zaman bir eve ihtiyacı varsa, hakkıdır. Dolayısıyla Yahudi ve ailesi ile bir mevki kontratı yapmak gerekmektedir; bu yöntemle mülk hakkına halel gelmez ve ev yıkılarak cami inşa edilebilir ve Müslümanların duasının tekrar kanıtlanması gerektiğinden de endişeye mahal yoktur. "

Müftünün "fetva"sı icra olundu.

Aşağıdaki satırların okuyucusu hayret edecek ve belki de gülecek ve kendisine şunları soracaktır. "Charles Quint'in çağdaşı olan ve İspanyol bir tarihçinin ifadesi ile bu denli

güçlü oldukları için dünyayı aralarında paylaşan bu iki kişinin bir tanesi olan Muhteşem Süleyman'ın, kendini, ünlü Sultan'ın adını taşıyacak olan camiinin yükseleceği caminin arazisine yerleşmiş bulunan küçük evini satmakta inat eden bir Yahudi'nin kaprisi karşısında kendisini güçsüz hissetmesi mümkün müdür?"

Ayrıca Müftü de kimdi, bu öyle bir yetkiliydi ki hiç kimseden korkusu yoktu ve bütün derdi fertlerin haklarına saygı göstermek ve saygı göstertmek miydi? Bu Müftü, Alaeddin Ali Cemali idi ve halk tarafından Zenbilli Ali Efendi adıyla tanınırdı.

Hakayik-i Numaniye'nin yazarı, bu Müftü'nün birkaç Edirne (Andrinople) Yahudi'si ile ilgili bir meselede Sultan I. Selim'in karşısında sergilediği cesurane tavırdan bahseder; bu kişiler, Sultan'ın emrine rağmen sole (kaya tuzu içeren su) ticareti yapıyorlardı ve idam cezasına çarptırılmışlardır. Sultan dedi ki: "Duydum ki, birkaç Bezirgânı (Yahudi tüccarı)tutuklamışlar. Şayet onları öldürmeye niyetiniz varsa, bu Tanrı'nın yasasına karşı gelmek olacaktır." Sultan, büyük bir hiddetle cevap verdi: "Mevlâna (Efendimiz), dünyanın huzurunu sağlamak için dünyanın üçte birini öldürmek caiz midir?" Müftü ona cevap verdi: "Dünya'ya bir tedirginliğe sebebiyet verecek bir sorundan bahsedildiğinde bu doğrudur; ancak bu meselede bu söz konusu değildir." Bunun üzerine Sultan köpürdü: "Benim emirlerime karşı gelmekten daha büyük bir tedirginlik tahayyül edilebilir mi?" Müftü cevap verir: "Bu insanlar Sultan'ın emirlerine karşı gelmediler ki. Çünkü "Emin"ler (işin emanetçileri) olarak isimlendirdin; bu da demektir ki, onlara bu maddenin ticaretini serbest kıldın."

Sultan yanıtladı: "Ben sana Saltanat'ın işlerine karışma hakkın olmadığını söyledim." Bunun üzerine Müftü sesini yükselterek: "Bu cennet ile alakalı bir iştir ve karışmak da benim görevimdir" dedi ve Sultan'ı selamlamadan uzaklaştı. I. Selim, Müftü'nün cevabından sonra düşünceye daldı ve I. Selim bunun devamında da konuşacak bir şey bulamayacak hale geldi. Mahkûmlara merhamet etti ve Müftüyü de ödüllendirdi.

Görüldüğü üzere nakledilen bu söyleşide hiçbir tuhaflık bulunmamaktadır. Doğru olan bir davayı savunmaktan daha basit ne olabilir? Zenbilli, Beyazıt II, Selim I ve Muhteşem Süleyman'ın ilk sekiz senesi döneminde müftü oldu. I. Selim'in oğlu olan Muhteşem Süleyman Müftünün ipek ticareti yapanlarla ilgili meseledeki tutumunu çok iyi biliyordu. İşte bu bilinç sayesindedir ki, Süleyman basit bir birey isim olarak, Sultan niteliğini taşımadan, herkesin Yasa karşısında eşit olduğu gerçeği karşısında eline

kalemi alarak Müftüye Yahudi'nin küçük evi konusunda ne yapılması gerektiğini sormak gerektiğini duymuştu.

İşte şimdi de analog bir vaka, fakat bu kez adaletsizlik ve eşitsizlik ile lekelenmiş:

Ahab (MÖ. 917-897), İsrail kralıydı. Sarayının yakınlarında Naboth (Navot)'a ait bir bağ bulunmaktaydı. Kral, orada bir bahçe yapmak için bu bağı sahiplenmek istedi ve sahibine daha iyisini vermek kaydıyla, onun kendisine teslim etmesini istedi. Naboth Kral'ın bu teklifini kabul etmedi; o da bu sefer Naboth'dan bağı kendisine satmasını istedi. Naboth yine reddetti. Ahab üzüldü, bu da eşi Isabel (Jesabel)'in dikkatini çekti ve Kral'dan bunun nedenini öğrenmek için ısrar etti. Nedenini öğrenince, Isabel Naboth'u öldürmek için iki şahitten yararlandı ve Naboth'u Tanrı'ya ve Kral'a hakaret etmekle suçladı. Nitekim Naboth'u taşlayarak öldürdüler. Tişe'li Peygamber Eli tarafından cinayet öğrenilince, Eli Ahab'a gitti ve Kral'ı sahiplenmek için inmiş olduğu bağda buldu. Eli şöyle dedi: "Ahab, Tanrı aşkına, ne? Cinayet işledin ve şimdi de sahipleniyor musun? Şimdi ebedi olan Tanrı şöyle diyor: Köpeklerin Naboth'un kanını yalamış oldukları aynı yerde, köpekler senin de bizzat kanını yalayacaklardır. Her şeyden evvel adalet!"

EK: 21

Yahudi Bir Matematikçi: Hoca İshak Efendi

"Dürüst olarak adlandırılan Hoca (Türkçe'de kullanılan Farsça bu kelime usta, öğretmen anlamına gelir) İshak Efendi; Sultan II. Mahmud hükümdarlığında (1808-1839) yaşadı, din değiştirdi. Türkçe'de İshak ismi; İbranice'de Yişak veya İsaac olarak söylenir. Bu ismin asıl ismi olup olmadığını ya da İslamiyet'i kabul ettikten sonra mı aldığını bilmiyoruz. İstanbul Yahudilerince; tersane hahamı (cephanelik hahamı) olarak biliniyordu çünkü cephaneliğin yakınındaki Hasköy'ün kenar mahallesinde bulunan Mühendislik okulunda çalışıyordu.

Mir'at-ı Mühendis'in yazarına göre İshak Efendi; eski Yanya vilayetine bağlı olan Narta (Arta) şehrindendir. İsrailli babası; bu şehrin Celal Paşa ilçesinde yaşardı. İshak ve Esad ismini alan kardeşi İslamiyet'i kabul ettiler. Kitapçığın yazarı ne İshak'ın soyadından ne de din değiştirme tarihinden bahseder. 1815'te (hicri 1233) Rumeli ve Anadolu sınırlarındaki tahkimatların inşa ve tamirat çalışmalarının takibinden sorumlu olduğunu ve aynı tarihte İstanbul'daki Mühendislik okulunda matematik öğretmeni olarak devletin hizmetinde olduğunu biliyoruz. O bir matematikçi olarak mükemmeldi; Türkçe, Arapça, Farsça, İbranice, Yunanca, Latince, Fransızca bilmesi onun ilerlemesine katkı sağladı ve Fen bilimleri, fizik ve askeri ilerlemelerde parlamasını sağladı.

Yayınladığı eserlerin listesi:

1.Mecmua-i Ulum-Riyaziyye (Matematiksel Bilimler Seçkisi) (4 Cilt) matematik, fizik, kimya ve astronomi bilimlerini içeren bir derlemedir. Bu çalışmada; bilimsel teknik ve askeri terimleri Türkçe olarak kullandı ve Türk teknolojisinin babası kabul edildi.

2.Usul-I İstihkâmât (Tahkimat Sanatı) Fransızcadan tercüme eser.

3.Yıldızların yüksekliğini ve açısal mesafesini işleyen Aksü'l-merâyâ fî ahzi'z-zevâyâ adlı bir eser.

4.Deniz Mayınları adli bir eser.

5.Tuhfetü'l-ümerâ ve Nasbü'l-hıyâm adlı iki eser askeri sorular hakkındadır ve Avrupa eserlerinden tercümedir.

6. Çeşitli astronomi aletlerinin kullanımı ve top eritme sanatıyla ilgili iki eser.

Eserlerinden biri Sultan II. Mahmud'a takdim edildiğinde İshak Efendi'yi cesaretlendirmek için ona bin rubiye (bir çeşit altın düka) verdi.

Öğretmenliğinin yanısıra İshak Efendi 6 sene (1821-1826, hicri 1239-1244) boyunca Yüce Divan'da tercüman olarak hizmet etti.

Mühendis'in Aynası; bu İstanbul'da 1894'te basılmış Türkçe bir kitapçıktır.

İshak Efendi yönetici olarak dürüst ve ciddiydi. 1828'de (hicri 1246); Mühendislik Okuluna baş hoca atandığında kendini bu kurumu yeniden yapılandırmaya adadı ve öğretme yetisinden yoksun öğretmenlerin görevlerine son verdi. Bir gün öğretmen kadrosuyla masa başındayken konunun Aritmetik öğretmeni Hasan Efendi'nin yeteneksizliğinden dolayı işten çıkarılmasına geldiği anlatılır. Öğretmenlerden biri ona Hasan Efendi'yi işten çıkararak onu ekmeğinden ettiğini söyledi. Masada kapakları da aynı metalden yapılma birkaç sahan (bakır tabak) ve bunların etrafında yemek kokusunun cazibesine kapılmış birkaç kedi vardı. İshak Efendi o zaman bu öğretmene şöyle dedi: "Eğer kedileri ekmeklerinden (Gıda) etmek istemiyorsanız bu sahanların kapaklarını açın" 1831'de (hicri 1249) İshak Efendi; Medine, Hicaz'a bazı binaların inşasını takip etmek için gönderildi. Görevini tamamladıktan sonra; Medine'den Mısır yoluyla İstanbul'a gitmek üzere ayrıldı. 1832'de (hicri 1250); Süveyş şehrinde öldü.

Bilime ve ülkeye verdiği unutulmaz hizmetlerin anısını yaşatmak için Mühendislik Okulu'nun arkasına yapılan mezarın anıt taşına şunlar yazıldı:

Hacı Hoca İshak Efendi

Yüce Divan Eski Tercüman ve Mühendislik Okulu Baş Öğretmeni

Türk edebiyat dünyasının en dikkat çeken isimlerinden biri olan Prof.Dr. Köprülü Zade Mehmed Fuad Bey; İshak Efendi ve anıt taşı hakkında lunları yazdı: "Türkiye'nin reform ve rönesansında etkisi olan ilk ve büyük ustalardan birinin hatırasını saklayan bu taşın önünde her Türk saygı ve minnetle eğilmelidir."

Not: Bu makalede İshak Efendi'den Türk teknolojisinin babası olarak bahsettik. Aynı alanda Türk bilimine hizmet etmiş başka bir İsrailliden de bahsetmeliyiz. 35 yıl Türk Donanması Bakanlığı'nda Çeviri ve Yazışma Bürosu Başkanı olarak görev alan Moise Dalmédico Bey; bugün Türk teknolojisinde yeri olan birkaç bin denizcilik ve askeri teknik terimini Türk diline kazandırmıştır.

Moise Dalmédico albay rütbeli 80’lik emekli bir gemi kaptanıdır. Hala mükemmel bir sağlığa sahiptir.”

EK: 22

16. Yüzyılda Yahudilerin Köle Alımını Yasaklama ile İlgili Ferman

"Türkiye Yahudileri ile İlgili Resmi Türk Belgeleri (1931, İstanbul)" adlı yapıtımda Yahudiler tarafından yapılan esir alımının yasaklanmasıyla bağıntılı olan üç ferman tercüme ettim. Mevcut ferman diğerlerinden sonra yayınlanmış yeni bir belgedir ve yukarda anılanların içinde bulunmamaktadır.

Yeni belgenin tercümesi aşağıdadır:

"İstanbul Kadısına emir

İstanbul Esircileri (Esir tüccarları) iyi korunan saadet kapıma geldiler, padişahlık emirlerini göstererek dediler ki: Yahudilere ve imansızlara esir satışı yasak iken; vaktiyle bedestenin (Kapalı Çarşı) Esircileri Pers Şahı tarafından gönderilen büyükelçilere, Kızılbaşlara, Yahudilere ve imansızlara esir satmışlar, bazı kadınlar esir satın alıp satmışlardır. Ayrıca bazı kimseler ya Esirciler aracılığıyla ya Müslüman simsarlar aracılığıyla sipahiler (atlı, askeri tımar sahibi) ve yeniçeriler için cinsel ilişki amaçlı kadın satın almış, onları yurtdışına göndermiş ve satmışlardır. Bazı simsarların vefasızlıkları gün yüzüne çıkıp da görevden alındıkları zaman; yasağa kulak asmadan bedestende alım satım yapan Esirciler ve simsarların yanısıra bazı kişilerin esirleri daha yüksek bir fiyata satmak amacıyla genç erkek esirlerin yüzlerine kadınlara benzer makyaj yapmışlar ve onlara yasaya aykırı şekilde çekici pozlar verdirmişlerdir. Bu zaten vaktiyle İstanbul Kadısının dikkatine sunulmuştur. (Bunu baz alarak) Esirciler bizden babam Sultan Mehmet Han'ın -merhamet ve bağışlama onunla olsun- izniyle verilen fermanın bundan böyle vefasızlığı bilinen kadınlar ve simsarlara engel olunması, Sipahiler ve Yeniçeriler için esircilik yapanların esir alıp satmasına izin verilmemesi ve diğer esircilerin Kızılbaşlara, Yahudilere, Hıristiyan tayfasına ve imansızlara esir satmamaları amacıyla yayınlanmasını istirham ettiler. Ferman sana ulaştığında fermana aykırı davrananları cezalandırmak amacıyla fermanın şeriata ve kanuna uygunluğunu araştır, gerektiği gibi bedestenin eski ve yeni kâhyalarını (hizmetli) Esircileri, simsarları huzuruna getirt ve ilindiği üzere uygun davranmaları gerektiğini tekrarlayarak onları tembihle. Şöyle ki; Sipahiler ve Yeniçeriler adına iş gören kadınlar, simsarlar ve esirciler esircilik yapmamalı ve Kızılbaşlara, büyükelçilere, Yahudilere ve Hıristiyanlara esir satmamalıdır. Bu salık vermeden sonra eğer bedesten kâhyaları yukarıda anılan kişilere satış yapıldığını bildirirse satışı gerçekleştirenleri diğerlerine

örnek teşkil etmesi için ciddi şekilde cezalandır. Bedesten kâhyalarının esircilre engel olmak yerine onları koruyorlarsa kâhyaları da alt etmeyi biliriz. Buyruğumun içeriğine gerektiği gibi uygun davranılmasına çalış çünkü bunun önemi büyük.

4 Zilhicce 1013 (4 Nisan 1605)”

EK: 23

Midilli Dükü Don Salomon Aben Yaèche

“Yahudi Tarihi; Nakşa Dükü Don Joseph Nassi’yi bilir. 1912 Balkan savaşından itibaren Midilli adası Türkiye’ye ait olmadığı için Midilli Dükü Salomon Aben Yaèche ismi 1926’ya kadar bilinmiyordu. Şu anda Yunanistan'ın bir parçasıdır.

Bu ismin varlığından nasıl haberdar oldum? Bu bilgiyi, içinde bulunduğum yıl içinde basılan ve Londra’daki Jewish Chronicle’da 14 Haziran 1935’te bir bildirisi yayınlan Rodos, Sakız, Kos vs. Yahudileri Tarihi adlı eserime borçluyum. Eserimde adı geçen Midilli Yahudilerden bahseden bildirinin yazarı; Midilli Dükü Salomon Abenaes ismini atladığımı söylüyor. Bu ismi tamamen bilmediğim için atladım. Çağdaş Yahudi tarihçilerin en aktif ve seçkinlerinden Londra'da yaşayan meslektaşım ve arkadaşım Mr. Cécil Roth'tan bana bu Dük ile ilgili detay istediğimde; tarihçi ve Yahudi Yabancı Komitesi genel sekreteri merhum Lucien Wolf'ün kaleminden Elizabeth İngiltere'si Yahudileri adlı Aben Yaèche'ten çokça bahseden ustaca çalışmasının içinde bulunduğu İngiltere Yahudi Tarih Kurumu'nun İşlemleri'nin 11.cildine ulaşmamı sağlama nezaketinde bulundu. Bu çalışma, İngiltere kraliçesi Elizabeth'in uzun hükümdarlığında mükemmel Yahudilerden ve Aben Yaèche'in kraliçeye sunduğu hizmetlerden bahseder. Bu nedenle; bu ismin güncellenmesi ve Yahudi Tarihine katma onuru Lucien Wolf'e aittir. Wolf tarafından yayınlanan ve Latince, İspanyolca, İngilizce ve Fransızca olarak yazılan belgeler arasında Kraliçe Elizabeth'e Aben Yaèche tarafından gönderilen bir mektubun tıpkıbasımı da yer alıyor.

Bugün; sadece Yahudi tarihine değil, aynı zamanda 16.yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğu diplomatik tarihine de ışık tutacak bu çalışmayı derinleştirmeyi beklerken, Aben Yaèche'in yaşamı ve faaliyetleri hakkında kısa bir özet vermekten memnunum.

Bay Roth'un bana şevkle ulaştırdığı kitap için burada en içten teşekkürlerimi sunarım. İşte, gönderdiği kitaptan ödünç alınmış kısa özet:

“Alvaro Mendès1; 1520’de Portekiz’in Tavira kentinde, daha sonradan Nakşa dükü olan Don Joseph Nassi’nin ait olduğu Mendès ailesiyle kesin akrabalığı olan Marrano bir ailede doğdu. Daha çocukken Mendès, değerli taşların niteliklerini öğrenmek için bir kuyumcunun yanında çırak olarak çalıştı. Hindistan ile iş ilişkisi olan

ailesi onu 1545'te oraya gönderdi. Bu ülkede bir zamanlar; Mendès değerli taşlarla ilgili bilgisinden yararlanarak bugün Madras Başkanlığı olarak bilinen bölgeye dâhil olan Narsinga krallığının elmas madenlerini işletti. 1555'te Portekiz'e döndü ve burada güvenini kazandığı Kral III. John tarafından Santiago de Compastella şehri Portekiz Tapınak Şövalyesi olarak atandı. Kralın öülümünden sonra Madrid'te 7 yıl daha geçirdi. 1564'te Floransa'da yaşıyordu. Aynı zamanda; muhteşem kariyerinin zirvesinde olan akrabası Jean Miquès ya da Nakşa Dükü Joseph Nassi'yi ziyaret ettiği görülüyor.

Aynı Alvaro Mendès'ten (bkz. Doğuda Portekizli Yahudi İnsanlar ve Şeyler, s. 28, yıl 1927) ve İstanbul'daki siyasi faaliyetinden, onun Midilli Dükü Salomon Aben Yaèche olduğundan şüphe duymadan bahsettim. Bugün İstanbul'da bir Yaèche ailesi var.

5 yıl sonra; zaman zaman Anvers, Londra, Lion ve Venedik'e seyahat için terkettiği Paris'e yerleşti. Büyük serveti ve siyasi ustalığı ve özellikle Portekiz'e olan bağlılığı ve İspanya'ya olan nefreti onun Kuzey Avrupa'daki devlet adamlarıyla temas kurmasını sağladı. İngiltere Kraliçesi Elizabeth onun hakkında iyi bir fikre sahipti ve Fransa Kralı III. Henri ve Kraliçesi Catherine de Médicis tarafından kendisine sık sık danışıldı.

1580'de Portekiz'in Kardinal Kralı Henri'nin ölümünün ardından, Don Antonio kendisini o ülkenin tahtına aday olduğunu ilan etti. Don Antonio, Yahudi bir anne olan Violante Gomez'de doğan Infanta Louis'in öz oğluydu. Mendès, talip davasını İspanya Kralı Philip'e karşı çıktığı için ve belki de akrabalıktan dolayı benimsedi çünkü kendi annesi de Gomez ailesi soyundan geliyordu. Mendes ve Don Antonio arasındaki ilişkiler o kadar yakındı ki, Alcantara'nın parlak zaferinden sonra Don Antonio, Mendès ile Paris'e sığındı. Mendès onu kurtardı ve Fransa Kralı ve Ana Kraliçe ile temasa geçmesi için nüfuzunu kullandı. Antonio, Kraliçe Elisabeth'in yardımını almak için İngiltere'ye gittiğinde Alvaro Mendès'in kayınbiraderi Rodrigo Lopez onun baş danışmanı ve onunla İngiliz hükümeti arasındaki ana iletişim kanalı oldu. 1585'te Don Antonio, Kraliçe'nin onu ziyaret ettiği Holborn'da Lopez'in evinde yaşıyordu. Kraliçe Elisabeth 1589'da, Lopez'in tavsiyesine uyarak Don Antonio'yu Portekiz tahtına geri getirmek amacıyla bir sefer emri verdi.

Mendès'in siyasi şöhreti, Türkiye sınırlarını geçip padişahın sarayına kadar ulaşmıştı. Don Joseph Nassi'nin ölümünden sonra, Mendès bütün ailesiyle İstanbul'a

yerleşti. Kısa sürede güvenini kazandığı III. Murad tarafından Midilli Dükü ve Mahkemenin Büyük komiseri olarak atandı ayrıca kendisine daha önce Don Joseph Nassi'ye vermiş olduğu Filistin'deki Tiberya imtiyazını yeniledi.

İstanbul'a gelişinin hemen ardından, Mendès Museviliğe geri döndü ve diplomatik dünyada Alvaro Mendès olarak tanınmaya devam etmesine rağmen Yahudi adı Salomon'u aldı.

İngiltere, kendisiyle Türkiye arasında İspanya'ya karşı bir ittifak kurmak için Salomon'a başvurdu. İki ülke arasında silahlı bir ittifak kurmayı başaramasa da, en azından aralarındaki samimi ilişkileri sürdürmelerinde katkıda bulundu ve İngiltere ve İspanya arasında bir savaş olması durumunda Sultan'ın tarafsızlığını güvence altına alma amacıyla tüm İspanyol planlarını etkisiz hale getirdi.

Salomon Aben Yaèche 1603'te İstanbul'da öldü.

Aşağıda, Midilli Dükü'nden açıkça bahsedilen çeşitli belgelerden iki alıntı var:

1.Ekselanslarınıza; Büyük Efendi ve Deniz kaptanı Cağaloğlu Paşa olarak bahçede yürürken Paşa geçtiğimiz 18 Nisan'da Midilli Dükü ve Majestelerinin büyük tüccarı Don Salomon'u onun fikrini ve tavsiyesini almak, yanındaki bir dünya haritasında ona yol göstermek gibi nedenlerle çağırdığı bilgisini verecektir. (s.77, İngiltere Özel Konseyine Mart 1594'te gönderilen bir mektuptan alıntı)

2. Kralın (Sultan); Efendime verdiği dükalık (Midilli) iyi, büyük ve çok bereketli bir ülkedir. Yapılan harcamaların dışında sahip olabileceği gelir yaklaşık olarak 16 veya 18 bin écus'dür.

İstanbul'dan 15 veya 16 gün uzaklıkta Midilli adı verilen bu arazide Rumlar, İbraniler ve az sayıda Türk yaşar. Efendimin oğlunun bir kasabası ve Saffet yakınlarında Tiberya adında 7 veya 8 köyü vardır. Çok sayıda ev ve Tiberya adını verdiği güzel bir saray inşa etti; Araplara çok düşkündür. (s.84, İngiltere Özel Konseyine Mart 1594'te gönderilen bir mektuptan alıntı)

Tiberya ile ilgili olan bu son bölümün son paragrafı, II. Selim'in Nakşa Dükü Don Joseph Nassi'ye verdiği imtiyazın tekrarıdır. Bu yine Lucien Wolf'un bize öğrettiği yeni bir gerçektir."

EK: 24

Beş Dilde Bir Şiir

“1902'de terkettiğim Rodos Adası'nda kaldığım sırada bir gün; bu adanın Yahudileri tarafından kullanılan bir el yazması ilahiler derlemesinin sayfalarını karıştırırken dizeleri İbranice, Arapça, Yunanca, İspanyolca ve Türkçe olan 5 dilde yazılmış bir şiir buldum. Şiirin akrostişinden yazarın adının Samuel olduğunu anlıyoruz. Yaşlılardan ilahinin konusuyla ilgili bilgi istediğimde yazarın yüksek mertebeli bir memur tarafından eziyete maruz kaldığını ve çektiği acıları şarkıya döktüğünü söylediler.

Aşağıda metnini bulacağımız ilahiyi bilip bilmediklerini Merhum Haham Abraham Danon ve Merhum Haham Haïm Béjarano'ya sorma fırsatını yakaladım. Kendileri bu ilahiyi bilmediklerini söyledi. Ben ilahinin; Adanın Yahudi cemaatinin Defterinde Adanın kadısıyla adı birlikte anılan Samuel Sullam tarafından yazıldığına hatta Rodos'ta bestelendigine inanıyorum. Bu anılma (5) 444 (1684) tarihiyle not edilmiştir.

Samuel Sullam kimdir? Yahudi tarihinin tanıdığı İspanya doğumlu 16.yüzyılda yaşamış ve İstanbul'a gidip oraya yerleşen bir Samuel vardır. Kendisi birçok eserin yayıncısıdır. Belki Rodoslu Samuel Sullam onun hala bu adada yaşayan torunlarından biridir. Yine de, Fransızca tercümesiyle beraber beş dilde yazılmış bu şiiri burda yayınlıyorum.

Metnin harfi harfine tercümesidir:

“İlahi temsilciye sunuyorum

Övgüler, Her zaman.

Çünkü çok iyi bir kanun yüzünden Onu takip ettim.

Tüm canlıların ruhu göğe yükselir. Günahım yok. Ruhumu Affet. Onu ateşte yakma.

Ebedi sakinin şerefine! Bir kulun sana yönelttiği duayı dinle. Kanatlarının altında koru, sana doğru yöneleni. Tanrı! Saniyesi olmayan, besleyici! Beni besle ruhum acı çekiyor.

Üzüntülerime bak, Zarafet! beni gözet. Barınma ve sığınma yerim! Tanrım! Başımı taçlandır. Beni unutma. Her kötülük için, söyledim, Bir çare var. Düşmanın önüne engeller koy, Geri dönmesi için, Onu bırakma, Onu hızlı ele geçir, Onu kökünden yok et. Ey Tanrı ve sadık Kral! Ey güçlü ve merhametli! Haksızlık ettiler, seni sevmeyenler. Bana bir çare gönder!"

Not: Rodos, Sakız, Kos vs. Yahudileri Tarihi adlı eserim yönelik çeşitli notlardan ve bu şiirden oluşan bir deste tarihini yazdığım İzmir Yahudileri dosyamda bulundu. İşte bu nedenle, bu şiir ve çeşitli gerçekler benim Rodos Tarihi vs.'de yayınlanamadı."